

JÎYANUS

---

hayy û ego

---

5. Dalga: Epistemoloji

ERCAN TURAN

KÖKLER SAPMALAR KRİZLER

S∞N

MEDENİYET

Bu kitabın tüm yayın hakları *Ozan Yayıncılık*'a aittir. Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar, Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi gereği yayınevinin iznini gerektirir.

---

5. Dalga: Epistemoloji / Ercan Turan

Yayın Yönetmeni: Arzu Sandal
Editör: Abdullah Demir
Kapak Resimleri: K. Özlem Adanur
Kapak Tasarımı: Kevser Akgüneş

Baskı ve Cilt: Ozan Matbaacılık
Davutpaşa Caddesi Güven Sanayi Sitesi B blok Kat: 2 No: 352
Topkapı - İSTANBUL

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP):

5. Dalga: Epistemoloji / Ercan Turan

Jîyanus, Hayy û Ego, Kökler Sapmalar Krizler, Son Medeniyet
Bilgi Felsefesi, Bilim Felsefesi, Bilgi Tarihi, Mantık

Ozan Yayıncılık Ltd. 1. Baskı Şubat 2021, Türkiye, İstanbul, ???? sayfa

---

ISBN: 978-605-7569-????

Sertifika No: 42194

Dağıtım:

İstanbul: 2A, Alfa, Alkim, Artı, Bilgi, Çağaloğlu, D&R, Derya Dağıtım
Final, Paraf, Remzi, Say, Totem, Yelpaze

Ankara: İmge, Kıta, Ekinoks, Arkadaş Kitabevi

İzmir: Güneş

İnternet satış:

www.idefix.com, www.kitapyurdu.com, www.kitapyeri.com,
www.dr.com.tr www.netkitap.com, www.hermeskitap.com, www.babil.com,
www.1001kitap.com.tr, www.kitapdenizi.com, www.finalpazarlama.com,
<http://www.kitapsan.com.tr>

OZAN YAYINCILIK LTD.

Alemdar Caddesi Güzel Sanatlar Sk. No: 13 Çağaloğlu İstanbul

Tel: 212.511 93 95 - 520 43 90 Faks: 212.527 98 47

Email: info@ozanyayincilik.com Web: www.ozanyayincilik.com

Ercan Turan (hayy û ego)

10 Nisan 1978 doğumlu.

Felsefe ve Kamu Yönetimi öğrenimi gördü.

13 yıl felsefe, psikoloji, sosyoloji ve mantık öğretmenliği yaptı. Bu süre zarfında özel bir yayınevi için birçok ders ve sınava hazırlık kitabı yazdı. Kendi adını taşıyan ilk eseri 2009 yılında yayımlanan Üniversitas kitabıdır.

Haziran 2015'ten beridir eve kapanmış okumaya, düşünmeye ve yazmaya çalışıyor. Jîyanus bu sürecin bir meyvesidir.¹

E-mail: ercan-turan@hotmail.com

---

¹ Bu eser, yazarının isteği üzerine editörlük süzgecinden geçirilmeden ham bir şekilde basılmıştır. Yazar şunları amaçlamıştır:
Eserdeki yazım, anlatım ve dilbilgisi sorunlarının, içinde bulunan çağın ve insanının sorunlarını temsil etmesi.
Düşünün, kusurları, zaafı ve hatalarıyla birlikte görülmesi.
Düşünme eyleminin-etkinliğinin ve disiplininin, kök, sapma ve kriz halleri ile öncül, süreç ve sonuçlarının okuyucu tarafından en doğal şekilde gözlemlenmesi.
Okuyucunun eser karşısında sürekli canlı-özne olması.
Altı yıla yayılmış sohbet doğasının mümkün olduğunca korunması.

İÇİNDEKİLER

∞ gîhiştî: kemal ∞	9
∞ çû: gitti ∞	17
∞ qîyametê: kıyamet ∞	23
∞ xwar: çarpık ∞	29
∞ armanc: menzil ∞	32
∞ bêpersîyar: sorumsuz ∞	38
∞ parçebûnê: parçalanma ∞	41
∞ sînorên: sınırlar ∞	45
∞ pîvan: ölçü ∞	48
∞ mirov û jiyana wî: insan ve hayatı ∞	55
∞ şehwetê: tensellik ∞	60
∞ civaknasî: sosyoloji ∞	72
∞ çand û mirovahî: kültür ve insanlık ∞	85
∞ pûtperestiya: putperestlik ∞	90
∞ zelalbûna: aydınlanma ∞	98
∞ wêje: edebiyat ∞	106
∞ şehrezayiya: bilgelik ∞	109
∞ temaşe bikin û bixwînin: seyret ve oku ∞	116
∞ şoreş: devrim ∞	119
∞ serxweş: sarhoş ∞	123
∞ şikeft: mağara ∞	127
∞ xweş û baş: güzel ve iyi ∞	127
∞ bedew: güzel ∞	132
∞ huner: sanat ∞	139
∞ kirêt: çirkin ∞	146
∞ başî: iyilik ∞	153
∞ rûhane: ahlak ∞	160
∞ zayîn: doğum ∞	167

∞ xemgîniya: hüzn ∞.....	172
∞ bajar: şehir ∞.....	181
∞ rêbaza mezin: büyük yöntem ∞.....	189
∞ parzûna: filtre ∞.....	198
∞ çarenûsa mezin: büyük kader ∞.....	203
∞ dij: çelişik ∞.....	208
∞ filitî: hayatta ∞.....	215
∞ rûmet: asalet ∞.....	220
∞ xwezayê: doğa ∞.....	225
∞ zeviyên mezin: büyük tarlalar ∞.....	228
∞ avaniya: yapı ∞.....	233
∞ tewereyan: eksenler ∞.....	239
∞ matematik û geometrî: matematik ve geometri ∞.....	243
∞ firat û dicle: firat ve dicle ∞.....	247
∞ zanîngeh: üniversite ∞.....	252
∞ zanistên tevhîdî: tevhidi bilimler ∞.....	255

∞ gîhiştî² ∞

AYETLER: *Ve bilmediğin bir şeyin peşinden gitme! Çünkü kulak, göz ve gönül; bütün bunlar (hesap günü) ondan dolayı sorguya çekilecektir.*³

Bilginin mi hayatın mı peşindesin ego?

Ben en nihayetinde muhteşem olanın peşindeyim...

SÖZLER: *Görkemli olmayan bir hayat yoktur!*

Bir son olduğunuzu ya da bir sona yaklaştığınızı hissediyor musun?

Nietzsche, “Tarihin Yaşam Açısından Yarar ve Zararları Üzerine” adını taşıyan eserinde şunları söyler: Tarih bakışı hiçbir zaman, düşünde bile bu kadar uzağa ulaşmamıştı; çünkü şimdi insan tarihi sadece hayvan ve bitki tarihinin devamı haline gelmiş durumda; hatta evrensel tarihçi denizin en diplerinde bile canlı hücre şeklindeki kendi izlerini buluyor. İnsanın kat ettiği yolu bir mucize gibi şaşkınlıkla izlerken, daha da şaşırtıcı bir mucize olan bütün bu yolu gözden geçirebilen modern insan karşısında başı dönüyor. Dünya süreci piramidinin tepesinde gururla duruyor; oraya bilgisinin son taşını yerleştirirken, kendine kulak veren çevresindeki doğaya sanki şöyle seslenir: ‘Hedefe vardık, hedef biziz, biz mükemmele ulaşmış doğayız.’⁴

Görünen dünyanın en kompleks varlığıyız, bu da bizleri doğadaki en mükemmel varlık yapar. Fakat yolculuğun devam ettiğini düşünüyorum. İlke-Tab, sezgi ve tevhit çağ dalgalarından oluşan bir yol bizi bekliyor. Şu anda çeşitli hallerdeki insanlarız, yola devam edersek daha kemal hale geleceğiz. Bu yolu yürümek Tanrıya ve-veya kâinata olan borcumuzdur. İnsanın bu

² Gîhiştî: Kemal, Olgun, Yetişmiş

³ İsrâ, 36. Ayet

⁴ Fukuyama, Francis, 2014, Tarihin Sonu ve Son İnsan, Çev.: Zülfü Dicleli, Profil Yayıncılık, İstanbul, s. 89

dünyada daha değerli bir amacı ve anlamı olduğunu düşünmüyorum.

Peki, bu yolu yürümezseniz ne olur?

İnsan her zaman kendi elleriyle yapıp ettiklerinin karşılığını alır; isterse o ellerle rüyalar ikame eder isterse de kâbuslar inşa eder. Tevhide doğru olan yolu yürümezsek hayat cehenneme döner.

FRAGMANLAR: İlginç bir türsünüz, ilginç bir karışım. Çok güzel rüyalara ve korkunç kâbuslara yeteneklisiniz.⁵

Bu dünya sizleri tatmin ediyor mu?

SÖZLER: “Eğer kendimde, bu dünyadaki hiçbir deneyimin tatmin edemediği bir arzu tespit edersem, bunun en muhtemel açıklaması başka bir dünya için yaratılmış olduğumdur.” C.S. Lewis

Böyle bir arzun var mı?

Evet var... Her zaman hayatta kalmak istiyorum ama bunun dünyada mümkün olmadığını biliyorum.

Söyle bana hayy, ben ne zaman kemal bir insan olurum?

SÖZLER: Bütün insan yüzleri ve insanlık halleri sana yabancı gelmediği zaman.

Ölüm ve hayat hakkında ne düşünüyorsun?

Freud’a kulak verelim: Bütün hayatın amacı ölümdür.⁶

Aynı fikirde misin?

Hayatın varlık-var olmak ve bunun iyi olduğunu, ölümün yokluk ve kötü olduğunu düşünecek olursak ve Tanrının mutlak iyi olduğunu da hatırlarsak, hayatın amacının ölüm olması zorunlu olarak yanlış olur. O halde öyle bir ölüm düşünülmeli ki, hayata hizmet edip ona daha çok anlam ve canlılık katsın. Ölüm ancak ve ancak hayata daha fazla yer açmak için işe koşulmuş ise iyi olabilir. İlke-Tab gereği her şey anaçlık, bilinç ve tevhit üzeredir, buna ölüm de dâhildir. Mademki var vardır, o

⁵ Zemeckis, Robert, 1997, Contact/Mesaj

⁶ Guillen, Michael, 2013, Dünyayı Değiştiren Beş Denklem, Matematiğin Gücü ve Şiirselliği, Çev.: Gürsel Tanrıöver, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, s.222

halde yok yoktur ve dolayısıyla mutlak-kötü olan ölüm de yoktur.

Peki, buna rağmen ölüm seni neden tedirgin ediyor?

Bu dünyada birçok bağlantı kuruyoruz, onlardan ayrılmak insanı hüzne mahkûm ediyor. Diğer taraftan, akla vurduğumda mutlak ölüm sonucuna varmıyor olsam da bu akla fazla güvenmem gerektiğini de biliyorum. Bütün bunlar doğal olarak beni tedirgin ediyor.

Kâinata baktığında bu tedirginliğin artıyor mu azalıyor mu?

Kâinata baktığımda da bir çeşit kendimi görüyorum; bu nedenle de tedirginliğim azalmıyor, aksine artıyor.

*SÖZLER: "İrade bütün varlıkların içindeki ilk temel kuvvettir ve ağırlık, yer çekimi kuvveti, yaşama ve üreme dürtüsü olarak kendini gösterir."*⁷ Arthur Schopenhauer

Belki de iyi olan şey, Dünya hayatının ve kâinatın geçiciliğidir, bunu hiç düşündün mü?

*AYETLER: Dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Erdemliler için ahiret yurdu daha hayırlıdır. Düşünmez misiniz?*⁸

Bu oyun, daha doğrusu "her şeyin oyunu" sanırım her şeyi içine alıyor; canlı-cansız şeyleri, bilimi, felsefeyi, edebiyatı, sanatı, ekonomiyi, politikayı, savaşı... Peki ama amaç ne? Tanrı, amacı olmayan tek varlıktır, onun dışındaki her varlığın bir amacı vardır, amaç yoksa varlık da yok demektir. Amacı gör-meyen veya amaca uygun hareket etmeyen varlıklar, var olmayı da terk etmiş olurlar. Helak olmak gibi.

İnsanın bekası tevhide bağlıdır, yani en nihai amacı tevhittir. Tevhit tüm varlıklar için verili durumken, insan için bir ödevdir. Bu anlamda insan, ödevi tevhit olan varlıktır. O halde tev-hidi terk etmek, insan ve hatta var olmayı da terk etmektir.

En nihai amacın kendisini düşünebilir misin?

En nihai amacın kendisi düşünülemez. Çünkü onda-orada her türlü hareket, varoluş durur, böyle bir varlık hali düşünülemez.

⁷ Ataman, Veysel (Çevirip derleyen), 2004, Varolmanın Acısı Schopenhauer Felsefesine Giriş, Donkişot Yayınları, İstanbul, s. 70

⁸ En'âm, 32. Ayet

Yani hem varlığın olması hem de onun hareket etmemesi akılla kavranabilecek bir şey değildir. Olsa olsa bu varlığa Tanrı denebilir. O halde Tanrı dışındaki bütün varlıklar için “en nihai amaç” diye bir şey söz konusu olamaz.

En nihai amaç nedir?

Tanrı en nihai amacın kendisidir; her varlık ve varoluş Onun çekimine bağlı olarak hareket eder. Ama dediğim gibi Tanrı veya en nihai amacın kendisi “yeterince” düşünülemez ve kavranılamaz.

SÖZLER: Ondan geldik ve Ona döndürüleceğiz.

İnsanlar bu çekimden kurtulabilirler mi?

Varlık sahasını hiçbir varlık terk edemez. Bu ontolojik olarak imkânsızdır. O halde çekimden kurtulmayı istemek yerine haddini bilmek en doğru yoldur.

Peki, isteyebilmesi nasıl mümkün olabiliyor?

Bizler Tanrının ruhundanız ama bir bedene-dünyaya hapsedilmiş varlıkları ve tabi Tanrı da değiliz. Bu nedenle de insan, Tanrısal çelişkilerin vücut bulmuş halidir. Bu çelişkiler bazen ontolojik kopuşlar-krizler yaşamamıza neden olabiliyor.

Bu çelişkiler dışında, sizleri kriz içine atan ve ontolojik kopuşlara neden olan esas nedir?

İnsan olmak ve kemal insana doğru yol almak zordur, her insan bu yükleri taşıyamaz ve kendini terk etmeye yönelir... Kendimizi terk etmeye kalkışmamız ve onun yerine başka kimseleri ya da şeyleri koymamız ontolojik kopuşların esasıdır.

SÖZLER: “Ben, beni inşa etmeyen insanların kürsüsüne çıkamam.”
Tarkovsky

Nietzsche’ye kulak verelim: Uzak bir yıldızdan okunduğunda bizim bu dünyadaki varoluşumuz, yerkürenin çilekeş bir gökcismi olduğunun büyük harflerle yazılmış olduğu bir metin gibidir. Oradan bakıldığında kibirli, her şeyi küçümseyen, kendinden ve üzerinde yaşadığı küreden hoşnutsuz, ama bunun doğurduğu acıdan da keyif alan insanların toprağı olan bir yıldız gibi parıldarız.

Çok mu acı çekiyorsunuz?

İnsan, hayata da olsa, maruz kaldığı her şeyden dolayı acı çeker, çünkü o irade sahibi bir varlıktır.

FRAGMANLAR: *“İnsanoğlu doğunca ağlayarak başlar hayata ve yeterince ağladıktan sonra ise ölür.”*⁹

Dinlerin insana yüklediği sorumluluk nedir?

Özne-özgür olmaktır.

AYETLER: *Bir zaman Rabbin, meleklere: “Şüphesiz ki ben, yeryüzünde (insanı) bir halife kılacak olanım” buyurmuştu; (melekler) “Orada fesat çıkaracak ve orada kanlar dökecek bir kimse mi kılacaksınız? Hâlbuki biz, hamdin ile (seni) tesbih ediyoruz ve seni takdis ediyoruz” dediler. (Rabbin de onlara:) “Sizin bilemeyeceğiniz şeyleri, şüphesiz ki ben bilirim” buyurdu.*¹⁰

Meleklerin bilmediğini siz biliyor musunuz?

Sanırım bu bizler için de sadece bir bilme meselesi değil... Esas meselemiz insan kalmak ve kemal insana doğru yürümektir. Batı özelinde insanlık; duyum ve duygu çağ dalgalarını aştı, şu anda biliş çağı dalgası içinde debelenip duruyor. Önümüzde ilke-Tab, sezgi ve tevhit çağ dalgaları var. Yola devam etmeliyiz! Yola devam etmezsek melekler haklı çıkacak, yola devam edersek de Tanrı haklı çıkacak.

Tanrının haklı çıkması size mi bağlı?

Evet, bize bağlı. Zaten dünya hayatında bu kadar zorlanmamız başka türlü açıklanamaz. Tanrı, yolu görebileceğimizi biliyordu; bizim varlığımıza yer açtı, bize irade verdi ve mutlak hâkimiyetinden görece feragat etti. Menzili tevhit olan yolu yürümemizi öğütledi, bizim sırrımız orada. Oraya gidip gitmemek tamamen bize bırakılmıştır. Yolu yürümezsek ne melekleri ne de Tanrıyı suçlayabiliriz. Bu orta çağ-biliş çağı dalgasına demir atmak bizleri helak edecektir.

FRAGMANLAR: *Bizler tarihin ortanca çocuklarıyız. Bir amacımız ya da yerimiz yok. Ne büyük savaşı yaşadık ne de büyük buhranı. Bizim savaşımız ruhani bir savaş. En büyük buhranımız hayatlarımız.*

⁹ Kurosawa, Akira, 1985, Ran

¹⁰ Bakara, 30

*Televizyonla büyürken milyoner film yıldızı veya rock yıldızı olacağımızı sandık ama olmayacağız, bunu yavaş yavaş öğreniyoruz ve bu yüzden çok kızgınız.*¹¹

Bak şu dünya sahnesine, ne haykırmak istersin?

Sen yeryüzünün öznesisin, ister cehenneme, istersen cennete dönüştürürsün dünyayı. İkisini de yapmakta özgürsün ama cehennem seni nesne gibi yakar, cennet ise seninle sohbet eder. Sohbet et dünyayla, adalet ve merhamet üzere ol. Bilesin ki sorumluluğun budur!

Sevgiliye bir hediye versem ve hediyenin sihirli olduğunu söylesem buna inanır biliyor musun? İşte, bütün insanlığa da böyle bir hediye versem, hediyenin sihirli olduğunu söylesem ve bütün insanlar buna inansa ne güzel olurdu öyle değil mi hayy!

SÖZLER: "Biz rüyalardan yapılmışız, rüyalar da bizden." William Shakespeare

Sorun bilmemeniz mi ego?

Bilmek ya da bilmemekten ziyade yaşamak, daha doğrusu yaşamamak asıl sorun. İnsan eğer hayatı iliklerine kadar hissederek tecrübe ederse, işte o zaman zaten bilginin kendisi haline gelir. Ama her şeyin tevhidini parçaladık, canlılığımızı yitirdik ve çelişiklere mahkûm olduk... Platon, insanın şaşırtıcı bazı davranışlarına şunları örnek verir: Çocukluktan sıkılırlar ve büyümek için acele ederler ama sonra da çocukluklarını özlerler. Para kazanmak için sağlıklarını yitirirler ama sağlıklarını geri almak için para öderler. Yarınlarından endişe ederler ve bugünü unuturlar. Sonuçta ne bugünü ne de yarını yaşarlar. Hiç ölmeyecekmiş gibi yaşarlar ve hiç yaşamamış gibi ölürlər.

Gün geçtikçe hayata yabancılaşıyoruz. Eskiden bir canlıyı yarığınan veya suda boğulmaktan kurtarmak bir refleksti, artık bunun yerini ya görmezden gelme ya başkalarının yardım etmesini bekleme ya da zor durumdakini suçlama aldı. Bu yaşayan ölümler kültür-uygarlığı daha fazla devam edemez!

---

¹¹ Fincher, David, 1999, Dövüş Kulübü

SÖZLER: Nereye gitsem, sahibinin kim olduğu belli olmayan bir emanet gibiyim.

Simmel'e kulak verelim: Gözleri gören, ama kulakları işitmeyen bir insan; işitebilen ama göremeyen bir insana kıyasla çok daha huzursuzdur. Burada büyük kente özgü bir şey var. Büyük kentlerdeki insanlar arasındaki ilişkilerde, gözün işlevi kulağına kıyasla giderek daha da ön plana çıkıyor. Bu durum büyük ölçüde toplu taşıma olgusunun sonucudur. Otobüs, tren ya da tramvay kullanımının yaygınlaştığı 19. yüzyıla kadar, insanlar hiçbir zaman, dakikalar hatta saatler boyu tek kelime etmeksizin birbirlerine bakmak zorunda kalmamıştı.¹²

Kuşatılmış vaziyetteyiz hem evin içinde hem de dışında. İnsan için mahrem alan kalmadı, ruhu ve bedeni sürekli uyarıcılar altında. Bunlar da zamanı, gerçekliği, hayatı hissetmeyi manipüle ediyor ve insanı esas köklerinden kopartıp düşünmekten alıkoyuyor.

SÖZLER: İnsanın ilerlemeye değil, ayağa kalkmaya, yürümeye ve durmaya ihtiyacı var.

"Farklı" cinsel yönelimler-kimlikler konusunda ne düşünüyorsunuz?

Freud eşcinselliği "gelişimi engelleyen, güdük bırakan (stunted) psikoseksüel bir süreç" olarak görür. Bu bakış açısından eşcinselliği yetişkinlerde alt düzey bir cinsellik olarak tanımlar. Hem Freud hem de Jung, eşcinselliği kısmi bir hastalık/patoloji olarak görür ve yetersiz bir gelişim, yetersiz ferdileşme olarak telakki ederler.¹³

Ben bir düşünürüm, Freud ya da Jung gibi bilim insanı değilim. Onlar birazcık bile olsa mantık bilselerdi, bu şekilde düşünmezlerdi. Bu bitmek bilmez tartışmalı konuyu artık bitirmenin vakti geldi diye düşünüyorum ve bunu da aklımızı kullanarak kolay bir şekilde yapabiliriz.

---

¹² Simmel, George, 2006, Modern Kültürde Çatışma, Çev.: Tanıl Bora, Nazile Kallaycı, Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 28

¹³ Merter, Mustafa, 2014, Psikolojinin Üçüncü Boyutu, Nefs Psikolojisi ve Rüya-ların Dili, Kaknüs Yayınları, İstanbul, s. 535-536

Nasıl?

İnsan bu kâinatta “saf varlık” düşünemez, bu konuda yaptığı en yüksek soyutlama Tanrıdır. Yani Tanrı dışındaki bütün varlıklar bileşiktir. Su, bitkiler, hayvanlar, kısacası bütün varlıklar birbirinden farklı şeylerden oluşurlar. Saf bir kadın-kadınlık, saf bir erkek-erkeklik yoktur, olsaydı bunlar fiziksel, biyolojik, kimyasal, sosyal ve psikolojik hiçbir ilişkiye-iletişime geçemezlerdi. Aramızda bu ilişki ve iletişimler olduğuna göre; o halde her dişil aynı zamanda eril ve her eril de aynı zaman dişil özellikler taşır. Eğilimin ve-veya kimliğin biyolojik mevcudiyetten farklı olması bu anlamda şaşılacak, anormal-patolojik görülecek bir durum değildir.

Reklamı yapılmadığı halde insanın özgürce tercih ettiği maddi veya manevi bir değeri, davranışı ve kültürü kaldı mı? Hiç sanmıyorum.

Geleneğin tutucu mantığı içinde öğrenilmiş, topluma yaygınlaştırılarak belletilmiş bir tarih ve kültür, insanlığın sırtına vurulmuş ikinci bir kamburdur.¹⁴

Ben insanın artık rahat bırakılması gerektiğini düşünüyorum. Ölçülü bir ekonomi-politik sistem içinde insan özgürce yaşayabilmelidir.

Balıklar gibi unuttuk ve timsahlar gibi ağladık oysa biz akıl ve vicdan sahibi olan varlıklarız. Acıkmadan yedik, susmadan içtik, konuşmamız gereken yerde sustuk, susmamız gereken yerde konuştuk ve düştük.

Neden ölçülü bir ekonomi-politik sistemi gerekli görüyorsun?

Biz insanı tanımıyoruz, bu nedenle normali-anormali, hastalığı-sağlığı tanımlamakta bile güçlük çekiyoruz. Menzili olmayan ve inşa edilmiş bir ekonomi-politik kültür içinde şekil almış olan varlığa, ne kadar insan diyebiliriz ki? Önce kâinatın yasalarıyla uyumlu bir sistem ikame etmeliyiz, insan işte o zaman ortaya çıkacaktır.

---

¹⁴ Benjamin, Walter, 2007, *Estetize Edilmiş Yaşam, Sanattan Savaş ve Siyasete Alman Faşizminin Kuramları*, Çev.: Ünsal Oskay, Derin Yayınları, İstanbul, s.38

Sizi bana doğru ve aynı zamanda benden uzağa çeken nedir, kimdir?

Ne o ego, Platon ve Aristoteles'le mi konuşuyorsun?

Evet hayy... Hem bana yaklaşıyorlar hem de uzaklaşıyorlar. Bunun sebebi nedir?

Hayat bir bütündür, sen de onlar da birlik içindesiniz ama hiçbiriniz mutlak sahip değilsiniz.

Ne kadar da büyük bir acı, çelişki ve boşluk!

Rahman ve rahim üzere olan şeyler bile, bilmeyenler için bir trajedi gibi görünür. Bilincini terbiye etmelisin ego!

Bunun için bir önerin var mı hayy?

İlkeyi-Tab'ı yardıma çağır. Unutma ki hala sen de genel olarak biliş çağı dalgası içindesin. Diğer çağ dalgalarının habercisi ol-san da henüz onlara uygun düşünecek olgunlukta değilsin. Sen hala bir "çocuk" sayılırsın!

∞ çû¹⁵ ∞

Kendini nasıl hissediyorsun?

FRAGMANLAR: *Bir evim yok.*¹⁶

Bu kadar nankör olmamalısın ego!

Sanırım haklısın... Şu dünyada öyle güzel şeyler var ki, insan onlar için sürtünmesiz bir uzay istiyor. İnsan, tıpkı uzayda ilk hareketi verilen bir şeyin sonsuza dek gitmesi gibi, o güzelliklerin de sonsuz bir hareket halinde olmasını istiyor. İlk sapma, yani insan yoluna devam ediyor, tâki Tanrı bizleri çağırana dek de yolda olacak. Bu yol hepimizin yuvası ve çok güzel, çünkü aksi hal yokluktur.

---

¹⁵ Çû: Gitti

¹⁶ Softley, Iain, 2001, K-PAX

Hepimizin kafasının üstünde bir kronometre var ve hızla sıfıra doğru akıyor, işte bu kâinattaki mutlak hakikatimiz. Ölüm karşısında elimden bir şey gelmez, ki gelmeli mi ondan da emin değilim ama ölüm bir tarafa, beni bu hayatta en çok hüzne boğan şey hem kendi başıma az insan olmam hem de çok az insanla kuşatılmış olmamdır. Belki de ölümü yanlış yorumlamalarımızın nedeni de bu halimizdir.

İnsan neden az?

Çünkü asaletlerini yitirdiler ve bu durumlarını fark edemeyecek kadar da kötü dönüştüler. Ben ise bunların farkındayım ve bu farkındalık çok büyük bir sorumluluk yükledi omuzlarıma. Dehşet içinde düşünmeye çalışan bir zavallı gibiyim. Sahi, herkes nereye gitti, onlar Godot'a kavuştular da bekleyen bir ben miyim? Çok yalnızım hayy!

SÖZLER: Hep kıyısında, köşesindeydim hayatın, iki yanım soğuk duvar, iki yanım ölüm uçurumu, merkezinde olmadım hiçbir şeyin ya da hiçbir şey olmadı benim merkezim. Kısacası olmamışlıktı benim adım, çünkü ben insanım!

Merkez ya da asalet yitimi nasıl başlayıp yerleşik hale geldi?

Bu soruya cevap vermek için ontolojik köklere kadar geri gidebilir elbette ama ben yakına geleceğim... Doğadan koştuk ve kendi inşa ettiğimiz maddi ve manevi şeyler bizim asıl yaratıcımız ve sahibimiz haline geldi.

Modernizm, zamanı verimli kullanmaktan söz eder. Oysa bu verim, birim zamanda üretilen-tüketilen meta sayısını ifade eder. Bunun ağır karşılıkları oldu. İnsanın zaman-gerçeklik algısı bozuldu ve özgür zaman buharlaşıp yok oldu. Özellikle de kentleşme zamanı öldürdü ve asalet yitimini yerleşik hale getirdi.

Brecht'in 1920'lerde yazdığı, "Kentlerin Ezici Etkisi Üzerine" adlı şiiri şöyle biter:

Öyle kısaydı ki zaman

Sabahla akşam arasında

Öğle yoktu

Ve daha şimdiden o eski bildik topraklarda

*Yükselmmişti beton dağlar.*¹⁷

Egolarımız parayla, toprakla, malla-mülkle, bayrakla, hudutla, ırk mensubiyetiyle, övgüyle büyüdü ve bizi yönetmeye başladı. Modern zamanların bizi getirdiği nokta iradesiz bir dünyadır. Bizim gibi “akıllı ve duygulu” varlıkların iradesiz olması, dünya için kanser gibidir. Her şey gibi iradenin de parçalanması bizleri sonu gelmez ve öngörülmez yıkıcılığa hapsediyor.

SÖZLER: Yüzler, kâinattaki ilke yerine, dünyaya tapan nefislere çevrilmiştir.

Bu coğrafyada; her zekâ, bilgi, ahlak, sosyo-ekonomik seviyedeki insan, çevrelerinden mutlaka “ne farkın var ki bizlerden” cümlesini işitmiştir. Bu coğrafyada farklılık düşmanlığı kurum-sallaşmıştır. Oysa Tanrı dışında her şey çoktur ve birbirinden farklıdır. Tevhit dini İslam’a inandığını söyleyen insanlar, farklılık düşmanlığıyla bir şirk içinde olduklarını göremiyorlar.

SÖZLER: “Bu denli hastalıklı bir topluma iyi eklenmiş olmak, sağlıklı olmanın bir ölçüsü olamaz.” Jiddu Krishnamurti

Birbirine benzeyen ve benzemeyen insanlar, meyveler, sebzeler, hayvanlar, giysiler, şehirler, mabetler ara, hepsini sev ve hepsine saygı duy!

İnsan DNA verileri %99,9 oranında aynı olduğumuzu sadece %0,01 oranında farklı olduğumuzu gösteriyor.¹⁸ Farklı organizmaların DNA’ları arasında yüksek benzerlikler vardır. Örneğin; insan geninin kodladığı protein ile fare geninin kodladığı protein %87 oranında, fare ile sıçan arasında ise %94 arasında “aynılık” olduğunu görürüz.¹⁹

SÖZLER: Benlerin de içkin olduğu bir biz ikame etmekle mükellefiz.

Nasıl bir ifrat ve tefrit görüyorsun?

SÖZLER: Cihat ve duyarsızlık arasında gelip giden kültür-uygarlığın zaman ve gerçeklik algıları bozulmuş demektir.

¹⁷ Berger, John, 2011, O Ana Adanmış, Hazırlayanlar: Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul, s.31

¹⁸ Karaçay, Bahri, 2012, Yaşamın Sırrı DNA, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, s.75

¹⁹ Karaçay, Bahri, 2012, Yaşamın Sırrı DNA, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, s.92

İnsan kâinata bakmaz mı?

Evet bakıyor, ama nasıl!... Lévi-Strauss'a göre insan, doğada "kendi yapısına uygun bir tarzda algıladığı unsurları", önce "iki kutup halinde" belirleyip, sonra da "dengeleyici nitelikteki" bir "ara nokta" ilavesiyle bir "kültür ürününe dönüştürmektedir."²⁰

Burada "işaret çekmek istediğim yerler" var... Öncelikle kendi yapısı ve o yapıya uygun tarz nedir? İki kutup haline getirirken, dengeleyici ara noktayı belirlerken ve kültür haline getirirken bir ölçü var mı? Bu sorulara verilecek cevaplarda iki şeye dikkat edilmelidir. Birincisi, verilen cevaplar tarih üstü yönleri de olan dikey bir eksen içeriyor mu? İkincisi ise verilen cevaplar dikey eksenle görece uyumlu bir yatay eksen içeriyor mu? Çünkü dikey ve yatay eksenlerin olmadığı yerde ontolojik, epistemolojik ve pratik boşluklar vardır. Bu boşlukların olduğu yerde de insan kötü dönüşümler geçirir. Kötü dönüşümlerden geçen insanın "kendi yapısı, tarzı, algılama şekli, belirleme hali, denge yaklaşımı, ara noktası ve kültürü" de kötü dönüşmüş demektir.

Buna örnek verebilir misin?

Elbette... İnsan, doğadaki düzen ve düzensizlik arasındaki gerilimden, bir denge ölçüsü olarak "altın oranı" çıkartıp almışa benziyor. Fakat bu oranı teknik, bilim, sanat, mimari gibi alanlarda kültür haline getirmesine karşılık, insan ve toplum ilişkilerini düzenleyen kurumlarda hiç kullanmamıştır. Özellikle ekonomi-politik kurumların hiçbirisinde doğadaki bu denge aracını alıp kullanmamıştır. İnsan toplumsal dengeden-adaletten adeta sürekli kaçınmıştır. Dikey ve yatay eksenlerin olmadığı yerde menzil kaybı kaçınılmazdır ve bu durumda insan dünyayı tek gerçeklik olarak görüp ona tapmaya başlar. Bu da elbette ki çok kötü bir dönüşümdür.

Çok mu zor ego?

---

²⁰ Bergil, Mehmet Suat, 2009, Doğada Bilimde Sanatta Altın Oran, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.181

*SÖZLER: "Bir şeye zorluk derecesine göre çekicilik atfetmek ölümlülerin ortak kusurudur."*²¹ Karl Mannheim

Dünyaya sahip olmak da ona sırtını dönmekte zordur ama Tanrı bizden bunları istemiyor. Ölçülü bir dünya hayatı bizim için bir ödevdir. Zorlar arasından birini tercih etmek zorunda kalmış olmamız, bilincimizi ne kadar kötüye kullanıp öldürdüğümüzü gösterir.

Auster'e kulak verelim: İnsan bir yandan sağ kalmak, uyum sağlamak, içinde bulunduğu koşullar altında olabildiğince iyi yaşamak istiyor; öte yandan bunu başarmak için bir zamanlar kendine insan adını layık görmesini sağlayan niteliklerin tümünden sıyrılması gerektiğini görüyor. Ne demek istediğimi anlıyor musun? Yaşayabilmek için benliğini öldürmek zorundasın. Pes edenlerin sayısının böylesine yüksek olmasının nedeni bu. Biliyorlar, çünkü ne kadar çabalarsa çabalasınlar, kaybetmeye mahkûmlar. İş o noktaya gelince çabalamanın da anlamı kalmıyor elbette.²²

Tükenen insan neyin alametidir? Koptuysa kıyamet, neden sürekli hareket halinde bunca ceset? Yaklaştırılmışsa cennet ve cehennem, hepimizin payına düşen cehennem midir? Cehennemdeyssek, bunca mabedin amacı nedir? Anlamı nedir bunca duanın, ibadetin ve salavatın? Biz kimiz, neredeyiz, nereye gidiyoruz, neye-nelere ve kime-kimlere tapıyoruz?

*SÖZLER: "İnsanı iyi ve gerektiği gibi kılmaktan daha güzel ve daha meşru bir şey olamaz."*²³ Montaigne.

Din nedir?

Dine göre insan, bütün tabii olgularından daha üstün bir öze sahiptir. Bu hem dinin hem egzistansiyalizmin hem de Sartre'ın sözüdür... Kastettiğim, geleneksel dinden başkasıdır. Bütün

²¹ Mannheim, Karl, 2017, Kültür Sosyolojisi, Çev.: Mustafa Yalçinkaya, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, s. 245

²² Auster, Paul, 2012, Son Şeyler Ülkesinde, Çev.: Seçkin Selvi, Can Yayınları, İstanbul, s. 28

²³ Comte Sponville, Andre, 2004, Büyük Erdemler Risalesi, Çev.: Işık Ergüden, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 15

atadan kalma geleneksel dinler birbirinin aynısıdır. Çünkü bana göre bilinçsiz bir şekilde miras bırakılan, tekrarlanan ve adet olarak sürdürülen her şey, adı ne olursa olsun ister Şia ister Ehlişünnet ister İslam ister Budizm olsun fark etmez. Cahilliğin dereceleri olmaz. İslam'ı bilmeyen ile küfrü bilmeyen arasında bir fark yoktur. Din, “bilinçli olmak”tır ve bu, devredilen geleneksel tekrarlar toplamından ibaret olan kültür dininden farklıdır. Geleneksel din sadece eski olduğu için kutsaldır.²⁴

İnsan kimdir?

SÖZLER: Menzili cennet veya cehennem olan insan; çok güzel ve aynı zamanda da çok korkunç bir varlık olsa gerek.

Beşer... Canlı varlıktır. İnsan dendiğinde ise olağan-dışı, üstün ve bilmecemsi gerçek anlaşılır. Şu hâlde “iki insan” kavramı vardır: Birisi dirim-bilim (biyoloji) konusu olan insan, diğeri ise şairin üzerinde konuştuğu, feylesofun söz söylediği, dinin ilgilendiği insan.²⁵

Fizik bilimi bize, başlangıç entropisinin çok düşük olduğunu, entropinin gittikçe arttığını söyler. Bu anlamda insan bir düzensizlik ürünüdür. Aksi halde büyük sapma davranışları gösteren, yani bilinç-irade sahibi olan bir varlık olamazdı. İnsan belli bir adalet noktasındaki-aralığındaki düzensizliğin varlığıdır, trajedisi de buradan kaynaklanır. Çünkü düzensizliğin ürünü olan bu varlık, varlığını devam ettirmek için görece bir düzenliliğe ihtiyaç duyar. Düzenliliği belli bir ölçüye göre koruması-devam ettirmesi gerekir, ki bu da çok ağır bir yükür.

---

²⁴ Şeriati, Ali, 2013, Bilinç ve Eşekleştirme, Çev.: Murat Demirkol, FECR Yayınları, Ankara, s. 15

²⁵ Şeriati, Ali, 2015, İnsanın Dört Zindanı, Çev.: Hüseyin Hatemi, İşaret Yayınları, İstanbul, s. 12

∞ qîyamete²⁶ ∞

İnsanlar umutlular mı?

*FRAGMANLAR: Katletmekte ustalaştık, şimdi yaşama sevincinde ustalaşalım.*²⁷

İnsana en çok inanç ve güven duyan dünya görüşü İslam'dır. İnsan, İslam düzeninde, Allah'ın halifesi olarak bu dünyanın gidişini yürütebilecek bir güçte kabul edilmektedir.²⁸

Allah insana inanıyorsa, yaratmışsa, defalarca muhatap almışsa, bize şah damarımızdan çok daha yakınsa, o halde ümitsizlik hiçbirimize yakışmaz. Umudun hakkını vermek gibi bir sorumluluğumuz olduğunu unutmamamız gerekiyor.

Umudun hakkını neden veremiyorsunuz?

Çünkü inanmakta zorluk çekiyoruz. Diğer taraftan sarıldığımız akıl bile bir şeyleri tanımlamaya ya da anlamaya çalıştığında sürekli eksik kalıyor. Örneğin; bu eksikliği şu değerlendirmede açıkça görebiliriz: Gramsci ve Marx'a göre insan doğası "toplumsal ilişkiler bütünlüğüdür." Ve bu oluş fikrini içerdiği için insan doğası ile ilgili verilmiş en doyurucu yanıttır.²⁹ İnsan eksik bir varlıktır, bu nedenledir ki bütün tarihleri çelişkilerle doludur. Sanat, bilim, felsefe, siyaset ve ekonomi gibi bütün etkinliklerde bu eksiklikler ve çelişkiler izlenebilir.

Sen de inanma güçlüğü çekiyor musun?

*FRAGMANLAR: İstemedim... Doğmasını istemedim.*³⁰

Hem de nasıl! Ben imarın miras gibi alınabileceğine inananlardan değilim. Öyle bir şahit olmalıyım ki, o andan itibaren bambaşka bir insan olup şahadet etmeliyim. Bu tecrübeye defalarca

²⁶ Qiyametê: Kıyamet-Diriliş

²⁷ Cathcart, Spencer, 2015, The Lie We Live

²⁸ Karakoç, Sezai, 2013, İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü, Diriliş Yayınları, İstanbul, s. 37

²⁹ Gramsci, Antonio, 1986, Hapishane Defterleri; Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler, Çev.: Kenan Somer, Onur Yayınları, İstanbul s. 239-240

³⁰ Cuarón, Alfonso, 2018, Roma

yaklaştıysam da yola devam etmeye cesaret edemedim ya da nasip olmadı diyelim. İnsan bazen bir şiir okur, bazen bir hikâye ya da müzik eseri dinler, bazen kâinatı seyre dalar bazen de bir çift gözün içinde kaybolur ve işte o anlarda bazen sevinçle bazen hüznle dolar... Dizleri titrer, yere kapanır, gözleri dolup taşar, tüyleri diken diken olur, sanki her şey o ve o da her şey olur. Benim hayatım bu anlarla doludur ama Tanrının kendisini hiçbir zaman böyle hissetmedim. Ben sanırım Tanrısız olan şeyleri sürekli tecrübe ediyorum ama bunları tecrübe edemeyecek kadar duyargaları körleşmiş ve hatta ölmüş insanlar Tanrıya inandıklarını söylüyorlar. Eve kapanıp tevhidi düşünen benim, tek gerçeklik dünyaymış gibi dünyaya saldıranlar ise onlar. Bunlara rağmen ben inanma gücümü çekiyorsam onlar ne haldeler keşke bir düşünseler!

İnsan nasıl inanabilir?

Eğer bir peygamber değilse inanması neredeyse imkânsızdır. Hatta bazen peygamber olmak bile yeterli olmaz, Musa'nın Onu görmeyi istemesi boşuna değildi!

AYETLER: Musa, bizimle sözleştiği yere gelip Rabbi de kendisiyle konuşunca şöyle konuştu: "Rabbim, göster bana kendini, göreyim seni," dedi: "Asla göremezsin beni. Ama şu dağa bak. Eğer o yerinde durabilirse, sen de beni görebileceksin." Rabbi dağa tecelli edince onu parça parça etti. Ve Musa baygın vaziyette yere yığıldı. Kendine gelince şöyle yakardı: "Tespîh ederim o yüce varlığını, tövbe edip sana yöneldim. İman edenlerin ilkiyim ben."³¹

Bu düşüncen insanları umutsuzluğa sevk etmez mi ego?

Elbette eder ama bilsinler ki iman meselesi çok zordur, zaten bu zorluğundan dolayı da kadere ve-veya mirasa dönüşmüştür. Ama insanların bilmeleri gereken çok önemli bir nokta vardır!

Nedir o?

Her peygamber halkın arasına karışmıştır. Çünkü iman, salt soyut bir felsefi, sanatsal, edebi ya da bilimsel etkinlik gibi değil-

---

³¹ A'raf, 143. Ayet

dir. Kolektif-kamusal yönü onun olmazsa olmazıdır. İlahi mesajlar bir bilince inse de amacı tüm insanların bilincini ve hayatını kuşatmaktır.

Buradan nasıl bir sonuç çıkartıyorsun?

Tevhit, dikey ve yatay boyutlarıyla yeryüzüne inmediği sürece inanmak imkânsızdır. Çünkü insanlar ancak ve ancak, tevhidin dünyayı, şehirleri, kalpleri ve bilinçleri güzelleştirdiğini gördüklerinde, bunlara şahit olduklarında inanabilirler. Bu gerçekleşmediğinde, o dinden ve dindarlıktan korkarlar. Nitekim bugün kendilerine Müslüman diyenler, başka dinden olanlardan değil esas olarak birbirlerinden korkarlar. Çünkü hayata inmediğinden emin oldukları bir dine inanıyormuş gibi yapanların anlamsızlığı ve açık seçik ikiyüzlülüğü korkutucudur. Hayatla, gerçeklikle bağı kopmuş olan her şey insanı korkutur. İslam'ın hiçbir rüknünün-esasının hayat bulmadığı yerde, Muhammed gibi giyinmenin, bol bol namaz kılmanın, oruç tutmanın, inşallah-maşallah demenin boşluğu-çelişkileri karşısında dehşete kapılmayan insan sağlıklı değildir. Her din gibi İslam da yeryüzüne esaslarıyla inmek için gelmiştir. Ne yazık ki dünyaya tapanlar İslam'ı da araçsallaştırmış, sakala, başörtüsüne-türbana ve ritüellere hapsedmiştir.

Sen nasıl bir yerde duruyorsun?

Ben Müslüman olmaya ya da kemal bir insan olmaya çalışan biriyim. Bunu sadece evime kapanarak yapamam, insan salt kendisinden ibaret değildir, kendisi diğer insanlardan ve kâinattan bağımsız değildir. Sorumlulukla dolu olan bilincimin gereğini yerine getirmeye çalışıyorum. Ben, bütün inanan ve inanmayan insanların kemale doğru yol alabilecekleri bir medeniyeti düşünen kişiyim. Dikey-ontolojik, yatay-epistemolojik ve pratik bütünlüğü içinde, tevhit üzere olan medeniyeti düşünen bir yerde duruyorum. Bütün insanlardan dileğim ise düşüncelerimle hesaplaşmalarıdır. Ne yüceltsinler ne de diri diri toprağa gömsünler, bilinçleriyle benimle ve benim gibi anlamaya-düşünmeye çalışanlarla hesaplaşınsınlar. Başka türlü inanmak, ahlaklı olmak, insan kalmak ve kemal insana doğru yol

almak mümkün değildir. Bunlar miras gibi devralınmazlar, bedeli vardır, çilesi vardır, emeği vardır, gözyaşı, hüznü ve elbette neşesi vardır.

SÖZLER: Beni bir “çocuk” gibi görün ve yardımınıza ihtiyacım olduğunu bilin!

Kâinatın ruhu, melekeleri, kaderi ve yasaları vardır. Sadece Tanrı bunların dışında ve bizzat yaratıcısı olabilir. Biz bunlara tabiyiz ve görece özerk bir alanımız var. Bu özerk alanda yaptıklarımızın, görece sonsuz etkileri olacaktır. Dolayısıyla iyi düşünmeden ve herhangi bir ilke merkeze almadan bir adım bile atamayız. Sorumluluklarımız ağırdır ve tek tek kişileri aşar, tevhit gereği bir arada olursak işte ancak o zaman sorumlulukları yükleyebiliriz.

Kâinatta, gördüğüm kadarıyla sapma potansiyeli en geniş aralıklara sahip olan varlığımız, bu nedenle bütün kâinatı kuşatan bir ilkeye uygun hareket etmek zorundayız. İnsan ilkeye-Tab’a uyumak zorunda olduğunu anladığı gün, işte o zaman gerçek bir aydınlanma yaşayacağız.

Dinler ve dinsel düşünceler tarihine baktığında neler görüyorsunuz?

Bütün dinlerin ve kadim dini düşüncelerin bir takım ortak özellikleri olduğunu görüyorum... “İnsan öznedir” ve özne olması için kendisi de dâhil “herkesi özne ve her şeyi değerli görmesi gerekir.” Yeryüzüne “Tanrısal bir ruh” ile dokunmayı bilmelidir, “sevgi ve merhamet” dolu bir “bilinçle.” Bir olmak, “tevhit üzere olmak”, farklılıkları ortadan kaldırmadan, “anaç bir yaklaşımla”, ötekileştirmeden, zulüm etmeden yaşamak esastır. “Bütün âlem birlik içinde çoktur.” “Tanrı bile öğütte bulunur”, insanları zorlayamayız, bu özelliklerin ikamesi için “genel görelili çerçeveler” düşünülebilir, bunlar üzerine bir sözleşme yapılabilir. “İşte bu medeniyettir.”

İnsan ve medeniyet... Öyle mi?

İnsan-kendilik, insan-insan, insan-dünya, insan-toplum, insan-aşkınlık ilişkileri vardır. Bu ilişkilerin bütünü dikkate alınmadan hiçbir meşru medeniyet düşünülemez. İnsan hem kadındır hem erkek hem fizik varlıktır hem de metafizik. Neticede

Tanrı'nın kendi ruhundan üflediği bir varlıktır. O halde insan hem beşer hem de yüce bir varlıktır.

Marksizm toplumu merkeze aldığı için bireyi ve bireysel olan şeyleri, hatta aşkı ve ölümü bile dışarıda bırakır. Liberalizm-kapitalizm ise salt bireyi merkeze aldığı için kolektif bilinç, sorumluluk ve tümel bağlar dışarıda kalır. Oysa bizim hem toplumsal hem bireysel olan "kişiliği-şahsiyeti" merkeze alan ve bunu da aşan bir medeniyet ikame etmemiz gerekir.

Bir kayaç hakkında bilgi sahibi olmak için milyonlarca yıl geriye gitmeniz gerekiyor. Modern insanı anlamak için ise yüz yıl geriye gitmeniz yeterlidir. Hatta televizyon ve özellikle internet devriminden sonra birkaç yıl geriye gitmeniz de yeterli olabilir. Bu durum insanın düşüşünün resmidir. Buna medeniyet diyemeyiz.

Bir tanımlama yaptığında eksiklik hissediyor musun?

Elbette, konuşmaya başladığımız andan itibaren varlığı ve varoluşu parçalarız. Böyle olmamız doğaldır, çünkü Tanrı değiliz. Fakat buna rağmen bir bütünlüğü korumakla sorumluyuz. İnsan her anlamda çelişkilere-parçalanmalara mahkûmdur, görece bütünlük ise ancak ve ancak tevhitle olabilir.

Tek bir kavramdan başlayarak, mutlak idea'ya ulaşınca kadar bütün kavramlar birbirlerinin içinden doğar ve bütün bir evren tablosunun tamamlanmasına kadar hareket devam eder. Her bir kavramın bir diğeriyle ve bütün diğer kavramlarla bu birbirinden doğma, birbirine dönüşme ve birbirine geçişme bağintısı, kesintisiz bir birlik oluşturur.³² Tek bir kavramdan başlanamaz, çünkü hiçbir kavram tek başına düşünülemez. Yine de Hegel'in diyalektik dünya tasavvuru bize şunu söyler diyebilirim: Her hareketin amacı hayat-bilinç haline gelmektir. Her hayat-bilincin amacı ise Ona-Tevhit'e kavuşmaktır.

*FRAGMANLAR: Eninde sonunda konuşmanın ya da susmanın hiçbir şeyi değiştirmedeği bir gün geliyor. Öyleyse susmamak için bir neden yok.*³³

³² Çubukçu, Aydın, 2011, Mantık ve Diyalektik, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, s. 95

³³ Tornatore, Gisepppe, 1988, Cennet Sineması

Schopenhauer; insanın iki sıkıntısından söz eder, geçim ve can sıkıntısı. Can sıkıntısını; yeme, içme, şan, şöhrat, mal-mülk, bayrak, ırk, ideoloji, toprak ve mezhep tapıcıları çekmezler. Bu putlar, onları mezarlarına girene kadar oyalar. Çok az insan bunları aşar ve can sıkıntısı çeker. Can sıkıntısını sadece ve sadece “bir eline ayı, bir eline güneşi koysanız da yolundan dön-meyecek insanlar bilirler.”

İnsan, can sıkıntısından kurtulmak, en azından bu acıyı azaltmak için hayaller kurar, düşler görür, bir şeylerle oyalanmaya çalışır. Sarıldığı hemen hemen her şey can sıkıntısını uyuşturur-unutturur. İnsan; tekilerden tikellere, oradan tümellere doğru olan ve olması gereken yolunu, ne yazık ki tekilliklerin içine hapseder. İnşa ettiği kültür-uygarlık bu nedenle bir demir kafestir.

Tanrı ve-veya kâinat insana bazı rehberler vermiştir; din, akıl, tarih ve doğanın-kâinatın kendisi gibi. İnsan bu kaynaklardan yararlanarak bir tevhit medeniyeti ikame etmekle mükelleftir. Çelişkilerini, can sıkıntısını, ölüme doğru olmasını, hüznünü, trajedisini, olunmaz boşluklarını görece paranteze alarak ve bütün putları paranteze alıp sıfırla çarparak, tevhit medeniyetini ikame etmekle mükelleftir. İnsanı ister Allah'ın yarattığı olarak görelim ister doğa ananın bir meyvesi olarak görelim, o birtakım oranların ve olasılıkların vücut bulmuş halidir. İnsan, kâinatın oran ve olasılık öğelerini de içine alan ilkelere sarılıp bir medeniyet ikame edebilir. İnsanlığın başka türlü daha meşru bir pusulası ve yolu yoktur.

Kant, “İnsanın Bilme Yetileriyle Pratik Us Belirlenimi Arasındaki Bilgece Uygun Oranlama Üstüne” başlığı altında şunları söyler: İnsan doğası en yüksek iyiye ulaşma çabasıyla belirlenmişse, onun bilgi yetilerine özgü ölçü, özellikle de bu yetilerin birbiriyle ilişkisi, bu amaca uygun diye görülmelidir.³⁴

SÖZLER: Saklanamıyorsa hiçbir sırrın, toprak almıyorsa cesedin, pazara çıkmışsa en derin acıların, alınıp satılıyorsa bütün hayallerin ve

³⁴ Kant, Immanuel, 2001, Pratik Usun Eleştirisi, Çev.: İsmet Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, İstanbul, s. 194

kâbusların, yoksa farkı düşün ile cenazenin, olmamışsa bir derdin, iniltin ve hüznün kopmuştur kıyametin.

∞ xwar³⁵ ∞

Neye çok şaşıırıyorsun?

SÖZLER: Her olumlu sapma birer Tanrı dokunuşudur.

Bütün tarih boyunca insanların çoğunluğu bir avuç insanın egemenliği altında yaşamış. Bugün de aynı durum devam ediyor. Onca din, onca filozof ve olumlu sapma, halkları bu kötü-cül durumdan kurtarmayı başaramadı. Öyle görünüyor ki dünya hep şeytanların egemenliğinde olmuş, bu durum beni hem kızdırıyor hem de şaşırtıyor!

Bütün dinler, özellikle de semavi dinler, çoğunluğu hep kötü, sapkın, aşırı olarak tasvir eder ve bu nedenle de çoğunluğa uymamayı öğütler. Kuran'a göre çoğunluk; bu dünyada bilmeyen-gaflet içinde olandır, ahirette ise cehennemdedir. Çoğunluğun da adalet üzere olacağı bir ekonomi politiği düşünmek, bilincin hakkını vermeye çalışan her insan için bir ödevdir.

İnanmanın zor olduğunu söylemiştin ego... Peki, bilime de mi güvenmiyorsunuz?

Modern psikolojide, normal ve anormal davranışın ölçütüne bakalım... Bir davranış, toplumun çoğunluğu tarafından kabul görüyorsa normal, kabul görmüyorsa anormaldir. Ne kadar garip öyle değil mi? Dikkat edilirse büyük âlimleri, velileri, peygamberleri, inilti içindekileri öldürenler de hep çoğunluklar olmuştur. Savaşları isteyenler ve yapanlar da hep çoğunluklardır. Devlet kurmak için, yetmiyor imparatorluk için, her şeyin tek sahibi olmak için yeryüzünü cehenneme çevirenler de hep çoğunluklar ve onların çobanlarıdır. Böyle bir ucubelik, nasıl olur da bir bilim dalı tarafından normal ve anormalin ölçütü

³⁵ Xwar: Çarpık

olarak kabul edilebilir? Bu akıl tutulması değildir de nedir? Aynı şekilde yönetim biçimi olarak demokrasi, bilim olarak da siyaset ve ekonomi de çoğunlukçu paradigmanın dışında değildir. Paranın ya da iradenin değere, zulme, iktidara, coğrafyaya tutunması da çoğunluk olmaya-çoğunluğa bağlıdır. Böyle bir akla, bilime ve pratiğe insanlar nasıl güvenebilirler ki?

Neredeyse bütün bilim-bilgi dalları, kültür içindeki bir varlık olarak insanı ve toplumu konu ediniyor. Hiçbir disiplin bu varlıkların hakikatini ve onlara uygun medeniyeti konu edinmiyor. Elde ettiğimiz bilgiler insanın ve toplumun gölgesi olmaksızın bile uzaktır.

Onca güzellik karşısında yorgun düşmüş gözlerinle, bu çirkinlikleri nasıl okuyabiliyor ve izleyebiliyorsun?

Bir anne çocuklarını öldürüyor... Askerler, sağ teslim aldıkları kadınları kurşuna diziliyor... Dehşet içindeyim hayy! İnsan nedir ya da kimdir? Onun ruhundan yeryüzüne düşmüş olan bizler, nasıl varlıklarız? İfrat ve tefrit arasında salınan bu varlık neyin nesidir? Cennetin ve cehennemin amacı nedir? Bizleri yaratmasındaki amaç nedir? Tanrı ya da kâinat bizden ne istiyor? Ne karanlık tarafıma ne de aydınlık tarafıma anlam verebiliyorum. Hayy... Sesimizi duyan var mı?

Tevhit menzili düşün ego, düşün, yaz, yazarken bir daha düşün ve sonra insanların arasına karış. Senin secdenin gereği budur, yola devam etmelisin!

Nesnel tin içinde yapıp ettiğimiz her şey birer tiyatro-hapishane oyunudur. Zaten dünyaya, bir bedene düştük, kat kat hapishaneler yaratmanın bir anlamı var mı? Sanki insan mezara girmeden önce bu dünyayı anlamlı kılmak için sürekli zindanlar inşa ediyor. Anlama tutunmamız için ölümlü olmamız yeterli gelmiyor, öldürüyoruz, ölümün kendisi olmaya çabalıyoruz. Doğanın kendi üzerine dönmesi ile insan bilinci ortaya çıktı. İnsanların kendi bilinçleri üzerine dönemeyenleri birer nesne gibi yaşarlar ve sürekli ölüm kusarlar. Sadece ve sadece kendi üzerine dönenler kaderi-menzili görürler ve o noktada özgür bilinci deneyimlerler.

İnsan bilinmek ister ve hatta Tanrı tarafından da bilindiğini hissetmek ister. Fakat insanların çok azı buna nail olur. İnsan bu istek ve hissi çok şeytani şekillerde de hayata geçirebilen bir varlıktır.

Fukuyama'ya göre kabul görme, tanınma, bilinme vb. istekler, ki Hegel'e göre de böyledir; tarihin itici gücüdür. Köle efendi diyalektiği bu duygu üzerine inşa edilir. Fukuyama bu diyalektiğin, Fransız ve Amerikan devrimleri ile sona erdiğini düşünür. Karşılıklı kabul görmenin, liberal demokrasi ile gerçekleştiğini ve bu tarihsel çelişkinin, her iki tarafın birbirini evrensel karşılıklı kabulü ile sonlandığını düşünür.³⁶

Böyle düşünmek için çok saf olmak gerekmez mi! Dünyanın %1'inin geri kalanları yönettiği, bütün kaynakları kendilerinde topladığı bir dünyada "çelişki bitti, karşılıklı kabul ile tarihin sonuna gelindi" demek, nasıl bir zekâ gerektirir? Bunu söylemek, bunun kitabını yazmak kesinlikle iyi bir zekâdan çok, en hafif tabirle kötü bir niyet gerektirir. Bir azınlığın tanınma, kabul görme ve saygı görme gibi hadsiz isteklerinin kölesi olan milyarlarca insan var. Bu azınlığın, çoğunluğun köle ahlakı üzerinden yarattığı tahakküm ve zulüm yüzünden bu kadar din indi, bu kadar peygamber öldürüldü, bu kadar savaş oldu, doğaya bu kadar zulüm edildi ve bunların hepsi devam ediyor.

Kojeve'in belirttiği gibi Hegel, "ben neyim?" sorusuna, Descartes'in yaptığı gibi "düşünen bir varlığım" diyerek cevap verilemeyeceğini ve insanın, benliğinin öz bilincine, bir şeyin bulunmamlığının (yokluğunun) bulunmamlığını (varlığını) duymasıyla, yani İstekle ve İstekte ulaştığını söyler. Yine Hegel'e göre, insan, verilmiş olarak var olan doğal bir varlığı istemekle yetinmez; yani hayvan gibi yapamaz ve isteğin kendisini ister, yani bir başkasının isteğini istemeye yönelir; yani bir başkası tarafından insan olarak bilinip-tanınmak ve kabullenilmek ister. Bunun için giriştiği ve prestij amacı güden ölümüne mücadelenin sonucu, efendinin ve kölenin ortaya çıkması ve bütün

³⁶ Fukuyama, Francis, 2014, Tarihin Sonu ve Son İnsan, Çev.: Zülfü Dicleli, Profil Yayıncılık, İstanbul, s. 19-20

bir tarih sürecinin başlaması ve emekçi kölenin eylemlerle ve devrimlerle özgür vatandaş olmasına ulaşan çeşitli varoluşsal tutumların art arda gelmesidir.³⁷

Bu azınlık, çoğunluğu nasıl kontrol ediyor?

Dincilikle, ırkçılıkla, araçsal hale getirilmiş bilimle, sanatla, ekonomiyle, silahla, teknolojiyle, medyayla, yeme-içme-barınma-cinsellik oyunlarıyla kontrol ediyor.

Mustafa Merter'e kulak verelim: Eğer insan sadece gerisinden ve önünden ibaretse, yani apış arasına sıkışıp kalmış bir varlıksa, en derin karamsarlığa girebilir. Freudyen süblimasyon (bedensel-şehvani, hayvani-arzuların dış dünyaya yayılması) böyle devam ederse, insanlığı "yolun sonuna" götürecek gibi görünüyor.³⁸

∞ armanc³⁹ ∞

İnsan neden düşüyor?

Kâinatta menzili olmayan hiçbir varlık yoktur. İnsan, menzili ya göremiyor ya da görse bile görmezden geliyor. O yolda yürümek zor olduğu için yoldan ayrılmayı bir seçenek haline getirmeye çalışıyor ve bunu yapınca da düşüyor. Ben Batılıların menzili gördüklerini ama yol zor olduğu için onu görmezden geldiklerini ve bu nedenle yoldan çıktıklarını düşünüyorum. Batı dışındaki Müslüman olan ve olmayan halkların ise, menzili bir türlü göremediklerini görüyorum. Zira görmek, akli terbiye etmeyi gerektirir ve onlar bu terbiyeden yoksunlar.

Buna nasıl karar verebiliyorsun?

Bu kararı vermek için şu rezil rüsva halimize bakmak yeterlidir. Ama daha felsefi ya da bilimsel bir açıklama yapmam gerekirse

³⁷ Kojeve, Alexandre, 2001, Hegel Felsefesine Giriş, Çev.: Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 13

³⁸ Merter, Mustafa, 2014, Psikolojinin Üçüncü Boyutu, Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili, Kaknüs Yayınları, İstanbul, s. 34

³⁹ Armanc: Menzil, Erek

şunu söyleyebilirim... Onlar, tevhidin dikey ve yatay eksenlerini hiçbir zaman düşünemediler.

Bu yönde çabaları da mı olmadı?

Olmadı dersem yanlış demiş olurum ama neredeyse olmadı diyebilirim.

Olan çabalara örnek verebilir misin?

Elbette... Bu çabaların görece en başarılılarından birisi, insanın kemale doğru giden bir varlık olduğunu gösteren yaklaşımdır. Müslümanların, özellikle Kuran'daki bazı ayetlerden ve Tasavvuf literatüründen yola çıkarak, bir takım nefis derecelerinden mertebelerinden söz ettiklerini görüyorum. Birçok dini, ilmi ve felsefi kaynakta, aşağıdan yukarıya, yani "Nefs-i Emmâre'den, Nefs-i Sâfiye/Bâkiye" doğru bir seyir halinde olan mertebelere yer verilir.

- I. Nefs-i Sâfiye/Bâkiye (İstılâh yoluyla kabul görmüştür.)
- II. Nefs-i Marziye (Fecr Suresi, 28)
- III. Nefs-i Raziye (Fecr Suresi, 28)
- IV. Nefs-i Mutmainne (Fecr Suresi, 27)
- V. Nefs-i Mülhime (Şems Suresi, 8)
- VI. Nefs-i Levvâme (Kıyamet Suresi, 2)
- VII. Nefs-i Emmâre (Yusuf Suresi, 53) ⁴⁰

Hiç kuşku yok ki, Sünnetullah'ın bir gereği olarak bütün varlık âlemleri bir tekâmül seyri içindedir. İnsan da bu âlemlere içkin ve sürekli yolda olan bir varlıktır. Ben, hakkı verilmiş her türlü kategorik düşünceyi, bir haftanın günleri gibi görürüm. Hepsisi Onun varlık âlemleridir, bu nefislerin kimilerinden razıdır, kimilerinden razı değildir ama varlık bahçesinin sahibi O'dur.

Yaptıklarımız ve düşündüklerimiz eğer insanın etkinliğini artırıyor, insanı özne yapıyor, sorumluluğunu hatırlatıyor, akliselim, zevki selim ve kalbi selim yolculuğuna çıkarıyorsa iyi düşünen herkes tarafından makbul görülür ve baş tacı edilir.

⁴⁰ Merter, Mustafa, 2014, Psikolojinin Üçüncü Boyutu, Nefs Psikolojisi ve Rüya-ların Dili, Kaknüs Yayınları, İstanbul, s. 126

Sayılan nefis mertebeleri, insanları kategorilere ayırıp düşmanlaştırma aracı kılınabilir ya da yolunu arayan fakire bir metot-yol da sunabilir. Birisi kalkıp, ben nefis-i sâfiye mertebesindeyim, bana şunlar malum oldu diyerek insanları kendisine kul etmek de isteyebilir. Bir şey hakikatten ne kadar pay alırsa alsın, insan o kadar maharetlidir ki, onu istediği gibi iyi ya da kötü şekle dönüştürebilir.

Bir tarih felsefesi yaklaşımları olmadı mı?

İbn Haldun bu konuda iyi bir denemeye girişmiştir fakat düşünceleri bir tarih felsefesi olmanın uzağındadır. Çünkü onun felsefesindeki aşamalar bütün insanlığı kuşatmaz, sadece devletlerin-toplulukların birer “siyasi yapı-organizasyon” olarak doğuş, gelişim ve çöküş aşamalarını konu edinir. Üstelik bu siyasi varlıklar değişimi ve rasyonel yapıyı bir arada yaşatamamaları saklı tutularak düşünülmüştür. Bugün değişimle uyumu sağlamış, rasyonelliği inşa edebilmiş siyasi yapılar var ve hiç de İbn Haldun’un düşündüğü aşamalardan geçmiyor. O halde onun düşünceleri bir tarih felsefesi değil de daha çok bir siyaset bilimi ve-veya sosyoloji çatısı altında okunmalıdır.

İbn Haldun dışında denemeler olmadı mı?

Aslında devamı getirilebilseydi İbn Haldun mükemmel bir başlangıçtı. Devamı getirilseydi İslami toplumlar her bakımdan çok daha farklı bir tarih seyri içine girebilirlerdi. Özellikle de bilim ve felsefede insanlığın gelişimine büyük katkılarda bulunabilirlerdi. Fakat onlar değerli şeylerin devam etmesine tahammül edemezler. Demem o ki; İbn Haldun’un olgusal ve rasyonel yaklaşımı dışında değerli bir deneme yapıldığını söyleyemem. Diğer taraftan Kuran ayetlerinden ya da Allah’ın isimlerinden tarih felsefeleri, psikoloji ve sosyoloji teorileri-yasaları çıkartma denemeleri de olmuştur. Fakat bunlar, akli ve olguları paranteze aldığımızı gösteren trajik denemeler olmanın ötesine geçememişlerdir.

Allah’ın isimlerinden neden teori, yasa ya da tarih felsefesi çıkartılamaz?

Her teori, yasa ve tarih felsefesinin dikey ve yatay boyutları vardır. Sadece dikey ya da sadece yatay boyut diye bir şey yoktur. Her varlık, sadece var olması bakımından bile bu boyutlara sahiptir ve bunun bilinmesi iyi düşünemediklerimiz için bir zorunluluktur. Ben buna “onto-epistemolojik tevhidin zorunluluğu” diyorum. El-Esmaul Hüsnâ-Allah’ın güzel isimleri ise hem “Varlığın-Tanrının kendisini” hem de “Varlığın Tanrısal özelliklerini” ifade eder. Bu isimlerin, Varlığın kendisi-zatı ile ilgili olan yönleri salt dikey boyutludur ve bu nedenle de bilgisi bize kapalıdır, istesek de yeryüzüne çeşitli şekillerde indiremeyiz. Varlığın Tanrısal özellikleriyle ilgili olan yönleri ise hem dikey hem de yatay boyutludur. Dolayısıyla kâinatla ve bizlerle ilgili yönler de içerir. Fakat burada şu gerçeklik de karşımıza çıkar: Tanrının kendisi ile Tanrısal olan özellikleri nesnel olacak şekilde birbirinden ayrı düşünülemez. Çünkü mutlak bir varlık parçalanamaz. Bizler ise hem görece parçalı hem de birlik-tevhit içinde yaşayan varlıklarız. Dolayısıyla bütün teorilerimiz, yasalarımız ve tarih felsefelerimiz görelî, parçalı ve tevhit üzere olmak zorundadır. Sonuç olarak; Tanrısal olanı değil de Tanrıyı yeryüzüne indirmek hem mümkün değildir hem de bu yön-deki girişimler zulümle sonuçlanır. Nasıl ki fenomen numen değilse, numen de fenomen değildir. Allah’ın isimlerinden teori, yasa ve tarih felsefesi gibi şeyler çıkartmak bana göre beyhude davranışlardır. Bunları yapmaya kalkışan insanların bilinçlerini yeterince terbiye edemediklerini düşünüyorum.

Sence bu kalkışmaların duygusal bir yönü de yok mu?

İnsan, Onun yanından dünyaya düştüğünü kabullenmek ve bu hakikatle yüzleşmek istemiyor olabilir. Ontolojik kopuşlar hiç kuşkusuz onulmaz yaralara-boşluklara neden olur, bunu anlamak mümkün ama bizler bilinçli varlıklarız ve yola devam etmemiz gerektiğini görmek zorundayız. Onu gerçekten görmek isteyebiliriz, ki Musa da istemişti ama o yeterlilikte değiliz, içinde yaşadığımız dünya da o özellikte değil. O zaman Onun indirdiği ayetlere ve-veya Onun yarattıklarındaki Tanrısal ilkeye sarılmalıyız. Kâinatın tevhit, anaç ve bilinç üzere olan

Tanrısalsal ilkesi, hangi inançtan olursak olalım hepimiz için bir menzilsal ve rehber olabilir.

İslam ilerlemeye-terakkiye mâni midir ego?

Hangi ilerlemeye ya da nasıl ilerlemeye manidir diye sormak lazım. Eğer ilerlemeden kastedilen şey, had bilmeyen piyasa ekonomisi ve liberal demokrasi ise, evet manidir. Ya da kastedilen şey insanın insana kulluğuysa evet manidir. Ama ilerlemeden kastedilen, insanın tevhide doğru yürüyüşü ise mâni değil, bilakis bunu öğütler ve hatta emreder.

İnsanın-bilincin tevhit menziline doğru tekâmülü hiç kuşkusuz bir ilerlemedir. Ve İslam da dâhil hiçbir din, bu tip bir ilerlemeye karşı ya da mâni değildir. Değişim, dönüşüm, ilerleme, evrim-tekâmül zorunluluktur, hatta bunlara karşı durmak şirk koşmaktır. Çünkü bunlara karşı olmak “ben tamım” demektir. Tanrı dışında hiçbir varlık tam olamaz. Hiçbir din, indiği topluluğa “bulunduğunuz yerde kalın” demez, tam tersine, “halinizi değiştirin ve tevhide-kemale doğru yol alın” der. Bizler bir yoldayız... Duyum, duygu, biliş, ilke-Tab, sezgi ve tevhit çağ dalgaları bizim yolumuzdur.

Müslümanların iyi düşünme denemeleri neden hayatta kalamadı?

Bana göre nefis-can ile ilgili kategoriler-derecelendirmeler, Batılı, özellikle de Freudyen-psikodinamik ekol karşısında tartışmasız bir üstünlüğe sahiptir. Çünkü psikodinamik yaklaşımı da içine alabilir ve aynı zamanda onu aşan bir paradigma inşa edebilir. Fakat Freud’un içinde bulunduğu uygarlık aklı terk etmemiştir, fiziği, biyolojiyi, tıbbı ve matematiği de yardımına çağırmıştır. Biz bunların hepsini terk ettiğimiz için nefisle ilgili olan elimizdeki bu ontolojik ve epistemolojik kavramlarla ne yapacağımızı bilemiyoruz. Hatta Batı psikoloji bilimini aşan felsefi-sanatsal eylemler içindeyken bile, kendimizi kötü bir pozitivizm içinde bulabiliyoruz. Öyle ki; bir bilgisayar donanımı inşa eder gibi elimizdeki kavramları ve hatta ayetleri yapılandırıp ilişkilendirmeye çalışıyoruz.

Yani?

Batı neredeyse kesintisiz olan yaklaşık 3000 yıllık bir kültürün devamı. Görece devamlılığı en uzun olan ve akli terk etmemiş tek uygarlık. Bu nedenle ürettiği her şey, bu köklü devamlılığın bir ürünü ve parçası. Yani ürettikleri her şey görece kendilerine ait olan büyük resmin parçası olarak hayat bulabiliyor. Fakat bizim böyle devamlılık üzere olan bir geçmişimiz olmadığı için, ürettiğimiz her şey kendi başına kalıyor, başka şeylerle bağlar kuramıyor ve bu nedenle de hayatın içine ürettiklerimizi getiremiyoruz. Özetle şunu söylemeye çalışıyorum: Ürettiğiniz şeyin dolaşıma gireceği bir zamanınız ve zemininiz yoksa donarsınız ve zamanla unutulup gidersiniz. İşte Müslümanların iyi denemelerinin hayatta kalamamasının nedeni budur.

Ne görüyorsun ego?

“Ben kimim” veya “sen kimsin” sorularına verdiğimiz cevapların hepsi birer kültürel refleks haline gelmiş. Kültürün bize bellettiği isimler, kimlikler, sıfatlar, geçmiş, şimdi ve gelecek algısı olmadan, “ben” hakkında konuşamıyoruz. “Ben” hakkında konuşamayanların “seni” de olmaz. O halde; “ben ve senin olmadığı yerde biz de olmaz.” Kendimizi garip, sahipsiz, kimi kimsesiz hissetmemizin; yalnızlığımızın, büyüyemememizin, küçük de kalamamamızın, boşluğumuzun-anlamsızlığımızın-anlam bozumumuzun bir nedeni de bu. Beni, kendimizi bulmak ve onunla sohbet etmek zorundayız.

İnsan kültürel bir hurafe ve ucubeye dönüşmüş, köklerine yabancılaşmasına bile yabancılaşmıştır. İdeaların kopyalarının kopyalarına yabancılaşma; ne kadar da büyük bir trajedi! Ontolojik kopuş, epistemolojik kopuşu zorunlu kılar. Ontolojisiz epistemoloji, epistemolojisiz ontoloji olmaz, onlar birdir. Tevhit parçalandığında, var olan, var kalmaya devam edebilir ama asaletini yitirmiş olarak. Asaletin yitirildiği yerde değerli ve anlamlı olan hiçbir şey hayatta kalamaz.

Ayağa kalkmanın, asaleti diriltmenin bir yolu var mı?

Hayattaki en değerli şey; menzili tevhit üzere olan bilincin ikamesinin özgün bir parçası olmaktır.

∞ bēpersîyar⁴¹ ∞

İnsan sorumlu olduğunu göremiyor mu?

Muhammed İkbâl'e göre Kuran, insanla ilgili apaçık üç şey söylemektedir:

- I. Eşref-i mahlûkattır.
- II. Allah'ın yeryüzündeki halifesidir.
- III. Özgür irade sahibidir, bu sebeple emaneti yüklenmiştir.⁴²

Bana göre insan sorumluluğunun farkında ama yük çok ağır... Her insan, sınırlı bir zaman ve mekânda yaşadıklarının karşılığını "sınırsızda" yaşar.

Peki, bilinci bu yükü taşıyacak güçte midir?

Asla değildir. Bu sınırlı ve sınırsız dünyalar arasındaki uçurumu ancak ve ancak bir Tanrı tam olarak doldurabilir hem de sadece adaletli değil aynı zamanda merhametli olan bir Tanrı.

Taşıyabileceği kadar bir sorumluluğu nasıl yüklenebilir?

İnsan, sorumluluğu ancak ve ancak Tanrısal olanı ikame ederek yüklenebilir. Rehberler bellidir; Kuran, kâinat ve tarih. İnsan, inanç durumuna göre bunların bazılarını ya da hepsini bilincin konusu kılmalı ve ona göre dünyada hayat sürmelidir.

*FRAGMANLAR: Hepimiz kendimizi birbirimizde arıyoruz.*⁴³

Ölüm bile haddinizi bilmenize vesile olamıyor mu?

Yalan trajik olandan korkmaz.⁴⁴ İnsan yeryüzünde özne olsa bile, ölüme doğru olan ve bunun açık ya da gizli şekilde farkında olan bir varlık olduğu için hayatı-varoluşu trajiktir. Çok ağır yüklerle yüklenmiş bir zavallı ve ahmaktır. Kendi eliyle yaptığı kültür-uygarlık ona her türlü yalanı söyler. Bu yalanlar onun için bir savunma mekanizması, afyon, hayata tutunma

⁴¹ Bēpersîyar: Sorumsuz

⁴² Eliacık, R. İhsan, 2014, Çağa İz Bırakan Önderler, Muhammed İkbâl, İlke Yayıncılık, İstanbul, s. 61

⁴³ Parajanov, Sergei, 1968, Sayat Nova

⁴⁴ Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, s. 201

aracı haline gelirken, aynı yalanlar muktedirlerin iktidar araçları haline gelir... Bütün efsaneler, destanlar, hurafeler-mitoslar, ideolojiler, asabiyeler hatta edebiyat, sanat, felsefe, bilim ve din bile kötü birer savunma aracına dönüştürülür. İnsan yönetirken de yönetilirken de yaşarken de öldürürken de hep yalan üzerindedir. Aslında böylece hiç yaşamamış gibi olur, hakikatle arasına yalan duvarlarını o kadar çok örer ki, hiç ölmeyecek gibi görünen yalan bir yaşama sarılır. İnsan yeryüzüne düşmesine, ölüme anlam veremiyor ve bütün hayatı bir savunma mekanizmasına dönüşmüş vaziyette.

SÖZLER: *"Konstrüktif yaşam, geleceğin sanatıdır."* Alexander Rodtschenko

Daha önce sözünü ettiğin "ben ve bize yabancılaşma" ile "hayatın bir savunma mekanizmasına dönüşmesi" nasıl aşılabilir? Ali Şeriatî'ye göre insanın dört zindanı vardır. Bunlar; doğa, tarih, toplum ve benliktir. Doğa, içine doğduğumuz verili bir yer olduğundan doğal bir zindandır. Onunla ilişki biçimlerimiz eğer ilkeye-Tab'a uygun olursa, bu zindandaki can sıkıntımız daha az acı verebilir. Tarih ve toplum görece benden bağımsızdır ama ben-lik bu görece bağımsızlığını tamamen kaybetmiş durumdadır. Eğer ilkeye-Tab'a uygun bir medeniyet ikame edebilirsek, bu zindanların acısı da görece azaltılabilir. İnsanın sorumluluğu-hayatı esasında bu dört alanda cereyan eder, sorumluluk yerine getirildiğinde, Sünnetullah gereği bu zindanlar birer cennete dönüşür.

Değil bir lider, muktedir sınıf, kültür-uygarlık veya peygamber, bir Tanrı bile bilincimi zorunlu yasalara hapsedemez. Tanrı benim bilincimi hiçe saysa, "kendinle çelişiyorsun, hem bilinç sahibi olan beni yaratıyorsun hem de mutlak bir şekilde sana itaat etmemi istiyorsun" der ve öyle bir Tanrıya itaat etmezdim. Çünkü Tanrı çelişkilerden, adaletsizlikten ve merhametsizlikten münezzehtir.

Neredeler?

Neredeyse yoklar... İslami kültür, heteroseksüel doğayla bile hesaplaşmadı, kadını köleleştirerek iyice doğadan uzaklaştı ve adeta ucube hale geldi. Şimdi ise poliseksüel/panseksüel bir

çağda yaşıyoruz. Hatta neredeyse her şeyin fetiş hale getirildiği bir “polifetiseksüel çağdayız” da diyebilirim. Yani insanın, kendisine haz-zevk veren her şeye bağımlı olduğu bir çağdayız. Biliş çağı dalgasına demir atmaya karar veren Batı, devamlılığını sağlayabilmek için insanı uyuşturmak zorunda ve şu anda bu amaçla işe koşulan araçların kontrolü-hâkimiyeti altındayız. Bu çağ hiç kuşkusuz doğrudan bizim eserimiz değildir. Fakat ortaya çıkması karşısında hiçbir şey yapmayışımız, yokmuş gibi davranmamız, son dine uygun bir dünya ikame edemediğimizin en bariz göstergeleridir. Hiçbir toplum-topluluk, “biz Müslümanız” diyen topluluklar kadar bu çağa demir atılmasında sorumluluk sahibi değildir. Çünkü Müslüman olmak sorumlu olmak demektir veya sorumlu olmak Müslüman ve mümin olmak demektir. Ortada küre ölçeğinde apaçık bir sorumsuzluk olduğuna göre, yaşayan bir Müslüman topluluk da yok demektir.

İnsanlığın dinlerden kaçışını nasıl görüyorsun?

Hayırlı ve hatta peygamberane görüyorum... Bugüne kadar teizm vardı ve dünya daha güzel bir yerdi de deizmle mi daha kötü bir yer olacak! Sanıldığı gibi deizm ve-veya nihilizm tehlikeli değildir, en azından teizm kadar tehlikeli değildir. Çünkü yeryüzünde birçok tanrı olmasındansa hiçbir tanrının olmaması daha hayırlıdır. Diğer taraftan bana göre bütün “dincilikler” birer ideolojidir; insan bu ideolojileri yani teizmi, deizmi, nihilizmi, ateizmi ve panteizmi aşmak zorundadır. İlkenin-Tanrısızlık-kâinatın dikey ve yatay eksenlerle şehre-hayata inemediği bir yer-zamanda, insanın varlığından bile söz etmek güçken, çeşitli inançların varlığından söz etmek çok daha güç ve anlamsızdır.

Nasıl bir tehlike görüyorsun ego?

Biliş çağı dalgasının doğal hali bitti ama insanlık yola devam etmemek için buraya demir attı. Varlığa ve varoluşa adeta küfürler salıyoruz, nöroteknolojik illüzyonlara hapsedilmiş bir insan türü yaratıyoruz. Panseksüelliğe doğru güçlü bir akış var, ki bunun teolojisi panteizmdir hatta teknopanteizmdir, felsefesi post-modernizmdir, ekonomi-politiği ise kapitalist liberal

demokrasidir. Bunlarla baş edebilmek için dikey ve yatay eksenleri tevhit üzere olan bir medeniyeti ikame etmek zorundayız.

Öyle görünüyor ki Sufilik, Gazali ile birlikte ehlisünnetten sayılmaya başlanmış. Günümüzde ise Batı uygarlığı, ılımlı İslam projesi için Sufiliği kullanıyor. Sufilik, Hristiyan mistisizmi, Yahudi gelenekleri/Kabalizm, Hint ve Çin mistisizmi birbirleriyle görece uyumludurlar. Batı uygarlığının dini olan panteizm projesi, bütün dinleri tek bir potada eritmeyi amaçlıyor. Hiç kuşkusuz İbn Arabi, Şems, Celâleddîn-i Rûmî gibi şahsiyetler tekilken önemli ve değerlidir. Fakat bu şahsiyetlerin yaklaşımları kamusallaştıkça, zorunlu olarak panteizme dönüşürler. İlke-Tab ikame edilmediği sürece, yaşam bulan şey ister teizm ister panteizm ister deizm ister ateizm olsun, insan düşmeye devam edecektir. Çünkü bunlar bir ilke olmadığı sürece, dünyaya tapmanın-dalmanın-demir atmanın birbirinden farklı araçları, motifleri ve kodları olmanın ötesine geçemeyeceklerdir.

∞ parçebûnê⁴⁵ ∞

Parçalanmak kaderiniz mi?

Bir yerde evet ama insan kalmamız ve kemal insana doğru yol almamız da görelî bir bütünlüğü-birliği gerektiriyor.

Filozoflar parçalanmaya karşı direnebildiler mi?

Düşünme eylemi; tümdengelimsel, tümevarımsal, analogik, diyalektik, Kartezyen, bulanık-fuzzy, mitolojik vb. hangi şekilde olursa olsun doğası gereği parçalayıcıdır. Çünkü bunların hepsi birer etkinliktir, harekettir, varoluştur ve doğal olarak da parçalanmadır.

---

⁴⁵ Parçebûnê: Parçalanma

Platon'un idealist felsefesine göre, insan ruhu üç parçadan oluşur. Akılsal parça (logistikon), yürekli-canlı parça (tumoeides) ve iştahsal parça (epitumetikov). Bu parçaların toplumdaki karşılıkları sırasıyla; yöneticiler, askerler ve çiftçi-üretici-işçilerdir. Bunları ilkeye-Tab'a vurursak şunları söylemek mümkündür: Akıl bilince, canlı ve iştah anaçlığı ve bütün bunların bir arada olması ise tevhide denk gelir. Bu sayılanlar ilkeye göre birdir ve ayrılmazlar. Platon ise bunları parçalayarak ideal bir insana ve topluma ulaşılabilceğine inanıyordu. Bu nedenle de idealizm, tarih boyunca hep yıkıcı olmuştur.

Realist felsefeler, kişiyi-bireyi ve toplumu önemli görmesine rağmen esas olarak toplumu merkeze almıştır ya da kişi-birey dediğimiz varlık bu yaklaşımlarda toplumsal gerçeklikler tarafından yutulmuştur. Toplumu bütün olarak görüp, bireyi toplum için olan bir varlığa indirgemıştır. Aristotelesçi şekilde ifade edersek; "insan-birey dediğimiz varlık toplum olmak ister ama toplum, insan-birey olmak istemez" diyebiliriz.

Hümanizm ise pasif, içi boşaltılmış, geçmişi, geleceği ve doğası belirsiz olan bir insanı ve pasif bir hedef kitleye indirgenmiş toplumu düşünebilmiştir. Bütün bunları "aşmak" ancak ve ancak Tanrısal olana sarılmamızla mümkündür.

Aşmak?

Bir adalet noktasına, ölçüye ve menzile ihtiyacımız var. İnsan zindanlararası bir varlık olmaya mahkûm değildir...

Emile Durkheim'e göre; bireyi kendi başının çaresine bakmak durumunda bırakan etkenler ne kadar çoğalırsa, intihar olayları da o ölçüde artar. Ona göre Katolik kilisesi ve mezhebi, üyelerini yoğun biçimde bütünleştirdiği için, Katolikler arasında intihar olayları azdır. Buna karşılık bireyciliğin değerli tutulduğu Protestanlıkta, birey ile toplumsal kümesi arasındaki bağlar gevşeyip koptuğu için, Protestanlar arasında intihar oranı daha yüksektir. Fakat şunu belirtmek gerekir ki; Katoliklik yeterli olsaydı Protestanlık ortaya çıkmazdı. O halde bireysel ve toplumsal etkinliği, birbirlerini yok etmeyecek şekilde ara-adil bir çözümle bir araya getirmeye çalışmamız daha doğru olur.

Atomize bireycilik, baskıcı toplum, doğamızla uyumlu olmayan ekonomi-politik sistemler ve katı dinler de intihar ve parçalanma nedenleri arasındadır. İntihar-parçalanma gibi kötü-cül halleri dikey ve yatay eksenleri olan bir medeniyeti ikame ederek görece aşmak mümkündür. Başka türlü kemal bir insan ve topluma ulaşmamız mümkün değildir.

Rousseau'ya göre insanın gelişimine "zorunluluk, yarar ve ahlak" hakimdir. Buna göre her insan sırasıyla "içgüdüler, duygular, fikirler, duygular ve ahlak-sorumluluk denilen çağlardan" geçer.⁴⁶

Kierkegaard'a göre ise insan dört varoluş küresinden geçerek kendisini gerçekleştirir. Bunlar; bireysel, estetik, ahlaki ve dini varoluş küreleridir.⁴⁷

İnsanın ödevi; dünyadaki oluşu sekteye uğratmadan ve kendi etkinliğini arttırarak tam da yaşadığı dünyada canlılığı, hayatı, bilinci çoğaltmak ve tevhidi güçlendirmektir. Bu ödev için başka dünyalara, tözlere, ereklere ya da tanrılara dayanmasına gerek yoktur. Ödevin temelleri ve amacı zaten bizzat Tanrısal'dır. Tanrısalın da ispata ihtiyacı yoktur, kâinata bakan her bilinç, bunu açık seçik-dolayumsuz olarak görür. Nietzsche'nin dediği gibi, insan, oluş dünyasıyla baş edebilmeyi öğrenmelidir. Başka bir dünya ya da Tanrı var mı meselesi öncelik değildir. Bunlar yeryüzündeyken mutlak olarak çözmemiz gereken meseleler değildir. Asıl mesele, insanın sorumluluk alıp alması ve böylece özne olup olmaması meselesidir. Çünkü sorumsuz insanın zaten bir Tanrısı da olamaz.

Önceleri toplumsal "reel kültür" insanı sosyal varlık haline getirdi. Günümüzde ise "sanal kültür" insanı sosyalleştiriyor. İkisi de aynı insan olabilir mi? Elbette ki olamaz... Evlerimizi güneşsiz büyüyen ve bunun için de vitamin, mineral takviyesi yaptığımız bitkilerle doldurmaya çalışıyoruz. Koparıldığımız köklere tutunmak için beyhude şeylere sarılmış gibiyiz. Sahi ne çeşit bir insanız, bir bilenimiz var mı ya da hala insan mıyız?

⁴⁶ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 782-783

⁴⁷ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 941-945

FRAGMANLAR: *Sen dışardasın.*⁴⁸

İnsan, parçalanmasını durdurmak için nereden başlamalı?

Paradan başlamalı... Avrupa Birliği para sisteminin kurucusu olan Bernard Liertaer'a kulak verelim: "Açgözlülük ve rekabet insan doğasının değişmez yapısı değildir. Aslında tamah ve para kıtlığı yaratılmaktadır ve yaygınlaştırılmaktadır. Bunun sonucunda yaşayabilmek için birbirimizle kavga etmemiz gerekmektedir."⁴⁹

İnsan doğası, borç üzerinden yaratılan parayla ve kârı arttırdığı için kıtlığın yaygınlaştırılmasıyla manipüle ediliyor. Bu şekilde manipüle edilen insan, savaşıma mahkûm hale geliyor. Böyle bir kültür-uygarlıkta bolluk ve barış imkânsızdır. Kendimize gelmemiz, kendimize, başkalarına, doğaya iyi ve güzel bakmamız neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu nedenle de modern para teorisiyle ve onun bütün kurumlarıyla-kültürüyle hesaplaşmak zorundayız.

İnsan bu hesaplaşmayı yapabilir mi?

"İnsanı yaratacağım." diyen Tanrıya, melekler, "Yeryüzünde fesat çıkaracak bir varlığı mı yaratacaksın?" diye karşılık vermişler. Tanrı ise, "Sizin bilmediklerinizi biliyorum." diyerek cevap vermiş... İnsan özelinde varlık-varoluş, salt ne iyi ne de kötüdür. Diğer taraftan Tanrı, "en nihayetinde" insanın iyi olacağını biliyor. Bu da aslında iyi tarafımızın, kötü tarafımıza galip geleceğini gösteriyor. Tanrı mutlak iyi olduğundan, kötüyü ve kötü sonu isteyecek bir varlık olamaz. Tanrının "bize inandığı kadar" bizim de kendimize ve kötülüğümüze galip gelebileceğimize inanmamız gerekiyor.

İnanmayanlar için ne söyleyebilirsin?

Onlar da kâinata baksınlar... Bizim gibi bir varlığa ulaşan doğanın amacı, salt kötülük olabilir mi bir düşünsünler! En nihai amacı kötülük olan bir kâinatı düşünemediklerini görecekler. Çünkü kâinatın bilinç, anaçlık ve tevhit üzere olduğuna şahit olacaklar.

⁴⁸ Turgul, Yavuz, 1990, *Aşk Filmlerinin Unutulmaz Yönetmeni*

⁴⁹ Joseph, Peter, 2007, *Zeitgeist*

SÖZLER: *Kâinatın bilmem ama dünya üzerindeki hayatın amaçlarından biri bizdik ve yola devam etmemizi istiyor!*

∞ sînorên⁵⁰ ∞

İnsan sınırlarını neden bilmiyor?

Bana göre özellikle son elli yıl bağımlılıklar çağı olarak tarihe geçecektir. Deneyisel yöntemlerin doğa bilimlerinde kullanılması, daha sonra bu yöntemlerin sosyal bilimlere de taşınmasıyla birlikte, insan-toplum dünyası istendik yönde yeniden yapılandırılarak dönüştürüldü. Hiç kuşkusuz daha önceleri de içinde doğduğumuz kültür, bizleri ele geçirip yeniden yaratıyordu ama o yaratmalar istendik, kontrollü ve en önemlisi de merkezi değildi. Modern okullar-üniversiteler, ulus devlet, para ve siyaset teorileri bizim yeni tanrılarımız haline geldiler. Sezar'ın ve "Tanrının hakkı", tarihte hiç olmadığı kadar yeryüzündeki şeytanların kontrolü altına girdi.

FRAGMANLAR: Çocuklarının uyuşturucu kullanmıyor gibi görünmelerinin tek sebebi, kullandıkları uyuşturucuların yeni olmasıdır.⁵¹

İnsanın-toplumun bu derece dönüştürülmesinin "gerekliliği" konusunda ne düşünüyorsun?

Aristotelesçi bir cevap vermem gerekirse şunu söyleyebilirim: Tarlalar, fabrikalar ve şehirler için insan varlığına ihtiyaç duyulmayacak makineler ve insansı robotlar yapılmaya kadar, egemenler insanı dönüştürmek isteyeceklerdir. Hatta robotlar onlara yeterli hazzı vermezlerse, korkarım azgınlıkları katlanarak büyüyecektir.

İnsan ne yazık ki köleci ahlakı aşabilmiş değildir. Bugün devlet tapıcılığı, köleci sistemi aşmamızın önündeki en büyük engeldir. Özellikle yurdum düşünürlerine bakıyorum da devleti

⁵⁰ Sînorên: Sınırlar

⁵¹ Cosmatos, George P. 1989, Leviathan

Tanrı gibi hiç yanılmaz ve yanlış yapmaz şekilde bile görüyorlar.

Ortada çok kötü bir sentez mi var?

Platon'un o idealist ve aşırı katı sınıflardan oluşan devleti, Aristoteles'in reel şartlara-temel merkezli kültüre mahkûm olan köleci ve kadın düşmanı devleti, Machiavelli'nin olanı yücelten ve olması gerekeni reel amaçlara kurban edip göğe yollayan devleti ve Hegel'in Tanrının yeryüzündeki yürüyüşü olarak gördüğü putlaşmış devleti aşılmalıdır.

Herhangi bir nesne, genelde yapılış amacı için ve çok az da olsa yapılış amacı dışında kullanılabilir. Ancak insan gibi bir varlık nesneleştirildiğinde, yani omurgasız hale getirildiğinde neredeyse sınırsız şekillerde kullanılabilir. Firavun ahlakı, kapitalist sisteme dönüşerek ve insanı köle haline getirerek kendisi için adeta sınırsız bir kaynağı ve olabilecek en mükemmel nesneyi icat etmişe benziyor.

Bütün bunların sonucunda umutsuz musun ego?

Ben ariflerin yolundan gitmeye çalışan bir fakirim; varsa hayat, umut da vardır...

SÖZLER:

Anadolu

*Beşikler vermişim Nuh'a
Salıncaklar, hamaklar,
Havva Ana'n dünkü çocuk sayılır,
Anadolu'yum ben,
Tanıyor musun?
Utandırım,
Utandırım fukaralıktan,
Ele, güne karşı çıplak...
Üşür fidelerim,
Harmanım kesat.
Kardeşliğin, çalışmanın,
Beraberliğin,
Atom güllerinin katmer açtığı,*

Şairlerin, bilginlerin dünyalarında,
Kalmışım bir başıma,
Bir başıma ve uzak.
Biliyor musun?
Binlerce yıl sağılmışım,
Korkunç atlılarıyla parçalamışlar
Nazlı, seher-sabah uykularımı
Hükümdarlar, saldırganlar, haydutlar,
Haraç salmışlar üstüme.
Ne İskender takmışım,
Ne şah ne sultan
Göçüp gitmişler, gölgesiz!
Selam etmişim dostuma
Ve dayatmışım...
Görüyor musun?
Nasıl severim bir bilsen.
Köroğlu'yu,
Karayılan'ı,
Meçhul Askeri...
Sonra Pir Sultan'ı ve Bedrettin'i.
Sonra kalem yazmaz,
Bir nice sevda...
Bir bilsen,
Onlar beni nasıl severdi.
Bir bilsen, Urfa'da kurşun atanı
Minareden, barikattan,
Selvi dalından,
Ölüme nasıl gülerdi.
Bilmeni mutlak isterim,
Duyuyor musun?
Öyle yıkma kendini,
Öyle mahzun, öyle garip...
Nerede olursan ol,
İçerde, dışarda, derste, sırada,
Yürü üstüne - üstüne,
Tükür yüzüne celladın,
Fırsatçının, fesatçının, haymın...
Dayan kitap ile

Dayan iş ile.
Tırnak ile, diş ile
Umut ile, sevdâ ile, düş ile
Dayan rüsva etme beni.
Gör, nasıl yeniden yaratılırım,
Namuslu, genç ellerinle.
Kızlarım,
Oğullarım var gelecekte,
Herbiri vazgeçilmez cihan parçası.
Kaç bin yıllık hasretimin koncası,
Gözlerinden,
Gözlerinden öperim,
Bir umudum sende,
Anlıyor musun?⁵²

Ahmed Arif

∞ pîvan⁵³ ∞

SÖZLER: ...mişteki, imdideki ve ecekteki insanın tevhide gelip özneyi yaratması gerekir.

Kötülük yaptığınız veya yardım etmediğiniz varlıkların sizi affedeceğini nerden biliyorsunuz?

Bilmiyoruz, sadece ve sadece “ne var canım, neredeyse bütün insanlar benim gibi” diyerek kurtulabileceğimizi sanıyoruz. Yani çoğunluk gibi davranmanın bizi bütün kötülüklerden ve sonuçlarından koruyacağını sanıyoruz. Dünyadaki bütün zulüm işte bu aklın ve ahlakın eseridir.

Tarih üstü yönleri de olan bir ilke etrafında toplanmadığımızda, varolmak için zorunlu olarak düşmana ihtiyaç duyarız. Çünkü salt beşer olan varlık, ancak salt beşer varlıklar karşı-

⁵² Arif, Ahmed, 2011, Hasretinden Prangalar Eskittim, Metis Yayınları, İstanbul, s. 77-82

⁵³ Pîvan: Ölçü

sında varolabilir. Bazı insanlar bu beşerler arasında sıyrılıp hiyerarşide üstte olmak için metafiziksel-Tanrısalları, motifler ve kodlar ile kendisini donatmaya kalkışır. Yaşarken yüce-üstün, ölünce de şehit olunan, cennete gidilen her yolu ve aracı kendi tekeline alır, kendi dışındakileri ise adeta cehennem zebanisine dönüştürür. Bu kültürünü yaymak ve ona devamlılık sağlamak için de bütün iktidar araçlarını işe koşar. Böylece insanlar sürekli bir savaşa mahkûm hale gelirler. Yani filler ve çimenler mekânı artık inşa edilmiştir. Bu kültür tekrar tekrar üretildikçe de yeni çimenler yetişir ve yeni filler ürer. Henüz bu köle ahlakını aşabilmiş bir devlet-sistem inşa edilmiş değildir.

İnsanlık; “carpe diem”⁵⁴ durumundan, “carpe omnius”⁵⁵ durumuna geçti. Ölçsüzlük ve haddi aşma yarışı hiç olmadığı kadar yüceltilti. Daha fazla geç kalmadan, belki de çoktan geç olmuştur ama ne olursa olsun kendimizi terbiye etmekten başka çaremiz olmadığını görmek zorundayız.

SÖZLER: Ve artık akıl, kendisinden söz edemeyecek kadar kör, sağır ve dilsizdir.

Çoğunluğa tapmanın kökeninde ne görüyorsun ego?

İnsan, kendisine aşırı şekilde benzeyenden de aşırı şekilde benzemeyenden de çekinir. Birinci durumda, kendi otonom alanının ortadan kalkacağına veya elinden alınacağına inanır. İkinci durumda ise bilinmezliğin yarattığı tehditten-korkudan dolayı yok olma duygusuna kapılır. İnsan, ifrat ve tefritten korkar, bundan dolayı da çoğu zaman ortalama bir yerde olmak ister, ancak o şekilde kendisini güvende hisseder. Kalabalıkların çekiçliği, insanların çoğunun ortalama varlık olmasından kaynaklanır. Neredeyse herkes ortalama değildir, orta meydandadır-ageradadır-pazardadır, köylerin boşalıp şehirlerin dolması boşuna değildir. Para, sosyal statü, mensup olunan din, ırk, ideoloji, yaşam biçimi gibi özellikler ise ortalama varlıktan-çoğunluktan olmaya yakınlığı ve uzaklığı ayarlamak için kullanılır.

⁵⁴ Anı yaşa-yakala

⁵⁵ Her keyfi yaşa-yakala

SÖZLER: Tevhidin ikame edilmediği yerde, şeytanın meydanı toplanma yeri haline gelir!

Gözler, birbirinin içine bakmayı pek istemez ama birbirini görmeyecek kadar da uzaklaşmak istemez. Bu durum, insanın aynaya bakarken kendi gözleriyle kurduğu ilişkisi için de geçerlidir, kendisi dışındaki gözlerle olan ilişkisi için de geçerlidir.

Büyük acılara boğulmuş ruh (tin), anılarının ipini koparır; böylelikle ortaya çıkan boşluk, Schopenhauer'e göre, karşımıza çıkacak ilk kurmaca ile hayal ile doldurulur. Böylece kendisini, manevi, zihinsel güçlerini aşan acıdan, ısraptan deliliğin içine atarak kurtarır.⁵⁶ İnsanın kalabalığın deliliğine karışıp kendisinden mahrum hale gelmesi de buna benzer şekilde gerçekleşir. Bütün tarihimizin adeta deliller ve delilikler tarihi olduğunu görmemiz gerekir. O halde sürekli salt tarihsel olan aletleri ve denenmiş yolları kullanarak farklı sonuçlar beklemeyi terk etmemiz gerekir. Tabi hepimiz delirmemiştik!

SÖZLER: Dünyada yaratılmış olan her varlık, sınırlar arası bir varlıktır ve sınırlar arası aralığı en geniş olan varlık insandır.

Ali Şeriatî'ye göre insanın-benin şu dört zindanı vardır: Sosyalizm (Toplum), Tarihselcilik (Historizm), Natürizm veya Natürizm ve Psikolojizm veya Biyolojizmdir."⁵⁷

Bu zindanlar sizi ne hale getirdi?

Fontenelle'ya kulak verelim: Soylu birinin önünde eğilirim ama ruhum eğilmez. Buna şunu ekleyebilirim: Soylu olmayan, sıradan bir yurttaş olan bir adamda, kendimde bilincinde olmadığım derecede bir karakter dürüstlüğü olduğunu fark edersem, böyle bir adamın önünde, istesem de istemesem de, hatta üstünlüğümün gözden kaçmaması için başımı ne kadar dik tutsam da ruhum eğilir. Neden böyle oluyor?... Saygı öyledir ki, istesek de istemesek de onu ödememezlik edemeyiz;

⁵⁶ Atayman, Veysel (çeviren ve derleyen), 2004, Varolmanın acısı, Schopenhauer Felsefesine Giriş, Donkişot Yayınları, İstanbul, s. 155

⁵⁷ Şeriatî, Ali, Dinler Tarihi, Çev.: Erdoğan Vatansever, s. 260-261

yapabileceğimiz şey, en fazla bu saygıyı açıkça göstermemektir, ama onu içimizde duymaktan kaçınamayız.⁵⁸

Bu zindanlardan dolayı özellikle Doğu insanı, saygı duyacağı ve güveneceği bir şahsiyetten bile mahrum hale geldi. Dünya ve kültür tarafından yutulmamış ve tevhide tutunabilmiş şahsiyetlerin yokluğu, olsa olsa helak olduğumuzun bir göstergesi olabilir. Bu halimizin en azından farkında olan bilinçlere hayat suyu taşımak-onları okumak ve anlamak her insanın ödevidir. İnsanlık nasıl ki kendi elleriyle yapıp ettiklerinden dolayı düşütsüyse, gerekirse bütün o yapıp ettiklerini yıkarak ve kendi elleleriyle peygamberane şahsiyetler yetiştirerek yoluna devam etmelidir. Hayattaki en değerli şey, menzili tevhit üzere olan bilincin ikamesinin özgün bir parçası olmaktır. Parçası olamıyorsa, en azından parçası olanları veya olmaya çalışanları aramalı ve sevmeliyiz. Bunu da yapamıyorsa, menzilin önünde duran taşlar olmaktan sakınmalıyız.

Özelde İslami kültürde, genelde ise Batı dışındaki her yerde şahsiyet ne yazık ki korkulan bir şeydir. Çünkü herkes kendisine bir çoğunluk yaratmış ve o çoğunluktan olmak kutsanmıştır. Herkes kendi çoğunluğu içindeki nesnelerden bir nesnedir. Çoğunluğun parçalanmasına neden olabilir düşüncesinden dolayı, şahsiyet-özne tehlikeli görülür. İlke ya da hukukun inşa edilmediği bir yerde, tek koruyucu olan şey çoğunluk olabilmektir. Bu derece hayati olan çoğunluğun korunması ise doğal olarak şahsiyeti dışarıda bırakır. Kelle niceliğinin bilinç niteliğinden daha önemli ve değerli görüldüğü yerde, şahsiyet kültürünün kökleri kurumuş demektir. Bu da aslında bir helak olma durumudur. Helak olmuş toplulukların kendilerine Müslüman demeleri, İslam ve insanlık için ne kadar da kötü bir talihtir!

AYETLER: İnsanı önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah'ın emriyle onu korurlar. Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. Allah,

⁵⁸ Kant, Immanuel, 1999, Pratik Aklın Eleştirisi, Çev.: Ioanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsün Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, s. 85

*bir kavme kötülük diledi mi, artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah'tan başka hiçbir yardımcı da yoktur.*⁵⁹

Kadın nasıl bir yerde?

Özellikle de bu coğrafyada kadın o kadar aşağı bir yere düşürülmüş ki, insan veya şahsiyet olmanın olmazsa olmazı olan yüzlerine bile tahammül edilemiyor. Kadının yüzü ve bedeni üzerinde oluşturulmuş olan tahakküm, İslami toplulukları şahsiyetsizliğe adeta mahkûm etmiştir. Bu şahsiyetsizlik, kadın üzerinden sürekli yeniden üretiliyor.

O halde sen kadının kapanmasına da kapatılmasına da karşı mısın?

Bir insan şahsiyet ise ve-veya şahsiyet dostu olan bir kültür içinde yaşıyorsa, istediği kadar kapanabilir, istediği kadar da açılabilir. Fakat, eğer insan, şahsiyet olmaktan kaçırıyorsa ve şahsiyet düşmanı bir kültür içinde yaşıyorsa ister açılsın ister kampsın bu zaten onun elinde olan bir şey değildir. Çünkü şahsiyetin-iradenin olmadığı yerde ahlaki davranış, ahlaki davranışın olmadığı yerde de herhangi bir dinin varlığından söz edilemez. O halde kapanmak veya açılmak mesele değildir; asıl mesele şahsiyet olup olmama ve içinde yaşanan kültürün şahsiyet dostu olup olmamasıdır.

SÖZLER: Şahsiyet düşmanı olan erkek kültürünü terbiye etmek yerine kadını kapatmak bir zulümdür.

“Hadis, sünnet, icma, kıyas ve mezhepler olmazsa, herkes dini kendisine göre yorumlar bu da dine zarar verir” düşüncesini bir şahsiyet düşmanlığı olarak görmek gerekir. Çünkü bu söylediklerimle birlikte Kuran'ı da kendilerine göre yorumlayan insanlar, şahsiyet düşmanı tekçi egemenlerin korkulu rüyasıdır. Onlar, insanları müritleri, köle vatandaşları ve askerleri haline getirecek bir din arıyorlar. Onlara göre camiler, cemaatler ve dini yorumlar öyle olmalı ki insanları tek tip hale getirsin. Şahsiyet yolculuğuna çıkmak gibi bir dertleri yok. Oysa İslam, insana ağır bir sorumluluk yükler, o sorumluluk şahsiyet omurgasına sahip olunmadan taşınamaz.

---

⁵⁹ Ra'd, 11. Ayet

On parmağın biri dışında; ben bütün Müslümanları helak olmuş topluluklar olarak görüyorum. Daha da hafif bir tabir kulanacak olursam, hastalıklı topluluklardır derim. Geçtim şahsiyetler yetiştirecek kültüre sahip olmalarını, sağlıklı-normal bir insan dahi yetiştirmeleri neredeyse imkânsızdır.

Türkiye’de ortalama ilk evlenme yaşı, 2017 yılında erkekler için 27,7 kadınlar için 24,6 oldu.⁶⁰ Bu yaşlara kadar cinsel deneyim yaşamayan insanların sağlıklı-normal olmaları mümkün değildir.

SÖZLER: Bizleri Allah düşürmedi, Allah ve peygamberleriyle aldatanlar düşürdü!

Şahsiyetli insan nasıl yetişir?

Herkese bilim, felsefe, sanat ve edebiyat yapın diyemeyiz ama bunlarla ilgilenmelerini sağlayabiliriz. Fakat bu ilginin gerçekleştiği kültür, mutlaka ölçülü bir ekonomi-politik sistemi de önceleme zorundadır. Aksi halde ifrat ve tefrit arasında salınma devam eder.

Adam Smith’e göre; “bir insana arz ve talebi öğrettiğimizde ekonomist olur”, benzer şekilde, bana göre “bir insana duyarlı hale gelme ile duyarsızlaşmayı öğrettiğimizde de psikolog olur”.

Ne demek istiyorsun?

Bir Afgan, Suudi ya da Acem erkek İtalya’ya gittiğinde, belki birkaç gün saçlardan, kollardan, yüzlerden anormal şekilde etkilenebilir! Ama belli bir süre sonra “normal” hale gelir ve yüze, saça, kola verdiği onca aşırı anlamın boşluğunu fark eder. Şunu artık öğrenmemiz gerekiyor: Bedenle ilgili anormal anlamlar-takıntılar; insanın yerleşik hale gelmesi, giyinmesi-kuşanması ile başlamış ve İbrahimi dinlerin inmesi, bu dinlerin ekonomi-politik-dini egemenlerce kontrol altına alınmaları ve manipüle edilmeleriyle de kurumsallaşmıştır. Yani devletin, yasaların olmadığı zamanlarda kadını koruyan ayetler, zaman içinde politik araçlar haline getirilmiştir.

⁶⁰ Türkiye İstatistik Kurumu, 02 Mart 2018, 27593 Sayılı Araştırma Verileri

SÖZLER: Tevhidin özgürleştiren kulluğunu ikame edemeyenler, putların köleleştiren mekanizminde can verirler.

Kadının kapatılması erkeklere ve kadınlara sence anlamlı geliyor mu?

Bana bile anlamlı gelmiyorsa, onlara anlamlı gelmesi mümkün değil ki.

Neden böyle düşünüyorsun?

Çünkü ben insanlık tarihi boyunca tevhidi dikey ve yatay boyutlarıyla düşünen ilk ve tek kişiyim. İyi bir düşünür olmama rağmen ben şu şartlarda kadının kapatılmasını anlayamam ve temellendiremem: Eğer bir yerde kadınları koruyan yasalar-hukuk varsa ve erkekler sapık değillerse, orada kadının kapatılması anlamlı olmaz. O halde kadınları kapatmak yerine hukuku ikame edelim ve erkeği terbiye edelim. Hukukun ikame edildiği ve erkeğin terbiye edildiği yerde kadın ister kapanır ister açılır, orasını sadece ve sadece kendisi bilir!

Peki, insan temellendiremediği ve anlamlandıramadığı şeyleri yaparsa ne olur?

Yozlaşma olur... Nitekim kadının değersiz görülmesi, birden fazla kadınla evlenilmesi, kadının iş yaşamı gibi olağan-doğal etkinlikler kadar bilim, felsefe, sanat ve edebiyat gibi bütün değerli etkinliklerden de uzaklaştırılması, küçük kız çocuklarıyla evlenilmesi, çocukların cinsel istismarlara uğraması, Sünnetullah'a uygun olan değişim ve dönüşümün dondurulması, linç-tekfir kültürünün devam etmesi, adalet-hukuk ve her bakımdan dünyanın en düşük toplulukları haline gelinmesi tam bir yozlaşma resmidir.

Dünyada henüz "normalin ve şahsiyetlerin kültürü" diye bir şey yok mu?

Ne yazık ki yok! İslam'ın "vasat ümmet" vurgusu boşuna değildir. Eğer normal bir toplum düzeni oluşturulmazsa -ki bu ölçüsüz olmaz- o zaman da çeşitli aşırılıklar kültür haline gelebilir. Cehennem sahnelerinin birinde; cehennemlik insanların yüzlerinin silineceği ve karartılacağı söylenir. Bizler adeta za-

lim birer tanrı gibi davranıyoruz ve bu dünyada masum kadınların yüzlerini silip siyaha bürüyoruz. Bu ölçüsüz kültürü, aşırılıkları ve kendimizi terbiye etmemiz gerekir. İman hem Tanrıya hem kendimize hem başkalarına hem de doğaya güvenmektir. Tabi ölçüyü elden bırakamayız, Tanrı bile Sünnetiyle kendisini sınırlamışsa, bizim de ölçülü bir şekilde kendimizi sınırlamamız gerekir!

SÖZLER: Ölçü ilke, menzil ise Tevhit'tir.

∞ mirov û jiyana wî⁶¹ ∞

İnsan nasıl bir yol üzeredir ego?

SÖZLER: İnsanın özü tevhitir, çünkü oradan gelir, kaybettiğini arar ve oraya gider.

Varoluşçuluk nedir? Şimdiye değin çeşitli karşılıklar verilmiş bir sorudur bu. Sözgelisi, Weil'e göre varoluşçuluk bir bunalım, Mounier'ye göre umutsuzluk, Hamelin'e göre bunaltı, Banfi'ye göre kötümserlik, Wahl'a göre başkaldırı, Marcel'e göre özgürlük, Lukacs'a göre idealizm (düşüncülük), Benda'ya göre usdışıcılık (irrationalisme), Foulquie'ye göre saçmalık felsefesidir.⁶²

Sartre'a göre ise varoluşçuluk: "İnsanda -ama yalnız insanda- varoluş özden önce gelir. Bu demektir ki, insan önce vardır; sonra şöyle ya da böyle olur. Çünkü insan, özünü kendi yaratır."⁶³

Ben sadece insanın değil, bütün varlıkların öz ve varoluş potansiyelleri ile birlikte var olduğunu ve başka bir şekilde zaten varlığa gelemeyeceklerini düşünüyorum.

⁶¹ Mirov û Jiyana wî: İnsan ve Hayatı

⁶² Sartre, Jean - Paul, 1985, Varoluşçuluk (Existentialisme), Çev.: Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul, s. 7

⁶³ Sartre, Jean - Paul, 1985, Varoluşçuluk (Existentialisme), Çev.: Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul, s. 8

Bunu neye dayandırıyorsun?

Tanrı ve kâinatın adaletli olmasına dayandırıyorum.

İnsan ve diğer varlıklar arasında bir fark yok mu?

İnsan dışındaki varlıklarda öz-varoluş Tevhidi-potansiyeli zaman içinde kendiliğinden ya da neredeyse zorunlu olarak yaşam bulur fakat insan için durum farklıdır. Her insan bir duyum varlığı olarak hayata başlar, diğer çağları ve evreleri-dalgaları özünde taşımasına rağmen, bunların hepsi ortaya çıkmaz, çıksa bile her insanda farklı şekillerde tezahür eder. Örneğin her insan tevhit menziline ulaşamaz, ulaşanlar da birbirinden farklı yollarla ulaşırlar. Yani varılacak nokta aynı olsa da herkes aynı yoldan gitmez, her yol da kendisine has olduğundan, her insanın özünün taşması ya da hayat bulması birbirinden farklıdır. Çıkış noktası ya da kök itibarıyla bütün insanlar aynı özdendir ama menzile doğru yol alışı ve dolayısıyla varoluşu birbirinden farklıdır. Diğer taraftan şunu da belirtsem iyi olur diye düşünüyorum: Yeryüzüne düşen her insan parçalanır ve bire-bütüne doğru hareket etmek ister. İçine doğduğu kültür, o bire ulaşmasına engel olabileceği gibi yardımcı da olabilir.

*SÖZLER: "Hakikatte eğrilik doğruluk, bir yayın eğriliği gibidir: On-
dan arzulanan bir doğruluk eğiklidir."*⁶⁴ İbn Arabi

Ne düşünüyorsun?

Anormal davranışlardan çok normal davranışları konu edinen, parçalı bakışın ötesine geçip insanı büyük varoluşun bütünlüğü içinde gören yeni bir yaklaşıma ve bilime ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Ben bu bilime ve yaklaşıma "tevhidi psikoloji" ve-veya "singular psikoloji" adını veriyorum. Benden sonrakilerin bu bilim dalını ve yaklaşımını daha muhkem hale getirmelerini diliyorum.

---

⁶⁴ Almond, Ian, 2012, İbn Arabi ve Derrida, Tasavvuf ve Yapısöküm, Çev.: Kadir Filiz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 133 (W. G. Chittick, Sufi Path, s. 67/Futuhât II.518.12; W. G. Chittick, Sufi Path, s. 48/Futuhât III.225.32; W. G. Chittick, Sufi Path, s. 137/Futuhât I.1 19.3; W. G. Chittick, Sufi Path, s. 291/Futuhât III.389.21; W. G. Chittick, Sufi Path, s. 302/Futuhât II.563.23.)

İnsanın gelişimi hakkında ne düşünüyorsun?

Her insan ömrünün altı çağ dalgasından ve on iki evreden oluştuğunu düşünüyorum.

1. Duyum Çağı Dalgası: Başlangıçta burada insan bedene ve doğaya hapsolür. Bilincin sürekli değişimi; beden, bilinç ve doğa tevhidini parçalamaya başlar. Bu çağ dalgasının hareket yönü, eril evreden dişil evreye doğrudur.
2. Duygu Çağı Dalgası: İnsan bilinci, bedeni ve doğayı birbirinden tamamen ayırır. Bu ilk kopuş ve yabancılaşma ile birlikte duygusal gelişim de başlamış olur ve dilin gelişimi tetiklenir. Bu çağ dalgasının hareket yönü, dişil evreden erotik evreye doğrudur.
3. Biliş Çağı Dalgası: Burada insan; doğa, toplum ve kendisi üzerine düşünmeye başlar. Mantıkların ve maddi araçların egemenliği söz konusu olmaya başlar. Bu çağ dalgasının hareket yönü, eril evrenin baskın olduğu pornografik evredir.
4. İlke Çağı Dalgası: İnsan; kendisini, toplumu, kâinatı kuşatan ve aşan ilkelere sarılması gerektiğini kavrar. Bu çağ dalgasının hareket yönü, dişil evrenin baskın olduğu erotik evredir.
5. Sezgi Çağı Dalgası: İnsan, toplum ve kâinat arasında duygu-bilinç geçişliliği artar. Bu çağ dalgasının hareket yönü, erotik evreden dişil evreye doğrudur.
6. Tevhit Çağı Dalgası: İnsan, toplum ve kâinat tevhide gelmeye başlar. Bu çağ dalgasının hareket yönü, dişil evreden eril evreye doğrudur.

AYETLER: *Ve sana ruhtan sorarlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindedir. Ve size, ilimden sadece az bir şey verilmiştir."*⁶⁵

Bu çağ dalgaları arasında ne tür ilişkiler vardır?

Bütün çağ dalgaları arasında simetrik ve asimetrik ilişkiler vardır. Başlangıçta bütün çağ dalgaları duyum çağı dalgasına dâhildir, zamanla taşar ve bilincin gelişmesi oranında ortaya çıkarlar. Yani her insan hayattayken tevhit çağına ulaşamaz, çoğu öldüğünde elinde olmadan oradan sadece geçer. Duyum

⁶⁵ İsra, 85. Ayet

ve tevhit çağ dalgaları arasındaki temel fark, bilincin tevhit aşamada en üst seviyeye çıkmasıdır. Temel ortaklıkları ise ikisinde de insan ve kâinatın birlik halinde olmasıdır.

Bu düşüncelerinin bilimsel bir temeli de var mı?

İlk başlarda kendisini dış dünyadan ayrı olarak algılamayan bebek, 0-2 yaş arası dönemin sonunda artık kendisini dış dünyadan ayırabilir duruma gelir.⁶⁶

Toplumun ayakları altında sağlam bir zemin yok. Bundan böyle hiçbir şey muhkem değil... Belli demokrasilerde görülen kaosu, sürekli akış ve istikrarsızlığın kaynağı bu. Burada birdenbire ortaya çıkan, düzensiz, duraksamalı ve insanı tüketen kasırgalara maruz bir varoluşla karşılaşırız.⁶⁷ Emile Durkheim'ın bu ifadelerinden de anlıyoruz ki, insanın tarih üstü özellikleri de olan bir ilkeye ihtiyacı vardır.

Bu çağ dalgalarının değer bakımından durumları nasıldır?

Zihin formlarının tümü gereklidir ve daha yukarı olan, salt daha aşağıda olanın varlığı bağlamında yukarıdadır. Ve daha aşağıda olan yukarıda olandan, sadece bir merdivenin en alt basamağının bir üstteki basamaktan daha çok ya da daha az değerli olması oranında daha az ya da daha çok değerlidir. (Problemi di Estetica, s. 13)⁶⁸

Hiçbir çağ dalgası kendinde veya başka bir çağ dalgasına göre değersiz değildir, ama hangisine demir atılırsa değeri düşer ve adeta cehennem haline gelir.

SÖZLER:

İnsanlar dalgasına tutulmuş bir gemiyim!

Sağa sola sallanıp, bakın, çırpınıyorum;

Fakat bilmem ki sarhoş onlar mıdır, ben miyim;

İnsanlar dalgasına tutulmuş bir gemiyim!

Cahit Sıtkı Tarancı

⁶⁶ Gardner, 1982; Klausmeir, 1985

⁶⁷ Besi, Steven., Kellner, Douglas, 2011, Postmodern Teori Eleştirel Soruşturmalarda, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 9

⁶⁸ Carr, Wildon H., 2016, Benedetto Croce Felsefesi, Sanat ve Tarih Sorunu, Çev.: Nesrin Atasoy Ertürk, Değişim Yayınları, İstanbul, s. 53

Sen neden bu şekilde düşünüyorsun ego?

Eğer sahilde kat be kat pislik birikmişse, onları sadece bir dalgayla temizleyemezsin. Her cümlem bir dalga olmak zorunda hayy, aksi halde ne ben temiz kalabilirim ne de sahili temizleyebilirim!

Kişinin kendi yaşantısını ve başka insanların yaşantısını mahvetmesi yeterli değildir. Kişi bu tahribatı, Marcuse'nin belirttiği gibi, kendi yanlışlığına alışmış bir yanlış bilinçlilikle örtmelidir. Sömürü olduğu gibi görülmemelidir. Şefkat olarak görülmelidir. Zulüm tercihen paranoid bir muhayyilenin uydurması olarak geçersizleştirilmeye ihtiyaç duymamalıdır; nezaket olarak yaşanmalıdır.⁶⁹ Yaşantının kandırmacası, biz hastalıklı insanlar için bir zorunluluk-ihtiyaç haline gelmiştir.

İnsanlar şu an ne haldeler?

Aman Allah'ım bu dehşet verici!

Nedir dehşet verici olan?

İnsanların birbirlerine en az güvendiği ama birbirlerinin elinden en fazla yediği, içtiği, giyindiği ve barındığı çağı yaşıyoruz!

Bunda dehşet verici olan şey nedir ego?

İnsanlar boş vermişler, sorumluluğu unutmuşlar, uyuşmuşlar ve yaşayan ölülere dönüşmüşler.

Bu gördüğün büyük çelişki başka türlü açıklanamaz mı?

Bilmiyorum ama başka türlü açıklanabileceğini sanmıyorum, dilerim yanlış olurumdur!

Bundan nasıl kurtulabilirler?

Yola devam etmeliler. Hiçbir çağa demir atmadan sürekli yolda olmalılar.

Onlara menzili göster!

---

⁶⁹ Laing, R. D., 1993, Yaşantının Politikası, Çev.: Kemal Sayar, Vadi Yayınları, Ankara, s. 53

∞ şehwetê⁷⁰ ∞

Cinsellik hakkında ne düşünüyorsun?

Platon'a göre seks dürtüsü, insanın parçalanmış doğasını bütünlemek için girdiği çılgınca bir bilinçaltı çabadır.⁷¹

Bana göre ise cinsellik, çılgınca bir bilinçaltı çaba yönü olsa da aynı zamanda bir nimet ve lütuftur. Tabi ölçülü yaşanırsa.

Cinselliğin bir nimet-lütuf olduğunu nasıl anlıyorsun?

Bir şeyin değerini anlamanın en iyi yollarından birisi, onun yokluğunu düşünmektir.

Var olan bir şeyin yokluğunu düşünebilir misin ego?

Tümel ya da mutlak yokluk düzeyinde düşünemem elbette, ben bir beşerim ama başka beşerlere bakarak ya da kendime bakarak anlayabilirim. Cinselliği terk edenlerin, onu görmezden gelenlerin, yok etmeye çalışanların, o tutkuyu kaybedenlerin zavallı hallerine baktıkça, cinselliğin yokluğunun ne kadar yıkıcı olabileceğini görüyorum. Bu duyguyu, dürtüyü ve istekliliği kaybetseydim hiçbir değerli etkinlikte bulunamazdım ve belki de bu yüzden intihar bile ederdim.

Buradan nasıl bir sonuç çıkarıyorsun?

Cinselliğin sadece cinsellik olmadığı sonucunu çıkarıyorum. O bir enerji, bizleri tevhide götürecek yegâne enerji. "Schopenhauer ve Freud'a göre cinsel sevgi; felsefe ve dünya edebiyatının olduğu kadar gerçek dünyadaki ilişkilerin gizli itici gücüdür."⁷²

"Tanrı eğer insanı kıskansaydı, ne için kıskanırdı" diye bir soru sorulursa, buna verilecek cevap cinsellikten asla bağımsız olmaz.

---

⁷⁰ Şehwetê: Tensellik, Cinsellik

⁷¹ Berkowitz, Eric, 2015, Seks ve Ceza, Arzuyu Yargılamanın Dört Bin Yıllık Tarihi, Çev.: Orhan Düz, Kolektif Yayınları, İstanbul, s. 29

⁷² Atayman, Veysel (çeviren ve derleyen), 2004, Varolmanın acısı, Schopenhauer Felsefesine Giriş, Donkişot Yayınları, İstanbul, s. 157

SÖZLER: “İlk insan hata yaptığı için, suçlu olduğu için düşmüş, gücünü yitirmiş değildir. Tersine o, güçsüz olduğu için hata yapmıştır.”⁷³ Spinoza

FRAGMANLAR: Bazen bir korku ve ona eşlik eden bir rahatlamayla farkına varıyorum ki, artık hiçbir şeye inanmıyorum. Böyle zamanlarda, ilgimi bedenime veriyorum. Bana yaşadığımı hatırlatan yegâne varlığa.⁷⁴

İnsan olmak, insan kalmak ve kemale-tevhide doğru yürümek sizleri yoruyor mu?

FRAGMANLAR: Kitabınızda; “bir insan olmaktan yoruldum” diye yazmışsınız. Bana da bu oldu ama ben asla nasıl söyleyeceğimi bilemedim.⁷⁵

Düşmekten nasıl korunacaksınız?

Düşmeyi düşünerek, ki elimizde koskoca bir insanlık tarihi ve kendi doğamız var. Bunlarda düşmenin bin bir türlü hali ve nedeni var. İnsan, ruhunun aydınlık ve karanlık taraflarını görmeli ve aydınlık tarafının daha çok hayat bulacağı, karanlık tarafının ise belli bir terbiye ve ölçüden geçerek yaşam bulacağı bir medeniyeti ikame etmelidir.

SÖZLER: Ruhumu yedi kez aşağıladım; ilki, onu yükselere ulaşmaktan kaçındığını gördüğüm zamandı; ikincisi onu topalın önünde topallarken gördüğüm zamandı; üçüncüsü kolayla zor arasında seçim yapması gerekip de, kolayı seçtiği zamandı; dördüncüsü bir yanlış yaptığı ve kendini başkalarının yanlışlarıyla avuttuğu zamandı; beşincisi güçsüzlüğe sabrettiği ve sabrını güce yorduğu zamandı; altıncısı bir yüzün çirkinliğini hor gördüğü ve onun aslında kendi maskelerinden biri olduğunu anlamadığı zamandı; ve yedincisi bir övgü şarkısı söyleyip de, bunun bir erdem olduğunu sandığı zamandı.⁷⁶ Halil Cibran

Sizleri bu kadar düşüren dinler mi?

⁷³ Bumin, Tülin, 2010, Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.

⁷⁴ Angelopoulos, Theodoros, 1984, Taxidi sta Kythira/Kitaraya Yolculuk

⁷⁵ Radford, Michael, 1994, Postino

⁷⁶ Cibran, Halil, 2017, Aforizmalar, Çev.: A. Erkin Köylügil, Erasmus Yayınları, İstanbul, s. 64

Dinlerden ziyade din sınıfıdır diyebilirim. Tanrının yarattığı doğayı ve bedeni küfür gibi gören hastalıklı ruhlar, insanları da ne yazık ki kendilerine benzetmiştir. O Ferisi soyu, insanın doğasını ve bedenini bir yük haline getirmiştir. Bu yük altında ezilen halklar; iyi yaşamı, özgürlüğü, estetiği, felsefeyi ve bilimi düşünemez hale geldi. Bu durum da memuru oldukları Fırvunların işine geliyor.

SÖZLER: "Rahip doğayı değersizleştirir, kutdışı kılar: bunun pahasına sürdürür kendi varlığını."77 Nietzsche

Cinsellik ya da şehvet insanı tevhide nasıl getirir?

Arzu, tutku, isteme-istenc, irade ne dersek diyelim, şehvet Tanrısal bir kuvvettir ve kâinatın ruhudur. Bu anlamda cinsellik sadece cinsellik ve bireysel bir istek değildir, sadece insan-insan ilişkilerinde değil, insan-doğa ve insan-iş ilişkilerinde de belirleyicidir. Bir düşünürün, çiftçinin, marangozun, sanatçının, demircinin ve şairin hareketinin-etkinliğinin ontolojisinde şehvet vardır. O halde cinselliği mahkûm eden ve çarpıtan insan Sünnetullah'la savaş halinde olduğunu bilmelidir.

Toplulukları tevhide nasıl getirir?

Bunu bir örnek üzerinden açıklamaya çalışayım... Dikkat edilirse chat-sohbet sitelerinde "Kürt" takma adları fazladır. Benzer durum muhtemelen Batılı toplumlarda "Siyahiler", "Asyalılar" ve "Latinler" eğiliminde-şeklindedir. Yani "ötekiye karşı bir yönelim" olduğunu görüyoruz. Ben Tanrısal bir planın, kâinatın ruhunun devrede olduğunu düşünüyorum ve bu olguyu-durumu şu şekillerde yorumlayabileceğimize inanıyorum:

1. Ötekileştirilenlere karşı duyulan derin sevgi ve merhamet, cinsel istek şeklinde de görünür-somut hale gelir.
2. Ötekileştirilenler yaşama tutunmak için daha fazla mücadele etmek zorunda kalırlar, bu da maddi-manevi yüksek bir güce dönüştür ve bu güç de çekici hale gelir.

---

⁷⁷ Nietzsche, Friedrich, Deccal, Hristiyanlığa Lanet, Çev.: Oruç Aruoba, Hil Yayınları, s. 27

3. Başkaldırı-isyan gibi şeylerle özdeşleşen kimlikler, insandaki özgür olma duygusunu kamçıladığı için çekici hale gelir.
4. Bastırılmış, engellenmiş duygu, düşünce ve isteklerin boşalmasını temsil ettikleri için doğal bir çekim gücü yaratırlar.
5. Öteki haline getirilenlerin üreme, yayılma, bağ kurma alanlarını büyüterek onlara yardım etme isteği harekete geçer. Evlilik, akrabalık ilişkilerinin arttırılması, ülke çapında güçler dengesinin-adaletin sağlanması, aile huzuru ve güvenine ulaşılması gibi istekler insanları bir araya getirir.
6. Faşist, ırkçı düşmanca duyguların aşılması için adalete-sevgiye ve merhamete dönüşme-ulaşma isteği harekete geçer.
7. Zıt veya zıtlştırılmış kutuplar birbirlerine kavuşmak isterler ve aralarındaki alan, yani normal dağılımın ortası farklılıkların da ortak yaşam alanıdır ve bilinç burayı korumak için harekete geçer.
8. İnşa edilmiş düşmanlıkların yapaylığının farkında olan bilinç, kendisini ve ötekini birleştirme isteği ile bu durumu anlatmaya ve yok etmeye çalışır.
9. Özgür ve iyi yaşam, farklılıkların varlığını gerektirdiği için, bilinç bunu sağlamak için harekete geçer.

Ölçü yitirildiğinde ne olur?

Cinsellik mahrem bir şeydir. Kâinatın ruhunun dolayımı halinin en somutlaşmış halidir. Dolayımın hakkı verilmelidir, mahremiyete ve ölçüye uyulmalıdır. Aksi halde tutku ölümü kaçınılmaz hale gelir.

SÖZLER: “Amerika’da cinsel ilişki hariç her yerde cinsellikle karşılaşabilirsiniz.”⁷⁸ Roland Barthes

İlk yerleşim yerlerinin, mabetler ve mezarlıklar merkez alınarak inşa edilmeleri ile birlikte, ilk güç temerküzlerinin de kurumsallaşmaya başladığını söyleyebiliriz. Sınıflı toplum yapısının, aklın, mantığın ve soyutlamanın olmadığı bir dönemde

---

⁷⁸ Baudrillard, Jean, 2005, Sanat Dünyasının Kurduğu Komplo, Çev.: Oğuz Adanır, Paris, s. 7

belki başka bir yol da yoktu. Ata ruhu ve onunla bağlantılı üretilen maddi ve manevi kültür doğal bir yasa-töre inşa etmiştir. Muktedir ahlakı, doğası gereği her şeyi kontrolü altına almak ister. Ata ruhu üzerinden yaratılan maddi-manevi kültür ve bunun oluşturduğu yasaları zamanla kendi tekeline almıştır. Buna bedeni kontrol de dâhildir. Beden kontrolü en kadim hastalıklarımızdandır ve hala aşılabilmiş değildir. Yerleşik hayatla başlayan bu merkezi ya da egemen kontrolü, şehirlerle, şehir devletlerle ve modern devletlerle bugüne taşınmıştır.

Beden kontrolü özellikle de Batı dışındaki topluluklarda hala bir egemenlik aracıdır. Dikkat edilirse özellikle de Müslüman topluluklarda kadın ve erkek cinsel organlarının ilişkisi dışında başka bir ahlak veya ilke inşa edilememiştir. O da çok düşük bir ahlaktır çünkü erkeğe her şey serbestken kadının yüzü açık şekilde dolaşması bile yasaktır. Varlığa ve varoluşa düşman bir ahlakı yüklediklerini göremiyorlar, çünkü henüz düşünmeyi bilmeyen topluluklardır.

Kadının da erkek gibi çok eşli olmasını mı savunuyorsun?

Ben kadından mahrum olduğumuzu düşünüyorum ama bu başka bir konu tabi!

*SÖZLER: "Kadın da pek uzun zaman köle olarak saklandı. Onun için kadın dostluğu bilmez. O, yalnız aşkı tanır."*⁷⁹ Nietzsche

Soruna şu şekilde cevap verebilirim hayy: Şahsiyetin ve kültürünün ortadan kalktığı yerde hem erkek hem de kadın için çok eşlilik artık kaçınılmaz hale gelir. Çünkü insana bakış tamamen metalaşır, yani ortada birbirinden farklı vücutlar dışında bir farklılık görülmez. Hatta bu durumun Batı'sı Doğu'su da kalmamıştır. Öyle ki bir porno sitesine, toplum arasına ve markete girme arasında fark kalmamaya başladı. Ebony, milf, blonde vb. pazarı insanı çepeçevre kuşatmıştır.

İnsan, şahsiyet olamadığı için bunun yarattığı boşluğu-anlamsızlığı-travmayı ya da sorumluluk yüklenmemesinin yarattığı pişmanlığı-tutku ölümünü, birbirinden farklı olan vücutlarla

⁷⁹ Nietzsche, Friedrich, 2010, Böyle Buyurdu Zerdüş, Zerdüş Çev.: Korkut Ata, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 96

birleşerek uyuşturmaya çalışır. Ancak uyuştursa da uyuşturma da anlam ve tutku bozumu gerçekleşir. Çünkü yeme, içme, barınma ve cinsellik gibi şeylere olan bağımlılıkların tolerans aralığı, özellikle yaş ilerledikçe daha çok daralır. Bu durum, Tanrıya inanan, inanmayan her insanda varlık ve varoluş korkusuna dönüşür. Bu korkuyu aşacak farklı bir dünya düşütekliyi göremeyen insan da bir çeşit ölü tepkisizliğine kendisini kilitler. Aksi halde intihar etmesi kaçınılmaz hale gelir. Bu savunmayla birlikte de yaşayan ölüye dönüşmüş olur. Bu durum hızla küresel çapta kolektif-kamusal hale geliyor. Bütün dinler de ölü halde oldukları için bu kötücül kamusal oluşmasına ve devamlılığına yardımcı oluyor. Sözüünü ettiğim bunca şeyle hesaplaşmadığımız takdirde, tarihte hiç görülmemiş kötücül bir insan ve toplum tipiyle karşılaşabiliriz.

SÖZLER: Cinsellikle hesaplaşmamış bir toplumun sağlıklı olma şansı yoktur.

Beden üzerindeki tahakküm kaldırılmadan hiçbir alanda özgürlük mümkün değildir, aynı şekilde bilim, sanat, felsefe ve ölçülü ekonomi-politik de imkânsızdır.

“Eril devletin mahremi” diye nitelendirdiğim fuhuş alanı, kuşkusuz devletin erkek vatandaşları için kurmuş olduğu bir mahremiyettir. Devletin erkek vatandaşlarıyla cinsel arzu üzerinden imzaladığı ve seks işçisi olarak çalışmayan kadınlara kapalı olan bir antlaşmadan bahsediyoruz. Dahası, erkeklerin genlevlere ve buralarda çalışan kadınlara erişimleri devlet güvencesi altında ama fuhuşla ilgili kurumsal bilgi alanı erkeklere de kapalı. Bu alandaki “organize sessizlik” de gösteriyor ki, fuhuşla ilgili bilgi hala bir tür devlet sırrı olarak korunuyor.⁸⁰

Devletler, insanları kontrollü şekilde öldürür. Çünkü beden ve bilinç öldürücü şeyleri kontrolsüz bir şekilde insanların üzerine boca ederseniz, elinizde herhangi bir güç tekeli de hareket edecek kadar canlı olan asker, memur, işçi, vatandaş şekline dönüştürülmüş insan da kalmaz. O halde şeytan öyle bir kemal seviyede işlerini yapmalı ki, varlığı da yokluğu da en nihai

⁸⁰ Zengin, Aslı, 2011, İktidarın Mahremiyeti, İstanbul’da Hayat Kadınları Seks İşçiliği ve Şiddet, Metis Yayınları, İstanbul, Arka Kapak Yazısından

amacı da bir sır düzeyinde kalsın. Sırrı elinde tutan her varlık Tanrı rolünü oynayabilir. Yurdum düşünürlerinin devleti ya-
nılmaz, yanlış yapmaz düzeyde gördüklerine şahit oldukça,
devlet, Tanrı rolünü iyi oynuyor diyorum. Fakat şunu bilmeli-
ler: Tanrı ya da kâinat rol yapmaz, gerçekler, bu nedenle de
Sünnetullah'la savaşıyorlar yenilmeye mahkûmdurlar. Gerçek-
lik karşısında bütün oyunlar ve sırlar buharlaşıp sona erer. İn-
sanlar tevhide sarıldıkça daha bilinçli ve daha anaç olduklarını
görecekler ve şeytanları terbiye edecekler. İnsanlar bu dünya-
daki amaçlarının; yeme, içme, barınma ve üreme merkezinde
dönen asker, memur, işçi, vatandaş olmak olmadığını görecek-
ler. Bakmayı bilseler, şeytan terbiyecilerinin dalga dalga büyü-
yerek geldiklerini görecekler!

Ne balığı ne balık tutma bilgisini ne nehri ne gölü ne denizi ne
de okyanusu vereceksin. Her şey senin elinde olacak. Bunları o
kadar az az vereceksin ki insanların ömürleri kıtlıkla tükensin.
Bütün hayatlarının amacının bu az az ulaştıkları şeyler oldu-
ğuna inansınlar. İşte o zaman yeryüzünde Tanrıyı oynayabilir-
sin... Hayır, bu böyle gitmeyecek, insanlar, hayatlarının amacı-
nın bunlar olmadığını kavriyorlar, bakın nasıl da dalga dalga
geliyorlar!

Din size yardımcı olabilir mi?

Hilde Hein'a kulak verelim: Din kavramının kendisi, insanlar
için değerli yönleri olsa da ataerkil yapılar, kutuplaşmış değer-
ler ve hiyerarşi ile öylesine lekelenmiş durumdadır ki, en titiz
feminist arındırmanın bile bu lekeleri temizlemesi mümkün
değildir.⁸¹

*FRAGMANLAR: Kültürümüzde, bir erkeğe ya da kadına; zihin, be-
den ve ruhuyla bütün bir şekilde değer veren bir deorim yaşanması
gerekıyor.*⁸²

⁸¹ Berktaş, Fatmagül, 2012, Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Hristiyanlıkta
ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, Metis Yayın-
ları, İstanbul, s. 217 (Hilde Hein, "Liberating Philosophy: An End to the Dic-
hotomy of Spiritvlatte", deri. Ann Gary ve Marilyn Pearsall, Women,
Knowledge and Rea- Ljwin Hyman, Boston, 1989 içinde, s. 307.)

⁸² Nolot, Benjamin, 2017, Liberated: The New Sexual Revolution

Cinselliği yasaklayan, kötü gören, günah sayan ve tahakküm aracına dönüştüren insanlar ne hale gelirler?

Düşerler, yozlaşırlar. İnsan fitratına yapılan her saygısızlık, değerli olan her şeye yapılmış olur. Montaigne'a kulak verelim: Azizlere göre güzel ve dürüst olan evlenmemektir; en şerefli saydıkları görevlerinde evlenmeye yer vermezler. Oysa biz hallerde, yalnız az değerli hayvanların çiftleşmesine engel oluruz.⁸³

SÖZLER: Onlar; gökleri, yerleri, bitkileri, hayvanları ve insanları bilmezler ama ne hikmetse inandıklarını söylerler! Sormak lazım: Nasıl, kimlere ve nelere inanıyorsunuz?

Foucault'ya kulak verelim: Bizim uygarlığımız, en azından ilk bakışta, ars erotica'ya (erotik sanata) sahip değildir. Buna karşılık, bir scientia sexualis (cinsel bilim) uygulayan tek uygarlıktır. Ya da daha doğrusu, bizim uygarlığımız cinselliğe dair hakikati söylemek için, yüzyıllar boyunca yetiştirme sanatı ve us-taların gizinin kesin karşıtı olan bir bilim-iktidar biçimine göre düzenlenen yöntemler geliştirmiştir.⁸⁴

*FRAGMANLAR: Her insan çarmıhını sırtında taşır. Ölene dek. Ve unutulur.*⁸⁵

Doğu'da ikiyüzlü bir şekilde yok sayılan cinsellik, Batı'da da aşırı meydanda değil mi?

Foucault; cinselliğin bastırılmadığını, tam tersine modern biyo-iktidar tarafından üretilip bedene nüfuz etmek için bireylere dayatıldığını düşünür. Bana göre ise Doğu'da bütün değerli şeyler kadınlar özelinde mezara gömülmüş, Batı'da ise pazara atılmış gibidir. İfrat ve tefrit arasında çırpınıp duruyor gibiyiz.

⁸³ Montaigne, 2011, Denemeler, Çev.: Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 271

⁸⁴ Foucault, Michel, 2007, Cinselliğin Tarihi, Çev.: Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrintı Yayınları, İstanbul, s. 49

⁸⁵ Lindsay-Hogg, Michael, 2001, Godot'u Beklerken

Orta Arabistan'da; Menât (Kader), Lât (İlahe) ve Uzzâ (Kudretli) "Tanrı'nın kızları" olarak kabul edilirlerdi.⁸⁶ Kız çocuklarının diri diri çöle gömüldüğü ve kadın-erkek eşitliğinin olmadığı bir coğrafyada dişi putların olması çok garip görünüyor. Buna birçok açıklama getirilebilir ama bana göre iki belirleyici neden öne sürülebilir. Birincisi, özneleştirici yönü olmasına rağmen tefrittir: Dişiliğin; üreme, üretme, yaratma, koruma, merhamet ile ilgili bilincimizde ve bilinçaltımızda yer etmiş olması sebebiyle çok güçlü mistik duygular uyandırma kapasitesi vardır. Psikanalitik açıdan bakarsak, bu durum anne rahminden ayrı düşmemizin sonuçları olarak da okunabilir. Bu birinci neden Arabistan'daki yaşam ve düzen için dikey boyutu inşa etmişe benziyor. İkinci neden ise tamamen nesneleştiricidir ve ifratır: Dişiliği nesnemiz kılmakla, ondan haz almakla ve ondan maddi-manevi kazanç sağlamakla ilgili ilkel dürtülerimiz vardır. Bu ikinci neden ise Arabistan'daki yaşam ve düzen için yatay boyutu inşa etmiştir.

Dişi hale getirme isteğini sadece kadın üzerinden okumamak gerekir. Bir erkek de dişileştirilir, nesneleştirilen her insan dişileştirilmiş kabul edilir. Dünyada ki hiçbir şey, dişilik kadar bizi ifrat ve tefrit arasında sallandırıp, bize bu aralıkta bir "güvenlikçi yaşam" inşa edemez. Bu yaşamın erkekler tarafından ve sadece erkekler için inşa edildiğini de unutmamak gerekir. Üstelik bu inşa edilmiş ifrat ve tefrit aralığından bakarak bütün dinleri yorumladık; böylece varlık ve varoluş düşmanı din yorumlarımızla bütün her şeyi zehirledik. Aşk, arzu, tutku ve cinsellik de bu zehirlenmeye dâhildir. Bütün özneleşme ve nesneleşme durumlarını bu erillik-dişilik arka planını da dikkate alarak okumak ve ilkelere uygun bir biçimde isteklerimizi terbiye etmek her insanın sorumluluğudur.

Cinselliğe bakış nasıl olmalı ego?

*SÖZLER: Güzel bir yaz sabahıyla cinsel ilişki arasında ortak olan çok şey vardır.*⁸⁷ Ingmar Bergman

⁸⁶ Eliade, Mircea, 2003, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, III. Cilt, Muhammed'den Reform Çağına, Çev.: Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 81

⁸⁷ Bergman, Ingmar, 2008, Sinematografi İnsan Yüzüdür, Çev.: Selim Özgül, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 54

Benim düşüncelerimden bağımsız olarak, insanın özgür olma isteği ve tevhit yürüyüşü devam edecek. Bazı şeyler vardır ki üzerine ne kadar konuşursanız konuşun, düşünürseniz düşünün yoluna devam eder. Bana göre ölçülü bir ekonomi-politik sistemde herkesin özgürce yaşaması en doğru yoldur. Birbirimize çok karıştık, haddi çok aştık, insanı artık rahat bırakalım. Birbirimize hayatı zindan etmeyi artık terk etmenin vaktidir. İnsanın herkes gibi olması da biricik olması da mümkündür, bunlardan biri olmaya zorlamak yerine onu özgür bırakacak adaletli bir dünya ikame etmek en doğru yoldur.

Bilincin sana ne diyor?

SÖZLER: Gerçek benle anonim ben arasında salınmama izin ver!

Neden ölçülü bir ekonomi-politik sistem?

İnsanın her türlü etkinliğini ve doğasını kötürüm hale getiren şey, dünyayla girilen çarpık ilişkidir. Bu ilişki biçimi düzelmeden hiçbir şey hakkıyla bu dünyada menzil alamaz. Ölçü olmadığı vakit sadece yeme, içme, barınma, üreme, cinsellik değil; bilim, sanat, felsefe ve din de insanlar için birer zindana dönüşür. Zaten bu nedenle dikkat edilirse bir düşünür de bir marangoz da bir şair de bir tüccar da aslında yalnızdır. İnsan kalmamız, kemale doğru yol almamız ve sohbet etmemiz ancak ve ancak ölçüyü yeryüzüne indirmemizle mümkündür. Bunun olmazsa olmazı ise ölçülü bir ekonomi-politik medeniyettir.

Neden kadından mahrum olduğunuzu düşünüyorsun ego?

Benden önceki filozoflar kadının olmamasını “olan” ama aslında “olmaması gereken” bir durum olarak gördüler. Onlara göre kadını erkek-eril kültür yok etmişti ama aslında bunun olmaması gerekiyordu. Bu duruma çeşitli şekillerde isyan ettiler... Aristoteles, kadının yeterince gelişmediğini düşünerek yurttaştan saymadı. Nietzsche, “kadından dost olmaz, onunla sadece aşk yaşanır” dedi. Freud kadını “kayıp kıta” olarak gördü. Pascal, “kadının bir erkek yaratımı-üretimi” olduğunu söyledi. Kierkegaard sevgilisine “benden sana sevgili ya da eş olmaz” dedi.

Sen ne düşünüyorsun?

Ben kadının “bir zamana kadar” olmamasını hem olan hem de olması gereken bir durum olarak görüyorum. Zaten bundan dolayı benden önceki filozoflar gibi ne kadına ne eril kültüre ne kâinata ne de Tanrıya isyan ediyorum. Tabi bu, isyan etmeyi istemediğim anlamına gelmez, çünkü bu dünyadaki en büyük acımın nedeni bir kadının sesini duyamayacağımı bilmektir. Benim kendimi bildim bileli “böyle olmamalıydı” dememin bir nedeni de bu gerçeklikti.

Ne demek istiyorsun?

Tevhidi Tarih Felsefesine dayanarak anlatmaya çalışayım... Duyum, duygu ve biliş çağı dalgaları içinde olduğumuzu ve bunların “temel merkezli” olduklarını düşünüyorum. Temel merkezlilik; doğadaki evrimin insan-kültür alanında devam etmesini ifade eder. Bu da sadece “güçlü olanların ve uyum sağlayabilenlerin hayatta kalması” demektir. Kadın biyolojik olarak daha en başta kaybetti, kas bakımından güçsüzdü ve çocuk doğurup ona bakması gerekiyordu. Erkek ise kas bakımından daha güçlüydü, kadına ve çocuklara bakmak için daha fazla deneyim kazanmak zorundaydı. Bunlar evrimsel açıdan erkeği özne, kadını ise nesne durumuna düşürdü.

Burada bir aşırılığa kaçılmadı mı?

Elbette kaçıldı... Erkeklik siyasallaştıkça ne yazık ki kadını varolamayacağı kadar baskı altına aldı.

Neden “bir zamana kadar kadın olmayacak” dedin?

Bundan sonra, yani ilke-Tab, sezgi ve tevhit çağ dalgaları ile birlikte insanlık “menzil merkezli” aşamaya geçecek. Doğal evrim artık genetik, robotik ve yapay zekâ çalışmalarıyla manipüle edilecek ve kadın-erkek farkının pek bir anlamı kalmayacak. Diğer taraftan kadın kendi içindeki erilliği, erkek de kendi içindeki dişliliği daha fazla tecrübe etmeye başlayacak. Sonuç olarak insanlık ilk defa kadının sesini duymaya başlayacak diyebilirim.

Aşka inanıyor musun ego?

Aşk, kitleler seviyesinde inanılacak bir şey olabilir ama yukarıya çıkıldığında artık inancın konusu olmaktan çıkar.

Ne demek istiyorsun?

Bilinci belli bir seviyeye gelmiş bir erkeğin âşık olabileceği kadın yoktur diyebilirim. Filozof; geçtim âşık olabileceği ve bir ömür birlikte yaşayacağı kadını bulmayı, oturup belli bir süre sohbet edebileceği bir kadını bile çok zor bulur. Tarih boyunca da bu hep böyle olmuştur ve menzil merkezli hayat başlamadığı sürece de bu böyle kalmaya devam edecektir.

Ne yani, Nietzsche ya da Kierkegaard âşık olmadı mı?

Bazen öyle ahlaklara, vicdanlara, bilinçlere ve gözlere şahit olursun ki, şahit olduklarının hem kendisi hem de menzili seni kuşatır. O kuşatma altındayken bir şeyler yaşar ve sohbet etmeye başlarsın ama çok geçmeden bilincin karşısında kuşatmanın buharlaştığına şahit olursun. Tanrı öyle bir ayarlamış ki, bilincini belli bir seviyeye kadar terbiye ettiğinde sadece ve sadece Ona âşık olacak kadar yalnız kalıyorsun. Boşuna dememişler, “felsefe, ölmeyi öğrenmektir” diye, öyle bir ölürsün ki, artık giymek isteyeceğin ne bir elbise ne içinde yaşamak isteyeceğin bir şehir ne de âşık olabileceğin bir insan kalır!

Bir filozofa kadın âşık olamaz mı?

Geçtim âşık olmayı, ona tahammül bile edemez.

Peki, bir filozof bir kadınla nasıl yaşayabilir?

Filozof birçok bakımdan bir yabancı gibi kalarak kadınla yaşayabilir. Yani bir çeşit evrensel küme ile alt küme ilişkisi şeklinde birlikte yaşayabilir.

Kadını aşağılıyor diyenler çıkacaktır, onlara ne söylemek istersin?

“Tarih felsefesine ve evrim teorisine” dayanarak düşündüğümü görmeleri gerekir. Düşüncelerimle hesaplaşmaları hepimiz için daha hayırlı olur. Sloganlarla bir yere varamayız!

∞ civaknasî⁸⁸ ∞

Sosyolojiyi bir bilim olarak nasıl görüyorsun?

Abdullah Öcalan'a kulak verelim: Doğal toplum bastırılabilir, geriletilip kısıtılabilir, ama asla yok edilemez. Çünkü o zaman toplum olmaktan çıkarılır. Sosyal bilimin bu tespiti yapamaması büyük eksikliktir.⁸⁹

Bana göre ise sosyoloji ve hatta bütün bilimler, olanın ve olması gerekenin tevhidini ortaya koymadıkları için büyük bir eksiklik ve hatta ihanet içindedirler.

Ne yapılması gerekir?

Bilimler görevlerini yapmadılar, hatta insanı, toplumu ve doğayı düşürmenin ideolojik aygıtları haline getirildiler. Bana göre dikey ve yatay eksenlerin tevhidi içinden yeni bir bilimler sınıflamasına ihtiyacımız vardır. Aksi halde içinde bulunduğumuz temel merkezliliği aşmak ve menzil merkezliliğe geçmek mümkün olmayacağı için düşmeye devam edeceğiz.

Toplum bugüne kadar nasıl hareket etti?

Salt toplum halindeki insan, hayvanlara en yakın varlıklardır. Çünkü temel dürtüsü sadece ve sadece hayatta kalmaktır. Bu nedenle gün gelir Musa'ya gün gelir Firavuna, gün gelir İsa'ya gün gelir Sezar'a, gün gelir Muhammed'e gün gelir Muaviye'ye tapar. Toplum, güç kimde ise her zaman ona tapmıştır ve bu alışkanlığı asla değişmemiştir. Hayatta kalma isteği hiç kuşkusuz Sünnetullah'ın ayetlerindendir. Ancak hayatta kalma şekillerini sürekli bir biçimde daha iyiye, güzele ve doğruya evirmek de insanın sorumluluğudur.

Bu sorumluluğu toplumlar yüklenebilir mi?

Hayır yüklenemez, toplum sadece ve sadece güce tapar. Sevgili Meryem anamız bu durumu gözlemlemişti, oğlu sevgili İsa'ya karşı insanların nasıl davrandığını binlerce yıl öncesinden bize şu sözlerle anlatır: "Anlamıyorum, birkaç gün önce etrafında

⁸⁸ Civaknasî: Sosyoloji

⁸⁹ Öcalan, Abdullah, 2004, Bir Halkı Savunmak, (PDF Kitap), s. 87

toplanan onca insan, bugün onu taşladılar, linç etmek istediler.” Tevhit kolay değil, insan olmak-sorumluluğu yüklenmek değil geniş halk kitlelerine, Sevgili İsa’nın iki havarisine bile ağır gelmişti. Birisi İsa’nın yerini muktedire söylemişti, birisi de peş peşe üç defa İsa ile olan ilişkisini inkâr etmişti. Bu havarilerden biri ağır suçluluk duygusuna dayanamayıp bir ağaca kendisini asmıştı ama İsa’nın Peygamber olduğu anlaşıldığında o halk içinden kimsenin intihar ettiğini zannetmiyorum. Kitleler, ölçülü bir ekonomi-politik içinde olmadıkları sürece asla ama asla erdemli olamazlar!

Neden böyle oluyor?

Çünkü sorumluluğun ikame edilmediği ve menzil kılınmadığı yerde İlahi olan her şey halka bir çeşit boş oyun gibi gelir. Onların soyut düşünme kabiliyetleri gelişmemiştir. Hayatları mide ve altı merkezli ihtiyaçlara endeksli olduğundan yüksek vicdani ve akli melekelerle sahip değillerdir. Onları bugüne kadar hiçbir Peygamber hiçbir filozof hiçbir şair ve hiçbir sanatçı terbiye edemedi-uyandıramadı.

Bu konuda Batı ve Doğu halkları arasında bir fark var mı?

Batı’nın sınıflı toplum yapısı ve entelijansiyası sayesinde anayasacılık inşa edildiğinden, Batı halkları en azından kendi içlerinde birtakım ilkelere-değerlere hayat verebildiler. Fakat Batı dışında böyle bir durum söz konusu değil. Bugün her peygamber “ümmetine” geri gönderilse, belki hiçbir ümmet peygamberini linç etmez ama Müslümanlar kesinlikle linç eder. Çünkü tevhide, insan hak ve hürriyetlerine dair ne varsa onlar tarafından ayaklar altına alınmıştır. Allah’ın yaratmış olduğu farklılıkları asimile ediyor, dilleri yasaklıyor, adaleti, liyakati değer olarak görmüyor ve sadece güce-devlete-ırka tapıyorlar.

SÖZLER: Halka göre var ve yok da varlık ve yokluk da sadece mal ve mülktür.

Yaratamayacakları şeyleri yok etme hakkını kendilerinde bulanlara ne denilir?

Şeytan bile bu hakkı kendisinde bulmaz! Peki, bu zulme ses çıkarmayan insanlar, hatta bu zulmün üzerine çıkıp nara atanlar,

şükürler olsun diyenler ve naraya tapanlar Müslüman olabilir mi? “Allah’ım, indirdiğin kitabı okumayıp, kendilerine Müslüman diyenlere bakıp İslam’ı anlamaya çalışsaydım, değil bu dine inanmak, bu dinle savaşırdım. Ben onlardan değilim ve asla olmayacağım.”

FRAGMANLAR:

- *Toplumun sana böyle büyük bir hayal kırıklığı yaşatan yanı ne?*
- ...
- *Hiçbir şey söylemiyorsun, ne oldu?*
- *Hiçbir şey.*⁹⁰

Saygı duyduğun bir mabet kaldı mı?

Kalmadı hayy!

Neden?

Çünkü hepsi insanı düşürüyor. İnsanı insana, dünyaya, devlete köle yapıyor ve bütün doğaya zulmediyor.

Peki, ne öneriyorsun?

Sevgili İsa’nın yaklaşımı güzeldi. İsa, “Bu mabedi yıkacağım ve üç günde yenisini inşa edeceğim.” demişti. Yani önce bir teklif ortaya koymalıyım ve daha sonra bu teklifi insanlara duyurmalıyım. İşte o zaman tevhidi değişim ve dönüşüm başlayacak.

Sevgili İsa’nın sonunu biliyorsun değil mi?

Evet biliyorum. Sonumun onun gibi olmasının başımın üstünde yeri var. Ama o bir peygamber, ben ise bir düşünürüm. Dolayısıyla ontoloji, epistemoloji ve pratik tevhidini daha kuşatıcı bir biçimde ortaya koyabilirim. Diğer taraftan insanlar, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar hem dinleri hem dilleri hem bilimi hem de düşünmeyi daha iyi biliyorlar. Üstelik insanlar çok fazla düştüğümüzün farkındalar, köklerin önemini kavrayacak bilince daha çok yakınlar. Tarihte hiç olmadığı kadar birbirlerinden haberdarlar ve bağlantı halindeler.

Bu dediklerinin çoğu şeytanlar için de geçerli.

---

⁹⁰ Oplev, Niels Arden, 2015, Mr. Robot

Evet ama eskiden sadece şeytanlar belli olanaklara-imkanlara sahiptiler.

Dinlerin sonunu mu öngörüyorsun?

Hayır... Ne dinlerin ne akılların-mantıkların ne bilimlerin ne de kültürlerin sonunu öngörüyorum. Sadece her şeyi ama her şeyi ilke-Tab ile taşımayı öneriyorum. İlkeye vurulup taşınamayanlar ölmeleri gerektiği için ölecekler. Sürekli bir şekilde ölümlü olanlar ölümsüzleştirilmeye çalışılıyor, ölümsüz olanlar ise öldürülüyor, bizi alçaltan bu ölümcül alışkanlığımızdan kurtulmamız gerekiyor.

Her ne olursa olsun ölecekler mi?

Evet, ölmeliler!

Bu konuda filozoflar ne diyor?

Hegel'e göre filozof "dünyanın nasıl olması gerektiğine dair öğüt vermemeli" ... Böylece Hegel tarafından şaşırtıcı bir paradoks ortaya koyulur: Tarihi yaratanlar, onu anlamaz; tarihi anlayanlar ise, onu yaratmaz (yaratmaması gerekir). Hegel'in yürüdüğü uzun yolun sonunda bilinç ile eylem, özne ile nesne, yapan ile bilen hala ayrıdır ve aralarındaki gerilim koruyarak aşılmamıştır.⁹¹ Shlomo Avineri'nin Hegel hakkındaki bu yorumu çok isabetli görünüyor.

Senin felsefen bir öğüt felsefesi mi ego?

Tanrı bile ayetlerinde emirden ziyade öğüt verir. Bir şeyin öğüt olması, o şeyin hak ve hakikatten bağımsız olduğu anlamına gelmez. Yani olması gerekeni ortaya koyan, olandan bağımsız bir şeyden söz etmiyordur. Fakat insan, dünyada farklı bir yerde durur... Olan ve olması gereken, insan dışındaki canlılarda ve hatta cansız doğada verili haldedir. İnsan için ise, olan ve olması gerekenin tevhidini düşünmek, bilmek, ona uygun eylemde bulunmak, olmak bir ödev ve sorumluluktur. İnsan kalmak ve kemal insana doğru yol almak ancak bu şekilde mümkündür.

---

⁹¹ Tarih Felsefesi Seçme Metinler, Herder, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Haz.: Doğan Özlem, Güçlü Ateşoğlu, 2017, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 240

Tanrı sözü yetmiyor mu ki, senin gibi düşünürler olan ve olması gerekenin tevhidini düşünüyor?

Her şey bir kitaba sığmaz, sığsa bile neticede kitaptadır, ona hayat verecek olan yine insandır. Hayat vermek için ise düşünmek gerekir. Tevrat'ta, İncil'de ve Kuran'da; faiz, paranın devlete dönüşmesi, ırkçılık, şirk, kölecilik, kadına zulüm yasaklanmıştır ama ne geçmişte ne de şimdide bunları yasaklayan toplum görmedim. Her yerde havralar, sinagoglar, kiliseler ve camiler inşa etmemiz, mümin olduğumuz anlamına gelmiyor. Kitap yetmez, düşünmek gerekir, düşünmek yetmez eylemek gerekir, eylemek yetmez olmak gerekir. Bana göre bu hem olan hem de olması gerekendir. Diğer taraftan sadece olana veya sadece olması gerekene göre yaşamak isteyenlere de saygı göstermem ve-veya tahammül etmem gerektiğini biliyorum. Savaşmadan ve karşılıklı antlaşmalarla herkes kendi dünyasını inşa etmekte özgür olmalıdır. Bunun dışındaki yollarda bir hayat olduğunu düşünmüyorum.

*FRAGMANLAR: 4 milyar yıllık dünyadayız ve insan sadece 200 bin yaşında. 180 bin yıldır göçebe, 20 bin yıldır da yerleşik yaşama geçtik. 10 bin yıldır tarım yapıyoruz.*⁹²

Karşında hesaplaşman gereken çok şey var, onlarla nasıl hesaplaşacaksın?

Sosyolojinin iki öncülü vardır; birincisi insanın sosyal bir varlık olduğudur, ikincisi ise insan ve toplumun her zaman değiştiğidir. Bu iki yasa-öncül fizik bilimleriyle de dinle de "tam olarak" çelişmez. Tanrı bile bilinmek-inanılmak istediğine göre insan da elbette başkalarına ihtiyaç duyar. Ancak insan aynı zamanda asosyal bir varlıktır. Henüz hem sosyal hem de asosyal olan insanın ne sosyolojisi ne psikolojisi ne de ekonomi-politiği düşünülebilmıştır. Diğer taraftan değişimin menzili de yeterince düşünülmemiştir. Bunları düşünmek gibi bir sorumluluğum olduğunu hissediyorum. Bu düşünce, doğal olarak mevcut bazı bilgilerin de yıkılmasını gerektiriyor-gerektirecek. Bu ağır sorumluluğun altından kalkmak için Tanrısal olan ilkeye-

⁹² Bertrand, Yann Arthus, 2009, Yuva

Tab'a ve tevhidi tarih felsefesine sarılacağım. Onlar her konuda bana yardım edecektir.

SÖZLER: Kâinat, kendisi üzerine düşünen insan ve insan da kendisi üzerine düşünen kâinat gibidir.

Kuşkusuz, günümüzün toplumsallığında en saygın yeri dolduran bilim de ikiliklerle bezenmiştir: Dalga-tane, elektrik-man-yetik, madde-anti madde, gravite-radyasyon, mikro-makro ekonomi, kullanım-değişim değeri, sözcük-tümce, psikoloji-psikiyatri, öz bilinç-bilinçdışı, bencillik-elcilik, fenotip-genotip, ölüm-doğum, er-dişi, toplum-birey, evrim-devrim, savaş-barış, pozitif-negatif geri besleme, aritmetik-geometrik, kardinal-ordinal, sonsuz küçük-sonsuz büyük vb.⁹³ İşte bu zorunlu-diya-lektik bilgi-bilim ve yaşam evreninin aşılması gerekiyor. Böyle bir evren üzerine inşa edilmeye çalışılan kültür-uygarlık bizleri zorunlu olarak mutlak bir savaşa-mücadeleye mahkûm etmiş benziyor. Bu zıtlıklar, ikilikler evreninden ancak ilkeye-Tab'a sarılarak çıkabiliriz. Başka şekilde özgür olamayız. Tevhide sarılırsak, yani menzil merkezli hayata geçerse bakışımız köklü bir şekilde değişecektir.

FRAGMANLAR: "Kabullendik açgözlülüğümüzü, ihtiyacından fazlasını istediğini, hepsi senin olmadıkça yetinmeyeceğini. Toplum, ne çılğın bir şeysin sen! Umarım bensiz yalnızlık çekmezsin. İhtiyacın olandan fazlasını istediğinde ve istediğinden fazla düşündüğünde düşüncelerin başlar kan tükürmeye."⁹⁴

Savaş meşru mu?

Her toplum veya topluluk; kendisine savaş açana, ontolojik-epistemolojik varlığını, dilini, kültürünü ve kendini yönetme iradesini-hakkını yok etmeye çalışana zorunlu olarak savaş açar.

Savaş daha ne kadar sürecek?

Dünya ve topuz tek gerçeklik olarak görüldüğü sürece ve nuru düşünüp halkları nura davet eden insanlar güçsüz-yalnız kaldıkları sürece savaş devam edecek.

⁹³ Cemal, Mustafa, 2011, Hegel'in Kayıp Mantığı, Belge Yayınları, İstanbul, s. 17

⁹⁴ Penn, Sean, 2007, Into The Wild/Özgürlük Yolu

SÖZLER: Ben, menzili tevhit olan bir çocuğum ve yola devam etmek için sorumluluğu yüklenmiş insanların yardımlarına ihtiyacım var.

Halklar, durumlarının ne kadar kötüye gittiğini görüyorlar mı?

Bana göre eskiden çok az insanın bildiğini, bugün artık herkes biliyor ve hatta bilmenin de ötesinde yaşıyor... Eric Fromm'a kulak verelim: Bireyler, yaşamlarına anlam kazandırma iddiasında bulunan hazır kalıpları kendilerine sağlayan bir toplumda yaşarlar. Sözelimi, toplumumuzda, kişilere, başarılı olmanın, 'ekmeğini kazanma'nın, bir aileye bakmanın, iyi bir yurttaş olmanın, öte-beri tüketmenin ve haz almanın yaşama anlam kazandırdığı söylenir. Ne var ki, çoğu kişi için bu telkin bilinçli düzeyde işe yaramakla birlikte, bu kişiler gerçek bir anlamlılık duygusu kazanmazlar, kendi içlerindeki kayıp merkezi karşılayamazlar. Aşılan kalıplar iyice aşınır ve giderek artan bir sıklıkla, başarısızlığa uğrar. Uyuşturucu alışkanlığındaki artış, hiçbir şeye içten bir ilgi duyulmaması, zihinsel ve sanatsal yaratıcılıktaki düşme, şiddet ve yıkıcılıktaki artış, bugün geniş bir ölçekte bunun meydana gelmekte olduğunu belgelemektedir...⁹⁵

Herkesin kendisine şunu sorması gerekir: Kültür-uygarlık böyle devam ederse nasıl bir sonuç bizi bekliyor? Herkesin herkese düşman olacağı ve kimsenin kaçacak bir yerinin olmayacağı cehennem gibi bir gezegen ve yaşam bizi bekliyor. Hayatın kaynağı olan ne kadar kök varsa hepsini tersine çevirdiğinizde, kâinatın bütün yasaları doğası gereği dehşetli bir ölümü var etmek için çalışmaya başlayacaktır. Özellikle ulus devletler ve dünya savaşları şeklinde bu ölümün öncüllerini zaten yaşadık ama ne yazık ki yine ders almadık ve kaldığımız yerden yürümeye devam ettik. Kendimizi terbiye etmezsek "kültür bozumu" her defasında daha yıkıcı gelecek ve bu da hepimizi en sonunda yok edecek.

Gittiğimiz yollardan sapmalıyız, ellerimizdekileri bırakmalı-

⁹⁵ Fromm, Eric, İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri, I. Cilt, Çev.: Şükrü Alpagut, Payel Yayınları, s. 413

yız, gözlerimizi her zaman baktıklarımızdan çevirmeliyiz, belleklerimizi temizlemeliyiz, toplu-küresel bir hicrete ihtiyacımız var. Kendimizden, birbirimizden, bütün hayvanlardan, bitkilerden ve Tanrıdan af dilemeliyiz, çok düştük, çok düştük, çok düştük ve her şeyi düşürdük.

İnsanlar özgür oldukları illüzyonundan kurtuluyorlar mı?

Kitle toplumu: Halkın pasif, ilgisiz ve atomize bir şekilde çoğaldığı, geleneksel sadakat, bağ ve ortaklıkların ya gevşediği ya da tamamen çözüldüğü, açık ve seçik çıkar ve görüşleri temsil eden tutarlı grupların yok olduğu ve içindeki insanların tıpkı tükettikleri ürün, eğlence ve değerler gibi kitlesel şekilde üretilen birer tüketici haline geldikleri, görece rahat, yarı refah, yarı polis toplumdur.⁹⁶ Bu kitle toplumu halinden bir uyanış-kaçış olduğunu görüyorum. Kıtılıklarla, savaşlarla, salgın hastalıklarla, ırkçı-dinci ideolojilerle ve göçlerle büyümüş insanlar, özellikle muhafazakârlar uyanmakta zorlanıyorlar ama internet nesli adeta doğal bir uyanış içinde diyebilirim.

Onlarda da bir uyuşma baskın değil mi?

Kitle toplumunun insanları, kendi mazilerinden uzaklaşmaya başlamış, daha çok televizyon etkisi ile okumaktan, yazmaktan ve sosyal ilişkilerden uzaklaşmış, klasik öğrenme ve sosyalleşme araçları yerini medyaya bırakmıştır.⁹⁷

Merkeziyetçi ya da yarı merkeziyetçi-âdemi merkeziyetçi sistemler katı oldukları için buharlaşıyorlar. Onların yerine daha dağıtık sistemler geliyor. İnternet ve kültürü tam da böyle bir dağıtıklığa dayanıyor. Çağımız insanların gazete ve televizyon neslinden ayrıldığı temel nokta, beslenme araçlarının dağıtıklığıdır. Hiç kuşkusuz aşırı uyarılmalarının yarattığı bir bilinç uyuşması ve belleksizleşme var ama bu bir tedavi sürecine de dönüşmüş durumda. Çünkü onlar bir ara-geçiş nesliler ve eski dünyanın katılığını bu şekilde atlatmaya-unutmaya çalışıyorlar. Anne babalarından ve daha yaşlı olan insanlardan iğren-

⁹⁶ Mills, C. W. 1956, The Power Elite, Oxford University Press, s. 301

⁹⁷ Sözen, Edibe, 1997, Medyatik Hafıza, Timaş Yayınları, İstanbul, s. 163

mek yerine, onların dünyalarına sırtlarını dönüp sadece birbirlerine bakmayı tercih ediyorlar. Bu bir geçiş ve tedavi süreci diye düşünüyorum. Artık anayla kızının, babayla oğlunun arasını açacak başka bir tevhit peygamberi dünyaya gelmeyecek, fakat yeni nesiller bu tevhidi yürüyüşü herhangi bir peygamber olmadan yapacaklar. Onların fitratları, yeryüzü şeytanlarının inşa ettiği kültür tarafından işgal edilemeyecek, yola devam edecekler ve tabi hepsi değil!

Batı dışında da durum buna benziyor mu?

Elbette, internetin girdiği her yer bu değişimi yaşıyor, tabi birbirinden farklı şekillerde. Örneğin; öğretmenlik yaptığım yıllarda öğrencilerimle iletişim kurmak için birbirimize e-mail adreslerimizi verirdik. Bu adreslere baktığımda genel bir anonimleşme, gerçek adları kullanmama durumu gözlemlemiştim. Bu durumun İstanbul'dan Sakarya ve Düzce'ye doğru gidildikçe artması da beni çok şaşırtmıştı.

Bunu nasıl açıklıyorsunuz?

Bir topluluk; varlığa, varoluşa, farklılıklara ve insan doğasına ne kadar "yabancılaşırsa", oradaki insanlar da o derece yeralına inerler. Böyle yerlerde bir çeşit "kapalı anonim kültür" vardır. Buradaki insan, kendisini sürekli tehdit-tehlike altında hissederek. Bu "insana yabancılaşmış" kültüre uygun olmayan bir özelliğinin "ifşa edilmesi korkusu", onu çok yüzlü olmak zorunda bırakır. İstanbul'a doğru gidildikçe de "yarı açık anonim kültür" etkisi artar. Burada ifşa olmazsınız, en fazla hakkınızda tutanak tutulur ve bir yasaya uygun olmayan davranışınız varsa yargılanıp hapse girersiniz. Bu bir ifşa değildir, yani topluluğun kolektif lincine maruz kalmazsınız, en azından tanınmayacağınız ve rahatsız edilmeyeceğiniz başka bir bölgeye taşınma imkânınız vardır. İnsanların İstanbul'a gelip bir daha memleketlerine geri dönmeyi istememelerinin temelinde bu durum da vardır. İnsan, yarı açık da olsa, bu anonim kültürün yarattığı güven ve görece özgürlük alanında kendisini iyi hissederek. Adeta anne karnı güveni ya da kalabalık içinde kaybolmak onlara iyi gelir.

Diğer taraftan “açık anonim kültür” olan toplumlarda insan kendisi ve çevresiyle daha barışık halde yaşar. İskandinav toplumlarında görülen yüksek mutluluk oranlarının sebebi budur. Özetle; Batıdan Doğuya gidildikçe açık, yarı açık ve kapalı anonim kültürlerle karşılaşırız. Tabi günümüzde artık hepsi de internet merkezli dağıtık sistemlerin etkisi altında hızlı bir dönüşüm içindeler.

Toplum nedir ego?

Marks’a göre toplum; ekonomik, politik ve ideolojik yapıların toplamıdır.

Topluma tarih üstü yönleri de olan bir ilke ile yaklaşmak mümkün mü?

K. Popper’a kulak verelim: Yüzyılımızdaki inanç; ussallık, mantık, bilimsel yaklaşım bir bütün olarak merkezi biçimde örgütlenmiş, planlanmış ve düzenlenmiş bir toplum gerektirmektedir. Oysa ussallık, mantık ve bilimsel bir yaklaşımın hepsi de birbiriyle bağdaşmayan görüşlerin ileri sürülebildiği ve çatışan amaçların izlenebildiği ‘açık’ ve ‘çoğulcu’ bir topluma işaret etmektedir.

Bu hiç kuşkusuz sınırı ve-veya ilkeleri olan bir toplum demektir. Zaten Popper’a göre de “hoşgörü, özgürlük ve maddi özgürlüğün olmasını istiyorsak onların sınırlandırılması gerekmektedir.” Buradaki temel kavram “sınırlandırma”dır. Bu sınırlandırmayı neye dayanarak ve nasıl yapacağız sorusu hayati önemdedir. Ben kâinattan-doğadan çıkartabileceğimiz bir ilkeye dayanarak ve ölçülü bir ekonomi-politik sistem ikame ederek iyi bir toplumsallığa ulaşılabilirliğini düşünüyorum.

İnsanlar sohbet etmeyi unuttular, artık buluşmuyorlar, sadece ve sadece birbirlerine bulaşıyorlar. İnsanların elinde kendilerini ve başkalarını özneştirecek şeyler kalmadı, tükendi. Bir araya geldiklerinde kendilerini kirlenmiş hissetmelerinin ve bir daha görüşmeyi istememelerinin nedeni budur. Buluştuklarında birbirlerini kirliliyorlar ve uzunca bir süre görüşmemek üzere hızlıca kaçıp uzaklaşıyorlar.

FRAGMANLAR: “Mutlu ol...” “Yani daha az mı önemseyeyim, duyumsayayım!”⁹⁸

Değişimle başınız belada mı?

Hasan Hanefi’ye göre geleneksel toplumlar ile değişim arasındaki ilişki özetle şu şekildedir:

- a. Eski-kadim aracılığıyla değişim isteyenler: Teorik düşünceye teolojik kuramın hâkim olmasından, realiteyi ilahiyata boğdurmalarından dolayı başarısız olurlar.⁹⁹
- b. Yeni aracılığıyla değişim isteyenler: Tamamıyla topluma yabancı köklerin/teorilerin topluma dayatılmasından dolayı başarısız olurlar.¹⁰⁰
- c. Eski ve yeni aracılığıyla değişim isteyenler: Değişimin gerçekleşmesini mümkün kılacak net-belirgin teorik temelin bulunmamasından dolayı başarısız olurlar.¹⁰¹

Hasan Hanefi bunun dışında da birçok neden sayar ancak bu üç durumu öncelikli saydığı için ben de bunları vurguluyorum. Dikkat edilirse hepsinin ortak noktası “teori”dir, yani bilgi-bilimdir. Sorumluluk yüklenmeyen ve kula kul olmayı mizaç haline getirmiş topluluklar özgür bir akla sahip değildirler. Onlar bu yüzden fiziği de sosyolojiyi de psikolojiye de metafiziği de idrak edemezler. Ya gökyüzüne ya da yeryüzüne kendilerini hapsederler ki, ikisinden de hayat çıkmaz. Tek kanatlı kuş olmaz, olsa da uçamaz. Uçamayan kuş Sünnetullah’a aykırıdır, Sünnetullah’a aykırı olan hiçbir varlık hayat bulamaz. İşte kendilerine Müslüman diyen toplulukların durumu tam da böyledir. Onlar yaşayan ölüler gibidirler, birbirlerine bile çirkin görünmelerinin nedeni budur.

Sen hangi değişim biçimine yakınsın?

---

⁹⁸ Wheatley, Ben, 2015, High-Rise

⁹⁹ Hanefi, Hasan, 2016, Gelenek ve Yenilenme, Çev.: M. Emin Maşalı, Otto Yayınları, Ankara, s. 43

¹⁰⁰ Hanefi, Hasan, 2016, Gelenek ve Yenilenme, Çev.: M. Emin Maşalı, Otto Yayınları, Ankara, s. 51

¹⁰¹ Hanefi, Hasan, 2016, Gelenek ve Yenilenme, Çev.: M. Emin Maşalı, Otto Yayınları, Ankara, s. 57

SÖZLER: "Allah, senin başını cennetin tâ dibine soksun!" Münire Işık

Dileğim; insan öyle bir kemal noktaya ulaşsın ki, "bedduası" bile böyle güzel olsun... Ben, "eski ve yeni aracılığıyla değişim isteyenler"e daha yakınım. Değişimin gerçekleşmesini mümkün kılacak net-belirgin teorik ve hatta pratik temeli de düşündüğümü söyleyebilirim. Dikey eksen olan ilke-Tab ile yatay eksen olan tevhidi tarih felsefesi bu düşüncelerimin tam karşılığıdır.

Değişimin ve dönüşümün iyi yönde olması çok mu zor ego?

İnsan var olduğu günden beri şu iki şeyle uğraşmıştır: 1- Kendisine bir an'aneler zinciri meydana getirmek. 2- Bunların faydalı etkileri aşınmaya uğradıktan sonra gelenekleri yıkmak. Kökleşmiş bir gelenek olmadan uygarlık olmaz. Bu geleneklerin yavaş yavaş değiştirilmemesi durumunda da terakki meydana gelmez. Buradaki güçlük, kararlılıkla değişebilirlik arasında tam bir denge sağlayabilmektedir. Bu çok zordur.¹⁰²

Bu zorluk nasıl aşılabılır?

Ölçülü bir ekonomi-politik sistem hayat bulmadan aşılamaz. Bu sistemin omurgası ise paradır. Yani öyle bir para düşünülmesi ve yaşam bulmalı ki hem değere tutunma hem de dağılım-dolaşım biçimi, toplumların kararlılığı ve değişebilirliği üstünde denge işlevi görebilsin.

Böyle bir ekonomi-politiği ve parayı mevcut bilimler ortaya koyabilir mi?

Daha önce de söylediğim gibi, ben bilimlerden pek umutlu değilim ama menzil merkezli olurlarsa fikrim değişir.

İnsanların birbirleriyle bağlantı kurmalarını bilgi yığınları engelliyor mu?

Biriktirdiğimiz maddi-manevi her ne varsa adeta bizleri lanetleyip kötürüm hale getiriyor... Üniversitede felsefe öğrenimi

¹⁰² Le Bon, Gustave, 1997, Kitleler Psikolojisi, Derleyen: Yunus Ender, Hayat Yayınları, İstanbul, s. 75-76

gördüm ve çok özel zamanlarım oldu. Düşündükçe o zamanların çoğaldığını ve zenginleştiğini bugün daha iyi kavrayabiliyorum.

Nasıl?

Bir gün dersteyken, arkadaşımız D'nin şunları söylediğini hatırlıyorum: "Bunca filozofun şu konuda, bu konuda ne düşündüklerini öğreneceğimize, bizler bu konularda konuşsak, tartışsak olmaz mı?"

Sen ne düşündün?

Ben her zaman felsefe tarihinin çok önemli olduğunu düşündüm ve bugün de fikrim değişmedi. O gün ise içimden, arkadaşımın tembel olduğunu ve filozofların düşüncelerini öğrenmek yerine sadece eğlenmek istediğini düşünmüştüm ve belki kısmen de haklıydım. Fakat şimdi düşünüyorum da aslında D haklıydı.

Neden haklıydı?

O derslerden belki birkaç kişi dışında hiç kimse gerektiği gibi değerli şeyler öğrenmedi. Ne hocalarımızın bir derdi-sorusu vardı ne de bizim. Çünkü yeterince canlı değildik. Belki sohbet etseydik, birbirimizle bağlar kursaydık canlanabilirdik. Ve ancak o zaman, onca filozofun sözleri bilincimize dokunabilirdi. Bizler hiçbir zaman sohbet edemedik ve yeterince bağlantı kurup canlanamadık. Sanırım ne kaybettiğimizi bilemeyecek kadar dönüşmüş gibiyiz.

SÖZLER: İnsanları ister hastanelerde olsun ister köprü altlarında tek başlarına ölmeye terk eden bir toplumun kendisini kökten yıktığını düşünmeye başladım ben kendi hesabıma.¹⁰³ Alphonso Lingis

Toplum nereden geldi, şimdi nerede, nereye gidiyor ego?

Bana göre her toplumun ömrü-hayatı altı dalgadan oluşur:

1. Duyum Çağı Dalgası: Grup-klan aşamadaki ahenk halidir. Yazı öncesi kültürdür. Bütün toplumlar-topluluklar bu aşamayı aşmıştır.

¹⁰³ Lingis, Alphonso, 1997, Ortak Bir Şeyleri Olmayanların Ortaklığı, Çev.: Tunçay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 8

2. Duygu Çağı Dalgası: Topluluk ve çelişki halidir. Yazı sonrası kültürüdür. Batı dışındaki bütün topluluklar bu aşamaya demir atmışlardır.
3. Biliş Çağı Dalgası: Toplum, çelişki tepesi halidir. Kültür-Uygarlık durumudur. Sadece Batı toplumları bu aşamada-
dır ama ne yazık ki onlar da buraya demir atmışlardır.
4. İlke-Tab Çağı Dalgası: Cemiyet, aşağı çelişki ya da çelişki
aşağı halidir. Uygarlık-Medeniyet durumudur. Henüz bu
aşamaya geçebilmiş bir toplum yoktur.
5. Sezgi Çağı Dalgası: Cemaat, çelişki halidir. Yazı ötesi kül-
türdür. Medeniyet durumudur.
6. Tevhit Çağı Dalgası: Cem, ahenk halidir. Medeniyet duru-
mudur.

∞ çand û mirovahî¹⁰⁴ ∞

Sizin yaratıcınız kimdir?

Bizim esas yaratıcımız; inanan insanlara göre Tanrıdır, inanma-
yanlara göre ise kâinattır.

Esas yaratıcınız yerine geçmiş gibi sizi yeniden yaratan nedir?

Hiç kuşkusuz kültürdür.

Peki, bu nasıl oldu?

İnsan, faydasına olacağını düşündüğü maddi ve manevi her
şeyi biriktirdi. Belli bir süre sonra bu biriktirdikleri onu kuşat-
maya başladı. Yani kültür, kendisini gerçek-hakikat ve yaratıcı
gibi insana dayattı. Bilinci düşük bir çeşit yapay zekâ ürettik ve
şimdi onun bize verdiği şekle göre düşünüyor ve yaşıyoruz.

İnsan bundan kurtulmaya çalışmadı mı?

Elbette çalıştı ama tarihin ve dolayısıyla kültürün araçlarını
kullanarak özgürleşmek mümkün değildi. Kendi elleriyle inşa

---

¹⁰⁴ Çand û Mirovahî: Kültür ve İnsanlık

ettiği hümanizm, modernizm, postmodernizm, sekülerizm-pozitivizm ve nasyonalizm son yüzyılın ideolojileri oldu. İnsan, ürettiklerinin içinde yaşayabileceği gafletine düştü. Dinleri bile birer kültüre dönüştürdü ve yüce-metafizik bağları attı-kopardı. Üstelik bütün bunları özgürleşme, akılcılık ve bilim adına yaptı. Oysa kendi ürettiği bir ağın, demir kafesin içine kendisini daha da hapsetmekten başka bir şey yapmadı. İnsan, hayatına mal olmayan, onu özgürleştirmeyen, hayata inmeyen; malı-mülkü, edebiyatı, sanatı, felsefeyi, matematiği, fiziği, psikolojiyi, sosyolojiyi, ekonomiyi, siyaseti, hukuku o kadar çok biriktirdi ki, şimdi bu biriktirdikleri ona hükmediyor. Artık üniversitelerdeki insanlar bile, bu biriktirilen şeylerin belli parçalarında uzman olmanın dışına çıkamıyorlar.

İnsanlık bu kafesten nasıl çıkabilir?

Özgürlük için gerekirse bütün kültür paranteze alınmalıdır. Hatta olmadı-gerekliyorsa, bütün kültür sıfırla çarpılmalıdır. Başka türlü putlarımızdan kurtulamayız.

Bu yapılmazsa ne olur ego?

İnsanın-insanlığın canlılığını yitirmesi kaçınılmaz hale gelir.

Nasıl bir dönemde yaşadığınızı düşünüyorsunuz?

Metafizik görünümü de olan salt beşerî kültürün buhranı döneminde yaşıyoruz... Anlamsızlık-boşluk duygusu küre ölçeğinde yaygınlaştı, hiçbir zaman tatmin olamıyoruz, amaçlarımıza ulaşsak da derin bir boşluk hissediyoruz, yaşayan ölüler gibiyiz, düşman yaratmadan yaşayamıyoruz, zaman-anlam-gerçeklik-mantık yokluğu-bozumu yaşıyoruz, hareket etmeden duramıyoruz ve geleceğe dair büyük kaygılar içindeyiz.

*FRAGMANLAR: Burası Los Angeles, her şeye taparlar ama hiçbir şeye kıymet vermezler.*¹⁰⁵

Bazı özelliklerini saydığım bu genel duruma “kültür büzüşmesi-bozumu” diyorum. Herhangi bir çağ dalgasına demir atıldığında, kültür bir dalga gibi ama ters bir dalga gibi, kendi üzerine doğru yükseliyor ve büzüşüp kendi kendisini yok etmeye

¹⁰⁵ Chazelle, Damien, 2016, La La Land/ Aşıklar Şehri

başlıyor. Böyle zamanlarda yaşayan insanların duygu-bilinç durumları varla-yok arası, bulanık-gri bir hal alır. İşte yaşadığımız aralık tam da böyle bir dönemdir. Ancak bu süreç bizde çok eskilere dayanıyor, Batı'da ise yeni başladı. Yani yıkıcı etkisi daha da artacak.

Ontolojik yönü kuvvetli bir varlık olan insanın salt epistemolojik hatta kültür varlığı haline getirilmesi, bozum sürecini kendiliğinden başlattı. Sünnetullah'ın gereği olarak, her kavim-insan-toplum lanetlenebilir, helak edilebilir. Onun kurallarına uymayan bir inşa ve yaratıcının rolünü elinden alıp insanı yaratmaya başlayan kültür hayatta kalamaz. Kültür de sapmış her insan ve toplum gibi kendi kendisini yok edebilir ve şahit olduğumuz şey tam da budur!

Helak mı oluyorsunuz?

Şu anda içinde yaşadığımız zaman bir helak olma durumudur. Ontolojisi ve epistemolojisi olmayan bir dünya inşa etmemizin ve yola devam etmek yerine çağ dalgalarına demir atmalarımızın bir sonucudur.

Bir dünya savaşı daha bekliyor musun?

Mevcut durumumuzu değiştirmezsek savaş kaçınılmaz olacaktır. Çünkü yığılan çelişkiler artık taşınamaz ve yönetilemez duruma gelmek üzeredir. Zaten bütün dünya savaşları birer "kültür büzüşmesi-bozumu"dur. Her bozum diğerinden daha şiddetli olur, çünkü insanı nesneleştiren kültür bir öncekinden daha fazla biriktirilir ve bu birikme de haliyle daha yıkıcı olur. Bu anlamda yaşanacak bir üçüncü dünya savaşı, tarihin en şiddetli savaşı olacaktır. Tevhitten kopuş, Sünnetullah'ın yasaları gereği kahredicidir.

SÖZLER: Herkesin, kaybettiğinde, ardından ağıtlar yakacağı, şiirler, romanlar yazacağı değerleri olmalıdır.

Bilenler ve düşünenler de bu bozuma uğradılar mı?

Elbette, neredeyse hiç kimse bu bozumun dışında değildir diyebilirim. O kadar biriktirdik ki kültürü, o kadar biriktirdik ki... Artık düşünürler bile kendi kendilerine yabancılaştılar.

Öyle ki; kendileri hakkında bile “oryantalist” yazılar yazdıklarının farkında değiller. İnsan hem kendi toplumuna hem kendi benine bakamaz hale geldi.

Sen de bu bozumdan etkilendin mi?

Hiç kuşkusuz etkilendim ve bu etkiyi en aza indirmek için tarih üstü yönleri de olan dikey bir eksenle, yani ilke-Tab ile düşünmeye çalışıyorum. Diğer taraftan demir atılan çağ dalgalarından çıkmak için de menzili olan bir yatay eksenle, yani tarih felsefesiyle düşünmeye çalışıyorum.

Marks’a göre “İnsanın özü, toplumsal ilişkilerinin toplamıdır.” Kültür bizi tekrar tekrar ürete ürete özümüz haline geldi veya özümüzün yerine geçti. Böylece normalde tehlike altındayken doğası gereği bizi uyaran özden mahrum hale gelmiş olduk.

Yani şu anda sizi uyarmıyor mu?

Hayır, özümüz ne ise ya onu kaybettik ya sesini duymayacak kadar yaşayan ölüye dönüştük ya da duysak da duymamış gibi yaşamaya devam ediyoruz. Sanırım zor olana, kendimizi terbiye etmeye yanaşmıyoruz.

Daha nesnel uyarıcılar, örneğin bilimde mi sizin için bir anlam ifade etmiyor?

Ne yazık ki etmiyor. Örneğin; bilim insanlarının %97’si küresel ısınmanın varlığını ispat ettikleri halde, %3’ünün dedikleri daha geçerliymiş gibi yaşamaya devam ediyoruz. Hatta %3’e de gerek yok, Donald Trump’ın tercihi bile tek başına bütün her şeyin üzerine çıkabiliyor. İnsan, dikey ve yatay eksenleri olan bir medeniyet inşa edemediği sürece hayati konularda bile ölümcül davranışları genel kabul haline getirmeye devam edecek.

FRAGMANLAR:

- *Korkuya ve nefrete dayanan bir uygarlık kurulamaz. Hayat sizi alt edecek.*

- *İnsan doğasını biz yaratıyoruz, hayata her yönden hâkimiz.*

- *İnsan ruhunu yok edemeyeceksiniz!¹⁰⁶*

---

¹⁰⁶ Radford, Michael, 1984, Nineteen Eighty Four

Kültür dediğimiz şeylerin çoğu, ezenlerin, ezilenleri tahakküm altına almak için ürettikleri tarihsel motiflerden oluşur. Bu anlamda kültür, muktedir merkezli yasaların hem temeli hem de devamıdır. Kültür, muktedirliğin maddi-manevi varoluş koşullarının, iklimlerinin ve bekalarının süreklilik alanıdır.

*SÖZLER: "Gelenekler güzel şeylerdir, fakat yalnız gelenekler yaratmak; yoksa geleneklerle yaşamak değil."*¹⁰⁷ Franz Marc

İnsanın küfrü, belki de tarihte ilk defa küresel çapta bir doğa gazabını üzerine çekecek kadar taşınamaz hale gelmiştir.

*FRAGMANLAR: Bir şeyi bildiğinizi sandığınız zaman ona başka bir açıdan bakın. Çok yanlış ya da aptalca görünse bile, deneyin. Sadece yazarın ne düşündüğüne bakmayın. Kendi düşüncenizi değerlendirin. Kendi sesinizi bulmaya çalışın. Bu arayışa ne kadar geç başlarsanız bulma ihtimaliniz de o kadar azalır.*¹⁰⁸

Egemen kültür, açık ve gizli birçok araçla insana sürekli saldırır. Özellikle eğitim kurumlarıyla, ırkçılıkla, camilerle, kiliselerle, havralarla-sinagoglarla, medyayla ve ekonomik araçlarla. Bu saldırılar, insanın doğuştan getirdiği omurgasını-fıtratını ortadan kaldırıp, onun yerine mevcut kültür geçene kadar devam eder. Böylece her insan, yeniden ve kul tarafından yaratılmış olur ve aynı şey yeni nesillere de uygulanır. İşte zulüm zinciri böyle kurulur.

Kültüre bakış nasıl olmalıdır?

Kültür olmadan, en iyi resim fırçalarından bazılarının samur kılından yapıldığını öğrenmemiz için kaç nesil geçmeli bilmiyorum. Aynı şekilde insanların nasıl köleleştirildiğini de bize kültür öğretir. O halde toplu bir kültür düşmanlığı ilkeye aykırıdır. İnsanı özneleştirenler, ki onlar ilkeye uygundurlar ve hayat bulmalılar, insanı nesneleştirenler ise paranteze alınıp tarihin çöp sepetine atılmalılar.

Padaung'lu kadınların, boyunlarının daha uzun ve güzel olması için hayatlarını tehlikeye atarak boyunlarına halkalar takmaları bir kültürdür. Eski Çin'de kadının küçük ayaklı olması

¹⁰⁷ Turani, Adnan, 2014, Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 638

¹⁰⁸ Weir, Peter, 1989, Ölü Ozanlar Derneği

daha güzel bulunuyordu, bu kadınlara “sahip olmak” statü ve zenginlik göstergesiydi. Bu coğrafyada ayakları küçülten men-
geneler kullanılması da kültüdü. Birçok topluluğun kedi, kö-
pek, yarasa da dâhil adeta her şeyi yedikleri hadsiz mutfak alış-
kanlıkları da bir kültüdü. Bazı Müslüman topluluklarda,
eşine sadık olur ve cinsel isteğini kontrol eder inancıyla kadın-
ların sünnnet edilmesi de bir kültüdü. Hindistan’da hayata yer
bırakmayacak kadar ayrıntıcı, abartılı, insan onur ve haysiye-
tine yakışmayan bir sürü alışkanlık ve kural vardır, onlar da
kültüdü.

Bu dünyaya, bizi kendimizden mahrum hale getirecek, menzili
görmemizi ve o menzile uygun olacak şekilde yola devam et-
memizi engelleyecek alışkanlıklar yaratmak için gelmedik.
Kültür de her şey gibi ilkeye-Tab’a vurulmak zorundadır, in-
sanı köleleştiren, aptallaştıran, kastlara mahkûm eden, hadsiz-
leştiren ve uyuşturan kültürle mücadele edilmelidir.

∞ pûtperestiya¹⁰⁹ ∞

İnsanlar putlarıyla mı tevhide geldiler?

Ne yazık ki evet!

Bu hallerinin temelinde ne olabilir?

İnsanın kültür üretmesinin, onu korumasının ve ürünü haline
gelmesinin temelinde “ölüm korkusu” yatıyor olabilir. Sadece
ve sadece kaynağı insan olan, süresi, sonu, kullanımı görece in-
sana bağlı olan bir evren-mekân “hiç ölmeyecekmişiz hissi” ve-
rebilir. İnsan adeta anne karnındaki güveni ve huzuru dünyada
kültür inşa ederek yeniden kazanmaya çalışıyor. Kentleşmenin
ayyuka çıkması ve doğadan topyekûn kaçış bu yeniden ka-
zanma girişimleridir.

---

¹⁰⁹ Pûtperestiya- Pûtperestî: Putperestlik

Kontrolümüz dışında doğan, büyüyen ve ölen doğa bize hep ölümü hatırlatır. Köyler bu yüzden boşalıyor, kentler doğadan uzak oldukları ve ölüm duygusunu bastırdıkları için insana güven veriyor. Kentler insan eliyle sürekli yenilenir, her saat hareketlidir, canlıdır, mekanik de olsa adeta bir ölümsüzlük illüzyonu yaratır. Böylece insanı ölümden ve metafizik bağlardan koparır. Mezara girene kadar insanı ölüm duygusundan yalıtır. Kentler, kendi mitos, ritos ve sofos değerlerini-kültürünü insanın ölümden kaçma duygusu üzerinde inşa eder. İnsan tanrılar kentlere indiler, kent-tanrı ya da tanrı-kent evrenleri inşa edip onlara tapmaya başladılar.

Bu tanrılar-kentler arasında bir bağ var mı?

Elbette var, onları “para” birbirine bağlar, zaten kent insanlarının birbirlerine benzemelerinin nedeni de bu ortak bağdır. Londra, New York, Singapur, Hong Kong, Tokyo, Zürih ve Washington gibi büyük tanrı kentler var ve diğer bütün tanrı-cık kentler de bunların altında hiyerarşik olarak dizilirler. Artık tek tek put aramayın, herkes putun içinde kan gibi dolaşıp o puta hayat veriyor. İnsanlar eskiden putlarını karşılarna koya-bilirlerdi, şimdi putlar o kadar büyüdüler ki herkes onların içinde nefes alıp veriyor. Nesneleşmemiz işte böyle küresel-kolektif bir nesneleşmedir.

Bu putlar nasıl yıkılabilir?

Birer gerilla ya da virüs gibi davranmaktan başka çaremiz kalmamışa benziyor. Çünkü içinde yaşadığınız şeye alternatif bulamazsınız ama kaybetmeyi göze alabilirseniz işte o zaman putu yıkabilirsiniz. “Ölmeden önce ölüünüz” sözünde işte tam da bu yüzden hayat vardır... Tanrısal olanı şehre indiremediğinizde, zorunlu olarak “parakent” sizin tanrınız olur, ki içinde yaşadığımız şey bu anlamda pagan bir kültür-uygarlıktır.

Boris Grays’e göre “sermaye en büyük sanatçıdır.” Sorumluluğu yüklenmeyi terk ettiğinizde, doğal olarak nesneleşirsiniz. Sorumluluk Tanrısal bir ödevdi, onu terk etmek demek, şeytanların tanrı olmasını kabul etmek demektir.

SÖZLER: Başkalaştık, insanlığımız artık tartışılır. Hayatın anlamını hortlatırcasına, adını bile koymadığımız oyunlar oynayacağız. Ruhumuz paramparçayken, üzerimizden çıkarttığımız elbiseleri katlayıp başucumuza koyacağız.

Hepimizin ataları ve tanrıları var, bunlar bizleri hakikatten uzaklaştırıyor, canlılığımızı ve anlamları alıp götürüyor. Bizim tanrılarımız ve atalarımız “köpek dişi”¹¹⁰ filmindeki anne ve baba gibiler. Hastalar ve hastalık yetiştiriyorlar. Köpek dişlerimizle koruduğumuz hastalıklı aklımızdan ve kültürümüzden kurtulmadıkça hasta olmaya devam edeceğiz.

İnsan, insan olma değerini yitirdi mi?

... Bu ülkede (ABD) hiç kimse servetinden, gelirinden, konumundan ve fırsatlarından başka bir şey değildir. Herkes kazandığı kadar eder ve ettiği kadar kazanır. Kimse kendisini başka türlü bilmez. Artık insanlar kendi benlikleri hakkında Pazar değerlerine göre bir yargıya varabiliyor ve ne olduklarını kapitalizmin iktisadi ortamında başlarına gelenlerden öğreniyorlar. Veda eden Çinli, şöyle dile geldi hüzne bulanmış sesiyle:

“Talih yüzüme gülmedi şu dünyada dostum.

Nereye mi gidiyorum? Dağlara çıkıyorum,

Huzur gerek çünkü yapayalnız yüreğime.”

I am a failure, der Amerikalı. -And that is that. (Başarısızım. İşte o kadar)¹¹¹

İnsanlar “eskilerin hikâyeleri”ni çok yanlış mı anladılar?

Kültür ve tarih, insanları birleştiren bir araç olarak görülmelidir. “Bazı doğubilimcilerinin görüşüne göre ulusal tarih yazılırken kan, dil ve vatan (toprak) olmak üzere üç etkene dayanılır.¹¹² Bana göre birleştiricilik için bu üç etken yerine sadece dil-kültür eksenli bir tarih yazımı daha akılcı olabilir. Her tarih ya-

¹¹⁰ Lanthimos, Yorgos, 2009, Kynodontas/Köpek Dişi

¹¹¹ Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, s. 277

¹¹² Beg, M. E. Zeki, 2014, Kürtler ve Kürdistan Tarihi, Çev.: V. İnce, M. Dağ, R. Adak, Ş. Aslan, Nübihar Yayınları, İstanbul, s. 73

zımı konstrüktiftir, yani bir inşadır. Üstelik rasyonel olduğu kadar irrasyonel dinamiklere de dayanır. Efsaneler, destanlar, hürâfeler, üstünlük iddiaları ve her türlü romantizm kullanılır. Sonuç olarak her ulusal tarih yazımı, özellikle de Doğu dünyası yazımları, adeta birer put inşasına dönüşür. Batı dünyası görece bu gerçeküstücü tarih yazımı ile hesaplaştı, çünkü onlar geçmişî düşüncenin konusu kılmayı başardılar. Doğulu uluslar ise, geçmiş ile tarih inşacılığı arasında gidip geliyorlar ve bir türlü tarihi düşüncenin konusu haline getiremiyorlar. Bu nedenle kendilerini hapseden bir geçmiş tapıcılığının dışına çıkamıyorlar.

SÖZLER: Kime sorsan ataları pek yüce; iyi de kan ve zulüm dolu bu insanlık tarihi kimin?

Rousseau; tarihte doğallıktan kültür varlığı olmaya doğru giden kaçınılmaz bir süreç görmektedir. O aynı zamanda insanların tarihe kendi özgür iradeleriyle yön verebileceklerini de belirtmiştir.¹¹³

İnsan bir kültür varlığı oldu, ancak ne yazık ki henüz ne bir özgür iradede ne de tarihe istendik yönde bir şekil vermekten söz edebiliyoruz. İnsan bir kültür varlığı olarak tarihin nesnesi olmuş ve bu şekilde yolculuğuna devam edebileceği gafletine saplanmışır.

Tarih nasıl okunmalıdır?

Fichte'ye göre empirik açıdan bir rastlantısallıklar, tekillikler topluluğu olarak tarihi (res gestae) kör ve plansız bir gidişat olmaktan çıkarmak, onu ancak özgürlüğe yönelik bir süreç haline getirmekle, onu ahlaksallaştırmakla olanaklıdır. Tarih ancak böyle bir etkinlik altında bir ilerleme süreci olarak görülür ve ancak böyle bir etkinlik altında onun özünün akıl ve özgürlük olduğu söylenebilir.¹¹⁴

Kendimi Fichte'nin bir devamı olarak görüyorum ve tarihin, dikey ve yatay eksenlerin tevhidi içinden okunması gerektiğini düşünüyorum.

¹¹³ Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 60

¹¹⁴ Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 105

Nesnel bir okuma yapılmasından mı yanasın?

Vico, Dilthey gibi filozoflara göre; doğa bilimleri “açıklama”yı, sosyal-tin bilimler ise “anlama”yı merkeze alır.¹¹⁵ Hiç kuşkusuz, determinist bir doğa düşünüldüğünde evet belki açıklama merkeze alınabilir, fakat doğanın da toplum gibi hem determinist hem de indeterminist karakterde olduğu düşünülürse, şu sonuca varmak mümkündür: Doğa da toplum ve insan da hem açıklama hem de anlama üzerinden sanatın, felsefenin ve bilimin konusu yapılmalıdır. Açıklamak ve anlamak için yola çıktığımızda ulaştığımız bilgiler de hem nesnel hem de öznel olacaktır, ki bu sonuç varlığa ve var oluşa daha uygundur.

Kültürü sürekli biriktirme ve ilkesizlik gerçekliğe ilişkin algıları dönüştürdü mü?

FRAGMANLAR: *Sen dışardaki erkeklere benzemiyorsun, filmlerdeki adamlara benziyorsun.*¹¹⁶

Ulaştığım bilgi doğruysa Hindistan’ın Varanasi şehrindeki Ag-horiler ölülerini yiyorlarmış. Ölümle yüzleşmek ve ölüm korkusunu yenmek için bunu yaptıkları sanılıyor. Ritüeller öze-linde kültürün ucubeleşmesine bundan daha iyi bir örnek verilebilir mi bilmiyorum. Sorgulanmayan ve ilkelere vurulmayan kültür, insanlarda hak-hakikat-gerçeklik bozumu yaratıyor ve bunun sınırı neredeyse yok diyebilirim. Daha fazla kötücül şekilde dönüşmemek için insanları dikey ve yatay eksenleri düşünmeye davet ediyorum.

SÖZLER: *Bir adamın gökyüzünü görebilmesi için kaç kez yukarı bakması gerekir?*¹¹⁷

Sen köylü bilincine mi şehirli-kentli bilincine mi sahipsin?

İkisine de ve aynı zamanda fazlasına da sahibim diyebilirim.

Aralarında nasıl bir fark var?

Köylü daha çok tümellerle düşünür. Onlarda at, ot, mantar, taş çeşidi pek olmaz, bunların çeşitleri şehirli de olur. Bu nedenle şehirlinin bilinci paramparçadır ama köylünün bilinci şehirliye

¹¹⁵ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 765

¹¹⁶ Bergman, Ingmar, 1953, Sommaren med Monika/Monika’yla Bir Yaz

¹¹⁷ Dylan, Bob, Blowin in The Wind

rahatsızlık verecek derecede bir bütündür ve bu yüzden de huzurludur.

Hangisi daha iyidir?

İkisinin arası ve mümkünse ötesi daha iyidir.

Neden?

Köylü insan hayvanlara isim vermez, isim vermek şehirlinin bir etkinliğidir. İyi düşünürler, sanatçılar, bilim insanları, edebiyatçılar ve ilahiyatçılar genelde köy geçmişleri olan-köyü bilen şehirli insanlardır. Çünkü onlar köylünün bütünlüklü bilinci ile şehirlinin parçalı bilincinin yaman çelişkili yapısını aşmaya çalışırlar ve insanlık için daha değerli şeyler üretebilirler.

Kent insanını nasıl görüyorsun?

Çok kızgın! "Sürgün"¹¹⁸ filminde bir kız çocuk annesine gelir ve erkek kardeşinin oyuncak bebeğinin kafasını kopardığını söyler. Anne, bunu neden yaptığını erkek çocuğa sorunca şu cevabı alır: "İçinde ne var bilmek istedim." İşte kentlinin, modern ya da postmodern insanın içinde bulunduğu durum bu çocuğun "yaramaz haline" çok benziyor. Her şeyi parçalamak, kurcalamak, görmek ve denemek ister. Bunları yaparak büyüğü kaybolmuş dünyasının büyüğü-anlamı olacağına, aklındaki sorulara cevap bulacağına ve kendisini daha canlı hissedeceğine inanır ama bu davranışları devam ettikçe de içindeki boşluk büyümeye devam eder.

Hiç kuşkusuz hepimizin kızgın olduğu şeyler var. Bunlar; kendimiz, annemiz, babamız, kardeşimiz, eşimiz, arkadaşımız, milletler, ideolojiler, dinler, doğa ve hatta Tanrı da olabilir. Ama şunu asla ama asla unutmamalıyız: Kâinat ve hayat yaşadıklarımızdan ve kızgınlıklarımızdan ibaret değil. Kendimizle bağlantıyı kaybetmeden, kendimiz dışındakilerle de sevgi üzere olan ilişkiler kurmak dışında başka bir yolumuz yok. Bu çok zordur, biliyorum ama insan olmanın, insan kalmanın ve kemal insana doğru yol almanın başka bir yolu yok. Kendi-

---

¹¹⁸ Zvyagintsev, Andrey, 2007, Sürgün

mizde ve dışımızda sadece cehennemi görmeyi veya cehennemi inşa etmeyi terk etmeliyiz. Tarkovski'nin dediği gibi: "Bizi bir Tanrı değil, sevgi kurtarabilir."

SÖZLER: Durmak hayati olduğu halde duramamak... Allah'ım bu nasıl bir uygarlık, bizler neye dönüştük?

Yirmili yaşlarımda pop müzik tarihiyle ilgili bir belgesel izlemiştim ve orada bir prodüktör, "müziğe uygun yaşarsanız her zaman başarılı olursunuz" demişti. Bu sözü sinema için söylemek de mümkün olabilir. "MTV-Los Angeles-Hollywood" merkezli bir yaşam evet insanı başarılı yapabilir. Peki, Beethoven müziği ve Tarkovski sineması ne yapar?

Popüler kültüre nasıl yaklaşıyorsun?

Çeşitli özgül etkiler kabul edilmiştir: Popüler kültür duygusal olarak yıkıcıdır, çünkü sahte hazlar sağlar, şiddete ve sekse verdiği ağırlık insanları kabalığa, yabanılığa iter. Zihinsel olarak yıkıcıdır çünkü hayali bir içerik sunarak insanların gerçeklikle baş etme yeteneklerini engeller. Popüler kültürün işlevi dış gerçekliği/gerçek yaşamı hayal dünyasında da yaşatarak gerçek yaşamın sürdürülmesini kolaylaştırmak, alternatif bir yaşam tarzı olabileceği düşüncesini çürütmek, bu şekilde kırgınlıkları, olanı benimsemenin acısını, utancını hafifletmektir. Popüler kültür hayalci ve kaçış yanlısıdır. Bir toplumun yücelttiği şarkıcılar, özel güçlere sahip kahramanlar o toplumun kaçıp sığınmak için yarattığı veya kendi gerçekleştiremediklerini gerçekleştirmesi için kurguladığı kişiliklerdir. Toplumun nelerden, kimlerden hoşlandığını; nelerden kaçtığını tanımlamak o toplumun en derinlerde yatan korku ve düşlerini ele verir. Bir toplumun kahramanları, yücelttikleri, gülünç buldukları, yerdikleri, kısacası o toplumu oluşturan inanç ve değer sistemlerinin tümü popüler kültür öğelerine yansır. Bu nedenle dizi ve film karakterlerinin tümü, romanlar, albümler ve müzisyenler birer popüler kültür hazinesidir.¹¹⁹

¹¹⁹ Ertike, Aybike Serttaş, 2009, Reklam, Temel Kavramlar, Teknik Bilgiler, Örnekler, Detay Yayıncılık, Ankara, s. 10

Bunlara katıldığını görüyorum, eklemek istediğin bir şey var mı?

Saf iyi, doğru ve güzel olmayacağı gibi saf kötü, yanlış ve çirkin de olmaz. Popüler kültür de bu yaklaşımla ele alınmalıdır. Bana göre popüler kültür, toplumun savunma mekanizmasıdır. Yani katı, varoluş düşmanı olan her şeyi yumuşatmak, yıkmak ve aşmak için vardır. Bir peygamber gelmeyecekse, Galileo, Kepler, Kant, Nietzsche ya da Marks çıkmayacaksa, böyle durumlarda sorumluluk bütün insanlara dağılır ve kolektif bir devrim gerçekleşir. Kolektif devrimler sadece yıkarlar, ilke ya da düzenli bir düşünceye bağlı olmadıkları için değer inşa etmezler. Ancak şahsiyetlerin dokunuşlarıyla ilkeye, değere, gerçekliğe tutunur ve böylece yerleşik kültür haline gelirler. Popüler kültür gibi bir devrim gelenek icat etmeye benzemez.

Gelenekler icat edilirken mutlaka belli bir tarihsel geçmiş referans yapılır ve geçmişle bir süreklilik kurulmaya çalışılır. Oysa bu süreklilik, büyük ölçüde yapay ve uydurmadır... Yeni gelenekler özellikle bu son iki yüzyılda, özellikle de görece yeni bir tarihsel olgu olan “ulus” ve “ulus devlet”le, ulusal semboller, refleksler ve milliyetçilikle at başı giderek hızlı bir şekilde formelleşmiş ve yerleşiklik kazanmıştır.¹²⁰

Devletlerin kadına ve erkeğe yaklaşımı nasıldır?

Batı dışındaki devletlerin tümü salt dikey hiyerarşiye dayanır, yani köle-efendi diyalektiğine uygun şekilde inşa edilmişlerdir. Bütün insanlar, tek kişinin “mutlak egemenliğinde” somutlaşan “yüce” bir tüzel kişilik olan devlet karşısında nesnedir. Bu tüzel kişilik efendidir, geriye kalan herkes de köledir. Kölelerin kendilerini efendi gibi hissedip isyan etmemeleri için, erkek kadın üzerinde efendi kılınmıştır. Bu köle efendi zincirine süreklilik kazandırmak için ise eğitim ve din kurumları başta olmak üzere bütün iktidar araçları seferber edilmiştir. Bu durum ulus devletlerden önce de vardı. Bu uzun süren asimilasyon süreci

¹²⁰ Hobsbawn, Eric., Ranger, Terence (Derleyenler), 2006, Geleneğin İcadı, Çev.: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul

sonucunda erkek de kadın da çok kötü şekilde dönüştü. Kocasız-sahipsiz yaşamının, özgürlüğün, iradenin ve aklın ne demek olduğunu bilmeyen milyarlarca kadın ve erkek yaratıldı.

Robert Linder'e kulak verelim: Tarihe geçmiş büyük adamların hiçbiri evlenmek istememiştir.¹²¹

Kadın o kadar nesneleştirilmiş, o kadar köle olan erkeğin kölesi haline getirilmiştir ki; liderlik ve özgürlük bilinci güçlü olan her erkek, doğal olarak kendisini nesneleştiren her şeyle mücadele ederken, kadın da bu mücadelenin bir nesnesi haline gelmiştir. Bu mücadele, aşksız bir hayatla genelde erkeğin yalnızlığıyla sonuçlanır. Nesne olmak ruhlarına o kadar işletilmiştir ki, özgür bir erkeğin bir kadınla yürümesi adeta ruhunu boğar. Erkeği ve erkek üzerinden kadını köle yapan kültürle hesaplaşmadıkça hem kendimizden hem aşktan hem de özgürlükten mahrum kalmaya devam edeceğiz.

∞ zelalbûna¹²² ∞

Aydınlanma nedir ego?

SÖZLER: *Sapere aude!... Düşünme-bilme yürekliliğini göster!*

Bu söz aydınlanmanın parolası haline gelmiştir ve yeryüzünde söylenmiş en güzel ve en meşru sözlerden biridir. Bu söz, "verili bütün yolları sorgula ve kendi yolunu düşün" demektir. Kant, bunun yapılması için "sadece özgürlüğe ihtiyacımız vardır" diyordu. Düşüncenin ve bilginin hakkını sadece Batı Uygarlığı verebildi. Başka hiçbir kültür deneyiminin, devamlılık üzere olan aydınlanma gibi bir derdi olmadı. İşte bu nedenle de bütün kültürler, Batı uygarlığı tarafından karşı konulamaz bir biçimde yutuluyor. Çünkü bir yerlerde özgürlüğün en azından

¹²¹ Reynolds, Simon., Press, Joy, 2003, Seks İsyanları, Toplumsal Cinsiyet, Başkadır ve Rock'n' Roll, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 60

¹²² Zelalbûna- Ronakbîr: Aydınlanma

kırıntıları ya da hayali varsa, orası bütün insanlık için doğal bir çekim alanı oluşturur.

Aydınlanma ile şahsiyet olma arasında nasıl bir ilişki var?

İnsan, şahsiyet olmadığı sürece başkalarının izini, klavuzluğunu terk edemez, bu durum da nesne olma, aklını başkalarının ipoteği altına verme ve insan olmayı terk etme halidir. İnsanın kendi öz bilincine dayanarak; kendisini, başkalarını, doğayı, geçmişi ve geleceği bütünlüklü bir resimde görme tutkusu, ancak ve ancak şahsiyet olmakla yoluna devam edebilir. Çağımızda yaşadığımız tutku ölümü de şahsiyet olmayı terk etmenin doğal bir sonucudur... Bir şahsiyet olan Kant'ın aydınlanma hakkında söylediklerine kulak verelim: İnsanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmama durumu ise, insanın kendi anlama yetisini bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır.¹²³

Aydınlanma neyin karşıtıdır, değişen ne olmuştur ve gücü elinde tutanlar değişmiş midir?

Geniş anlamıyla aydınlanma, orta çağın sona ermesiyle birlikte, bu çağın yaşam anlayışına karşı yükselen yeni bir dünya görüşünün adıdır.¹²⁴ Her dünyanın tanrıları olmuştur, Firavun ölmüştür ama Firavunluk yoluna devam etmiştir.

Aydınlanmanın temel dayanakları nelerdi?

Aydınlanmanın temel dayanakları S. Hessel'e göre şunlardır:

- I. Aydınlanma üç temel ilke üzerinde yükselir: Özerklik (özgürleşme) isteği, evrensellik ve eylemlerimizin erekliliği.
- II. Aklın bütün insanların doğal ve öz niteliği kabul edilmesi.
- III. Bilginin bir özgürleşme aracı olarak görülüp yayılması ve uygulanması.
- IV. İnsanın doğadan kaynaklanan temel hakları olduğunun kabul edilmesi.

¹²³ Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, s. 115

¹²⁴ Hessel, Stéphane, 2013, Öfkelenin, Çev.: İsmail Yerguz, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, s. 7

V. Dünyevi ve tinsel alanların ayrılması ve toplumun laik bir yapı kazanması.

VI. Katolikliğe ve Kiliseye şiddetli eleştirilerin yapılması.¹²⁵

Bu temel dayanakları meşru görüyor musun?

Kötücül geçmişin bir şekilde durdurulması, insanın nefes alabileceği bir dünyanın düşünülmesi ve hayat bulması gerekiyordu. Bazı çekincelerimi saklı tutarak aydınlanmanın meşru olduğunu söyleyebilirim, hatta bütün insanlık tarihinin yüz akıdır...

Tarih sürekli ve değişmezdir diyenler; bizi baskı altına alan, baskı altında tutan ve bize hükmetme durumuna gelenlere hayranlık duymamızı amaçlayanlardır. Tarih içindeki değişirici öğeleri öğrenmeliyiz.¹²⁶

Yeni bir aydınlanmaya ihtiyaç olduğunu düşünüyor musun?

Dünya üzerindeki varlığımızın devamlılığı yeni aydınlanmalara bağlıdır.

Peki, bunların önündeki en büyük engel nedir?

Bilincimizin parçalanmasıdır diyebilirim. İnsan o kadar çok şey biriktirdi ki, bütün o şeyler içinde bilinci parçalandı, olana-tarihe mahkûm hale geldi. Yeni bir aydınlanma, biriktirilen şeyleri kaybetmeyi göze alacak bir ahlakı ve tevhidi bir özgürlük menziline gerekli kılıyor. Bunlar olmadan bilincimizin kendisine gelmesi çok zor görünüyor.

Bilincin parçalanması insanlarda korkuya ve amaçsızlığa mı neden oluyor?

Bir fotoğrafı anlamlı bulduğumuzda, ona bir geçmiş ve gelecek atfediyoruz demektir.¹²⁷ Bilincin görece bir bütünlüğü yoksa bellek, anlam, geçmiş ve gelecek de yoktur. Yokluk doğal ola-

¹²⁵ Hessel, Stéphane, 2013, Öfkelenin, Çev.: İsmail Yerguz, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, s. 10-12

¹²⁶ Benjamin, Walter, 2007, Estetize Edilmiş Yaşam, Sanattan savaş ve siyasete Alman Faşizminin Kuramları, Çev.: Ünsal Oskay, Derin Yayınları, İstanbul, s.175

¹²⁷ Berger, John, 2011, O Ana Adanmış, Hazırlayanlar: Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul, s.86

rak insanı korkutur. Bir amaç-menzil-gelecek olmadığında insan hareketsizliğe mahkûm olur ve canlılığını-tutkusunu kaybeder.

İnsan bu hale nasıl geldi?

Parçalara odaklanmasını sağlamak, insanı kötü şekilde dönüştürmenin olmazsa olmazıdır. Çünkü en ufak inşa edilmemiş bir genel resim bile Tanrısal olduğu için insanı kendisine çeker. İnsanların bu çekimlere kapılmamaları için her alanda pornografi silahı kullanılır. Bu silahın kullanılmasıyla birlikte bilinç parçalar arasında darmadağın hale gelir ve parçalar arası hazlara tutunarak hayatta kalmaya çalışır. Bu çaresizlik hali içindeyken kendisine gösterilen ve inşa edilmiş genel resim görünümlü her şey ona cazip gelir. İnsanın ideolojiler, yaklaşımlar ve felsefeler içinde kaybolmasının mekaniği işte bu şekilde işler.

Çok gelişmiş bazı şeytani genel resimler-işler yapmak da aydınlanma ve sonrasının bir hastalığı değil mi?

Elbette, aydınlanmadan sonra insanı nesneleştiren birçok şey dolaşıma sokuldu. Örneğin çeşitli yapılar-konstrüksiyonlar, manipülasyonlar, illüzyonlar, propagandalar, kontrol-kolonizasyon yöntemleri vs.

O zaman aydınlanma, değerli olmasının yanısıra bir kibir ve şeytanilik de mi yarattı?

Evet yarattı. İnsan iyi olduğu kadar aynı zamanda çok hadsiz ve terbiyesiz bir varlıktır. Değerli olan bir şey ister şahsiyetler tarafından ortaya konulsun isterse de gökyüzünden ayetler şeklinde insin, birileri tarafından başkalarını egemenlik altına almak için her zaman kullanılmıştır. Aydınlanma da bundan muaf değildir.

“Aydınlanma’nın kibri!” dediğim olguyu tek bir kelimeyle ifade etmek durumunda kalsam, seçeceğim sözcük hükümsüzleştirmek olurdu. İnsanları, yaşananları, ülküleri, bilgi biriki-

mini, inançları hükümsüzleştirmek; hiç olmamışlar gibi yapmak, teknolojik üstünlüğün revaç verdiği çokbilmişlik, kabalık, yüzeysellik, hafifmeşreplik.¹²⁸

FRAGMANLAR: *Sorduğun sorular ne düşündüğüne cevap verir.*¹²⁹

Zindanlararası bir varlık olmaktan nasıl kurtulabilirsiniz?

Kurtulamayız ama o zindanların sayısını azaltabiliriz!

Nasıl?

Hegel, her bir filozofun tekil bir kişi olarak zamanının çocuğu olduğunu ve “bir felsefenin kendi çağına özgü dünyayı aşabileceğini hayal etmenin, bir kimsenin kendi çağının üzerinden atlayıp Rodos’un ötesine sıçrayabileceğini hayal etmek kadar saçma” olduğunu defalarca belirtmiştir.¹³⁰ Bana göre Hegel’in bu düşüncesi sadece bazı filozoflar ve felsefeler için doğru olabilir. Çünkü bir filozofun felsefesi eğer dikey ve yatay eksenlere dayanıyorsa, o felsefe kesinlikle çağının ötesine geçmiş demektir. Bizim zindanlarımızı en aza indirmemizin yolu böyle felsefeler ortaya koymak ve onlara hayat vermektir.

İçinde bulunduğunuz çağ dalgası nasıl filozoflara ihtiyaç duyuyor?

Dikey ve yatay eksenlerle düşünen ve şehirlere-kentlere inebilen filozoflara ihtiyaç duyuyor.

Bunlar son filozoflar mı olacak?

Ben “son” şeyleri düşünmeyi sevmiyorum, sevmemenin de ötesinde nesnel bir başlangıç ve son düşünebileceğimize de inanmıyorum. Düşünmeye çalışanlar yanılmaya mahkûm hale gelirler... “Her iki düşünür de “tarihin sonu”nu varsayıyordu. Hegel için bu liberal devlet, Marks içinse komünist toplumdur.”¹³¹

¹²⁸ Alatlı, Alev, 2013, Aydınlanma Değil Merhamet, Everest Yayınları, İstanbul

¹²⁹ Wenders, Wim, 2000, The Million Dollar Hotel/Sırlar Otel

¹³⁰ Tarih Felsefesi Seçme Metinler, Herder, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Haz.: Doğan Özlem, Güçlü Ateşoğlu, 2017, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 245

¹³¹ Fukuyama, Francis, 2014, Tarihin Sonu ve Son İnsan, Çev.: Zülfü Dicleli, Profil Yayıncılık, İstanbul, s. 13

Yaşadığın yerde felsefe neden gelişmiyor?

SÖZLER: *Batı'da merak, Doğu'da ise korku duygusu ağır basmıştır.*

Felsefenin artık Batı'da da bittiğini düşünüyor musun?

Hayır düşünmüyorum. Hatta giderek neredeyse her şeyin küresel çapta felsefi bir hal alacağını düşünüyorum.

Felsefenin bitmesine dair tartışmaları nasıl değerlendiriyorsun?

İnsanın her şeyin ölçüsü kabul edilmesi, akla verilen aşırı önem, bilim dallarının eskiden felsefenin konusu olan alanlarda yetkinleşmesi, bilincin uzmanlıklar arasında parçalanıp tümelliğe yabancılaşması, formel bir disiplin olan mantığın varlığı ve var oluşu anlamadaki-açıklamadaki yetersizliği gibi durumlar kimilerine göre felsefenin bittiğine işarettir. Heidegger günümüzden daha da geriye giderek "Felsefe Sokrates'le bitmiştir." der. Ben ise hayat devam ettiği sürece felsefenin de devam edeceğini düşünüyorum, çünkü insanın anlama ve açıklama isteği sadece ve sadece tümel resimlere işaret eder ve tümellik de felsefe olmadan mümkün değildir. Farklı bilgi-bilim dallarında herkes harıl harıl çalışsa da günün sonunda bütün çalışmaları anlamlı bir bütün haline getirmek için felsefeye ihtiyaç olacaktır.

Bir felsefe türünün sonu gelmiştir evet ama felsefenin başka bir türü yoluna devam edecektir... Sadece çağının fizik, matematik ve mantık bilgisini esas alan, yani "temel merkezli felsefenin" sonu gelmiştir. Fakat dikey ve yatak eksenleri esas alan "menzil merkezli felsefe" ise daha yola yeni çıkıyor.

John Donne, "Dünya'nın Bir Anatomisi" adlı eserinde şunları söyler: Yeni felsefe herkesi şüpheye davet ediyor, ateşin özü söndü sayılır, Güneş kayboldu, Dünya da ve kimsenin zekâsı da yerini göstermiyor kayıpların.¹³² O halde yeni sözler söyleme vaktidir. Temel değil, menzil merkezli bir felsefe ve ilkeli bir medeniyet...

İlk nereden başlamalı?

¹³² Maclachlan, James, 2008, Galileo Galilei, İlk Fizikçi, Çev.: İnci Kalınyazgan, TÜBİTAK Yayınları, Ankara

Kadını ayağa kaldırmakla başlamalı!

SÖZLER: “Biz özgür kadını yaratıyoruz, erkeği öldürüyoruz, ilk insanı arıyoruz... Kadını özgür olmayan toplumlar özgür olamaz.” Abdullah Öcalan

Nietzsche'nin izinden giden Foucault, tek bir felsefi sistem içerisinde kalarak ya da merkezi bir kalkış noktasından hareketle gerçekliğin tamamını sistematik olarak kavrama iddiasındaki felsefi tafraları reddeder. Foucault şuna inanır: "Söylem... O denli karmaşık bir gerçekliktir ki, ona farklı metotlarla, farklı düzeyde yaklaşabiliriz ve yaklaşmalıyız da." O nedenle, kendi başına tek bir teori ya da yorumlama metodu, modernliği oluşturan söylemler, kurumlar çoğulluğunu ve iktidar kiplerini kavrayamaz.¹³³

Sorun sadece tek sistem, teori, yöntem-metod ve yaklaşım değildir. Sorun aynı zamanda bunlara aracılık eden aklın ve bilimin yarattığı sorunlardır. Bu sorunlardan görece daha iyi korunmanın yolu ise, akli da bilimi de içine alacak ve aşacak olan bir ilkeye uygun düşünmek, bilgi üretmek ve eyleme geçmektir.

İlke olmadan, yani sadece mantıklarla felsefe yoluna devam edemez mi?

SÖZLER: “Ne denli anlamsız ya da inanılmaz olursa olsun, düşünülebilecek hiçbir şey yoktur ki, şu ya da bu filozofumuzca savunulmuş olsun.” Descartes

Düşünce ölçüyle olur. Descartes'in ifade ettiği derecede adeta ifrat ve tefrit arasında salınan bir felsefe külliyatımız var. Sadece bu bile bize, bir ilkenin varlığının hayati değerde olduğunu gösteriyor.

Aydınlanmayı özetlemek istersen neler söylersin?

Neredeyse her anlamda, yer merkezlilikten güneş merkezliliğe geçildi. Serbest araştırmadan sistematik araştırmaya-deneye geçildi. Teolojik akıl-mantıktan; seküler fizik-matematik temelli akla-mantığa geçildi. Öte tarafa bırakılmış olan cennet,

¹³³ Besi, Steven., Kellner, Douglas, 2011, Postmodern Teori Eleştirel Soruşturmalara, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 59

yeryüzüne indirilmeye çalışıldı. Cinsellik yeniden keşfedildi. Artı ürün ve sermaye, bilim ve teknolojiye yatırılmaya başlandı. Matbaa ve ansiklopedilerle birlikte bilgi, tarihte hiç olmadığı kadar kamusallaştı, bilgiye erişebilirlik arttı. Metafizik protestanlaştırıldı, ritüelleştirildi, sekülerizm ile paranteze alınıp yeniden ve egemen kontrolünde üretildi. Gelecek hiç olmadığı kadar determinist bir akılla planlandı-Proaktivizm. Bütün bilimler, bilgiler, disiplinler, etkinlikler, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar büyük bir fotoğrafı-paradigmayı tamamlarçasına bir araya getirildi. Ulus devletler, endüstri devrimi, kolonizasyon ile birlikte yeni bir kötücül dünya kuruldu. Newtoncu, katı, deterministik bir dünya kuruldu. Bu katı-modern şey akıl çağı demektir. Katılık çatırdadı ve derken paramparça oldu, postmodern çağ başladı. Pozitivizm temelli liberal ekonomik-finans kapital bir dünyaya geçildi. Bütün bunlar neredeyse sadece Batıda oldu, Doğuda değişen bir şey olmadı.

İslami topluluklar sadece nesne mi oldular?

Râzi, Thales ve-veya Kant benzeri bir özne olduğu halde, herhangi bir şeyin devamı olmayan bir kültür içinde olduğundan, düşünceleri bir devrime veya yeni bir paradigmaya yol açmamıştır. Ne yazık ki İslami topluluklar hiçbir alanda yerleşik hale gelmedikleri için, Râzi ve İbn Haldun gibi birkaç olumlu sapmaya devamlılık sağlayamadılar. Bu nedenle de Batının tarih yürüyüşünde sadece sürüklendiler.

Sen de olumlu bir sapma olduğun için mi bu kadar yalnızsın?

Düşünür; sadece toplumun değil, kendisinin de hemen hemen her şekilde girebileceğini gördüğü an dehşete kapılır. Gördüğü bu dehşet verici şey boşluktur-hiçliktir. Bunun karşısında geri çekilir ve hiçlikle-boşlukla kendisi arasına mesafe koymaya çalışır. Bu mesafe, düşünürün yalnızlaşmasına ve aynı zamanda düşünebilmesine vesile olur. Her doğum anı sancılıdır ve o anda sancı dışında herkes düşünürden uzaklaşır. O acıya kitleler tahammül edemez. İşte... Düşünürün yalnızlığının anatomisi bu şekildedir.

Bergman, Tarkovski için birçok "övgü" dolu sözden sonra şunu söyler: "...Ben, bütün hayatım boyunca onun büyük bir

doğallıkla dolaştığı kapıları yumrukladım durdum. Ama bu kapılardan içeri ancak birkaç kez süzölmeyi başıarabildim...”¹³⁴

Sen neredesin ego?

Yalnız başımayım, sancılar içindeyim ve o kapıları yumruklayıp duruyorum.

İçeri süzöldüğün oldu mu?

Birkaç kez oldu!

∞ wêje¹³⁵ ∞

Edebiyat ile hakikat arasında nasıl bir ilişki var?

SÖZLER: Tanrı insanı yarattı, insan ise şiiri.

Hakikatten söz etmeye niyetlenen her bilinç, zorunlu olarak şiirsel konuşur. Çünkü hakikat, doğası gereği güzeldir ve ondan alınan her pay da zorunlu olarak güzel olur.

İslami coğrafyada, Varlığın evi olan dile hürmet ediliyor mu?

Bize sadece yüz kelime verilseydi hayatımız bir kâbusa dönerdi ve neredeyse yaşanmamış gibi olurdu. Hatta insan olmamız bile mümkün olmazdı. O halde dili yok etmeye çalışmak hayatla savaşımdır. Tanrının eşsiz hediyesi olan hayata ve dillere, ne yazık ki kendilerine Müslüman diyenler daha çok saldırıyor.

Allah'ın dille ilgili ayetleri orada dururken bunu nasıl yapabilirler, yaptıkları halde kendilerine nasıl Müslüman diyebilirler?

SÖZLER: Ontolojik ve epistemolojik omurganın menzil almadığı yerde bütün değerler düşer.

¹³⁴ Bergman, Ingmar, 2007, Büyülü Fener, Çev.: Gökçin Taşkın, Agora Kitaplığı, İstanbul

¹³⁵ Wêje: Edebiyat

Başkasının diline saygısı olmayanın, kendi diline de olmaz. Kürtçe eğitim ve öğretimin yasak olduğu Türkiye’de, Türk çocuklarına ve gençlerine de doğru düzgün Türkçe öğretilmiyor. Düşünenler için bunda nice ibretler vardır.

Edebiyatta düşürüldü mü?

Bu topraklarda özellikle de şiir çok düşürülmüştür. Dikkat ediyorum da belgesellerde, silahlarla ilgili bilimsel-teknolojik etkinliklerde, pazarlamada, reklamda ve siyasi halkla ilişkilerde sürekli şiirsel bir dil kullanılıyor... En faşisti bile kutsal bir metni okur gibi mesajlarını yaymaya çalışıyor. En kapitalisti, insan ve doğa sevgisi ile dolu bir dil kullanıyor. Bankalar bile alın terine, dini gün ve bayramlara şiirsel methiyeler diziyor. Bütün insanlığın vicdanı olan edebiyatçıların şiirlerini en ırkçı ve en dinci insanlar bol bol kullanıyor. Bu topraklarda her şey ne yazık ki çok kötüye kullanılıyor.

*SÖZLER: Tıpkı din gibi edebiyat ve sanat da siyasete alet edilmemeli-
lidir!*

Yeryüzünü cehenneme çevirenlerin, bu durumlarını maskelemek, insanları cennetin sahipleri olduklarına inandırmak ve onları taraftarları haline getirmek için şiirsel bir dil kullanmaları gerekiyor. Hakikat Tanrısalıdır, Tanrısal olan güzeldir, Tanrıyı oynamadan-Onunla iş birliğine girmiş gibi yapmadan şeytan olunamayacağına göre, şiiri ve hatta ayetleri de kullanmak zorundalar.

Şiir, bir yolcu olduğunu ruhunun en derinliklerinde hisseden insanın iniltisi midir?

SÖZLER: “Dünyaya alışan şiir yazamaz.” İsmet Özel

İnsan, dünyanın güzellikleri ve geçiciliği karşısında hayret eder ve bu hal ona şiirler, romanlar, hikâyeler ve masallar yazdırır.

Dilin tümü kamusal mıdır?

Öyle olsaydı, varlık hareket etmez, donar, insanlar sürekli doğup durmaz ve kıyamet hemen kopardı. Olağan ve alışılmış ilişkilerin-kamusalın dışında özel dünyalarımız ve bu dünyalara denk gelen dillerimiz vardır. Goethe’ye kulak verelim: Sıradan yaşam içerisinde biz, sadece yüzeysel birtakım ilişkilere

işaret ettiğimiz için yetersiz bir dil ile idare ederiz. “Derin ilişkiler” mevzubahis edilir edilmez, derhal başka bir dil işe koyulur; “şiiirsel dil.”¹³⁶

Hakikate yaklaşıldıkça dil zorunlu olarak şiiirselleşir, çünkü hakikat güzeldir. İnsan sayısı kadar Ona giden yol vardır. İnsan, kamusal dille kültürlenir ama biricik olan yolu yürümeye başladığı an, bambaşka bir dil varlığına gelmeye başlar. “Derin ilişkiler kâinatına” giriş yapan kişi artık o kamusal dili terk etmeye ve ölmeyi öğrenmeye başlar.

*FRAGMANLAR: Şiir insan ırkının ortak güzelliğidir... Ve sen de güçlülerin mizansenini devam ederken birkaç dize katkı yapabilirsin... Sizin dizeniz ne olacak?*¹³⁷

Montaigne’a göre; beşerî hastalıklar içindeki en ağır hastalık, insanın kendisini olduğundan daha aşağı veya yüksek görmesidir. Kitleler hiç kuşkusuz bir adalet ve gerçeklik üzere olmadırlar. Bazı kişilerin yüksekte uçmaları ya da derinlere inmeleri elbette değerlidir ve bunlara ihtiyacımız da vardır. Benim karşı olduğum şey, bazı edebiyatçıların, ilahiyatçıların, düşünürlerin, sanatçıların ve siyasetçilerin birtakım saplantılarını toplumlara zorla giydirmeye çalışmalarıdır. Bu da Asya halklarını adeta duygusal bir ağın içine hapsediyor. Zaman içinde akılla, olgularla ilişkileri o kadar zayıflıyor ki düşmansız yapamıyorlar ve yok olmalarına neden olsa bile başkalarına-farklı olanlara saldırmaya devam ediyorlar. Bu hallerinin en az yıkıcı sonuçlarında bile; düşünce, ölçü, ahlak buharlaşıyor ve yozlaşma kaçınılmaz hale geliyor.

*FRAGMANLAR: Sana, insanlara söyleyebilecek bir şeyin olduğunu düşündüren ne?*¹³⁸

Ben çoğunluklardan sapmış bir bilincim. Sapma olmamın bende yarattığı şahsiyetli duygu ve düşünceler, kitlelerin nelerden mahrum olduğunu bana gösterdi. Gördüklerimi insanlara

¹³⁶ Heidegger, Martin, 1964, Heidegger’in Söylevi: Düşünmenin Görevi Üzerine Belgeselinden

¹³⁷ Weir, Peter, 1989, Ölü Ozanlar Derneği

¹³⁸ Strong, Danny, 2017, Çavdar Tarlasındaki Asi

söylemek zorundayım, bu benim sorumluluğum. Ödevimi yerine getiremezsem ruhuma ihanet etmiş olurum ve düşerim.

Söyleyeceklerin mutlak mı?

Postacı, şaire sorar: “Tüm dünya bir başka şeyin bir benzemesi, bir mecazı mı?” Şair, “Düşüneyim ve sana yarın bir yanıt vereceğim.”¹³⁹ der.

Bu soruya hiç kimse mutlak bir cevap veremez, ama her cevap verme teşebbüsü şairane olmak zorundadır, çünkü her hakikat ve arayışı güzel olmak zorundadır. Ben bir yol yürüyorum ve insanların bu yolculardan haberdar olmalarını diliyorum. Bu yolun kalabalıklarla değil, yalnız başına yürünebileceğini görmelerini diliyorum. Beşerin yalnız başına yürüdüğü hiçbir yol mutlak olamaz!

SÖZLER: “Edebiyatın yerini sinema aldı.” Salman Rüşdi

Yani edebiyat artık olmayacak mı?

İlkeye uygun olan, Heidegger’in deyişiyle, “insanın konuştuğu ve insana konuşan” bir dili inşa etmemiz gerekiyor. Bu üst dil, bütün kültür-uygarlık-medeniyet dillerinin kendisine içkin olduğu ve ancak bunları da aşan bir dil. Bana göre Tanrısal olan hiçbir şey yok olmaz, onlar sadece şekil değiştirerek yollarına devam ederler. Her şey bir tevhide doğru gidiyor... Bu yok olmak değil, daha çok anaç, daha çok bilinç ve daha çok birlik olmak.

∞ şehrezayî¹⁴⁰ ∞

Senin bu düşünme tarzının ya da felsefenin adı ne olabilir ego?

Ben “İlke Felsefesi” ve-veya “Tevhidi Felsefe” adını veriyorum. Ama tabi bu düşüncenin kendisi, sen daha çok bu felsefeyi dile getirme-düşünme biçimimi soruyorsun... Sanatlar içinde ben

¹³⁹ Radford, Michael, 1994, Postino

¹⁴⁰ Şehrezayî: Bilgelik

en çok 7. sanat olan sinemayı severim. Dikkat ediyorum da benim her paragrafım hem kendi içinde hem de diğer paragraflarla ilişkileri bakımından sinema sanatına çok benziyor. Her bir paragrafım ve hatta cümlem, çeşitli düzeylerde “çerçeveler, planlar, sahneler, sekanslar” gibi.

Bunun nedeni ne olabilir?

Kürtçe ile yazacak kadar ana dilimi bilmesem de otokton halkımın konuştuğu eril ve dişil özelliğe sahip olan Kürtçe beni kuşatıyor. Ne kadar da ilginç, Kürtçe düşünüyorum ama Türkçe yazıyorum! Düşünmeyi bilenler için bunda nice ibretler vardır! Sünnetullah, her türlü engele rağmen yoluna devam ediyor!

Peki, bu düşünme, konuşma ve yazma biçiminden tam olan bir film ortaya çıkıyor mu?

Tam olmasa da ortaya bir film çıkıyor ama onu ben izleyemeyeceğim. Çünkü hiçbir insan kendi filmini izleyemez. Sadece, bitmemiş, başı ve sonu belli olmayan bir filmin çeşitli fragmanlarını görebilir. Her insanın hayatı, özel düzeyde olmasa da genel düzeyde ve yine kısıtlı olacak şekilde izlenmek için başka insanların şahitliğine ihtiyaç duyar. Ben şu anda hayatımın ve hayatın sadece şahit olabildiklerimin fragmanlarını düşünüyorum. Bu her insanın ödevidir. Yani şahit olmak, hayatın bütünü karşısında çok eksik kalan fragmanları seyretmek, onları düşünmek ve bir bütüne ulaşmak için yola düşmek.

Başka insanlar senin hayatını tam bir film gibi izleyemezler, öyle mi?

Onlar da hayatımın-düşüncelerimin sadece çeşitli genel fragmanlarını görebilirler, ama tam, kesintisiz bir seyretme söz konusu olmaz. Bunu ancak ve ancak Tanrı yapabilir.

O halde hiçbir zaman tam olmayacak bir filmin eksik fragmanlarına mahkûmsunuz, öyle mi?

Evet, tam da öyle. Zaten düşüncelerim de bu mahkûmiyete uygun bir biçimde dile geliyorlar. Bunu ben kontrol etmiyorum.

Kontrol etmek ister miydin?

Hayır, istemem ama istesem de edemem. İnsan olarak eksik bir varlık oluşum ve Kürtçe gibi eril ve dişil bir bilince sahip olmam “fragmantal şekilde düşünmem” neden oluyor diyebilirim. Özetle; fragmantal bir düşünme biçimine-tarzına-üslubuna ve yöntemine sahibim. İsteyenler buna “fragmantal düşünme yöntemi”, isteyenler “fragmantal felsefe” desinler, hepsi de haklıdır ve aynı şeyi söylerler.

Fragmanların eksikliğini görece aşmak için ne yapıyorsun?

Fragmanların eksikliğini, tevhidi tarih felsefesi ve ilke-Tab ile görece aşmaya ve böylece bir bütüne ulaşmaya çalışıyorum. Bu dünyada, o muhteşem filmin bütününe seyretmeyi istemek dışında beni hayatta tutan daha değerli bir şey yok diyebilirim. Duyum, duygu, biliş, ilke-Tab, sezgi ve tevhit çağ dalgalarını aştığımda ne olacağımı ya da kim olduğumu öğrenme açlığıyla dopdoluyum. Kendi adıma; yaman çelişkiler ve boşluklarla dolu şu dünya hayatını ancak ve ancak bir yöntem olarak fragmantal düşünme, tevhidi tarih felsefesi ve ilke-Tab ile yürütebilirim diyorum. Diğer taraftan bütün bunların bir medeniyete dönüşmesini de diliyorum.

Her yerde ne görüyorsun ego?

Ben her yerde yücelikler ve bu yücelikleri aşağı çeken varlıklar görüyorum.

Neyi düşünmeye çalışıyorsun?

Descartes’a göre felsefe; kökleri metafizik, gövdesi fizik, dalları ise diğer bilimler olan bir ağaç gibidir. Bu ağacın yaprakları veya meyveleri de teknik bilimler olsa gerek. Diğer taraftan Heidegger, bu ağacın toprağının Varlık-Tanrı olduğunu söyler. Heidegger’e göre varlık üzerine düşünüldüğü an aynı zamanda Varlık-Tanrı üzerine de düşünülmüş olur. Ben ise daha çok Varlığı değil, Varlıksal âlemleri, yani Tanrıyı değil, Tanrısalı düşünmeye çalışıyorum.

Tevhidi felsefe neyi amaçlıyor?

Devrini kapatmış zamanların açıkladıklarını başka düzlemlere tercüme ederiz ya da düşüncenin son kazanımları aracılığıyla

kökendeki sezgilerden yararlanırsınız. O halde Hegel, Kant'ı okumuş bir Herakleitos'tur; sıkıntımız da duygusal bir Elea'cılıktır, Maskesi düşmüş ve içe doğmuş çeşitliliğin kurgusudur.¹⁴¹

Kötücül, nesneleştirici, olanları tekrarlayıcı, salt yoruma hap-solmuş, parçalayıcı, anlam ve tutku düşmanı durumlara düşmeden, insanı daha kemal mertebelere taşıyacak bir dünya düşünmeyi amaçlıyor.

Dünya hayatında bir adalet ve merhamet görebiliyor musun?

Heidegger'e göre "düşünüyorum, öyleyse varım" değil; "varım, öyleyse düşünüyorum"dur. Heidegger'e göre bütün felsefe cogito felsefesinden başka bir şey değildir. Ancak bu felsefenin unuttuğu bir şey vardı: Zaman. Yani olmak-lık'ın tarihiliği. Heidegger, insanın bu dünyaya fırlatıldığını ve ölene değin fırlatılmış kalacağını ifade eder.¹⁴² Ben bu fırlatılışın nedenini ve amacını düşünmeye çalışıyorum. Şurası kesin ki; fırlatıldığımız günden beri anaçlığımız, bilinçliliğimiz ve tevhidilik arayışımız sürekli güçleniyor. Ben burada bir adalet ve merhamet olduğunu düşünüyorum.

Tevhidi felsefenin düşünce tarihindeki yerini nasıl görüyorsunuz?

Bir felsefe, eğer kendi içinde diyalektiği de barındırıyor ve kendi dışında diyalektiği, zıtları ve antitezleri aşıyorsa, işte o zaman mükemmelliğe yaklaşmış demektir. Tevhidi felsefe, kendisinden önceki bütün felsefelerin, tarihin ürünleri olan bilimlerin ve mantıkların etkisinde ve hatta belirleniminde olduğunu iddia eder. Ve bütün felsefeleri, tarih üstü özellikleri de olan bir ilke-Tab ile aşmaya çalışır. Bu teşebbüsü, yeni bir devamlılığa ve başlangıca davettir. Benden önceki bütün felsefeler temel merkezliydi, tevhidi felsefe ise menzil merkezlidir.

Kendini Platon, Hegel, Aristoteles ve Marks ile karşılaştırdığında ne görüyorsun?

---

¹⁴¹ Cioran, Emil Michel, 2013, Çürümenin Kitabı, Çeviren: Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul, s. 52

¹⁴² Heidegger, Martin, 2003, Metafizik Nedir? Çev.: Mazhar İpşiroğlu, S. Kemal Yetkin, Kaknüs Yayınları, İstanbul, Önsözden

Leibniz, La Monadologie adlı eserinde; “Mükemmelliğin amacı, mümkün olan en fazla çeşitliliği, elden gelen en fazla düzen ile sağlamaktır.”¹⁴³ der.

∞ın Medeniyet’in dayandığı tevhidi tarih felsefesi hem dikey hem de yatay eksenlere sahiptir. Varlığın ve varoluşun çeşitliliği ile düzeni, bu dikey ve yatay eksenlerle kuşatılmıştır. Dikeyde ilke-Tab, yatayda ise tevhidi tarih felsefesi vardır. Ben ne Platon ve Hegel gibi sadece gökte veya diyalektik bir tarihteyim ne de Aristoteles ve Marks gibi sadece yerdeyim. Ben hem gökte hem de yerdeyim. Enfüs ve afak boyutlarıyla-eksenleriyle ikame olan bir varlığın felsefesi ve bilgisiyim.

Böyle büyük çaplı bir felsefeyi düşünebilmeyi neye bağlıyorsun ego?

SÖZLER: Bilincim derdi yüklendi ve iniltileri rehberim yapıp yola koyuldum, hepsi bu!

“Ben ve tarih” kitabında bunun nedenlerini açıklamaya çalıştım ama tabi her açıklamanın doğası gereği eksik kaldığının farkındayım. Her hakikati tam olarak ancak Tanrı bilir. Ama şunu söyleyebilirim: Geçmiştekilerin düşünebilmelerini ne sağladıysa, benim düşünebilmemi de benzer şeyler sağlamıştır.

SÖZLER: “Tek ihtiyacım bir kâğıt ve yazmamı sağlayacak bir kalem. Bunlarla dünyayı altüst edebilirim.” Nietzsche

Tam da felsefenin ve hatta dinlerin bile öldüğünü iddia eden insanların ortaya çıktığı bir zamanda, tevhidi bir felsefeyi ortaya koymak sence ne anlama geliyor?

Heidegger’e göre felsefe bilimler içerisinde çözülüp gittiğinde, felsefenin sonuna ulaşılmıştır. Fakat düşünme, yoluna devam eder...¹⁴⁴

Hawking’e kulak verelim: Felsefe ölüdür. Felsefe, bilimdeki özellikle fizikteki çağdaş gelişmelere ayak uyduramamıştır.

¹⁴³ Bergil, Mehmet Suat, 2009, Doğada Bilimde Sanatta Altın Oran, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.172

¹⁴⁴ Heidegger, Martin, 1964, Heidegger’in Söylevi: Düşünmenin Görevi Üzerine Belgeselinden

Bilgi arayışımızda keşiflerin meşalesi artık bilim insanlarının elindedir.¹⁴⁵

Bana göre ne bilim ne din ne sanat ne de edebiyat düşünebilir, sadece ve sadece felsefe düşünebilir. Düşünmekten kastettiğim şey; tekili, tikeli ve tümeli “bir arada” görebilmektir. Bunu da sadece ve sadece felsefe yapabilir ve “bir aradalık” söz konusu olduğunda dikey ve yatay eksenlere sahip olan tevhidi felsefe çok ama çok anlamlıdır.

İlkçağ Yunan Aydınlanması, filozofların görece mistik olan her şeyi paranteze alıp akklı-mantığı merkeze almalarıyla başlatılır. Günümüzde de buna benzer bir devrime ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Ancak bu defa insanlığın, akklı-mantığı paranteze alması, onu ontolojik bir araç olarak değil de epistemolojik bir araç olarak ilke-Tab gözetiminde yeniden konumlaması gerekiyor. İnsanı nesneleştiren her türlü birikimden bu şekilde kurtulabiliriz. Diğer taraftan aklın paramparça olmasını ve körleşmesini sadece bilgi-bilim yığılmasıyla, uzmanlaşmayla açıklayamayız. Akıl, bilim, sanat ve din, hayatı kuşatacak bir tümelliğe, tikelliğe ve tekillığe sahip değildir.

İnsan; sadece yeme, içme, barınma, üreme için bu dünyada olmadığını ve menzile şahit olmak istediğini haykırıyor. Yaşanan tutku, anlam, bilinç ve canlılık ölümü artık taşınamıyor. Tevhidi felsefe, bu ölüm halinin artık sonlanması ve yola devam edilmesi gerektiğine ilişkin bir manifesto anlamı taşıyor.

Amacın aşılamayacak ya da erişilemeyecek bir felsefe ortaya koymak mı?

Hegel, felsefe gelişirken, kendi sisteminin bu gelişmenin en son ve en yüksek evresi olarak kalacağına ve hiçbir zaman aşılamayacağına inanmıştı.¹⁴⁶

Aşılamayacak ya da erişilemeyecek bir felsefe ortaya koymak sanıldığı gibi zor bir iş değildir. Az çok mantık bilen ve-veya biraz Öklid okuyan her zekâ, yeterince isterse bu tarz felsefeler

¹⁴⁵ Hawking, Stephen., Mlodinov, Leonard, 2012, Büyük Tasarım, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul, s. 11

¹⁴⁶ Magee, Bryan, 1990, Karl Popper’in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, Çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 131

ortaya koyabilir. Ben hakikatin peşindeyim, oyun oynamıyorum. Olan ve olması gereken nedir, nereden geliyoruz, nereye gidiyoruz gibi soruları bilincimin kapasitesi oranında cevaplamaya çalışıyorum, hepsi bu.

İnsanların geneli gibi mutlu olmak ister miydin ego?

Siz hiç göbek atan, dans eden, halaya katılan veya mal-mülk, şan-şöhret, makam-mevki peşinde koşan bir peygamber veya filozof gördünüz mü?

Daha önce edebiyatın yerini tam olmasa da sinema aldı demiştin, peki felsefenin yerini de sinema aldı mı?

SÖZLER: *"Felsefenin yerini sinema aldı." Gilles Deleuze*

Deleuze'a katılıyorum, sinema felsefenin de "görece" yerini almıştır. Ama sinema Nietzsche'den ve Dostoyevski'den bağımsız değildir. Tarkovski; beslendiği felsefeyle, tarihle, dinle, kâinat gözlemleriyle, edebiyatla ve kendi öz bilinciyle Tarkovski olabilmıştır.

SÖZLER: *Filozof yönetmenler çağındayız.*

Sanat denilince aklına ilk ne gelir?

Dolayım gelir! Bana göre bir beşerin sanat dünyasında dolaımsızlık, sadece şiirde güzel olabilir.

Bazen haddini aşan duygulara kapıldığın oluyor mu?

Filozoflar; herhangi bir izi, "yolu" olmayan, bakir, gizemli ve literatürü oluşmamış "biricik yerlere" gitmek isterler. Bu pek bilim insanlarına, din insanlarına, sanatçılara ve edebiyatçılara göre değildir. Çünkü hem şaşırmak hem şaşa kalmak hem alışmak hem alışmamak hem düşünmek hem de yürümek zor mesele. Filozof insanlar o kadar az bulunurlar ki, bazen seçildiklerini düşünmekten kendilerini alamazlar. Biricik değilim elbette ama bazen seçildiğimi ve biricik yerlere gittiğimi düşündüğümde hemen o anda şeytanın da böyle düşündüğünü hatırlar ve bağışlanma dilerim.

Ego, kendini nerelerde görüyorsun?

SÖZLER: *Her harabede ve gökdelende her yücelikte ve rezilette ben hep kendimi gördüm.*

∞ temaşe bikin û bixwîn¹⁴⁷ ∞

Hayat nedir ego?

Yaratan Rabbinin adıyla oku... Gel otur hele yanıma, oku, ne okudun şu hayatta; kendini, yaşadıklarını ve yaşamak istediklerini oku. Bak kâinata, konuş onunla, kendinle ve benimle. Oku, okuyalım, sohbet edelim. Belki de hayat, bunlardan başka bir şey değildir.

Bu hayattaki yolun nedir?

Ben hayatta kalmak için yazıyorum. Kendimle daha fazla bağlantı kurmak, daha fazla bilinçli, anaç olmak ve tevhide sarılmak için yazıyorum. Benim şu hayattaki yolum düşünmek ve yazmaktır.

Özellikle son altı yıldır dualarımda sürekli, "Allah'ım, düşüncelerimi yazmadan canımı alma" diyorum. Bu duyguya sahip olmasaydım yazmazdım. Bu duyguya sahip olmadan yazmaya kalksaydım; harca-yacağım zamana, mürekkebe, elektriğe, kâğıtlara-ağaçlara ve insanların kitaplarını okumak için harca-yacakları zamana yazık etmiş olurum.

Kendini yeterince sağduyulu buluyor musun?

Evet.

İnsanlığın sağduyusunu kaybettiğini düşünüyor musun?

Evet, kesinlikle.

Sağduyu gibi muhayyile de mi kaybedildi?

Aslında bir kayıptan çok her şeyin birbirinden ayrı durması söz konusu gibi. Heidegger'e göre sanatçı ve filozof iki ayrı dağın tepesinde sırt sırta vermiş iki kişi gibidir. Sanatçı burada muhayyileyi, filozof ise aklı-sağduyuyu temsil etmektedir. İkisinin tevhide olmadan insanı özneleştirecek bir medeniyet de ortaya çıkmaz diye düşünüyorum. Ben edebiyatı ve hatta dini de sanat içinde düşünmek istiyorum.

Ayağa nasıl kalkabilirsiniz?

---

¹⁴⁷ Temaşe Bikin û Bixwîn: Seyret ve Oku

Spinoza, "Filozoflar uygulanabilecek hiçbir şey üretmemişlerdir." der. Ontolojisi, epistemolojisi ve pratiğiyle bir bütün olan dünyayı düşünmek zorundayız. Ayağa kalkmanın başka bir yolu olmadığı açık.

SÖZLER: "Felsefe tarihi, insan oluşumunun kapsamı içindedir."¹⁴⁸
William James

Teori ve pratik çatışması kesinlikle olur mu?

FRAGMANLAR: *Hayatın çıkışsız olduğunu anlamak için kitap okuman mı gerekiyor!*¹⁴⁹

Çatışma kaçınılmazdır, ne de olsa bin yılların birikmiş hastalıkları ve hayatın kendinde çelişkileri var.

FRAGMANLAR: *Sorun kendinize... Bir insan yavrusu kaç hayvan hayatına bedel?*¹⁵⁰

Nasıl bilinçlere ihtiyacınız var?

Yaptığım şeyin felsefeyle ilişkisinin olması çok mümkün, özellikle, en azından Nietzsche'den bu yana felsefenin görevi teşhis koymaktır, felsefe artık herkes için, bütün zamanlar için geçerli olabilecek bir hakikati söylemeye çalışmamaktadır. Ben teşhis koymaya, şimdiki zamana bir teşhis koymaya çalışıyorum: Günümüzde ne olduğumuzu söylemek ve günümüzde, bizim söylediğimiz şeyi söylemenin ne anlama geldiğini söylemek. Ayaklarımız altındaki bu kazı çalışması, Nietzsche'den bu yana çağdaş düşünceyi karakterize eder ve bu anlamda kendimi filozof olarak ilan edebilirim.¹⁵¹

Felsefi bilincin-filozofluğun bilimler ve şimdiki zaman içinde erimesi, salt bir teşhis etkinliğine indirgenmesi bütün insanlığı kör ve cahil bırakır. İnsanlığın uzmanlıkları ve şimdiki aşan seviyelerde düşünebilen bilinçlere ihtiyacı vardır.

SÖZLER: "Felsefe, aklımızın dille büyülenmesine karşı verilen bir savaştır." Wittgenstein

---

¹⁴⁸ Thilly, Frank, 2017, Felsefeye Yolculuk, Çev.: İbrahim Şener, Karbon Kitaplar, İstanbul, s. 15

¹⁴⁹ Sant, Gus Van, 2001, Forrester'ı Bulmak

¹⁵⁰ Favreau, Jon, 2016, Orman Çocuğu

¹⁵¹ Foucault, Michel, 2011, Felsefe Sahnesi, Çev.: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 89

Sezgi mi ilkeye tabidir, ilke mi sezgiye tabidir?

Sezgi şahsidir, ilke ise başlangıçta şahsi bir yolculuğun sonucunda ulaşılmış bir şey olsa da sonuçta bütün insanları ve kâinatı kuşatan bir şeydir. Bundan dolayı da elbette sezgi ilkeye tabidir. Sezginin meşruiyet-hakikat ölçütü de ilkedir.

Hegel felsefesinde din, sanatın antitezi konumundadır. Sentez ise felsefe görünmektedir. Ona göre bilinç sırasıyla sanat, din ve felsefe aşamalarından geçer. Felsefe, Mutlak bilincin insan ruhu veya zihnindeki gelişmesini ifade eder.

O büyük filozoflar bugün yaşasalardı çok değişmek zorunda kalırlar mıydı?

Elbette!

Hangileri daha az değişmek zorunda kalırdı?

Agnostikler, septikler, egzistansiyalistler ve anarşistler çok az değişmek zorunda kalırlardı. Ne gariptir ki kültür-uygarlık, en çok ve en açık seçik şekilde yanlışlananların felsefelerine görece uygun olacak şekilde yoluna devam ediyor.

Bunun nedeni ne?

İki neden görüyorum. Birincisi, hangi felsefe güç temerküzlerine kapı aralamışsa onlar hayatta kalmıştır. Nede olsa dünyaya tapma insanın en baskın özelliğidir. İkincisi, dünyaya tapılmaması gerektiğini düşünen az sayıdaki insan ne mevcut kurumsallaşmış yapıları değiştirebilmiş ne de değişimi sağlayabilecek bir teklif ortaya koyabilmiştir.

Teklif neden düşünülemiyor?

Bir bilinç devrimi yaşanmadığı sürece bütün bilimler, felsefeler, dinler ve sanatlar dünyaya tapmanın araçları ve süsleri olup kötücül bir kültür olmaya devam edecekler.

SÖZLER: Amacım cennet veya cehennem değil, Allah'ın rızasını anlamak ve ona layık olmaktır.

∞ şoreş¹⁵² ∞

Bir devrim yaptığını inanıyor musun?

Hayatı dikey ve yatay boyutlarıyla birlikte okumak, menzili göstermek ve o menzile uygun bir dünya hayatını nasıl ikame edebileceğimizi düşünmek bir devrim ise, evet bir devrim yaptığımı inanıyorum. Genel olarak felsefenin, bilimin, sanatın, dinin ve pratiklerin; başlangıç, süreç ve sonuçlarıyla birlikte ilkeye-Tab'a ve tevhidi tarih felsefesine vurulması, doğaldır ki bir devrimdir ama bunun bir başlangıç olduğunu söylemeliyim. Çünkü katedilmesi gereken daha çok yol var.

Bu devrim bir kopuş mu ego?

İnsanı nesneleştiren, şahsiyet olmasını engelleyen, yaşayan birer ölüye dönüşmesine, kendisine ve doğaya zulmetmesine neden olan her şeyden kopuştur.

Devrimin yoluna devam etmesinin koşulları oluştu mu?

Ben oluştuğunu düşünüyorum. Bütün insanlık tarihine ve şimdiye baktığımızda, karşımıza serilen zulümler ve trajediler bile, bu koşulları kendiliğinden oluşturmaya yeter güçtedir. Canlılığımızı, tutkumuzu, birliğimizi ve hatta gezegenimizi tamamen kaybetmek üzereyiz. Bunların yarattığı boşluk ve korku daha fazla taşınamaz. Halimizi görmek için düşünmeyi iyi bilmek bile gerekmez, her bilgi ve bilinç düzeyindeki insan kötücül durumumuzun aslında farkında.

İyi düşünmeleri de gerekmez mi?

İyi düşünmeleri gerekir elbette ve ben bunun için bilinçlerine, filozof olmalarına gerek olmaksızın, meşru ölçüyle hareket edebilmelerini sağlayacak bir ilke sunuyorum.

Neden ilkeyle düşünmeliler?

Düşünme, esasında bir öznenin kendi üzerine dönmesi eylemidir. Burada "kendisinin" ne kadar kültür ürünü haline geldiğini bilemeyiz, kendi üzerine dönme eyleminde kullandığı

¹⁵² Şoreş: Devrim

araçların da ne kadar kültür ürünü haline geldiğini bilemeyiz. Unutmamak gerekir ki; insanın hem kendisi hem de bütün araçları “kendinde, zorunlu, ezeli ebedi ve saf-öz” değildir. Bu özelliklere sahip olmadığı için de herhangi bir şey hakkında ontolojik ve epistemolojik bir mutlak bilgi iddiasında bulunamaz. İnsan ancak ve ancak bir ilkeye ulaştığında ve o ilkeyi konuşturmayı başardığında ontolojik ve epistemolojik dünyalardan söz edebilecek olgunluğa gelebilir. Bu sözler de mutlak hakikat değildir ama en azından “dünyadaki hayat oyununun meşru temellerine” ulaşılarak söylenmiştir. O temellere ulaşılmadığı sürece her oyunumuz gayrimeşru olmaya mahkûm hale gelir.

Düşünmeyi kamusallaştırmaya mı çalışıyorsun?

Belli bir vasatta-ortalamada evet bunu yapmaya çalışıyorum.

Bunu ne zamandan beri amaçlıyorsun?

2000 yılında felsefe bölümünde öğrenime başladığımda daha ilk derste şu soruyu sormuştum: “Felsefe muhteşem bir şey, neden toplumsallaşamıyor?”

Bu bir ütopya gibi değil mi?

Hiç kuşkusuz bütün insanların filozof, bilim insanı, sanatçı, edebiyatçı olmasını bekleyemeyiz. Buna gerek de yoktur, zaten mümkün de değildir. Ancak her insanın ortalama iyi bir bilinçle yaşamasını sağlamak zorundayız. Aksi halde insanlar bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da Firavuncu oyunlarının nesnesi durumunda kalmaya devam edecekler. Vasat, merkez, ortalama, adalet üzere olan bir insanlık hali ikame etmek herkes için bir ödevdir.

Gramsci'ye kulak verelim: İnsanlığın birliği ve ilerlemesi için felsefenin, entelektüellerle sıradan insanlar arasındaki mesafeyi aşması veya ortadan kaldırması gerekir.¹⁵³

Bu ise ancak ve ancak şehre inebilecek bir düşüncenin yaratılması ile mümkündür. Tanrı şehre inemez ama Tanrısallık inebilir ve Tanrısallığın indiği şehrin halkları ile entelektüelleri

¹⁵³ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s.1194

arasındaki mesafe, birbirlerini üretecek-yaratacak ilişki düzeyine iner. Olan ve olması gereken de işte tam olarak budur.

Düşünür ve bilim insanını nasıl görüyorsun?

Düşünür, aynı zamanda bilim insanıdır. Bilim insanından farklı olarak; büyük resimler, ilkeler arar ve sadece olanın değil olması gerekenin bilgisine de ulaşmaya çalışır.

Bir kişinin eseri, neredeyse araştırması kadarsa o bir bilim insanıdır. Ama eseri, araştırmasını kat ve kat aşıyorsa o bir düşünürdür. Çünkü düşünür, araştırmaya ayırdığı zamanının iki üç katını ve bazen de daha fazlasını sadece ve sadece düşünmeye ayırır. Zaten bizim körleşmemizin en önemli nedenlerinden birisi, eserimize harcadığımız toplam zamanın çok az bir bölümünü düşünmeye ayırmamızdır. Literatür-araştırma neredeyse herkesin bilincini boğazlıyor ve insanları adeta başsız-düşünmeyen birer varlık haline getiriyor.

Bir düşünürsün, kendini aynı zamanda bir entelektüel olarak da görüyor musun?

Foucault'a göre entelektüel; hala hakikati görmemiş olanlara, hakikati söylemeyenler adına, hakikati söyleyendir. Entelektüel; vicdan, bilinç ve belagattir. E. Said'e göre entelektüelin görevi; krizi evrenselleştirmek, belli bir ırkın ya da ulusun çektiği acıları daha geniş bir insani bağlama oturtup bu deneyimin başkalarının acılarıyla ilişkilendirilmesini sağlamaktır.¹⁵⁴

Foucault ve Said'e katılıyorum; gördüğüm kadarıyla birçok bakımdan entelektüel sayılabilirim ama şehirlere ve kentlere inemediğim sürece kendime bir entelektüelim demeyeceğim.

Tevhidi felsefeyi tam tutarlı bir metin olarak görüyor musun?

Böyle bir amacım hiçbir zaman olmadı, zaten böyle bir amaç adeta Tanrıyı oynamak olurdu. Diğer taraftan Tanrının amacı tam tutarlılık olsaydı, bizim gibi bilinç sahibi varlıklar yaratmazdı. Ne de olsa insan çelişkilere mahkûm bir varlıktır; bu olan ve olması gereken bir durumdur. Tam tutarlı-çelişkisiz

¹⁵⁴ Kurul, Necla, Mart 2016, Savaş İkliminde Akademisyenler Bildirgesi, KESK Kadın Dergisi, Sayı 4, s. 37

olma teşebbüsünde bulunan bütün filozoflar, açık seçik şekillerde hep tutarsızlık-çelişki içine düştüler. İnsan, "tevhitle-bütünlükle" sorumlu olabilir ama tam-mutlak tutarlılık bizi aşar.

SÖZLER: Kendi içinde tutarlılık ve sistemlilik, düşüncüyü felsefe katına çıkarmanın nesnel koşulu olsaydı Hitler'e de filozof dememiz gerekirdi.

Entelektüel olarak gördüğün filozoflar var mı ego?

Russell, Cambridge'de öğretim görevlisiyken, savaşa karşı çıkması ve barışçı görüşleri savunması yüzünden 1916'da görevinden ayrılmak zorunda kalmıştı; üstelik, resmi makamlarca kütüphanesine de el konmuştu. Ama Russell, hayatı boyunca, inanç ve ifade özgürlüğünü savundu ve savaşa karşı çıktı, atom enerjisinin askeri amaçlar için kullanılmasını şiddetle eleştirdi. Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam'da işlediği suçları mahkûm etmek için uluslararası bir mahkemenin kurulmasına öncülük etti ve bu mahkeme onun adını taşıdı; doksan küsur yaşında, sokaklarda yapılan savaş karşıtı gösterilere ve oturma eylemlerine katıldı... Sartre'ın, "insan her şeyden sorumludur" sözünde dile getirdiği özgürlük kavramını temel ilkelerden biri olarak ele alan varoluşçu felsefesindeki siyasal yan Fransa'daki Mayıs 1968 olaylarından sonra kesinleşti ve eylemsel bir özellik kazandı. Marksist-Leninistleri de desteklemek ve mahkemelerde savunmak için La Cause dit peuple'ü (Halkın Davasını) yönetti, baskı ve şiddete maruz kalanları her tür olanakla savunmayı amaçlayan Le Secours rouge (Kızıl Yardım) derneğine katıldı ve etkinlik gösterdi ve 1964'te kendisine verilen Nobel Edebiyat Ödülü'nü kabul etmedi.¹⁵⁵ Russell ve Sartre gibi filozof entelektüel şahsiyetlere olan ihtiyacımız her geçen gün artıyor. Öyle bir noktaya doğru gidiyoruz ki, belli bir süreden sonra herkes Russell ve Sartre duyarlılığında da olsa, bu durum kurtuluşumuza yetmeyecek. İş işten geçmeden kendimize gelmemiz ve haddimizi öğrenmemiz gerekiyor.

¹⁵⁵ Hilav, Selahattin, 2008, Entelektüeller ve Eylem, Düşünceler Tartışmalar Söyleşiler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 14-15

∞ serxweş¹⁵⁶ ∞

Doğu topluluklarının akılları başlarında değil mi?

Lenin'in "Devlet ve Devrim" üzerine ünlü eserine nasıl başladığı bilinmektedir. Lenin şunu saptar: Devlet her zaman yoktu. Ve ekler: Yalnızca toplumsal sınıfların var olduğu toplumlarda devletin varlığı gözlenir. Biz de aynı türden bir saptama yapacağız ama biraz daha karmaşık olacak. Şunu söyleyelim: Felsefe her zaman var olmadı. Ancak şu toplumlarda felsefenin varlığı görülür:

1. Toplumsal sınıfların (dolayısıyla devletin) varlığı.
2. Bilimlerin (ya da bilimin) varlığı.¹⁵⁷

Selahattin Hilav'ın öne sürdüğü bu iki maddeye katılıyorum ama daha da köke gitmek istiyorum... Bana göre felsefe, değerli şeylerin bir devamlılık üzere olduğu her yerde var olabilir. Özgürlük, adalet ve sorumluluk gibi değerler göreceli bir devamlılığa sahip değilse mülkiyet hakkı, toplumsal sınıflar, devlet, bilimler ve dolayısıyla felsefe de ortaya çıkmaz. Zaten bu saydıklarım bir yerde yoksa, oradaki toplulukların akılları başlarında değil demektir.

Devamlılık nasıl sağlanabilir?

Devamlılık; özgürlüğü, adaleti ve sorumlu varlık olmayı değer olarak gören insanların birbirlerinden farklı sınıflar halinde örgütlenmeleriyle sağlanabilir.

Bir insan felsefeyi tek başına başlatabilir ya da sonlandırabilir mi?

Bu şekilde düşünmek aslında felsefeyi-mantığı bilmemektir... Gazali'nin felsefeye zarar verdiğini biliyoruz ama onu sonlandırdığını söylemek bir safsatadır. Yaklaşık olarak bin yıl süren ve Avrupa için karanlık bir dönem olan Orta çağda bile çok büyük filozoflar yetişmiştir. Batının bütün kurumları felsefeye

¹⁵⁶ Serxweş: Sarhoş

¹⁵⁷ Althusser, Louis, 2005, Yeniden Üretim Üzerine, Çev.: A. Işık Ergüden, İthaki Yayınları, İstanbul, s. 31

hatta bilime karşı savaştayken bile felsefe durmamışsa ve Orta çağ sonrasında da Rönesans, reform ve aydınlanma yaşanmışsa, İslami dünyada sadece bir kişi yüzünden felsefenin sonlandığını söylemek akıl dışıdır. Aslında Batı dışında felsefe gelişmemiştir, konu bu kadar basittir.

Bir düşünceyi anladığını düşündüğünde kendini nasıl hissediyorsun ego?

SÖZLER: “Derin bir düşünceyi anlamak, o düşünceyi kavradığımız anda derin bir düşünceye sahip olmaktır.”¹⁵⁸ Cemil Meriç

Düşünce tam tutarlılığı kimler arar?

Düşünmenin çaylaklık evresinde olanlar arar.

Düşünce önemli olan nedir?

Düşünce önemli olan tekilleri ve tikelleri de kuşatan tümel bir resme ulaşmaktır. Bu resmin eğri bûgrü ya da bazı parçalarının eksik olması, bizim gibi beşerler yani doğası gereği eksik varlıklar tarafından düşünülmesinin doğal sonuçlarıdır. Yok eğer düşünceden Tanrılık veya matematik-geometri özellikleri beklerseniz, ondaki bu doğal yapı size tutarsızlık olarak gelebilir. Görüldüğü gibi sorun düşüncenin kendisinde değil, ona bakan gözün düşünceye bakışındadır. Gazali, düşünceye bakışın nasıl olması gerektiğini kavrayamamış ve düşünce kalfa düzeyinde olan insanların tipik bir örneğidir.

Gazali’ye bu iki kitabı-Tehâfutu’l Felâsife ve Makâsıdu’l Felâsife’yi yazmaya iten hatalar; dinin ilkeleri, temelleri, inanç sistemiyle çelişen hatalardır.¹⁵⁹

Din düşünce için bir ölçüt olabilir mi?

Düşünce bir Tanrı sözü değil, beşer sözüdür. Bu nedenle de her düşünce dinle uyumlu olmak zorunda değildir. Düşüncenin “zorunlu meşruiyet-geçerlilik ölçütü” Tanrı kelamı değildir, olsa olsa Tanrısal yasalar olabilir. Tanrısal yasaları anlamak için ise felsefe-akıl ve bilim temel şarttır. Akıllı ve kâinatı paranteze

¹⁵⁸ Meriç, Cemil, 2004, Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 110

¹⁵⁹ El-Gazali, Ebu Hamid, 2002, Felsefenin Temel İlkeleri (Makâsıdu’l-Felâsife – Filozofların Maksatları), Çev.: Cemalaeddin Erdemci, Vadi Yayınları, Ankara, s. 21-22

alıp, her türlü insan etkinliğini bir din kitabına ve kültürüne vurmak, en hafif tabirle tembelliktir. Duygu çağı dalgasına demir atıp böylece Sünnetullah'ın değişim yasalarına kafa tutup yeryüzünün en düşük ahlak, bilgi-bilim, felsefe, sanat ve hukuk seviyesine hapsolmak Kuran'la da kâinatla da savaşmaktır.

AYETLER: O Melik/o hak hükümdar olan Allah, yüceler yücesidir. Sana vahyi tamamlanmadan önce, Kur'an hakkında aceleci olma. Şöyle de: "Rabbim, ilmimi artır!"¹⁶⁰

Ben bir retorikler çağında yaşadığımızı düşünüyorum. Çünkü her türlü düşüncenin ve taraftarlarının olduğu yerde bundan başka bir şeyin yaşaması imkânsızdır...

Retorik nedir?

"Sofist-sözle inandırma yeteneği ve sanatına sahip olan kişi, filozofun antitezidir, retorik de doğru düşüncenin zıddıdır." Platon'a göre retorik "dinleyicilerin manipüle edilmesidir."¹⁶¹

Manipüle edildiğinizi nasıl anlıyorsunuz?

İnsanların-toplumların her şekle girmeleri ve hayatın anlamının-amacının bozumu sürekli ve çoklu bir biçimde manipüle edildiğimizi gösteriyor.

Peki, retorik özellikle hangi zamanlarda ortaya çıkar?

Meyer'e kulak verelim: Retorik, egemen bir düşünce modelinin silinmesiyle ve başka bir modelin beklenmesi sırasında ortaya çıkar.¹⁶²

Yunan mitolojisinin kendisini insanlara dayatmasından başlayıp Aristoteles'in sistem kurmasına kadar geçen aralık, retorik bir aralık olarak görülebilir. Benzer durum tarihin diğer farklı aralıkları için de geçerlidir. Burada esasında üzerinde durmamız gereken sorular şunlardır: Günümüzdeki egemen düşünce

---

¹⁶⁰ Taha, 114. Ayet

¹⁶¹ Meyer, Michel, 2009, Retorik, Çev.: İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 8 ve 10

¹⁶² Meyer, Michel, 2009, Retorik, Çev.: İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 21

modeli nedir, bu model siliniyor mu ve silinecekse yerine gelecek model ne olabilir? Bu temel merkezli sorulardan daha önemli başka bir soru daha vardır ki, o da menzıl merkezlidir: Yıkıcı model ve retorikleri yaşamadan nasıl ikame olabiliriz? İşte ben özellikle bu menzıl merkezli soruya cevap vermenin peşindeyim.

Görünen o ki; kapitalizm, liberal demokrasi, ulus devlet, modern-merkezi para, sosyalizm, mantıklar, fizikler ve dinler gibi çeşitli egemen modeller silinmeye başlıyor. Silinmeyi çıkarlarına uygun görmeyenlerin çeşitli manipülasyonlara başvurmalarıyla birlikte, insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar bir “polimorfoz” durum yaşıyor. Yani “çoklu ve dönüştürücü manipülasyonlara maruz kaldık ve yaşayan ölümlere dönüştük”.

Aklı terk mi ediyorsun?

Feuerbach’a kulak verelim: Yeni felsefe, teorinin onur ve bağımsızlığına zarar vermeden; hatta onunla manevi bir uyum içinde, pratik, hem de en yüce anlamda pratik bir yönsemeyi barındırır kendinde; o dinin yerine geçer, dinin özünü içinde taşır; o gerçekte dinin ta kendisidir. Bugüne kadar felsefede girilen reform denemeleri eski felsefeden sadece çeşidine göre ayrılır, yoksa türüne göre değil. Gerçekten yeni, yani bağımsız, insanlığın ve geleceğin gereksinimini karşılayan bir felsefenin vazgeçilmez koşulu, onun öz bakımından eski felsefeden ayrılmasıdır.¹⁶³

Eski felsefenin bana göre temel özü akla ya da çeşitli mantıklara dayanmasıdır. Aklı terk edelim saçmalığının içine girmeyeceğim, ama aklı, ilkenin-Tab’ın rehberliğinde simetrik ve asimetrik halleriyle taşıyarak yolumuza devam etmemiz gerektiğine inanıyorum.

Bugün her düşünür “hangi mantığa ve-veya filozofa-felsefeye göre düşünmeliyim” sorusu ile işe başlıyor. Oysa filozofların hiçbirisi bu şekilde başlamadı. Onlar deyim yerindeyse sadece

---

¹⁶³ Feuerbach, Ludwig Andreas, 2012, Geleceğin Felsefesi, Felsefe Reformu İçin Geçici Tezler, Çev.: Oğuz Özügül, Say Yayınları, İstanbul, s. 160

yola çıkıyorlardı ve yol ya da ömür bittiğinde ortaya yeni mantıklar ve felsefeler çıkıyordu. Özellikle Herakleitos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Hobbes, Bacon, Descartes, Kant, Hegel ve Spinoza bu tarz filozoflardı.

Senden önceki filozoflardan farkın ne?

Onlar temeli ikame ettiler, ben ise menzili ikame ediyorum.

∞ şikeft¹⁶⁴ ∞

Ne görüyorsun?

SÖZLER: Âlim aydın oldu, daha sonra aydın gazeteci oldu ve düştü her şey.

Sen nasıl bir kitap yazıyorsun ego?

Menzili tevhit üzere olan bir hayatın bilimsel, felsefi, sanatsal, dini ve pratik boyutlarını yazıyorum.

AYETLER: Hükümdara karşı çıktıklarında, Biz onların kalplerine metanet verdik. Onlar 'Rabbimiz, Göklerin ve Yerin Rabbidir,' dediler. 'Biz ondan başka bir Tanrıya dua etmeyiz; öyle birşey yaparsak saçmalamış oluruz.'¹⁶⁵

Yazdıklarını hakkıyla görürler mi?

En az bir disiplinin bilgisine sahip olanlar bilimi, aklını kullanmayı bilenler felsefeyi, sezgilerine kulak verenler sanatı ve dini, yaşamlarına bakanlar ise pratiği görecekler.

Ya görmezlerse?

Görmeliler!

Bir yol var mı?

Evet var; bir süre evlerine kapansınlar, durmayı denesinler, o zaman görecekler!

¹⁶⁴ Şikeft: Mağara

¹⁶⁵ Kehf, 14. Ayet

∞ xweş û baş¹⁶⁶ ∞

Güzel ve iyi arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musun? Salt Pisagorcu bir duruma düşmek istemem ama bana göre aralarındaki ortak nokta; ikisinin de belli oran-olasılık dengelerine sahip olmalarıdır.

Bu yaklaşımını ölçmeci bir akıldan kurtarman gerekmez mi? Rasyodan-ölçmeci akıldan tam olarak kopmak mümkün değildir, buna gerek de yoktur. Ben, bilincimden de yola çıksam kâinattaki oran-olasılık değerlerinden de yola çıksam durum değişmez. Yani bilincimden bağımsız ve aynı zamanda onu kuşatan bir oran-olasılık dengesi var. Bir şeye güzel-iyi dediğimde bilirim ki, bu hem bilincimin hem de kâinatın oran-olasılık dengelerinin bir sonucudur. Bir Tanrı olsaydım, yani kâinata içkin değil de aşkın bir varlık olsaydım, işte o zaman güzel-iyi arasındaki ilişkiyi oran-olasılık dengeleri dışındaki şeylerle açıklayabilirdim.

Kâinatta nasıl bir ölçü ya da denge var?

Robin Collins'e göre dört tür ince ayar vardır. Bunlar:

- I. Fizik yasalarının ince-ayarı
- II. Fizik sabitelerinin ince-ayarı
- III. Evrenin başlangıçtaki hallerinin ince-ayarı
- IV. Evrenin daha üst düzey bazı özelliklerinin ince ayarı (Örneğin kimyasal elementlerin çeşitli nitelikleri) ¹⁶⁷

Sence medeniyet, bu ayarların paralelinde olacak şekilde mi inşa edilmeli?

Hayır, bunu yapmaya kalkışmak bizi faşizmin karanlık yollarına mahkûm hale getirir...

W. Benjamin'e göre faşizmin oluşumu da topluma kendini kabul ettirmesi de modern toplumların kültür yaşamının kendi

¹⁶⁶ Xweş (xweşik) û Baş: Güzel ve İyi

¹⁶⁷ Collins, Robin, 2013, Allah Felsefe ve Bilim, Ed. Caner Taslaman, Enis Doko, Çev. Fehrullah Terkan, İstanbul Yayınevi, İstanbul, s. 17

işleyişinden ve işlevlerinden yararlanarak olmaktadır. Ona göre faşizm iki öge üzerinde kendini inşa eder: Hayatın estetize edilmesi, bilimin ve teknolojinin doğal gelişmesinin önünün kapatılması. Yaşamın kendisi değil bazı odaklarca estetize edilmiş replikasını yaşamakla yetinme zorunluluğu dayatılır. Bütün bilim ve teknoloji bu replikayı mutlaklaştırmak için işe koşulur. Benjamin sinemadan kitlesel eğlence türlerine, edebiyatın yaygın türlerinden cinsel yaşama, çalışma zamanından serbest zamana kadar her şeyin estetize edilerek birer replika şeklinde insanlara dayatıldığını söyler.¹⁶⁸

Faşizme düşmeden, kâinattaki ölçüleri insani hayata indirmenin bir yolu var mı?

Bilim, felsefe, sanat ve din tevhit üzere olacak şekilde şehre inebilmelidir. Son Medeniyet'in amacı da budur ama bu amaçlılık herhangi bir zorlamaya dönüşmemeli-başvurmamalı. Her şey doğayı, insan onur ve haysiyetini korumanın hizmetine sunulmalıdır!

Nerelerde bir zorlamaya dönüşebilir?

Sınıfsız topluluklarda bir zorlamaya dönüşebilir. Böylesi büyük çaplı medeniyet tasavvurları ancak ve ancak sınıflı toplumlarda faşizme dönüşmeden şehirlere ve kentlere inebilir. Güneş Doğu'dan değil, Batı'dan doğacak dememin temel dayanaklarından birisi de Batı'nın sınıflı toplum yapısına-hukuk mekanizmine sahip olmasıdır.

Batı'daki bu sınıflı toplum yapısı veya hukuk mekanizması de-falarca faşizme dönüşmedi mi?

Hugo'ya göre faşist rejimler reklam rejimleridir.¹⁶⁹ O halde ölçülü bir ekonomi politik ikame edilebilirse, kötü olan bütün yolların önü tıkanmış olur. Geleceğe bakmalıyız!

*FRAGMANLAR: Hatırladın mı beni ve ekmeği?*¹⁷⁰

¹⁶⁸ Benjamin, Walter, 2007, *Estetize Edilmiş Yaşam, Sanattan Savaş ve Siyasete Alman Faşizminin Kuramları*, Çev.: Ünsal Oskay, Derin Yayınları, İstanbul, s.60

¹⁶⁹ Buck-Morss, Susan, 2010, *Görmenin Diyalektiği*, Walter Benjamin ve Pasajlar Projesi, Çev.: Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul, s. 336

¹⁷⁰ Chaplin, Charles, 1936, *Modern Times/Modern Zamanlar*

İnsan salt ölçmeci bir akıldan neden kaçır?

Ölçmeci akıl; sayılabilir, nesnel düzeyde öngörülebilir-oransal-deterministik, simetrik ve kapalı bir "evren" varsayımına dayanır. İnsan ölümden kaçmak isteyen, ölümlü kabullenemeyen bir varlık olduğu için bu varsayımdan kaçmak ister.

Nasıl yani?

Çünkü asimetriden ve olasılıktan bağımsız-azade olan bir kâinat-evren-hayat tasarımı deterministik ve mekaniktir. Bu da varlığa, varoluşa, öznelliğe, özgürlüğe ve hayata düşman bir evrendir. Böylesine renksiz, büyümlü olmayan, ölü gibi olan dünya insana göre değildir. İnsan bunu aşmak ister. Gerek bireysel düzeydeki sapma davranışlarımızın gerekse de tarih, kültür ve uygarlık düzeyindeki sapmalarımızın temelinde bu istek yatar. Örneğin empresyonizmi, doğadaki simetri-orandan ve dolayısıyla ölümden kaçıştan bağımsız değerlendiremeyiz.

Ölçmeci aklın ötesi mümkün mü ego?

Kâinata içkin olduğumuz için ölçmeci aklın tam olarak aşılması mümkün değildir. Ama bu aklın terbiye edilmesi şarttır. Diğer taraftan şunu da belirtmek isterim: Sezgide belki başlayabilir ama özellikle de tevhit çağ dalgasında zaman-mekân boyutlarında oluşacak ya da oluşturulacak dönüşümlerle ölçmeci aklın ötesine geçmemiz mümkün olabilir.

Aklı terbiye etmenin bir yolu ya da doğruluğun bir kıstası var mı?

Karl Popper'ın doğruluk hakkındaki görüşlerini iyi düşünmek gerekir, ona kulak verelim: Doğruluğun ne anlama geldiğinin ya da bir önermeye hangi koşullarda doğru denildiğinin, verili bir önermenin doğru ya da yanlış olup olmadığına karar vermeye yarayan bir araca -karar vermeye yarayan bir kıstasa- sahip olmasıyla aynı şey olmadığını ve bunun net bir biçimde ayrılması gerektiğini görmek belirleyicidir... Bu denli çok insanın "doğru nedir" sorusunun yanıtlanamaz olduğunu duyumsamaya yönelenin, bir doğruluk kıstası istemi olduğuna inanıyorum. Ama, nasıl ki bir sağlık kıstasının olmayışı da doğruluk kavramını anlamsız kılıyorsa, doğruluk kıstasının olmayışı

da doğruluk kavramını anlamsız kılmaz. Hasta bir adam, sağlığın ne olduğuna ilişkin hiçbir kıstasa sahip olmasa bile, sağlıklı olmayı isteyebilir.¹⁷¹

Bana göre sağlıklı olmanın, sağlıklı bir şekilde yola devam etmenin, akli terbiye etmenin ve doğruluğun kıstası tevhide doğru gitmeyi istemek ve bu isteğin dikey ve yatay eksenlerini kuşanmaktır. Aksi halde herşey bulanık hale gelir ve kayboluruz.

Bir yöntemsel teklifin mi var?

“Başlangıçta” oranın olasılıktan ve simetriden ise asimetrinden her zaman büyük kabul edilmesi şartıyla; tevhide, bilinci ve anaçlığı, yani ilkeyi “toplam düzeyde” arttıran şeyler-durumlar “doğru”, azaltan şeyler-durumlar ise “yanlış” kabul edilebilir. Bu yöntemin daha sağlıklı hale getirilmesi için “inorganik, organik, asosyal insan, sosyal insan ve hem sosyal hem de asosyal insan evrenleri” iyi düşünülmelidir. Çünkü her evrenin toplam düzeyleri birbirinden farklıdır.

Bu dediklerini insan bilinci yapabilir mi?

Hayır yapamaz. İnsan bilinci sadece bu evrenlerle ilgili belli dereceler, kategoriler, ölçütler ve ölçüler düşünebilir. Daha sonra bu derece, kategori, ölçüt ve ölçüler bir yapay zekâ tarafından evrenlerde uygulanır-gözlenir. Ancak ulaşılan sonuçların ilgili bütün insanlarla paylaşılması ve istişare edilmesi gerekir.

İnsan bilinci bunları neden yapamaz?

Evrenlerin büyüklüğünden, bilgi birikiminin, derece-ölçü-ölçüt ve kategori sayılarının fazlalığından dolayı yapamaz. Bilgiye bilginin katıldığı ve bilgi evriminin gittikçe geometrik artıştan aritmetik artışa geçtiği bir zamanda, bireysel düzeydeki bilinç, özellikle de “toplam düzeyli” akıl yürütmeleri ve araştırmaları yapamaz.

Neden toplam düzeyli olmalı?

---

¹⁷¹ Habermas, Jürgen, 2011, Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine, Çev.: Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 75

Çünkü insan tevhide mahkûmdur. Duyum, duygu, biliş, ilke-Tab, sezgi ve tevhit çağ dalgaları boyunca toplam düzeyli bilgilere, akıl yürütmelere ve araştırmalara olan ihtiyacımız sürekli arttı-artacaktır.

Bu iyi bir şey mi?

Bu iyi bir olasılık.

Kötü olasılık ne?

Kötü olasılık; dikey eksene yani ilkeye-Tab'a uymamamız ve herhangi bir çağ dalgasına demir atmamız olacaktır.

∞ bedew¹⁷² ∞

İnsanlık bu kadar çirkinliğe nasıl tahammül edebiliyor?

Modernizm ve postmodernizm, bizlere her şeyi estetize etme alışkanlığı kazandırdı, bu alışkanlık durumu olmasaydı, bilincimiz bunca çirkinliği kaldıramazdı.

Buna rağmen yaşamlarınız size çirkin görünmüyor mu?

O kadar çirkin bir yaşam türü tarafından çepe çevre kuşatılmışız ki, mecburen bunları güzel görmek zorunda kalıyoruz. İnsan, hayata maruz kaldıklarıyla başlar, bilincimizi yeterince terbiye etmediğimiz için de hem maruz kaldıklarımızın tümünü yücelttik hem de maruz kalacağımız türlü şeyler icat ettik. Her yanımız çirkinliklerle çevrili, güzeli ve güzelliği düşünemeyecek kadar pisliklerimize alıştık. Öyle bir kötücül noktaya geldik ki, artık paramparça olmuş bir insan bedenine bakışımız ile paramparça olmuş bir çiçeğe bakışımız birbirinden pek de farklı değil.

SÖZLER: "Derin bir kuyunun içine uzun süre bakarsanız, o da sizin içinize bakar." Nietzsche

Güzelin ve güzelliğin devamlılığı hakkında ne düşünüyorsunuz?

---

¹⁷² Bedew: Güzel

Önce Bahri Karaçay'a kulak verelim: Mitokondri DNA'sı hiçbir değişikliğe uğramadan nesilden nesile aktarılır.¹⁷³ Mitokondri hücrede enerji üreten organeldir ve yavruya sadece annesi aracılığıyla geçer.¹⁷⁴ Kadınların erkeklere göre daha fazla göç etmiş olduğu belgelendi.¹⁷⁵

Özellikle kadının evlilikler yoluyla farklı coğrafyalara gitmesi ve mitokondrideki DNA dizilimini yeryüzüne yayması ile, insanlar arasında genetik ve kültürel ilişkiler-bağlar kurulmuştur denilebilir. Kadın, insanlığın yuvası-evidir. İnsanlığı sarıp sarmalayan, koruyan, büyüten, ona kök olan ve devamlılık sağlayan öğedir. O halde medeniyetimizin hem kadınları ayağa kaldırması hem de bir ilkeye dayanması hayati önemdedir. İlke, farklılıkları ve değişimi ortadan kaldırmaz. Tam tersine, mitokondri DNA'sı gibi özü koruyarak farklılıkları ve doğal-kültürel değişimi garanti altına alır. Uygarlık, bir ilkeye değil de salt kültüre dayandığı sürece insanın ve dünyanın geleceği tehlike altında demektir. Kendimizi terbiye etmemiz gerektiğini bir türlü kavrayamıyoruz ve sürekli kültür tarafından yaratılıyoruz. Kültür de entropi gereği sürekli bozulduğu için her şey daha da çirkin hale geliyor. Bu nedenle köklere-ilkeye geri dönmemiz gerektiğini düşünüyorum. Aksi halde salt bir kültür ve gittikçe de bir reklam-kamera-yazılım varlığına dönüşen insan, güzel ve güzellikle bağlarını tamamen yitirecek noktaya gelebilir.

*FRAGMANLAR: Rusça'da kameranın hapis demek olduğunu biliyor muydunuz?*¹⁷⁶

Güzel ne olabilir?

SÖZLER: "Eğer akıl aracılığıyla hakikate yaklaşıyorsak doğru, göz aracılığıyla yaklaşıyorsak güzel diyoruz." Descartes

Kâinata bakınca ne hissediyorsun ego?

¹⁷³ Karaçay, Bahri, 2012, Yaşamın Sırrı DNA, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, s.65

¹⁷⁴ Karaçay, Bahri, 2012, Yaşamın Sırrı DNA, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, s.68

¹⁷⁵ Karaçay, Bahri, 2012, Yaşamın Sırrı DNA, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, s.72

¹⁷⁶ Godard, Jean-Luc, 2014, Adieu Au Language/Dile Veda

FRAGMANLAR: Beni hasta edecek kadar güzel görüntüleri görmekten yoruldum.¹⁷⁷

Sanat olmadan hayat olur mu?

Şu sanat denilen... Öznel bir kaynaktan, muhayyileden beslenir, öznel etkinliklerle sunulur ama bütün insanları büyüler, birleştirir. Sanat; hüznün, hazzın, tutkunun, arzusunun, neşenin, ibadetin, muhayyilenin, kâinatın ve düşüncenin tevhididir. Tevhit'in olmadığı yerde elbette ki hayatta olmaz.

Mabetlere bakınca ne görüyorsun?

Muktedirleri ve onların şu mesajlarını görüyorum: "Tek dünya ve hayat var, bu hayatın ve dünyanın sahibi biziz. Sadece bize itaat edeceksiniz, belirlediğimiz bu yerlerde toplanacaksınız ve izin verdiğimiz kadar ibadet edeceksiniz. Bizim meşru gördüklerimiz dışında bir Tanrı, peygamber, ibadet etme türü ve toplanma şekli istemiyoruz. Mabetlerin harcı olmak istemiyorsanız bunlara uyun. Bu çerçevede yaptıklarımıza ve inşa ettiklerimize istediğiniz anlamları verebilirsiniz."

Ey akıl sahipleri: İşte bu çerçevede mabetler ve dinler üzerine konuşmaya çalışırız deyin! Hakikatin üstünü, Tanrının adını kullanarak örtmeyi bırakın. Çirkinliğin bile bir haddi-sınırı olmalı değil miydi? Mabetler, Tanrıyı değil, egemenlerin dünya üzerindeki tahakkümünü-iktidarını temsil eder.

Egemenler her türlü güzelliği ve sanatı neden kontrol altında tutmak isterler?

SÖZLER: "Sanat, kendi kurtuluş savaşını yapan halkların bir silahıdır. Sanatta geniş halk kitlelerince anlaşılabilcek biçimde, bilgi ışığını ve yeni, ilerici fikirleri anlatacak kuvvet vardır."¹⁷⁸ Tagliche Rundschau

... Her sanatın amacı, insanın kendisine ve çevresindekilere bu gezegende ne aradıklarını, neden yaşadıklarını, varlık sebeplerinin ne olduğunu açıklamaktır. İsterseniz açıklamak yerine, insanlara bu soruyu sormak, onları bu soruyla yüzleştirmek de diyebiliriz... Havva'nın bilgelik ağacından kopardığı elmayı

¹⁷⁷ Tarkovsky, Andrei, 1983, Nostalji

¹⁷⁸ Turani, Adnan, 2014, Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 445

dişlediği andan başlayarak insanoğlu sonsuz bir gerçeklik arayışına mahkûm edildi.¹⁷⁹

Şeytanlar, insanların hakikatli sorular sormalarını ya da bunları soranlardan haberdar olmalarını istemezler. Egemenler, doğaları gereği muhafazakârdırlar yani iktidarlarını korurlar. Bu nedenle de yeni, ilerici fikir ve kuvvetlerin ortaya çıkmasını istemezler. Bu istek de sanat, bilim, din ve felsefe gibi insanı özgürleştiren ve şahsiyet haline getiren değerlerin kontrol altına alınmasını gerektirir. Bütün bunların bakanlıklarını ve başkanlıklarını kurarak kontrol altında tutmak isterler.

Tanrı her yerdedir, bir mabet zorunlu değildir, her yerde ibadet edilebilir. Muktedir-egemen ise, her yerde olamayan ama kontrol ve kolonizasyon amacına ulaşmak için her yerde olmak isteyenidir. Yeryüzünde bir tanrı gibi olmak ister. Ama bir beşer olan muktedir her yerde olamadığı için herkesi bir yerlerde toplamak ister. İşte mabetler bu isteğin somutlaşmış halidir. Zamanla mabetlerin yanına okullar, üniversiteler ve medya eklendi. Bütün bunların amacı insanlara bir tanrı gibi egemen olmaktır.

Mabetler; merkezi, kontrollü eğitim ve din kurumlarının olmadığı, iktidar araçlarının gelişmediği zamanlarda insanları köleleştirmenin, asker yapmanın merkezleri işlevini görüyorlardı. Bu her zaman böyleydi ve böyle olmaya da devam ediyor, sadece bu işle görevli araçlar çoğaldı. Mabetlere o yüce anlamlar verilmek zorundaydı. Çünkü insan başka türlü egemenlik altına alınamazdı, cedler yüceltilemezdi, işgaller fetih olamazdı, savaşlar için cennetten yer verilemezdi, zulümler cihat olamazdı, başkalarının yaşadığı topraklar kan gölüne döndürülüp sonra da vatan yapılamazdı, insanı vampirleştiren ırkçılık romantikleştirilemezdi, din yaşıyor ve yaşatılıyor gibi yapılamazdı.

Bütün mabetler, değil Tanrının, değil laikliğin ve sekülerizmin, esasında ateizmin-materyalizmin kaleleridir. İnsanın insana, devlete, ırka ve beşerî olan her şeye taptırıldığı yerlerdir. Bütün

¹⁷⁹ Tarkovski, Andrey, 2017, Mühürlenmiş Zaman, Çev.: Mazlum Beyhan, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 30

Peygamberlerin en büyük düşmanlarının bu mabetlerdeki insanlar olması boşuna değildi. Her mabedin bir sahibi vardır ve kendisi dışında bir varlığa tapılmasına asla müsaade etmez. Bu savaşımayacağı, öldüremeyeceği beşer üstü bir varlıksa daha çok kızar ve tiksindir. Çünkü savaşabilecekleri çıktığında köle ahlakına sahip olduğu için bu durum çıkarınadır, ne de olsa düşman-düşmanlar üzerinden halkları daha çok askeri-müridi haline getirebilir. Bazı Peygamberlerin düşman görülüp öldürülmesi bundandır, Tanrının kendisini öldüremiyorsan aracıyı-temsilciyi öldürmek bir yol olarak görülmüştür. Sevgili İsa bunun en belirgin örneğidir. Peygamberin kendisini öldürememişsen mesajlarını manipüle edersin ve böylece misyonunu öldürürsün, bu da başka bir yol. İşte İslam'ın başına gelen de budur.

Dinleri öldürmenin, egemenler için en iyi şekli hangisidir?

En iyi öldürme şekli yaşatıyormuş gibi yapmaktır. Çünkü her şeytan, Tanrıyla iş birliğine girmeden Tanrı olamayacağını iyi bilir. Din ve her türlü hakikat tekeli kendinde inşa edersen işte o zaman insanlar sana taparlar. Sana ne kadar taparlarsa o kadar mümin olduklarına inanırlar. Faiz ve mal-mülk tapıcılığında yarışmaları artık sorun olmaz, tuvalete girerken sol ayakla girmeleri daha önemli hale gelir. Bu da kendilerini Müslüman hissetmeleri için yeter hale gelir. İşte şeytan-lar, Tanrıyla bu şekilde iş birliğine girer ve bu şekilde iş görürler. Bu iş görmeyi ne kadar uzun süre devam ettirirse, zamanla işini kemal düzeyde yapmasına da gerek kalmaz. Çünkü artık bütün insanlar dönüştüğü için, ifşa edilecek bir şeytan işi kalmamış, şeytanlık yeryüzünde egemenliğini ilan etmiştir. Artık bir peygamber gelecekte bile onu öldürmeye hazır kitleler oluşmuştur ya da hak ve hakikatten söz eden her insanı linç edecek topluluklar hazırdır. İşte topluluklar bu şekilde helak olurlar. Helak olmuş toplulukların en temel özellikleri; güzellikten, iyilikten ve doğruluktan nefret etmeleridir. Şehir inşa edemezler, farklılıklarla birlikte yaşamalarını sağlayacak yasalar yazamazlar, bilim, sanat ve felsefe yapamazlar.

Aşk mıdır seni bu kadar cesur ve açık konuşuran?

Âşık olacak kadar canlandım mı bilmiyorum ama Aşkı sevmem ve onu aramam gerektiğini görecektir kadar canlandım diyebilirim.

SÖZLER: Aşk, tanımlanmaması gerektirir.

Rousseau; “Ne zaman ki insan kendi kendisini apaçık ve seçik anlatabilirse biz de o zaman devletlerin ve tarihçilerin söylediklerine inanırız.” der. Bu durumu en iyi Rousseau bilir, çünkü kendisini apaçık ve seçik anlatacağını iddia etmesine rağmen bunu yapamamış bir kişidir... Gördüğüm kadarıyla insan, güvenilecek bir varlık değildir, Tanrı ya da Tanrısal olan dışında, insanın kendisi de dâhil güvenebileceği kimi kimsesi yoktur. Kısacası; hurafenin hurafesini anlatmamıza, yazmamıza ve düşünmemize gerek yok. Mabetlerin ne amaçla yapıldıkları açık ve seçik bir hakikat olarak ortadadır: Onlar, Tanrı olmak isteyen beşerlerin inşasıdır. Belki başlangıçta böyle değildi ama hali hazırda bütün dünyada durum böyledir. Bir gün insana, bilime, teknolojiye, sanata, düşünceye, edebiyata ve dine bir güç-iktidar aracı olmanın ötesinde bakabilen liderler, toplumlar, devletler ya da sistemler çıkarsa, işte o zaman, onların yaptıkları mabetler sizin verdiğiniz yüce anlamların hepsini ve daha fazlasını taşıyabilirler. Yüce mabetler yoktular, yoklar ama dilerim olurlar.

Sanat ve düşünce arasında nasıl bir ilişki var?

Filozofların çoğunlukla el attığı biçimde düşsel betimlemeye baktarsak insanı, ortaya serilen teorik hayatının ilk anında, zihni daha hiçbir soyutlama ya da düşünce tarafından ipotek altına alınmamışken, bu saf sezgisel esnada bir şair olarak düşünebiliriz. Dünyayı içten ve hayran bakışlarla seyretmekte ve bu seyreşte her şey dağılmakta ve yitip gitmektedir. İlk sunumları yaratan ve bilme sürecini başlatan sanat, aynı zamanda zihnimizde sürekli olarak şeylerin, düşünce tarafından düşünüm (reflexion) ve entellektin soyutlamaya dönüştürdüğü, görünüşlerini taze tutmakta ve bizi bu bağlamda yeniden şair yapmaktadır. Bu olmadan düşünce, uyarıcı dürtüsü ile gizemli ve eleştirel çalış-

masından yoksun kalır. Bu tüm teorik hayatımızın kökenidir. Çiçek ya da meyve değil de kök olması, onun esas işlevidir. Kök olmadan ne çiçek ne de meyve olabilir. (Problemi de Estetica, s. 15)¹⁸⁰

Müslümanlar güzel bir hayatı ikame edebilecek düşünce aşamasında değiller mi?

*SÖZLER: Felsefesi olmayan bir şehircilik bu. Güzeli tanımayan, bil-meyen, önemsemeyen bir şehircilik. Çoğunluk için ve çoğunluğa göre.*¹⁸¹ Düccane Cündioğlu

Onların tek hakikati çoğaltmak mı?

İstanbul'un Çamlıca Tepesine yapılan camiye iyi bakarsanız; geçmişin cami geleneğinin karikatür bir versiyonunu görürsünüz. Tek övündükleri nokta ise, "Cumhuriyet tarihinin en büyük camisi" olması. Çoğa-çoğaltmaya, çoğunluğa, kelle sayısına, metraja hakikat muamelesi yapmak ve bu halin resmigeçidinin ev sahibi olmak, Müslümanlar için dünyada erişebilecekleri tek vazgeçilmez amaç oldu. Hiçbir zaman bunun dışında bir hayat tasavvurları olmadı. Bu da haliyle, dünyaya güzel olmayan bir şekilde sarılmayı neredeyse garanti hale getirdi. Onlar isteseler de güzeli düşünemez ve ikame edemezler, çünkü ne bilinçlerini düşünmeye sevk edip terbiye ettiler ne de toplulukların güzeli sevmelerini isteyecek kadar güzeller. Çirkinliklerin topluluklar tarafından fark edilmemesi için; kentlerin, medyanın, okulların ve camilerin hem içerik hem de form olarak güzel olmayan hallerine ihtiyaçları var. Halklar çirkinliğe alışsınlar ki güzeli talep edemesinler... İşte bütün mesele bu!

Güzel her yerde var mı ego?

Bizim gibi bilinçli-irade sahibi varlıkların olmadığı, dokunmadığı her yerde güzel doğal halde vardır. Ama bizim olduğumuz

---

¹⁸⁰ Carr, Wildon H., 2016, Benedetto Croce Felsefesi, Sanat ve Tarih Sorunu, Çev.: Nesrin Atasoy Ertürk, Değişim Yayınları, İstanbul, s. 60

¹⁸¹ Cündioğlu, Düccane, 2012, Mimarlık ve Felsefe, Kapı Yayınları, İstanbul, s. 87

her yerde mutlaka çirkin de oluyor. Bu, terbiyemiz oranında az veya çok olabiliyor.

SÖZLER: "Bir fizik teorisinin doğru olmasının koşullarından bir tanesi formüllerinin güzel olmasıdır." Paul Dirac

∞ **huner**¹⁸² ∞

Dünyada sanatın durumunu nasıl görüyorsun?

Braque'ye kulak verelim: Çağımızda yetenek değil kişilik aranmaktadır.

Özneleştirici ilkelerin ikame edilmediği coğrafyalarda herkes nesneleşir, omurgasızlık zinciri kurulur, kişilik-şahsiyet göçe zorlanır, aforoz edilir, bunlar da yetmezse terörize edilir ve insan potansiyeli de köreldikçe köreler. İnsanlar, insanın bir çeşit karikatürü haline gelir ve ellerinden çıkan her şey de karikatür seviyeyi geçemez. Batıdaki özellikle modernist dalga, Batı dışında ise tarih boyunca egemen olan şahsiyet ve özgürlük düşmanı kültür, dünya çapında bir tutku ve yaratıcılık ölümüne neden oldu. Bunlardan dolayı da çağımızda insan ve en değerli etkinliklerinden birisi olan sanat can çekişiyor diyebilirim.

Sanatın her türlü boyunduruğun karşı devrimi olması gerekmez miydi?

Nietzsche de böyle düşünüyordu ama şimdiye kadar sanat bu çapta bir devrime neden olmadı. Bir "devrim" olacaksa da bunun artık tek bir insan etkinliği üzerinden gerçekleşebileceği kanaatinde değilim.

Peki, iyi yönde değişim ve dönüşüm nasıl olabilir?

Barthes'e kulak verelim: "...İnsanların acıları kendi elleri arasındadır ve dünyanın işlenmesi kolaydır; sanat tarihe müda-

---

¹⁸² Huner: Sanat

hale edebilir ve etmelidir de; bugün artık dayanışma içinde olduğu bilimlerle aynı ereklere paylaşmalıdır; bize artık bundan böyle bir açıklama sanatı gereklidir, bir ifade sanatı değil...”¹⁸³

Her kültür her ne kadar eklektik ya da uyumsuz ve uyumlu görünen parçaları üzerinden okunabilse de esasında genel bir resimdir, yani bir bütündür. Karşımızda ister Batı Uygarlığı ister diğer kültürler olsun hepsi de kendi içinde birer bütündür. O halde “karşı dünyalar” da birer bütün olmalıdır. Sanat, bilim, teknoloji, edebiyat, felsefe, ekonomi, epistemoloji, ontoloji vs. ile bir bütüne ihtiyacımız var. Ancak bu yenedünyanın ikame olabilmesi için mevcut bütün uygarlığı ve kültürleri kuşatması ve aynı zamanda da aşması gerekir. Bu da ifade ve açıklama ötesi bir duruma denk gelir, yani işin anlama ve terbiye boyutları da dikkate alınmalıdır.

İnsanın, tutkunun ve her türden değerli etkinliğin can çektiği bir çağda bu dediklerin nasıl yapılabilir ki?

Eskiden olsaydı şunları söylerdim: Egemenlerin ve kontrollerindeki büyücü sınıfının; doğum, evlilik ve ölüm üzerindeki etkilerini kaldırırsak yapılabilir. Ve bu kaldırma işini de sadece şahsiyetler yapabilir.

Bugün ne söylersin?

Şahsiyetlere kalmadan insanlar zaten bunları yapacaklar. Çünkü insanlar yaşayan birer ölüye döndüklerini, hayatın anlam ve değerinin sürekli düştüğünü gördükleri için dinleri, egemenleri ve devletleri zaten terk edecekler. Şeytanın gözden kaçırdığı şey de budur. Yani hayatın tutkusu, anlamı ve değeri ancak bir Tanrı tarafından yaratılabilir, bunlar öldüğüne göre ortalık şeytanlarla dolu demektir. Bunu her bilinç seviyesindeki insan açık seçik bir şekilde hem bilecek hem de yaşayacak ve o şeytanlardan kaçacak. Tanrısal bir ilkeye sarılmadıklarında hayatta kalamayacaklarını görecekler.

Peki ya sonra?

---

¹⁸³ Gülmez, Bahadır, 2008, Edebiyat, Müzik ve Resimle Yaşamak ya da Roland Barthes, Kırmızı Yayınları, İstanbul, s. 66

Schelling'e kulak verelim: Tarihin son çağı, ancak özgürlükle zorunluluğun, bu arada da bireysel bilinç ile mutlak bilincin özdeşleştiği bir sentez çağı olabilir. Böyle bir sentez çağını ise, insan değil, ancak Tanrı gerçekleştirebilir ve bu çağdan sonra da artık hiçbir şey yoktur. İnsan ancak sanat yardımı ile bu senteze doğru yol alabilir.¹⁸⁴

Tutku ve değerler ölümünü en çok kimler hisseder?

İniltiyi, tutkuyu ve değerleri en çok kadınlar hisseder...

FRAGMANLAR: "... Ben dünyaya cansız bir varlık getirmek istemiyorum. Ölmeden de yaşayabiliriz..."¹⁸⁵

Sen neredesin ego?

Ben en iyi ihtimalle yolun ortasını biraz geçtim, yani ilke-Tab çağı dalgasındayım diyebilirim.

Amacın nedir?

Paul Cézanne, önce geometrik şekiller; küp, üçgen, küre vb. üstünde çalışılması ve daha sonra sanatçının bunları istediği gibi renklendirmesi gerektiğini söylerken, aslında güzelin temelinde de oranlar olduğunu vurgulamak ister. Sanatçının esere katkısı ise hem oran hem de olasılık-sapma düzeyindedir... Viyana şehrini, parklarını ve kırsalını Beethoven'ın notalarında duyabiliriz... St. Petersburg Dostoyevski'nin satırlarındadır... Doğanın, insanın-vidanın, toplumun, hayatın ve ölümün çelişkilerini-uyumlarını Bergman ve Tarkovski sinemasında görebiliriz...

Ne demek istiyorsun ego?

Verili doğa, inşa edilen doğa-kültür-şehir ve Tanrı-sal ilişkiler üzerinde yükselmemiş hiçbir "büyük insan, büyük sanat, büyük edebiyat, büyük felsefe ve büyük bilim" yoktur. Eksik olan şey; bütün bunları bir ilkeye vurmak ve bu ilke üzerinden tümel bir medeniyet yaratmaktır. İşte benim amacım budur!

SÖZLER: Çağımızın filozofları sinema yönetmenleridir.

Bir medeniyet nasıl olmalıdır?

¹⁸⁴ Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 112

¹⁸⁵ Zvyagintsev, Andrey, 2007, Sürün

Güzel olmalıdır, tıpkı bir şiir gibi... Adaletli, rahman ve rahim olan başka türlü konuşamaz.

SÖZLER: “Müzik Tanrı’nın dilidir. Biz müzisyenler Tanrı’ya en yakın insanlarız. O’nun sesini duyarız. Tanrının çocuğunu dünyaya getiririz.” L. V. Beethoven

Nietzsche’ye göre “karşı devrim sanattır”, bu hâlâ geçerli mi?

SÖZLER: Faşizmin politikayı estetize etme ayrıcalığını yitirmesi gibi; estetiğin politize edilmesi de bir devrime yol açmamaktadır.¹⁸⁶ Jean Baudrillard

Bilimi, dini, felsefeyi, sanatı, edebiyatı, teknolojiyi, kısacası bütün değerli etkinlikleri kötücül bir ekonomi politiğe yedirdiğimizi düşünüyorum. Ölçülü bir ekonomi politik ikame etmediğimiz sürece bu değerlerin özgürleşmesi-şehre inmesi mümkün değildir.

FRAGMANLAR: Sanat, ideolojik eksikliği desteklerse, çalışan insanın düşmanıdır.¹⁸⁷

Ölçülü bir ekonomi politik ikame için doğayı biricik ölçüt alabilir misiniz?

SÖZLER: Doğa kendi biçimini kendi amaçları için, sanat da kendi biçimini kendi amaçları için yaratır.¹⁸⁸ Kandinsky

Doğanın ve bütün sanatların tevhidini-amacını düşünmek insan için bir ödevdir. Düşünmek zorundayız, örneğin tevhit üzere olan bir şehir nasıldır? Bu bizim sorunumuzdur, doğanın değil! Tabi doğa da hiç kuşkusuz inşa ettiğimiz şehirden etkilenecektir ama esas etkilenen biz olacağız. Çünkü doğa her hâlükârda bizi aştığı için yoluna devam edecektir. Ama biz doğayı aşabilecek varlıklar değiliz. “Onunla görelî bir uyumu” sağlamak zorundayız.

Sana huzur veren bir şehir var mı?

Kahire, Persepolis, Petra, Palmira, Roma, Atina, Konstantinopolis, Afrodisyas, Efes, Paris, Viyana, St. Petersburg... Hepsî de

¹⁸⁶ Baudrillard, Jean, 2005, Sanat Dünyasının Kurduğu Komplo, Çev.: Oğuz Adanır, Paris, PDF Kitap, s. 7

¹⁸⁷ Wajda, Andrzej, 2016, Powidoki/Ardıl Görüntü

¹⁸⁸ Turani, Adnan, 2014, Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 561

zulüm üzerine inşa edildiler, her yerlerinden zulüm fıskırıyor ama o emekler, hayat algıları, zekâ, güzellik ve mükemmel çelişkiler yok mu, beni benden alır.

Çağının kentlerini nasıl görüyorsun?

Nasıl ki klasiği anlamak için modern anlamak gerekiyorsa, bugünü ve hatta arzulanan geleceği anlamak için de Hollywood'u anlamak gerekir. Ben bu kentlerde iyi bir hal ve gelecek göremiyorum.

FRAGMANLAR:

- *Sana mükemmel olmamayı nasıl öğreteceğim ben?*

- *Ben sevildim.*¹⁸⁹

Olan ve olması gereken birdir... Git dolaş yeryüzünü, kendisi veya yavrusu çirkin olan herhangi bir canlı bulmaya çalış. Emin ol ki bulamayacaksın!

Neler oluyor?

Peygamberane bir vicdan karşısında her insan çaresiz kalır, o anda terbiye edilmemiş her ego istese de istemese de yerin dibine girer.

SÖZLER: *"Sanat, içinde yer aldığı dünyada onun antitezi olarak yer alır. Sanat, aktüel dünyanın negatif bilgisidir."* Fredric Jameson

İnsanların değerli olanı ikame edebilmeleri için olgunlaşmaları gerekmez mi?

Martin jay, popüler müziğin tüketicisinin "çocuklaştırılmış" bireyler olduğunu iddia eder: "Yalnızca beslenme gereksinmesi gelişebilmiş çocuk yaştaki insanlar gibi, müziğin bugünkü dinleyicisi olan kişiler, müziği duyabilme yeteneklerinin gerilemesi sonucunda yalnızca daha önce duymuş bulunduklarının bir tekrarına tepki verebiliyorlar. Başka bir deyişle, yalnızca yaşanmış bir geçmişin içinde yaşayabiliyorlar."¹⁹⁰ Adorno ve Horkheimer'e göre; "Bir müzik sever, koşullandırılmış, belki de piyasa tarafından üretilmiş kulağıyla, hit olmuş bir şarkının ilk notalarını duyduğunda arkasından neyin geleceğini tahmin

¹⁸⁹ Walsh, Aisling, 2016, Maudie

¹⁹⁰ Dellaloğlu, Besim F., 2014, Frankfurt Okulunda Sanat ve Toplum, Say Yayınları, İstanbul, s.85

edebilmekte ve bundan da hoşnut olmaktadır. Kültür endüstrisi, kendi tüketicisi olan modern bireyi kendisi üretmektedir. Farklılık, aynılığa teslim olmanın fiyatını yükseltmek için geçerlidir.”¹⁹¹

Kontrol, öngörme, standardizasyon, kolonizasyon, yeniden üretim ve kârın maksimizasyonu gibi saplantılar zincirleme bir nesne insan, herkes olan insan inşa eder. Olgun insan, şahsiyet sahibi insan demektir, şahsiyetli insan ise bu sisteme göre düşmandır. Çünkü nesneleşmeye karşı direnir ve başka dünyalar düşünür. Fakat sayıları o kadar az ki, cehennemi çoğunluk bütün değerleri alt üst ederek yoluna devam ediyor. Bu cehennem sahnelerine, şeytanların yürüyüşüne her baktığımda, tevhidin kâinatı ne kadar hayati değerinde olduğunu çok daha iyi anlıyorum.

SÖZLER: “Kamera izleyiciye yöneltilmiş bir silahtır.” Heidegger

Beden üzerinde kurulan tahakküm de insanların olgunlaşmasını engelliyor mu?

Cinsel davranışlarda sapkın eğilimlerin-aşırılıkların ortaya çıkması, bana göre dünyanın-hayatın büyümesini aramanın sonuçlarından birisidir, tabi yanlış bir arama şeklidir... Yeme, içme, barınma, üreme ve bunlarla ilgili olan şeylerin biriktirilmesine dayanan bu kültür-uygarlık içinde, insanların anlam arayışı da bu seviyeye uygun şekilde gerçekleşiyor. Yani aşırı yemek yeme ya da sürekli tapu biriktirme ile cinsel davranışlardaki aşırılıklar arasında ben bir fark göremiyorum. İnsanı fizyolojik ihtiyaçlara indirgeyen ve onlara mahkûm eden bir kültür-uygarlıkta her türlü olumsuz sapma da kaçınılmaz hale geliyor. Üstelik bu ihtiyaçlarda da kontrollü kıtlık yaratılıyor ki; insanlar hayatın yegâne amacının bunları elde etmek ve biriktirmek olduğunu düşünsünler ve bunlar dışında bir hayat düşünmesinler. Hep aç hayvanlar düzeyinde kalsınlar ve asla olgunlaşıp şahsiyet olmasınlar. Gördüğüm kadarıyla bütün insanlık tarihi

¹⁹¹ Dellaloğlu, Besim F., 2014, Frankfurt Okulunda Sanat ve Toplum, Say Yayınları, İstanbul, s.116-117

bu şekilde gerçekleşti, şimdi de böyle ama artık değişmek zorunda. Kitleleri fizyolojik ihtiyaçlara mahkûm etmiş, bilişi de bu mahkûmiyete devamlılık sağlamak için salt araç haline getirmiş olan kültür-uygarlık aşılmadan, insan hiçbir şeyle estetik ve özneleştirici bir ilişkiye giremez.

SÖZLER: Doğada süs yoktur, varlığın kendisi vardır ve varlık kendinde güzeldir, süs biz insanların yüküdür.

İnsan neden giyinir?

İnsan basit bir amfora, bardak ve tabak yapar ama orda durmaz, onların hem formuyla hem de süslemesiyle daha çok uğraşır. Çünkü insan düşünen, hayal eden, iradesi olan ve doğadaki diğer canlılar gibi güzel görünmek isteyen bir varlıktır. Bugün çıplak topluluklara bakarsanız, süslenmek için vücutlarına birçok desen yaptıklarını görürsünüz. Boyun uzatma, vücudun farklı yerlerini delme gibi şeyler de formu değiştirme isteğiyle ilgilidir, ki bu çaba günümüzdeki estetik cerrahiye kadar uzanır. Güzel görünme isteği, bilincimizin gelişmesiyle paralel olacak şekilde hem vücudun formuyla oynamayı hem boyanmayı hem de giyinmeyi içine alarak yoluna devam etmiştir. Öyle görünüyor ki giyinmemiz, ahlaki ya da dini sebeplerden ziyade estetik bir ihtiyaçtır. Tabi bunda fizyolojik ihtiyaçlar ve coğrafi koşullar da etkili olmuştur.

SÖZLER: Kitle insanı-salt sosyal olan insan, ötekinin gözünde güzel görünmek için her şeyi yapar!

Primitif topluluklar tarafından yapılmış heykeller genelde çıplaktır, onlarda hareketlilik yoktur ve kişisel özellikler belirtilmemiştir. Arkaik, klasik ve barok tarzlara, yani toplumun gelişmesine, şehirlerin ortaya çıkmasına doğru gelindikçe; hareket belirtilir, artık heykeller giyinmeye başlar, konuşur, iş yapar ve hatta düşünür. Primitif dönemde mekân çizgisi bile görülmez, mekân-zaman algısının-bilincinin gelişimi ile süslenme ve giyinme paralel gelişmişe benziyor. Sanırım insan için edebiyat, bilim, felsefe ve sanat neyse giyinmek de bir bakıma odur.

İyi ve güzel olan, Tanrı'ya ve-veya doğaüstü bir kaynağa dayandırılmak zorunda değildir. İyi ve güzel olan, ilkeye uygun

olan şeydir. İlkeye uygun olmayan şey ise kötü ve çirkindir. Örneğin cinsellik, eğer insanı duyarsızlaştırıyorsa, hissizleştiriyorsa, öldürüyorsa, tüketiyorsa, bilincini köreltiyorsa ilkeye uygun değildir, kötü ve çirkindir. Ancak insanı daha duyarlı, canlı, bilinçli, anaç, merhametli, hassas, hayat dolu hale getiriyorsa ilkeye uygundur ve bu nedenle de iyi ve güzeldir. İlkeye uygun bir medeniyet inşa etmediğimiz sürece, ifrat ve tefrite mahkûm olmaya ve yaşarken ölmeye devam edeceğiz.

Sanat ve cinsellik, hiç kimsenin ve-veya hiçbir kültür-uygarlığın nesnel düzeyde belirleyici ve kontrol edici olamayacağı bir noktaya getirilinceye kadar özgürleştirilmelidir. Daha önce de söylediğim gibi; ölçülü bir ekonomi-politik ikame edilmediği sürece her şeyimiz zehirlenmeye devam edecek. Ölçülü bir ekonomi-politik dünyada herkes istediği gibi yaşayabilmelidir.

Sanat sadece sanat değildir... Paris ve Eyfel Kulesi ile New York ve Özgürlük Heykeli denilince akla sadece sanat değil, aynı zamanda özgürlük, aşk, bilim, felsefe, edebiyat ve iyi yaşam gelir.

∞ kirêt¹⁹² ∞

Bu dünyaya-kâinata nasıl bir gözle bakılmalı?

Bir şeyin başlangıcına ve sonuna hâkim değilsek, o şeyin üzerimizdeki hâkimiyetini aşamayız. Çok sınırlı varlıklarız, kâinata bir filozofun, şairin, sanatçının ve-veya bilim insanının gözüyle bakabiliriz. Fakat hiçbir göz Tanrıya ister inansın ister inanmasın son noktayı koyamaz... yoldayız, yolcuyuz!

Bu durum tedirgin edici değil mi?

Paul Klee'ye kulak verelim: Belki de sanatçı gönülsüz bir felsefecidir ve iyimserlikle bu dünyayı bütün olası dünyaların en iyisi ya da bir model olmayacak kadar kötü kabul etmese de

---

¹⁹² Kirêt: Çirkin

şöyle der: ‘Şu andaki biçimi bakımından bu dünya tek dünya değildir.’ Bu nedenle doğanın önüne yerleştirdiği bitmiş biçimleri irdeleyici gözlerle izler.¹⁹³

İnanmak-güvenmek çok zordur ama insanı mevcut kâinata mahkûm bir varlık olmaktan kurtaracak yegâne yol da inanmaktan geçer. Tedirginlik, irdeleyici gözler, şüphecilik ve çeşitli inanç halleri bizi canlı tutar. Nesne değiliz ki ya kararlı ya da kararsız varlıklar olalım. Bilinç sahibiyiz, dolayısıyla hem kararlı hem de kararsız varlıklarız. Bu durum bizi insan yapar ve kemal insana doğru hareket etmemizi sağlayan moment olur.

İnsan dünyaya o kadar daldı ki değerli-güzel olan hiçbir şeye inanmıyor. Bu konuda en kötü durumda olanlar ise kendilerine Müslüman diyen topluluklardır. Suriye’de bütün güçler benim kontrolümde olmalı diyen despot bir yönetimden dolayı iç savaş başladı. Devam eden bu iç savaşta şimdiye kadar “yüzbinlerce insan öldürüldü”. Dikkat edersen insan o kadar değerden düşürülmüş ki tam sayıyı veremiyoruz. Batı ise değil yurttaşlarının sayısını; ürettikleri telefon ya da otomobilin her bir parçasını biliyor-takip ediyor ve bir sorun gördüğünde hangilerini geri çağıracağını dahi biliyor.

Suriye savaşında bütün şehirler yerle bir oldu, insanlar yerlerinden-yurtlarından oldu ve mülteci durumuna düştü. “Birçoğu yollarda ve denizlerde öldü”. Dünyanın gözleri önünde İslam adına insanlar kesildi, yakıldı, işkencelerle öldürüldü. Bütün bu cehennemi olaylardan sonra Esed ve zihnietçi “bütün güçler bende ve Şam’da olacak, merkeziyetçi ulus devlet olarak kalmaya devam edeceğiz. Kimse kendi kendisini yönetmeyecek, herkes egemenliği eski gibi kabul edecek” diyor. Batıda ise en ufak bir yolsuzluğa karışan ya da birazcık değerli bir hediye kabul eden siyasi liderler hemen istifa ediyorlar. Bütün yerel idareler kendi kendilerini yönetiyor, ülkede hangi diller konuşuluyorsa o diller resmi olarak kabul ediliyor, eğitim

¹⁹³ Klee, Paul, 2007, Modern Sanat Üzerine, Çev.: Rahmi G. Ögdül, Altıkkırkeş Yayınları, İstanbul, s. 43

öğretim, kültür, sanat, edebiyat ve bilim alanlarında özgürce yaşayabiliyorlar.

Aleviler Suriye’de bütün güç Şam’da olacak diyor, Sünni Türkler Türkiye’de bütün güç Ankara’da olacak diyor, Şii Farslar İran’da bütün güç Tahran’da olacak diyor, Sünni/Şii Araplar Irak’ta bütün güç Bağdat’ta olacak diyor, Selefi Araplar Suudi Arabistan’da bütün güç Riyad’da olacak diyor. Azınlık durumuna düşürülenler; haklarını elde etmek ve özgür olmak için siyasi mücadeleye de girişmeler, silahlı örgütte kursalar, iç savaş bile çıkarsalar, egemenler bu diretmelerinden vazgeçmiyorlar. Çünkü şunu biliyorlar: İç savaş durumunda bile ben daha örgütlü olduğum için en az bir küresel güç bana yardıma gelecektir. Amerika olmazsa Avrupa, o da olmazsa Rusya ya da Çin... Yani her biri varlıklarını nicel çoğunluklarına ya da örgütlülüklerine verilen küresel desteğe borçlular ve birer sömürge durumundalar. Kendi içlerindeki farklılıkların ise sömürgecisi durumundalar. İslami topluluklar kötücül bir güç temerküz saptanmasının içinde adeta cehennemi yaşıyorlar. Bu cehennemi aşacak ne sınıflı toplum yapıları var ne özgürlük ve iyi yaşam bilinci gelişmiş halkları var ne de aklı ve vicdanı özgür olan bir entelijansiyaları var. Hak hakikat, iman, adalet, liyakat, temel insani hakları, insanın onur ve haysiyeti kimsenin umurunda değil. Genelde insanlığın, özelde ise İslami toplulukların bilgi sorunları olduğunu düşünmüyorum, en azından neyin zulüm neyin adalet olduğunu biliyorlar ama tek gerçeklik olarak bu dünyayı gördükleri için adaletli olmak yerine herşeyin sahibi olmayı tercih ediyorlar. Bu da doğal olarak zulüm oluyor ve bütün değerlerin düşmesine neden oluyor.

Oysa bütün dünya için vasat-merkez-örnek ümmet olmaları gerekmez miydi?

Halklar o kadar çirkinleştirildiler ki yeterince faşist olmayan partileri iktidar yapmıyorlar. Camiler, okullar, kuran kursları, cemaatler, laik olsun olmasın çeşitli dernekler, odalar, vakıflar ve özellikle de medya halkları sürekli aşırılıklara davet ediyor.

Çirkinleştirilme yaşımız gittikçe küçülüyor. Bugün çizgi film karakterleri bile çocuklara çirkinliği öğretiyor. Artık kimse çizgi

film karakterlerini sevimli yapmak için büyükleri bebekleştiriyor, bebekleri de büyütüyor. Hatta bu film karakterlerinin cins, tür ve cinsiyet gibi kimlikleri de belli değil.

Çirkinlikte bir doruk noktasındayız ve tam bir ucube sevicî çağın içindeyiz. Sanatçının, politikacının, iş insanının, düşünürün, edebiyatçının, bilim insanının ve teoloğun çirkin olanlarını sevmeye başladık. Artık hiçbir cicileştirici maskeye lüzum olmadan bağımıza basıyoruz bütün çirkinlikleri. Pusulasız ve ölçsüz bir kültür-uygarlık inşa ettik.

SÖZLER: Artık kendi ellerimizle yarattığımız bir cehennem tanrılarız; yaşasın, en sonunda başardık ve yaşayan ölüler kadar mutluyuz!

Sanat size yardım edemez mi?

Nietzsche sanatı, “güç iradesi”nin hizmetine sunar ve merhamet teorisinin bütününe reddederken; Schopenhauer sanatı, iradenin kör baskısına direnmenin bir yolu, onu olumsuzlamanın ön basamağı olarak alır.¹⁹⁴ Biz ne Nietzsche’nin üstün insanıyla ilgileniyoruz ne de Schopenhauer’un çektiği can sıkıntısı içindeyiz. Bundan dolayı sanatımız da o yüksek seviyelerin çok uzağında.

SÖZLER: Dünya; Paris, New York ve Londra arasında dans ediyor.

Adaletten uzaklaşan halklar ne hale gelirler?

*AYETLER: Ve biz seni ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik.*¹⁹⁵

Türkiye’de Karadeniz bölgesindeki bütün gayri Müslimler sürgün edildiler, kalan Lazlar ve Gürcüler ise asimilasyon sonucunda Türkleştirildiler. Bu bölgede eskiden ahşap ve taşın mükemmel uyumlarına örnek olan evler yapıldı. Sürgün ve asimilasyondan sonra güzelim Karadeniz kıyıları ve yaylaları çirkin beton binalarla doldu. Bu bölge Kürtlere, Alevilere ve gayrimüslimlere düşman kaleler haline getirilirken, Arap sermayesi seviciliğine ise peşkeş çekildi. Diğer bölgelerden de Ermeniler, Rumlar, Süryaniler ve Ezidiler sürgün edildi. O kadim

¹⁹⁴ Atayman, Veysel (çeviren ve derleyen), 2004, Varolmanın acısı, Schopenhauer Felsefesine Giriş, Donkişot Yayınları, İstanbul, s. 139

¹⁹⁵ Enbiya, 107. Ayet

halkların mimari birikimleri de diğer maddi ve manevi kültürleri de onlarla birlikte sürgüne gönderildi. Bunları yapanlar artık kaldırım yapmayı bile bilmeyen topluluklar haline geldiler.

Dünyada sanat nasıl düştü?

Önce sadece doğanın sesi vardı, derken insan sesi ortaya çıktı daha sonra insan eliyle doğada nota sesleri yaratıldı, sonra notalara sözler eklendi, derken görüntü de eklendi ve sanat düştü... Senfoniler yaratan ses dehalarının yerini, söz ve besmeyi bir arada yaratanlar aldı. Derken bunlara video eklendi ve şimdi ise artık dj'ler çağı başladı. Bu ilerleme değil, hatta yerinde sayma bile değil, yerin dibine girmedir. Bu durum insanlığın tüm etkinlikleri için de söylenebilir.

Sinema hakkında söylenebilecek bir şey varsa o da sessiz sinemadan sesli sinemaya, oradan renkli filmler ve ileri teknoloji ürünü özel efektlere kadar giden bir evrim ve teknik gelişme sürecinde zamanla sahip olduğu o illüzyon gücünü sözcüğün gerçek anlamında yitirmiş olduğudur. Bugün artık gösterilen şeyin görüntüde yer almayan simgesel bir anlama sahip olmasını sağlayamadığımız için ters olarak nitelendirilebilecek bir illüzyon duygusu yani gereğinden çok daha fazla miktarda imge üretiminin yol açtığı bir düş kırıklığı içinde olup, her yeri ekran ve imgeyle doldurmak gibi modern bir yanılsama içindeyiz.¹⁹⁶

Açıklık, seçiklik, güç ve tahakküm takıntımız bir pornografik çağ yaratmamıza neden oldu. Arzu, tutku ve anlam bizi terk etti. Birer ucubeye dönüştük.

Çirkinlik nedir ego?

Platon, hakikatin, maddi dünyanın gölgesi ve taklidi olduğu idealar dünyası olduğuna inanırken, onun çirkinliği; varlık olmayan (yokluk) olarak tanımlaması gerekirdi.¹⁹⁷

O halde çirkinlik yokluktur ya da yokluğa doğru gitmektir.

Peki, bunun bir ölçütü var mıdır?

---

¹⁹⁶ Baudrillard, Jean, 2005, Sanat Dünyasının Kurduğu Komplo, Çev.: Oğuz Adanır, Paris, PDF Kitap, s. 16-17

¹⁹⁷ Umberto Eco (Hazırlayan), 2009, Çirkinliğin Tarihi, Doğan Kitap, İstanbul, s. 24

Tab... Tevhidi, anaçlığı ve bilinci azaltan her ne varsa çirkinlik-tir-çirkindir; arttıran ne varsa da güzelliiktir-güzeldir.

Sanat yararlı mı?

SÖZLER: "Eğer sanat yararsızsa, hayat da öyledir."¹⁹⁸ Baudelaire

Tarih boyunca hangi sanat türleri ortaya çıktı?

Sırasıyla yedi sanat türünün ortaya çıktığı kabul edilir:

1. Resim ve heykel
2. Müzik
3. Tiyatro
4. Dans
5. Edebiyat
6. Yapı
7. Sinema

Halkların çoğunluğunun bu sanatlarla yüksek seviyede ilişki kurmalarını sağlayacak bir yol var mı?

Walt Whitman'a kulak verelim: Dünyanın haşmeti ve güzelliğinin dünyanın en küçük zerrelerinde saklı bulunduğundan şüphe etmeyi aklımdan bile geçirmem... Dahası, dünyanın haşmeti ve güzelliğinin alelade şeylerde, böceklerde, kaba insanlarda, kölelerde, cücelerde, çerçöpte ve döküntü şeylerdeki yansımalarının, sandığından çok daha fazla olduğundan da şüphe etmem.¹⁹⁹

Öyle sanıyorum ki terbiye edilmiş duyu organları, kalp ve akıl her şeyde her kimsede ya da her yaşam, varlık ve varoluş durumunda Sünnetullah'ın ayak izlerini görebilir. Whitman elbette ki çoğunluğun taşıyabileceği veya olabileceği bir insan tipi değildir ama insanı en azından böyle olabileceği bir yola sokmamız gerekir diye düşünüyorum. Olurlar olmazlar orası ayrı bir mevzubahis ama böyle bir yolun düşünülmesi bana göre hayati önemdedir. Bu yol düşünülürken zorunlu olarak

¹⁹⁸ Simmel, George, 2006, Modern Kültürde Çatışma, Çev.: Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 23

¹⁹⁹ Sontag, Susan, 2008, Fotoğraf Üzerine, Çev.: Osman Akınbay, Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul, s. 34

ilkelerden, ontolojiden, epistemolojiden, pratikten ve bunların görece uyumundan söz etmek durumundayız.

Sinemadan sonra da sanatlar olacak mı?

SÖZLER: Varolmak için ruh yetseydi kâinat-vücut olmazdı.

Bergman'nın yazdıklarını okurken çok garip bir duyguya kapıldım... "Bu adam, filmlerini izlediğim adamdan çok farklı" duygusu. Filmleri çok iyi ama yazdıkları pek öyle değil!

Ne demek istiyorsun?

Sinemanın 7. sanat olması boşuna değil. Çünkü Tanrısal olan ve bize görünebilecek her ne varsa, o çerçeveden adeta fıskırmaya başlıyor. Yazı öyle değil, onu bir Tanrı bile yazmış olsa, kâinatın herhangi bir yerinin çerçevelenmiş hali kadar insan üzerinde etkili olmayabiliyor. Tanrı bu yüzden olsa gerek ki, kitaplarında sürekli "eskilerin masallarını" anlatır ve ekler "Kâinata da bakın".

Varlığın ruh ve vücut boyutları var. Bu da iki şeyi zorunlu hale getiriyor: Bakmayı ve görmeyi. Bakmayı sadece göz olarak değerlendirmiyorum, bütün duyu organlarımızın-duyargalarımızın birlikte canlı olmasını ve daha çok kendi dışımızdakilere yönelmeyi kastediyorum. Görmek ise bilinçle; yani akıl, irade, vicdan, sezgi ve muhayyileyle ilişkilidir ve daha çok içimize yönelmeyle ilgilidir. Bakmanın ve görmenin tevhidini sağlayacak olan şey ise gerçek deneyimler olabilir. Hakikati bakma ve görme seviyelerinde deneyimlemek de doğal olarak gelecekte sinemanın ileri türevlerinin hayatımıza gireceğini gösteriyor. Bana göre geleceğin sanatları bu türevler olacaktır.

*SÖZLER: "Ben bir yazar değilim. Film yönetmeniyim. Kendimi sözcüklerle ifade etme ihtiyacını hiç duymuyorum."*²⁰⁰ Ingmar Bergman

Sinema ise yönetmenin kendini mutlak gerçekliğin, kelimenin gerçek anlamıyla kendi dünyasının yaratıcısı saydığı tek sanattır. İnsanın özünde var olan kendini onaylama eğiliminin en eksiksiz ve dolaysız gerçekleştiği alan, sinemadır. Film, duysal

---

²⁰⁰ Bergman, Ingmar, 2008, Sinematografi İnsan Yüzüdür, Çev.: Selim Özgül, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 87

bir gerçekliktir, seyirci tarafından da öyle algılanır, ikinci gerçeklik olarak.²⁰¹

Sinema, sanatlar içinde en inandırıcı olandır.²⁰²

∞ başî²⁰³ ∞

Yaratılmamız bir iyilik üzere midir?

*AYETLER: Ve Tanrı ışığı iyi olarak gördü ve onu karanlıktan ayırdı.*²⁰⁴

Kötülüğün nedeni nedir?

Olan ve olması gereken tevhit üzeredir ve insanın ağır sorumluluğu bu tevhidi korumaktır. Biz ise bu tevhidi parçaladık ve böylece kötülüğün pençesine düştük. İnsanlar için herhangi bir varlık türünün-soyunun tükenmesi ya da insanların öldürülmesi bile, artık istatistiki bir veri olmanın ötesinde bir anlam ifade etmemeye başladı. Bu bir akıl, tarih, ahlak ve gerçeklik tutulmasıdır.

İyi insanlar nerede?

*FRAGMANLAR: “İyi kılıçlar kınında durur.”*²⁰⁵

Eşekleştirme geçmişte yalnızca eşekleştirenlerin deha, zevk ve tecrübelerinden ibaretti. Bugün ilim de ona destek vermektedir. Bütün kitle iletişim araçları, radyo, televizyon, eğitim ve öğretim, basın, Doğu, Batı, tercüme, tiyatro vs. onun yardımına gelmiş; bilimsel psikoloji, teknik sosyoloji, politik psikoloji ve eğitim psikolojisi imdadına yetişmiştir. Eşekleştirme, teknik, teknoloji ve bilimle donanımlı hale gelmiştir. İşte bu yüzden

²⁰¹ Tarkovski, Andrey, 2017, Mühürlenmiş Zaman, Çev.: Mazlum Beyhan, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 183

²⁰² Tarkovski, Andrey, 2017, Mühürlenmiş Zaman, Çev.: Mazlum Beyhan, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 195

²⁰³ Başî- Qencî: İyilik

²⁰⁴ Genesis/Yaratılış, 1:4

²⁰⁵ Kurosawa, Akira, 1962, Sanjuro

onu tanımak da aynı ölçüde zorlaşmıştır. Kriter, yine tekrar edeyim; insanî bilinç ve sosyal bilinçtir.²⁰⁶

İyi insanların tevhit bilincini kuşanarak şehirlere ve kentlere artık inmesi gerekiyor!

SÖZLER: "İyi basit; kötü ise çok yönlüdür." Aristoteles

İyi ancak ve ancak Tanrı için basit olabilir. Biz yaratılmışlar ya da sınırlı varlıklar için iyi de kötü de çok yönlüdür. Hatta kötülük, iyilikten daha basittir. Çünkü kötünün tek bir amacı vardır, o da iyyinin yerine geçmektir ve bunu insanın neredeyse fizyolojik ihtiyaçlarını kullanarak yapar. İyi ise genel olarak hem kötülüğün yerine geçmeyi hem de kötüyü görece bir terbiye altında tutarak yola devam etmeyi amaçlar. Yani hem değişeni hem de değişmeyen belli ölçülere göre muhafaza etmesi gerekir. Bu da çok zor olduğu için Tanrı, 'şeytaniliği-kötülüğü dağlara yükledik ve dağlar onu taşıyamadı' demez, 'Tevhit'i-iyiliği dağlara yükledik ve dağlar onu taşıyamadı' der.

SÖZLER: Kötülük için bir çağ dalgasına demir atmak yeterlidir ama iyilik için Tevhit'e doğru sürekli yolda olmak gerekir!

İyyinin hakiki dikey ve yatay boyutları vardır, kötünün ise hakiki olmayan dikey ve yatay boyutları vardır. Özellikle de sıradan kötülüklerin hiçbir boyutu yoktur ama gelişmiş kötülüklerin hakikatten pay almayan dikey ve yatay boyutları mutlaka vardır. Çünkü daha önce de söylediğim gibi şeytan, tanrıyla iş birliği yapmadan tanrılık taslayamaz. Firavunlar, Sezarlar, Sultanlar, Padişahlar, Hitlerler, Saddamlar ve bütün despotlar, büyük kitlelerde görece bir rıza oluşturmak ve böylece yeryüzünün tanrısı olmak için her zaman tanrıyla iş birliğine önem vermişlerdir.

SÖZLER: "İyilik varlıktadır, kötülük yokluktur." İbn Arabi

Bu kötücül atalar geçmiş i sizi nasıl etkiledi?

Heidegger'e kulak verelim: "Hiçbir çağ, bu çağın bildiği bunca şeyden daha çoğunu bilmedi. Hiçbirinin bilmek ve ustaca aşışlamak için bunca olanağı olmadı. Ne var ki, hiçbir çağın 'asıl olan' hakkındaki bilgisi bizim çağımızdaki kadar az olmadı."

²⁰⁶ Şeriati, Ali, 2013, Bilinç ve Eşekleştirme, Çev.: Murat Demirkol, FECR Yayınları, Ankara, s. 37

O kadar uzunca süre şirk kültürü içinde yaşadık ki ve ulus devletlerle birlikte o şirk zamanlarının yüceltilmesine maruz kaldık ki, artık sağlıklı düşünemez hale geldik. Bilincimiz paramparça oldu, bozulmamış köklerimiz olan ve olması gereken halinden çok uzaklara düştük. Esas kökler ve olan-olması gereken tevhide ortadan kalkınca; bilmenin, yapmanın hem kendileri hem de bunların eşgüdümü parçalandı. Bunlar da doğal olarak ruhu nesneleştirdi, Varlıkla bağları kopardı, insanı duyarsızlığa, yaşayan ölü durumuna hapsetti. Hayatın neşesi, huzuru, tutkusu ve anlamı bizi terk etti.

Şeytanların mabedinde mutlu olmak bile bir puta mı dönüştü?

*FRAGMANLAR: İnsanların çoğu bu şehirde mutlu ve biz bununla gurur duyuyoruz.*²⁰⁷

Bu kötü dönüşüme filozofların da katkıları oldu mu?

Kant; “pratikten olması gereken çıkmaz” der ve ona göre salt pratik usun temel yasası şudur: “Öyle davran ki, senin istencinin maksimi her zaman genel bir yasa koymanın ilkesi olarak geçerlik kazanabilsin.”²⁰⁸ Kant’ın numeni ve fenomeni birbirinden tamamen ayırdığını da unutmamak gerekir...

Dinleri ve hatta bilimleri nasıl ki egemenler ve onların memurları hayatın esaslarına dokundurmayan hale getirip göğe yolladırsa, bana göre Kant’ın felsefesi de aklı-ölçüyü ve dolayısıyla ahlaki göğe yollamaktan farklı değildir. Yani neredeyse salt formel olan, peygamberlerin bile uyamayacakları, uysalar bile hayatlarını cehenneme dönüştürecek bir ahlaki şehirlere ve kentlere nasıl indireceksiniz! Kant’ın peygamberane niyetinden asla şüphe etmiyorum, buna benim de kimsenin de hakkı olduğunu düşünmüyorum, sadece düşüncesini bilincimin konusu kılmaya çalışıyorum.

Sence Kant’ın felsefesine hayat verilebilir mi?

Verilebilir elbette. Ama olanı olması gerekenden ve numeni de fenomenden “tamamen ayırdığınızda” bu mümkün olabilir mi? Mümkün olsa bile, bu iyi, doğru ve güzel bir hayat olabilir

²⁰⁷ Lien, Jens, 2006, Sorun Yaratan Adam

²⁰⁸ Kant, Immanuel, 2001, Pratik Usun Eleştirisi, Çev.: İsmet Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, İstanbul, s. 56

mi? Hiç sanmıyorum! Bana göre simetrik ve asimetrik halleri düşünülmeden felsefesinin şehre inmesi mümkün değildir.

Nasıl yani?

Felsefem üzerinden açıklayayım: Olanı olması gerekenden ve numeni de fenomenden tamamen ayırdığınızda, salt pratik usun temel yasasının-maksiminin hayat bulması için, bu ayırdıklarınızın yerine ya da ortasına “ilke gibi bir şey” koymanız zorunlu hale gelir. Aksi halde yasanın hayat bulması imkânsızdır. Bu arada belirtmeliyim ki, kendimi birçok bakımdan Kant’ın öğrencisi ve devamı olarak görüyorum. Şimdi... Tanrının zatının bilgisine, özellikle de sezgi ve tevhit çağ dalgalarına ulaşmadığımız sürece ulaşamayız ama varlığın-hayatın-varoluşun görelî bilgisine daha şimdiden ulaşabiliriz diyorum. Bu da aslında Kantçı yaklaşımla simetrik, klasik ve modern fizik paradigmalarına, numen ve fenomen ayırımına uygundur diyebilirim. Ama diğer taraftan da diyorum ki; olan ve olması gereken tevhit üzeredir, bu bakımdan onun felsefesinin asimetrisiyim. Ben, numen ve fenomen ayrıklığını “Tanrısal olan-ilke” ile aşıyorum. Olan ve olması gereken de bu Tanrısalığa içkindir diyorum.

Nasıl?

İlke, yani tevhit, anaçlık ve bilinç hem Tanrısaldır-Numenseldir hem de bütün kâinatta, insan ve toplum dünyasında gözlenir-Fenomenaldir. Diğer taraftan tevhit, anaçlık ve bilinç hem olandır hem de olması gerekendir, çünkü başka türlü varlık varolamazdı. Varlık var olduğuna göre numenal ve fenomenal, olan ve olması gereken tevhit üzeredir diyorum. Gördüğün gibi bazı bakımlardan Kant’ın devamıyım yani simetrisiyim ama bazı bakımlardan da devamı değilim yani asimetrisiyim.

Peki, bu yeni durumdaki felsefe iyi bir ahlaki ikame etmeye yeter mi?

Hayat bir bütündür, o halde bu felsefeyle görece eşgüdüm içinde olan bir ekonomi-politiği, şehri, toplumu, psikolojiyi ve bilimi de düşünmek zorundayım.

Hiç kuşkusuz bir Tanrı ayetini dile getirir gibi güzel konuşmak değerlidir. Ama sözlerinizin içini yeterince-gerektiği gibi dol-

durmadığınızda, bütün dinlerin, bilimlerin ve felsefelerin başına ne geldiyse sizin de başınıza aynısı gelir. Esasınız göğe yolların, karikatür halleriniz de yere indirilip insanları kula ve dünyaya kul etmek için kullanılır. Ve bütün bunlar da insanların umudunu tüketir.

Umudu neden tüketir?

Çünkü “sıradan insan” haklı olarak şunu düşünür: Bunca din, peygamber, âlim, filozof, bilim insanı, sanatçı ve edebiyatçı şu hayatı yaşanmaya değer kılamadıysa, insanları insana ve dünyaya kul yapmaktan kurtaramadıysa, ben şu fakir halimle ne yapabilirim ki? Bunu dedikten sonra ya kitle-sürü içinde kalmaya devam eder ya da hayatına kendi elleriyle son verir. O halde sorumluluğumuzun çok ağır olduğunu görmek ve bu sorumluluğun gereklerine uygun bir düşüncüyü ikame etmek zorundayız.

Kitlelerin sevgisi ya da nefreti, düşünür için bir ölçüt olmalı mı ego?

Platon bu konuda şunları söyler: Kimseye kendinizi sevdirmeye kalkmayın. Yapılması gereken şey kendinizi sevmeye bırakmaktır. Önemli olan hayatta en çok şeye sahip olmak değil en aza ihtiyaç duymaktır.

Platon’a katılmakla birlikte, kendi adıma şunları da söyleyebilirim: Dünyaya düştüğümden beri, maruz kaldıklarım ve görece tercih ettiklerim var. Önce bunları bir düşüneyim dedim. Çok geçmeden fark ettim ki hem bir şeylere şahit oluyorum hem de bir şeyleri istesem de istemesem de yaşıyorum. Bütün bunların üzerinde olan bir şey aradım, bir amaç olmalıydı, göklerden inen, yeryüzünde menzil alan bir şeyler olmalıydı ve onları aramak için yola düştüm. Şimdiye kadar ulaşma ulaşma dikey eksen olarak gördüğüm “ilkeye-Tab’a” ve yatay eksen olarak gördüğüm “tevhidi tarih felsefesine” ulaştım. Bu iki eksenin, düşünebildiğim bütün ontolojik, epistemolojik ve pratik âlemlerini düşünmeye gayret ettim. Gayretlerim sonucunda ulaştıklarımın tümüne “tevhidi felsefe” adını verdim. Daha sonra da bunları insanlarla paylaşmaya karar verdim. Dileğim sevmek ya da nefret edilmek değil, dileğim onların da yola çıkmaları,

ben ve benim gibi yola düşenleri, anlamaya çalışanları okumaları, anlamaları, sohbet eder gibi bizlerle hesaplaşmalarıdır. Belki de bütün anlam ve amacımız, belki de şu beden içindeki hayatımız bunlardan başka bir şey değildir. Ama umuyor ve diliyorum ki; bunları yaptığımızda rahman ve rahim olan Allah'ın huzuruna iyi kullar olarak çıkarız. Onun Rızası dışında bir amacım yoktur, aklım bunu yapabilecek güçte mi bilemem ama kalbimin muradı budur.

Tevhidi felsefe dışında başka bir yol yok mu?

İnancım ve düşüncem odur ki; ne kadar insan varsa Ona giden o kadar yol vardır. Fakat, eğer bir yolun pusulası ve menzili yoksa, yani dikey ve yatay eksenleri yoksa, o şeytani bir yol olabilir. Pusula ve menzil yitirildiğinde insan kendisine taparken kendisini bulabilir. Bu potansiyele sahip varlıklar olduğumuzu göz ardı etmememiz gerekiyor.

1976'da lise öğrencilerinin %46'sı insanlara genel anlamda güvenirken, bu oran 1997'de %26'ya düşüyor... 1968'e göre 1990'da öz değer duygusu, %86 oranında daha yüksek... Narsisizm verilerine göre 1950'lerde 14-16 yaş grubundaki ergenlerin %12'sinde "ben önemli bir kişiyim" yanıtı gelirken, 1980'lerde bu oran %80'lere çıkıyor.²⁰⁹

İnsanlar nereye dönmeliler?

Doğaya uyumdan geriye yalnızca doğaya karşı sertleşme kalmıştır. Günümüzde koruyucu ve korkutucu renklerin yerini uzak görüşlü amaçsallıkla özdeş, doğaya kör bir hükmediş almıştır.²¹⁰ Doğaya olabileceğimiz en doğal şekilde dönmemiz gerekiyor!

Kant'a kulak verelim: Doğa, sanki insandan kendi yaşamını bu yetiye (akla) göre düzenlemesini talep etmektedir. Ahlak yasası, böylece, doğada bulunmayan ama doğanın bir armağanı olarak akıl tarafından üretilmiş bir yasa olarak, insan özgürlüğünün bir göstergesi olur.²¹¹

²⁰⁹ Merter, Mustafa, 2014, Psikolojinin Üçüncü Boyutu, Nefs Psikolojisi ve Rüya-ların Dili, Kaknüs Yayınları, İstanbul, s. 371

²¹⁰ Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, s. 240

²¹¹ Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 82-83

Ahlak akla içkinse, akıl da doğaya içkinse o halde hem ahlak hem de akıl doğaya içkin olmuş olur. Yani olan ve olması gereken doğada tevhit halindedir. İşte bu tevhit insanı özgürleştirir.

Doğayla aranızda bir fark yok mu ego?

Elbette var... Doğada olan ve olması gerekenin tevhidini verili halde zaten vardır. İnsani ya da kültür alanı dediğimiz alanda ise bu artık bir ödev halini alır. Bizi insan yapan da zaten budur. Yani bilinçli-iradeli varlık olmamız bu anlama gelir. İnsan, olan ve olması gerekeni parçalayabilen ama parçalamaması istenen de tek varlıktır. Dinler bu nedenle sadece insanlara gelir ya da bu nedenle sadece akli olanlar inanabilir ya da inancı terk edebilir.

O zaman olan ve olması gerekenin tevhidinin parçalanmasına Tanrı izin vermiş mi oluyor?

Bilincin-iradenin ortaya çıkması için izin vermiştir ama bu ölçüsüz olmamızı gerektirmez... Tanrı ya da kâinat, bizden hem dikey hem de yatay eksenleri ölçüt olarak dünya üzerinde yol almamızı, değişmemizi ve dönüşmemizi talep ediyor. İnsan bunu terk edebilir ve şunları söyleyebilir: "Dikey ekseni tanımiyorum, yatay ekseninde ise biliş çağı dalgasında kalacağım ve tevhit çağı dalgasına da istersem salt bilimsel-teknolojik devrimler yaparak, gerekirse uzay-zamanı manipüle ederek ulaşacağım". Fakat Tanrı da kâinat da bilincimiz de bunun şeytani olacağını söylüyor. Çünkü bu, dikey ve yatay eksenin doğal köklerinden kopuşu ifade eder ve bizi yok oluşa götürür.

Şunu kabul ediyorum: Söylediklerimin bilimsel, felsefi boyutları olduğu gibi inanç boyutu da var. Yani bütün düşüncelerimi tamamen bilgi-episteme alanında kalarak nesnel düzeyde temellendirmem imkânsızdır. İnsanın insana, Tanrıya ve kâinata inancına ihtiyacımız var. Akli selim her insanın da böyle bir ihtiyacı vardır.

Tarih de yardımcınız olabilir mi?

Elbette, bak onu belirtmeyi unuttum. Tanrı sözleri-ayetleri, kâinat yasaları-ilkeleri, tarihi tecrübelerimiz ve elbette gezegeni

tükenme noktasına getirmiş olmamız, insanın hem dikey hem de yatay eksenleri dikkate alması gerektiğini kanıtlar. Bütün bunlar kendimizi terbiye etmemiz gerektiğini ispat edemiyorsa, ne diyebilirim ki! Artık şeytana gerek yok, biz zaten birer şeytan olmuşuz demekten başka bir söz bulamıyorum!

Sen hangi ırkın, dilin ve dinin mensubusun?

Ben Tevhit ehlindenim; iyi olan bütün insanlarla beraberim. Hangi ırktan, dilden, dinden, inançtan ve düşünceden olursa olsun bütün insanlar benim kardeşimdir. Kötülüğü ortadan kaldırmak, yeryüzünü bir cennet haline getirmek, barışı, özgürlüğü, adaleti, sevgiyi ve merhameti her yerde ikame etmek için bütün insanlığı Tevhit'e çağırıyorum!

∞ rūhane²¹² ∞

Müslümanların ahlakla veya iyi yaşamla ilgili bilgi eksiklikleri olduğunu düşünmüyor musun?

İlim dediğiniz, doğruluğundan şüphe etmediğiniz bir bilgi üzerine kurulmuştur. O da nedir? Vahiydir. Onun için Allah vahiyi "ilim" olarak tanımlıyor. Onun doğruluğundan asla şüphe yoktur. Oysa Batı'daki ilim/bilim dedikleri science dedikleri şey tabiattan elde edilen şeydir. Ve o da bakın postmodernizmle birlikte doğruluğundan şüphe eder hale gelmiştir.²¹³

Öncelikle Abdurrahman Arslan'a olan saygımı ve sevgimi belirtmeliyim ama bununla birlikte, İslami coğrafyada bilgiye ve Batı'ya bakış genel olarak bu şekildedir diyebilirim. Bu bakış, Batı insanını, toplumunu ve insan hakları yaklaşımını bile neredeyse kötücül olarak görür. Bence bu bir akıl tutulmasıdır.

Neden?

²¹² Rūhane: Ahlak

²¹³ Arslan, Abdurrahman, 2017, Kibleyi Kaybettiren Dönüşüm, Beyan Yayınları, İstanbul, s. 149

Batı, modernizm veya postmodernizm, bilim ya da science üzerine inşa edilmiş bir dünyadır ve en azından kendi içinde bir takım üst ahlaki kurumları, evrensel yasaları ve değerleri inşa edebilmiştir. Müslümanların bu saydığım şeylere hayat verememiş olmaları trajiktir. Bundan daha da trajik olan ise, kendilerini Batı'ya göre daha değerli görmeleridir. Tam bir akıl tutulması yaşadıklarını düşünüyorum.

Bu durumu nasıl açıklıyorsun?

Aklın, fiziğin, insanın ve toplumun bilgisinin olmadığı yerde hiçbir ölçüte de sahip olamıyoruz. Bu nedenle de gerçeklikle bağımız kopmuş görünüyor. Allah'ın ayetlerini okuyabildiğini iddia eden bilincimiz ne düşünmeyi ne insanı ne toplumu ne de kâinatı biliyor. Aslında bomboş bir zihinle ne Kuran'ı ne insanı ne toplumu ne de kâinatı Allah'ın adıyla okuyabiliyoruz. Bu da hiçbir ölçüye ve bilgiye sahip olmayan, hiçbir şeyin devamı durumuna gelemeyen, kendisiyle, başkalarıyla ve doğayla sorunları olan garip bir varlık olmamıza neden oluyor. Bu garip varlık, kendisi gibi garip varlıklarla kuşatıldığı için, yani farklılığın olmadığı cemaat türü bir toplulukta yaşadığı için, bir çeşit illüzyona hapsoluyor. Bu öyle bir illüzyon yaratıyor ki, Tanrıyla bağı olmadığı halde varmış gibi, ahlakla, akılla, bilgiyle ilgisi olmadığı halde ilgisi varmış gibi bir duygu-psikoloji yaratıyor. Bundan dolayı da Şark'ın-Doğu'nun en sıradan insanı da en aydını ya da entelektüeli de neredeyse aynı seviyede ve kendisi dışındakileri adeta küfür içindeymiş gibi görüyor. Bu halimizi tedavi etmemiz gerekiyor. Kendimize, İslam dinine, doğaya ve insanlığa daha fazla zarar vermememiz, hasta olduğumuzu kabul etmemize bağlıdır.

Daha önceleri ahlak ve bilgi ilişkisini hiç düşünmediler mi?

Müslümanların İbn Haldun dışında akılcı olan âlimleri olmamıştır diyebilirim, bu nedenle de hiçbir şeyin hakkını verebilecek durumda olmadılar, bugün de verebilecek durumda değiller.

Tasavvufi yaklaşıma göre insan nefsinin ve hayatının seyri; lev-vame, mülhime, mutmainne, marziye, radiye ve kâmile olmak üzere altı (6) aşamadan oluşur.²¹⁴

Bazı kaynaklarda levvameden önceki mertebeye emmare de eklenir. Ana akım İslami kültür nefsin öldürülmesi gerektiğini savunurken, tasavvufi yaklaşım ise nefsi yüceltir, çünkü belli aşamalarla onun güzelleştiğini savunur.

Bu iyi bir düşünme şekli değil mi?

Hayır değil, çünkü bu savunmaların hiçbirisi olgusal ve-veya akılcı olmamıştır. Yani insanlar ya da kâinat gözlemlenerek bu bilgilere ulaşılmamıştır. Daha çok Kuran ayetlerinden yola çıkılarak ideal bir insanın hangi aşamalardan geçerek kâmil insan olduğu-olabileceği düşünülmüştür. Olgusal ve akılcı yaklaşım olmadığı için, bu aşamalar Maslow'un, Piaget'in, Kohlberg'in, Erikson'un kuramları gibi psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve ekonomi gibi disiplinlere ne öncülük etmiştir ne de bu disiplinlere içerik sağlamıştır. Belirtilen nefis aşamalarının teorik ve pratik karşılıkları yeterince üretilmemiştir. Adeta ilahi birer ayet gibi üretilip oracıkta kendi hallerine terk edilmişlerdir. Şizofrenik halimizin temeli de aslında bu şekilde atıldı. Bir tarafımızda hayatla, doğamızla, bilgi-bilimle ilgisi olmayan devasa bir din metni ve dini külliyat var diğer tarafta ise akıp giden gerçek bir hayat var. Bizim, hakkını teorik ve pratik olarak verebileceğimiz iyilerimiz, doğrularımız ve güzellerimiz olmadığı halde sürekli varmış gibi yaptık. Şahsiyetin, bireyin, toplumun, sınıflı yapının olmadığı bir yerde herkes varmış gibi davrandığı için, ikiye bölünmüş, gerçeğe bağlı olmayan garip varlıklara dönüştük. Bir tane büyüğümüz de olmadığı için, yani bu hasatalıklı yapıyı hakıyla gören ve aşan bir bilincimiz-filozofumuz olmadığı için de düştükçe düşünüyoruz.

Hayatınızın bir sınav olduğunu göz önüne alırsan ahlâka bakışın nasıl olabilir?

²¹⁴ Altıntaş, Hayrani, 1986, Tasavvuf Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 46

İbrahim'in tabi tutulduğu sınav, Kierkegaard'a göre üç problem göz önüne alınarak incelenebilir: 1. Etik olan ereksel biçimde askıya alınabilir mi? 2. Tanrıya karşı yerine getirmemiz gereken mutlak bir ödev var mı? 3. İbrahim'in amacını ötekilerden gizlemesi etik açıdan savunulabilir mi?²¹⁵

Etik, ödev-amaç, kurban ve Tanrıya kulluk birbirinden bağımsız değildir. Tanrıya kulluk etik bir ödevdir ve bu uğurda yaşanan bir ömür de bir kurban olmak olur. Bütün bu oluşun hayat bulması ise; ontolojik, epistemolojik ve pratik boyutları ile şahsiyet dostu olan bir kamusalılığın düşünülmesini ve ikame edilmesini gerektirir. Hristiyanlar ve Museviler böyle bir kamusalılığı görece inşa edebildiler ama Batı dışında henüz böyle bir dünya düşünülmüş bile değildir. Bu durumun farkında olan bir bilgelige sahip olmadığımız gibi, köle ahlakına ve çirkinliğe alışmış olduğumuz için, kendimiz dışındaki neredeyse herkesten sürekli nefret ediyoruz.

Tevhidin anlamını ve değerini düşünen-bilen her şahsiyet bir peygamber gibi insanların arasına karışmak, yani şehre inmek zorundadır. İnmediği taktirde tevhide ihanet etmiş olur, çünkü tevhit bütün insanlarla konuşmak ister, sadece tek bir insanla değil!

*SÖZLER: "Sevgi bilgeceştir, nefret ise aptalcadır."*²¹⁶ Bertrand Russell

Bu topraklarda bilgelerin sonu nasıldır?

Me-ti, ozan Kin'in dizelerini andı: İyi adamın sorguya çekilmesi...

*Öne çık: Duyduk ki,
Duyduk ki iyi bir adammışsın.
Satılık değilmişsin ama
Eve düşen yıldırım
Satılık değildir o da.
Dönmezmişsin bir kez söylediğinden.*

²¹⁵ Kierkegaard, Søren, 2006, Kaygı Kavramı, Çev.: Türker Armaner, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Önsözden

²¹⁶ Russell, Bertrand, 1959, Face to Face/Gelecek Nesillere Not

Neymiş söylediğin?
Onurluymuşsun, söylemişsin düşünceni açıkça.
Hangi düşünceni?
Yüreклиymişsin.
Kime karşı?
Bilgeymişsin.
Kimin için?
Düşünmezmişsin kendi çıkarını.
Kiminkidir o zaman düşündüğün?
İyi bir arkadaş mısın?
İyi insanlar da var mı arkadaşların arasında?
Dinle şimdi: Biliyoruz
Düşmanımız olduğunu. Onun için
Bir duvar önüne götüreceğiz şimdi seni.
Ama hizmetlerini
Dahası iyi yanlarını da göz önünde tutarak
İyi bir duvar seçeceğiz sana, ve
Seni iyi tüfeklerden fırlayacak iyi kurşunlarla vurup
İyi bir kürekle iyi toprak atacağız üstüne.²¹⁷

Bilgi ve ahlakın ötesinde gördüğün bir şey var mı?

FRAGMANLAR: Kapıda durup, iki yaşlı insanın birlikteliğine baktım. Ayrılmaları gereken gizemli noktaya yavaş yavaş yaklaşmalarına. Şerefi ve tevazuyu gördüm. Ve bir an için sevginin her şeyi kapladığını fark ettim. Hatta ölümü bile!²¹⁸

Nesnel bir ahlak ve estetik bilgisine ulaşılabilceğini düşünüyor musun?

Bilginin, estetiğin ve ahlakın nesnel düzeyleri biz insanlara kapalıdır diye düşünüyorum. Bu alanlardaki nesnellik ancak ve ancak bir Tanrı için mümkün olabilir. Kant'a kulak verelim: Estetik yargılar matematikteki ve fizikteki yargılara benzemezler, onlar nesnellige ulaşabilecek yargılar değildirler. Onların evrenselliği öznel evrenselliiktir.²¹⁹

²¹⁷ Brecht, Bertolt, 1977, ME-Tİ Tarihte Diyalektik, Çev.: Ahmet Cemal, Günebakan Yayınları, İstanbul. s. 67

²¹⁸ Bergman, Ingmar, 1976, Face to Face

²¹⁹ Timuçin, Afşar, 2013, Estetik, Bulut Yayınları, İstanbul, s 73

Genel bir çerçeve de mi yok?

Bazı hayvanların genetik olarak aynı ama morfolojik olarak farklı olduğunu görürüz. Bazı dişiler kendilerini klonlayarak ürerler. Bazen sadece dişi bazen de hem dişi hem eril olanları klonlarlar. Doğanın bu şekilde hareket etmesi, asıl amacın hayat olduğunu bizlere ispatlar. Her şey hayatın kaynağından pay aldığı ölçüde meşrudur. Ama varlık nesneleşiyorsa yani hayat ve etkinlik azalıyorsa yapılan-olan şey meşru olmaktan uzaklaşır. O halde genel çerçeve “daha çok hayat” olabilir.

Bu daha çerçevesel olamaz mı?

İlke-Tab... Daha çok tevhit, daha çok anaçlık ve daha çok bilinç. İşte her şeyin çerçevesi ve meşruiyet ölçüsü.

Bu ölçü asaletinizi nasıl koruyabilir?

Bu ölçüye sarılarak tevhit çağı dalgasına doğru yola çıkmamız gerekiyor. Aksi halde asalet, kötücül bir dönüşümle kesinlikle yitirilir.

SÖZLER: Asilik, asaletini yitirenlerin hastalığıdır.

Bir kedinin asaletini herhangi bir insanda görememek, bu nasıl bir bedduanın kabulüdür ya da hangi günahın bedelidir? Sürekli hangi ayetlerle savaştık ki bu ilginç hale geldik? Asalet, her varlığın ontolojik motifidir, bu kaybedildiği için ortaya çıkan boşluğu asilik makyajı ile yok etmeye, görmezden gelmeye çalışıyoruz ve bu hususta yarışıyoruz.

Sevildiğinizi düşünüyor musun?

SÖZLER: “Ahlaki anlamda Tanrı sevgidir.”²²⁰ Andrey Tarkovski

Dinler sizi iyi mi yapıyor kötü mü?

Nietzsche’ye kulak verelim: İyi nedir? -İnsanda güç duygusunu, güç istemini, gücün kendisini yükselten her şey. Kötü nedir? -Zayıflıktan doğan her şey.

---

²²⁰ Tarkovski, Andrey, 2011, Zaman İçinde Zaman, Günlükler 1970-1986, Çev.: Seda Kervanoğlu, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 12

Mutluluk nedir? -Gücün büyüdüğü duygusu -bir engelin aşıldığı duygusu.²²¹

Egemenlerin kontrolünde bir kültüre dönüşmüş olan dinler insanı güçten düşürüyor ve zayıflatıyor. Bu nedenle de kültür haline getirilmiş bütün dinler dikey ve yatay eksenlerle aşılmalıdır.

İnsan, olanın ve olması gerekenin tevhidini neden düşünmeli?

FRAGMANLAR: *Yaşamamı istemiştin.*²²²

İnsan olduğu için... Hayvanlar kâinata baktıklarında neredeyse sadece olanı görürler. İnsan istese de salt olanı göremez hem olanı hem de olması gerekeni, yani her yerde ilkeyi-Tab'ı görür. Ona uygun davrandığında ve düşündüğünde iyi, güzel ve doğru; uygun davranmadığında ve düşünmediğinde ise kötü, çirkin ve yanlış ortaya çıkar. Hayvanlar görece sadece olanı gördükleri için davranışları etik açıdan değerlendirilmez. Fakat insan hem olanı hem de olması gerekeni görebilen bir varlık olduğu için, zorunlu olarak sorumluluk sahibidir ve bu nedenle de davranışı etik açıdan değerlendirilir.

SÖZLER: *"Etik ve estetik bir ve aynı şeydir."* Wittgenstein

Hume, "olandan olması gereken çıkmaz" derken, aslında bütün materyalist felsefesiyle de çeliştiğini fark edememiştir. Çelişki şuradadır: Nasıl oluyor da "salt olanlar" alemi içinden "olması gereken"i düşünen insan gibi bir varlık ortaya çıkıyor? Çıkmaması gerekmez miydi? Diğer taraftan, salt olan, yani nesne-olgular evreninin içinden nasıl oluyor da özne-özgür olmak isteyen bir varlık çıkıyor. Olması gerekeni düşünen, özne olmak isteyen bir insan var ise, ki var, o halde varlık sadece olan değil aynı zamanda olması gereken üzeredir.

Olan ve olması gerekenin tevhidi parçalandığında hem olan hem de olması gereken tek başına kalır. Varlık ve varoluşa düşman, kısır olan bu durum Sünnetullah'a uygun değildir... Böyle bir durumda insanlar; güzel, iyi ve doğru görünmek için

²²¹ Nietzsche, Friedrich, Deccal, Hristiyanlığa Lanet, Çev.: Oruç Aruoba, Hil Yayınları, s. 6

²²² Garcia, Nicole, 2016, Mal de Pierres

sürekli illüzyonlar-maskeler inşa ederler. Bu inşa, insanın kendi eliyle yarattığı boşlukları ve putları daha da kurumsal-köklü hale getirir. Hadsiz, doyumsuz ve azgın bir insan tipi ortaya çıkar. Bu azgınlık sürekli yeni maskeler talep eder, derken maskeler kendi kendilerini üretmeye başlarlar. Gün gelir olumlu sapmalar bu duruma “yabancılaşma”, “Varlığı unutma”, “ontolojisiz uygarlık” dediklerinde etraflarında tutunabilecekleri hak ehli insanlar kalmaz. Derin bir yalnızlık içine düşerler, çünkü maskelere tutunulamaz. O ne acı bir yalnızlıktır keşke bilseniz! Düşünen insanın trajedisini ancak peygamberane iniltilerin içindekiler anlayabilir. Düşünen insan hem hakikati hem de tutunacak insanlar arar, tutunmaya çalıştığı her maske elinde kalır, bu nedenle düştükçe düşer, düştükçe düşer. Felsefe tarihinde akla hayale sığacak ve sığmayacak onca farklı düşüncenin olmasının bir nedeni de işte budur.

SÖZLER: İnsan bir mahkûmdur ve hapisten çıkmasının birinci koşulu bu hakikati görmesidir.

∞ zayîn²²³ ∞

Hangi kötücül konuda istikrarlısınız?

Öğrenme güçlüğü çektiğimizi söyleyebilirim.

SÖZLER: “Sinema, insanlığa hiçbir şey öğretmez. Çünkü insanlık hiçbir şey öğrenmeyeceğini, son dört bin yılda yeteri kadar ispatlamıştır.” Andrey Tarkovski

Korumanız gereken özünüz ne olabilir?

Bizim özümüz; varlığı için büyük çabalar içine girmemiz gereken değerli şeylerdir.

Nedir onlar?

Hüzün, neşe, sevgi, ahlak, bilgelik, özgürlük, adalet, merhamet, tevhit...

²²³ Zayîn: Doğum

SÖZLER: “Arzulanması gereken şey nesnenin kendisi değil, mutluluğun heyecanıdır.” Marlo Morgan (Bir Çift Yürek)

Bu değerli şeyler nasıl ikame edilebilir?

Cicero’ya kulak verelim: “Ahlaken doğru olan her şey şu dört olgudan birinden kaynaklanır: Gerçeğin tam olarak algılanması ya da zihinde geliştirilmesi; ya da her insanın hakkını aldığı ve bütün yükümlülüklerin sadakatle yerine getirildiği örgütlü toplumun korunması; ya da soylu ve yenilmez bir ruhun yüceliği ve gücü; ya da her sözde ve işte düzen ve itidalin getirdiği dinginlik ve öz denetim.” Bana göre bu dört olguya da uzağız ve uzak olduğumuz sürece değerli şeylerin hayat bulması mümkün değildir.

Böyle bir değerli hayata Batı mı Doğu mu daha yakın?

Kant’a göre benlik, pratik benliğe dönüşebilmek için önce teorik olup kendisine sınır koyar. Fichte’ye göre bu sınır koyma ödevi fenomenal dünyadaki yegâne gerçek şeydir. Fichte’ye göre birey olmadığında ne eylem ne bilinç ne de ahlak olabilir.²²⁴

Bireyin olmadığı topluluklarda eylem, bilinç ve ahlakın düşük seviyelerde olmasının nedeni, işte bu kendine sınır koyamama halidir. İnsanın kendisinin inşa etmediği, keşfetmediği, öz bilinci ile kabul etmediği bir sınır, yani sırf içinde doğduğu için kabul ettiği sınırlar onu benlik sahibi yapmaz. Köle ahlakının, omurgasızlığın bu topraklarda hüküm sürmesinin nedeni, ortada bir benliğin veya bir benlik arayışının olmamasıdır. Batı’da en azından birey-benlik vardır ve tam da bu nedenle değerli bir hayat ancak orada ikame edilebilir.

Doğu nasıl bir yaşam peşinde koşuyor?

FRAGMANLAR: “Mutluluk sadece paylaşınca gerçek.”²²⁵

Mutluluğun ontolojik varlığı, paylaşılmasına bağlıdır. Batı’da refah, güçler ve temel haklar görece paylaşılır, Doğu’da ise sürekli çirkinlik ve düşmanlaştırma paylaşılır. Çünkü bireyin ve şahsiyetin olmadığı yerde her insan birer kelleye dönüşür.

²²⁴ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 810

²²⁵ Penn, Sean, 2007, Into The Wild/Özgürlük Yolu

Daha çok kelle sahibi olmak isteyen çoğunlukçu egemenler de kinci, ırkçı, dinci ve köle ahlakçı araçları dolaşıma sokarlar.

SÖZLER: Özneyi inşa edemeyen bir nesnellik ve nesnelliği inşa edemeyen bir öznellik ilkeye uygun değildir.

“Aşk” neden ölüyor?

SÖZLER: Menzili Tevhit olmayan her şey ölmeye mahkûmdur!

Bugünün aşkı ve özellikle de evlilik kurumu her zerresine kadar planlanmış, inşa edilmiş ve prosedürlere bağlanmış. Mitosu, ritosu ve sofosuyla insanı köle yapan bir hale gelmiştir. Artık aşk ve evlilik bencilliğin bir çeşit karesidir. Dünya yansa umurlarında olmaz, yeter ki konforlarına bir şey olmasın. Her çocuk doğumuyla, her tapuyla ve banka hesabıyla birlikte bu bencilliğin üstü sürekli artar. “Birgün gelecek; aşktan, evlilikten ve çocuklu ailelerden bile iğreneceksin” deselerdi inanmazdım. Amacı kavuşmak ya da evlenmek sanıyoruz, oysa aşkın amacı bunlar değildir, yola devam etmeniz ve tevhit çağı dalgasına ulaşmanızdır. Birbirinize demir atmanız ve bir çeşit mülk haline gelmeniz aşkın amacı olamaz ve aşkın amacına ihanet eden de asla hayatta kalamaz.

Peki, bekârların durumu nasıl?

Kapitalizm ve liberalizm onlar için de çılgın ritos, mitos ve sofos paketleri hazırlamıştır. Bunlar son derece eğlenceli ve bir o kadar da ölümcül illüzyonlar ve alışkanlıklar-bağımlılıklardır. Kendileri de dâhil herkesi ve her şeyi deliler gibi-çılgınca tüketmekle yükümlüdürler. Bekârlar, muktedirlere yeni köleler-çocuklar vermedikleri için adeta cezalandırılmışlardır. En az iki üç kişinin tüketimine ve duyarsızlığına eşdeğer bir yaşam sürmeleri için özel kodlarla inşa edilmişlerdir. Maksimum kârın ve en az riskin odun ateşi haline getirilmişlerdir.

Teklifin nedir?

Bir an önce temel merkezli kültürden menzil merkezli kültüre geçmemiz ve öncelikli olarak kadını ayağa kaldırmamız gerekiyor.

Tarkovski bir ankette kadın ve erkeklerle ilgili sorulara şu cevapları vermiş:

Kadının özü nedir? ... Aşk uğruna boyun eğiş ve kendini aşışılama.

Ya erkeğinki? ... Yaratıcılık²²⁶

SÖZLER: Sohbet eden kadınlar göremezsiniz, onlar her zaman anlamsız bir çatışma içindedirler.

Kadını öldüren erkek, hayatta kalabileceğini mi sanıyor?

Erikson'un ahlaki gelişim kuramına göre insanların çoğu belli bir ahlaki aşamaya demir atarlar. Bu kurama göre kadınların durumu ise çok daha vahim görülüyor. Buna neden olan kültür sorgulanmalıdır.

SÖZLER: Derdin varsa söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim; yoksa derdin, onu ve kendini neden aramıyorsun?

Dikkat edilirse herkesin amacının; para-mal-mülk, çocuk, şöhet, saygınlık, yeme-içme-cinsellik ve bunların çoğaltılması olduğu görülür. Bunlara ulaşmak için kullandığımız araçlar birbirinden farklı olsa da amaçlarımız bakımından ortağız. Bu çok garip bir durum. Bana göre hem amaçlarımız hem de bunlara ulaşım araçlarımız aklın konusu kılınmalı ve etik açıdan değerlendirilmelidir. Herhangi bir "seks işçisi" ile muhafazakâr bir fabrika işçisinin ya da bir hırsızla bir fabrika patronunun amaçlarının aynı olması garip değil mi? Bir şeyin ahlakiliği, araç ve amaç kategorilerine parçalanmayacak kadar bir bütündür ve birlikte değerlendirilmek zorundadır. Parçaladığımız an, her türlü etik değer çekirdeğine bomba atmış oluruz ve parçalar arasında kayboluruz; böyle olunca da bir bütüne ulaşamayız ve nitekim ulaşamıyoruz da.

Kültür-uygarlık sorunludur, onunla bir bütün halinde hesaplaşmak hayati önem ve değerdedir. Ontolojik kökler terk edildi, elde ne kadar araç varsa amaç haline getirildi ve onlara ulaşmak için her yol mubah görüldü. Tevhit parçalandı, anlam, büyü bozuldu ve düştü insan.

SÖZLER: Allah'ım, tutku neden terk etti kullarını?

---

²²⁶ Tarkovski, Andrey, 2011, Zaman İçinde Zaman, Günlükler 1970-1986, Çev.: Seda Kervanoğlu, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 99

Saf Pratik Aklın Temel Yasası: Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin. Sonuç: Saf akıl kendi başına pratiktir ve (insana) ahlâk yasası diye adlandırdığımız genel bir yasa verir.²²⁷ Nietzsche; öngördüğü gibi İyi'nin ve Kötü'nün ötesine geçemeyeceğimizi, "İyi'nin ve Kötü'nün berisinde" (diesseits von Gut und Böse) bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesine ve aşılmasına ulaşamayıp çözülme ve belirsizliğe düşeceğimizi de göstermektedir.²²⁸

İyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin de dâhil her şeyin vurulabileceği genel bir ilkeye ihtiyacımız vardır. Bu ilke olmadan buharlaşp yok olmayacak hiçbir şeyimiz yoktur.

Hegel'e kulak verelim: Hakiki din ile hakiki dindarlık sadece etik yaşamdan çıkar. Din, düşünmeye, yani kendi somut özünün özgür evrenselliğinin farkına varmaya doğru yükselen o etik yaşamdır. Sadece etik yaşam sayesinde ve etik yaşamla Tanrı idesi özgür tin olarak görülür. Bu yüzden, etik tinin dışında hakiki din ile dindarlığı aramak boştur.²²⁹

Değerli olarak gördüğümüz her ne varsa, onlar ancak ve ancak dikey ve yatay boyutları olan bir felsefenin ikame edilmesiyle hayat bulabilirler.

Spor kültürü hakkında ne düşünüyorsun ego?

Bana göre insanı kendisinden mahrum hale getiren, çeşitli katarsisler içine hapseden, özellikle dinci-ırkçı aşırılıkları yarıştıran-azdıran, salt ekonomi-politik araçlara-sektörlere dönüşmüş ve insanı temel merkezli kültürün bencil-rekabetçi nesnesi haline getiren "spor kültürü" artık bitmelidir. Bütün yerel, ulusal, bölgesel-kıtasal ve küresel ölçekli ligler ve aktiviteler yasaklanmalıdır. Bunlara olimpiyatlar da dahildir. Şimdi bunları

²²⁷ Kant, Immanuel, 1999, Pratik Aklın Eleştirisi, Çev.: Ioanna Kuçuradi, Ülker Gökerberk, Fusun Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, s. 35-36

²²⁸ Shayegan, Daryush, 2013, Melez Bilinç, Çev.: Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul, s. 35

²²⁹ Tarih Felsefesi Seçme Metinler, Herder, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Haz.: Doğan Özlem, Güçlü Ateşoğlu, 2017, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 208

söylediğim için bana saldıracaklardır biliyorum ama birazcık olsun düşünmelerini diliyorum. Şunu bilsinler: Söyledikleri ve söyleyebilecekleri her şeyi zaten biliyorum, unutmasınlar ki dikey ve yatay eksenler içinden düşünüyorum. Neler kaybettiğimizi ve ne kadar düştüğümüzü görüyorum. Bırakalım insanlar sadece sağlıklı olmak ve iyi yaşamak için istedikleri sporu yap-sınlar delirmek için değil!

∞ xemgîniya²³⁰ ∞

Şu hüznü dolu hayatından şikâyetçi misin ego?

SÖZLER: “Acıda hazların en tatlısı saklıdır.” Dostoyevski

Hüznü mü mutluluğu mu dilersin?

Hayatın dilememize bağlı olan ve olmayan anlamları-yanları var. Kant’a göre mutluluk kavramı o kadar belirsizdir ki, herkes mutluluğu elde etmek istese bile, gerçekte istediği ve arzuladığı şeyin ne olduğunu kesin ve tutarlı bir şekilde asla söyleyemez.²³¹

Bu halimiz esasında hüznü bir durumdur. Gördüğüm kadarıyla mutluluktan ziyade hüzne mahkûm varlıkları.

Mutluluk, bu dünya hayatı içinde insanın en nihai amacı olabilir mi?

Bana göre mutluluk bir erek-en nihai amaç olamaz. Çünkü insan ölüme doğru olan, eksik ve sürekli değişen bir varlık olduğundan mutlu olması zaten imkânsızdır. İmkânsız bir şeyin erek olması bilinçli bir varlığın doğasıyla çelişir. Diğer taraftan mutluluğa ulaşıldığı zaman artık başka bir şeyin daha istenmemesi gerekir ama insan istemeye devam eder. İstememek tam olmaktır, biz beşeriz, Tanrı değiliz, o halde her zaman isteyece-

²³⁰ Xemgîn-ıya: Hüznü

²³¹ Ellington, Hackett, 1981, Ahlak Metafizığının Temellendirilmesi, Çev.: İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, s. 45

ğiz. Şunu da belirtmek gerekir ki, mutluluğun ne kendisi bir ilkedir ne de bir ilkeye dayanır. İlkesiz olan esasında düşüktür ve bu nedenle de erek olamaz.

O halde bir şeyin erek olması için birtakım ölçütler mi gerekir?

Kesinlikle... Bir şeyin erek olması için üç kritere sahip olması gerektiğini düşünüyorum: Birincisi, en nihayetinde de olsa gerçekleştirilebilir-ulaşılabilir olmalıdır. İkincisi, gerçekleştirildiğinde artık başka bir şey daha istenmemelidir. Üçüncüsü ise ya bir ilke olmalıdır ya da en azından bir ilkeye dayandırılmalıdır. Burada ilkeden kastettiğim, bütün tarihi kuşatan ve aşan yönleri de olan bir değerdir.

İnsanın en nihai amacı nedir ego?

Bana göre insanın en nihai amacı-ereği “özne-özgür olmaktır”. Öznenin mutluluğu da mutsuzluğu da birdir. Onun için mutluluk, “olsa da olur, olmasa da olur” mesabesinde-mertebesindedir. İşte ilkeye-Tab’a uygun olan da budur. O halde “özne olmak” mutlu olmanın ötesindeki yerdir, ilkeye dayanır ve bu nedenle de erektir.

İnsan hangi çağ dalgasında özne-özgür olabilir?

En sonda, yani tevhit çağ dalgasında olabilir.

Bu bir tam olma hali mi?

Hayır, tamlık sadece Tanrı için geçerli olabilir. Biz tevhit çağ dalgasında artık bir tarih varlığı olmanın dışına çıkmaya başlarız. Bu ise dünya hayatında bir beşerin çıkabileceği en yüksek noktadır. İnsan bu aşamada bir çeşit ölümü ve yeniden doğumu deneyimler. Artık Tanrısal çekim, insanın iradesine bağlı olmaktan çıkar ve insan Ona kapılır. Hatta belli bir süre sonra çekimin bir parçası ve kendisi haline gelir.

Tutarsız-çelişkili durumlara düşmekten korkar mısın ego?

Tutarlılığı önemli bulurum ama bir Tanrı olmadığımın da farkındayım. Dolayısıyla her insan gibi ben de tutarsızlığa mahkûm bir varlığım.

Düşünürken rahat olmanın sebebi sadece bu mu?

Tarih boyunca hiçbir filozof bütünüyle yanlışlanamamıştır. Hakkı verilmiş bir düşünce, yani genel resim mertebesine gelebilmiş bir felsefe asla bütünüyle yanlışlanamaz-çürütülemez. Her düşünce, doğası gereği birtakım tutarsızlıklar, boşluklar ve yanlışlar içerir. Bunların başka filozoflarca tespit edilmesi ve düşüncenin bütünüyle girilen hesaplaşmalar insanlığın gelişimini sağlamıştır. Tevhit üzere olan bilincin tekâmülü ve ikamesi bu şekilde gerçekleşir. Her filozofun amacı; bilincin bu yolculuğunun özgün bir parçası olmaktır. Her türlü bilgi-bilim ve düşünceden şüphelenebiliriz ama filozofun amacından ve bu amacın sahilliğinden şüphe edemeyiz. Benim bütün gayretim ve çabam bilincin gelişimine hizmet etmek dışında bir değere sahip değildir. Rahatlığımın nedeni, en büyük günahlarım olabilecek çelişkilerimin bile, beni bir Firavun yapmayacağını bilmemden kaynaklanır. Yüklendiğim sorumluluğun ihlasından ne ben ne de başka bir kul asla ama asla şüphe edemez!

FRAGMANLAR:

- Görebiliyor musun?

- Evet artık görebiliyorum.²³²

Sanatçıların niyetleriyle ilgili kötü bir şüphen var mı?

Düşünsel açıdan Tarkovski Platon, Chaplin ise Aristoteles gibi kabul edilse, bütün sinema bu iki yönetmene düşülen dipnotlar şeklinde okunabilir... Amacı tevhit olan herkesin ve her etkinliğin üzerinden şüphe kalkar.

Onlar nasıl insanlardı?

SÖZLER: *Ne mutlu, aciz ve muhtaç olduğunu gören o insanlara! Ne mutlu, fakirliğini övünç sayanlara!*

Bir insanın hüznü nasıl artar?

FRAGMANLAR: *Bilgiğin arttığı yerde keder de artar.*²³³

Çoğu defa nasıl dua edersin?

SÖZLER: *"Allah'ım; kullarını dertsiz bırakma, bize senin katında güzel, iyi ve doğru olanları sevdin!"*

²³² Chaplin, Charles, 1931, City Lights/Şehir Işıkları

²³³ Tarkovsky, Andrei, 1966, Andrei Rublev

Heidegger'e kulak verelim: Bütünlüğü ile varlığı bize tanıtan ve varlığımızın esaslı bir hadisesi olan içsel mizaç ahengi neşede (Freude) ve iç sıkıntısındadır (Langeweile).²³⁴

Şu anda insanlara en çok yardım eden şey nedir ego?

FRAGMANLAR: "Sanatın hayatta büyük bir anlamının olduğunu düşünüyorum. Özellikle şu ya da bu şekilde hayatta zorlanan insanlar için."²³⁵

O, içimizdeki doldurulamaz boşluk yok mu o! Sürekli "ben iyiyim, ben iyiyim, ben iyiyim" diyerek ayakta kalmaya çalışsak da, o hiçbir duygu ifadesi göstermeden bir kenardan sanki bizi izliyor. Bu boşluk orada, tam orada dururken, hadi yaşamak için yemeyi, içmeyi ve barınmayı anlıyorum ama bunları biriktirmek için hayatı heba etmeyi, cephelere gitmeyi, atalara, devletlere ve ideolojilere tapmayı anlayamıyorum.

Hayatın bir ağta mı dönüştü?

SÖZLER: Herkesin kaybettiği zaman ardından ağıtlar yakacağı, şiirler ve romanlar yazacağı değerleri olmalıdır.

İnsanlar ölü evlerine benzeyen yaşam türlerinden ders alabilirler mi?

Abdullah Öcalan'a kulak verelim: "21. yüzyıl kadın devrimini zorunlu kılıyor. Nasıl ki kadın köleliği en derin kölelikse kadın devrimi de en derin özgürlük ve eşitlik devrimidir."

Bana göre de kadının derdi, hüznü, neşesi ve iniltisi bütün dünyayı aydınlatabilir. Ben şahsen erkeklerin yaşlı olanlarından ümitli değilim, onlar kendi elleriyle yarattıkları cehenneme alıştılar ve bir ders alacak kadar canlı bilince sahip değiller ama genç olanlardan ve kadınlardan ümitliyim.

FRAGMANLAR: "Hüznün sayısız tonu, birçok yüzü vardır; çiçekler, kuşlar, rüzgârlar gibi."²³⁶

O yaşlı insanlar; derdi, hüznü, neşeyi, boşluğu ve can sıkıntısını nelerle dolduruyorlar?

²³⁴ Heidegger, Martin, 2003, Metafizik Nedir? Çev.: Mazhar İpsişiroğlu, S. Kemal Yetkin, Kaknüs Yayınları, İstanbul, s. 25

²³⁵ Bergman, Ingmar, 1966, Persona

²³⁶ Güney, Yılmaz., Gören, Şerif, 1982, Yol

Kendilerinden mahrum kalmak için deli gibi çalışıyorlar, kendilerini meşgul edecek bir şeyler buluyorlar.

SÖZLER: *"Yapılacak o kadar çok işim var ki, üzülmeye zaman bulamıyorum."* Winston Churchill

İnsan dünya hayatından da mı düştü?

SÖZLER: *"Dünyada, sizin koyduğunuz amaç ve anlamdan daha fazlası yoktur."*²³⁷ H. Reichenbach

Reichenbach'a katılmıyorum, koskoca kâinatın bizden bağımsız olan anlamları da vardır. İnsan, kâinattaki bütün anlamı-anlamları tüketecek derinlikte menzil alabilecek bir varlık değildir. Erkek dünyasının hem kendisini hem de kadını öldürmüş olması, elbette çok kötü bir düşmedir. Bu düşme içinden hayata baktığımızda çok yanlış çerçevelerle yanlış okumalar yapılabiliyoruz.

İnsanlardaki çaresizliğin nedeni nedir?

Bir menzil olmazsa anlam da olmaz ve anlamın olmadığı yerde de çaresizlik insanın sahibi olmaya başlar.

SÖZLER: *"Çaresizlik, anlam olmadan acı çekmektir."* Viktor Emil Frankl

İnsanları hüzne neden çağırıyorsun?

Hüzün, acının ve hazzın mükemmel harmonisidir. Hiçbir şey onun kadar insanı kederlendirip mutlu edemez. Hüzün, az gülen ve çok ağlayan her kalbin daimi misafiridir. İnsan başka şekilde canlı kalamaz. Canlı olmayan da çaresizlik içindedir ve anlamdan mahrumdur. Bu anlamda hüzün, boşluktan ve çaresizlikten uzaklaşmadır. Elbette ki en nihai çözüm değildir. En nihai çözüm bu dünyada zaten yoktur. Öteki dünyada ise her şey Tanrının rızasına göre değişecektir.

Çoğu efendilerine tapıyorlar, hüzne çağıran sesini duyarlar mı?

FRAGMANLAR: *Dans etmekten veya kralın kulaklarını mutlu etmekten başka seslerin ne işe yarayabileceği hakkında bir fikriniz var*

---

²³⁷ Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 201

*mi? Sizin sesinizin çatlaması sonrasıydı beni etkileyen. Sizi acılarınızdan dolayı kabul ediyorum, sanatınızdan dolayı değil.*²³⁸

Ben bir beşerim, onlara iyi, doğru ve güzel bildiğim sözleri söylemekten başka bir şey yapamam. Dilerim duyarlar!

“Müzik, sesler... Nefessiz ve ışıksız kalındığında çocukluğu öne çıkaran durum içindir.”²³⁹

İnsan olmak çocuk olmakla başlıyor; hastalığı, yaşlılığı, ölümü ve kaybetmeyi öğrenme ile devam ederse, işte o zaman notaların dilinden anlamak mümkün olabiliyor. Önce var olan var olur, sonra var olan kaybedilir. Böylece kaybetmenin yarattığı yokluk, varlığımız haline gelir. Yokluğun varlığımız haline gelmesi, hüznün nedenidir ve yüksek sanat, düşünce, edebiyat ve bilim bu noktada ortaya çıkar. Allah'ım bu nasıl bir trajedi böyle!

İnsan, hüznün ve kahrkahada yerini bulur. Hüzn çok az insanın yuvasıdır, neşeden payını almayan kahrkaha ise büyük kitlelerin yuvasıdır. O yuvayı terk etmek ise çok zordur, bunu çok az insan yapabilir.

*FRAGMANLAR: “Bu hikâyenin ilginç yanı planların başarısızlığıydı. Birbirini koruma planı, kendilerini koruma planı.”*²⁴⁰

Mutluluk neye dayanır?

Kant'a kulak verelim: Mutluluk, akıl sahibi bir varlığın varoluşunun bütünü içinde her şeyin kendi arzu ve istemesine uygun olup bittiği, dünyadaki durumudur; dolayısıyla mutluluk, doğayla bu varlığın bütün amacının ve istemesinin en temel belirlenme nedeninin uyuşmasına dayanır.²⁴¹

“Mutluluk,” diyordu Freud, “ekinsel bir değer değildir.” Mutluluk tam-gün uğraş olarak çalışmanın sıkı düzenine, tek-eşli üremenin sıkı düzenine, yasa ve düzenin yerleşik dizgesine gü-

²³⁸ Corneau, Alain, 1991, Tous Les Matins du Monde/Dünyanın Tüm Sabahları

²³⁹ Corneau, Alain, 1991, Tous Les Matins du Monde/Dünyanın Tüm Sabahları

²⁴⁰ Dunne, Griffin, 2017, Joan Didion: The Center Will Not Hold

²⁴¹ Kant, Immanuel, 1999, Pratik Aklın Eleştirisi, Çev.: Ioanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsun Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, s. 136

dümlü kılınmalıdır. Libidonun yöntemli adanışı, sert bir dayatma altında toplumsal olarak yararlı etkinlik ve anlatımlara saptırılışı ekindir.²⁴²

AYETLER: RAB gönlü kırıklara yakındır, Ruhu ezginleri kurtarır.²⁴³

Amaç nedir ego?

Albert Camus'a kulak verelim: "Yalnızca gerçekten ciddi bir tek sorun var: İntihar. Yaşamın yaşanmaya değip değmediğini düşünmek, felsefenin temel sorusunu yanıtlamaktır. Dünyanın üç boyutlu olması, zihnin dokuz ya da on iki kategorisi olması gibi sorunlar sonra gelir."

Şimdi de Aurelius'a kulak verelim: Bütün amaçsız gezilerinizdeki deneyiminizden biliyorsunuz ki iyi yaşamı hiçbir yerde (ne mantıkta ne zenginlikte ne şöhrette ne de sefahatte) bulamadınız. O zaman nerede bulacaksınız? İnsan doğasının gerektirdiği şeyi yaparak... Dürtülerinizi ve eylemlerinizi yönetecek ilkeler edinerek bulacaksınız.²⁴⁴

Bana göre ise amaç hayattır, Tevhit'ten gelen ve Tevhit'e giden bir hayat.

Kendini seviyor musun?

FRAGMANLAR: "Bazen birini sevebilmek için yabancılaşman gerekir."²⁴⁵

Bazen kendime de yabancılaşmadan kendimi sevemiyorum. Bütünüyle sevebileceğim bir ben durumuna ulaşabilir miyim bilmiyorum ama eğer öyle bir yer olacaksa, orası başkalarından bağımsız olmayacak. İnsan hem kendisine hem başkalarına hem de doğaya emanettir. Bunlar arasında güzel bir ahenk yalamadan, kendimizi sevmemiz pek mümkün görünmüyor.

Onları seviyor musun?

---

²⁴² Marcuse, Herbert, 1998, Eros ve Uygarlık, Freud Üzerine Felsefi Bir İnceleme, Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, s. 25

²⁴³ Zebur, 34. Mezmur, 34. Bölüm, 34:18

²⁴⁴ Aurelius, Marcus, 2006, Meditations, Çev.: Şadan Karadeniz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 57

²⁴⁵ Villeneuve, Denis, 2017, Blade Runner 2049

Freud'a göre endişe doğumla birlikte başlar. Peki, bu kadar doğal olan bir şey, nasıl değişiyor ya da ona nasıl uyum sağlıyoruz? Endişe sürekli şekil değiştirir. Schopenhauer'un deyişiyle insanların çoğu için geçim sıkıntısına, çok azı için ise can sıkıntısına dönüşür... Ölüm endişesinin, daha doğrusu hayatı kaybetme endişesinin yerini, ölenlerin hatıraları, mirasları, nasıl öldükleri gibi "hayat dolu meseleler" alır. Zaten başka türlü bunca yığının neşeden ve hüzünden pay almayan kahkahalarını açıklayamayız. Ben böyle varlıkları sevemem ama sorumluluğum gereği onlara adaletle ve hatta merhametle yaklaşmam gerektiğinin farkındayım.

Doğayı seviyor musun?

Eski bir yazardan Lauder Lindsay'in aktardığına göre: "Bu dünyada kendisinden çok seni seven biricik varlık köpektir." Köpeğin, can çekişirken bile, efendisini sevgi ile yaladığı bilinmektedir.²⁴⁶

Ben doğada çirkinlik, kötülük ve yanlışlık göremiyorum, bu nedenle de doğam gereği doğayı seviyorum.

Kadınları seviyor musun?

Seviyorum elbette ama içimde büyük boşluklar var. Kendimde de kadınlarda da büyük kayıplar olduğunu hissediyorum... Acaba Bergman, Liv'in ya da başka bir kadının sesini duyabilmiş miydi? Duymuşsa bu kadar hüznle ve boşlukla dolu olması garip değil mi?

İlk soruna dikkat edersen belki cevap oradadır ego!

Nasıl yani hayy?

Ingmar yerine Bergman diyorsun, yani soya, köke vurgu yapıyorsun. Ama söz konusu kadın olunca onun soyadını değil adını kullanıyorsun, yani Ullmann yerine Liv diyorsun. Kendi ellerinizle kökünü kestiğinizin sesini duymamaktan şikâyetçi olmak, düşünen bir tür için tam bir trajedi değil mi?

Evet haklısın ve gördüğüm kadarıyla içinde bulunduğumuz temel merkezlilikten kurtulup menzil merkezliliğe geçemediğimiz sürece de kadının sesini duymamaya devam edeceğiz.

---

²⁴⁶ Darwin, Charles, 2002, İnsanın Türeyişi, Çev.: Öner Ünalın, Onur Yayınları, Ankara, s. 101

Sen dişi bir varlık mısın hayy?

Sen neyin peşine düşmüştün ego? Seni hayatta tutan şey neydi?

İniltiler!

Peki, sence inilti dişi mi eril mi?

Dişi.

O halde?

Şimdi anlıyorum... Sen dişi yanımsın. İyi ama neredeyse sürekli sen soru soruyorsun, eril olanın soru sorması gerekmez mi?

Sence bu bakış kötücül değil mi?

Neden kötücül olsun ki?

Soru ve cevap dışında daha iyi bir hayat düşünemiyor musun?

Sanırım düşünemiyorum!

Hatırla, sen üçüncü ve hatta sayısız iyi dünyalar peşindeydin. Sen de diğerleri gibi gele gele iki dünyalı bir yere mi geldin? Ya soru ya cevap, öyle mi?

Bunca yıldır kendimi terbiye etmeye çalışıyorum, iyi bir yol almış olmalıydım. Ne yani yerimde mi saydım?

Hayır, çok değiştin, hatta dönüştün de diyebilirim. Soru ve cevaplı hayatın ötesini de biliyorsun!

Onun adıyla okumak, adalet ve merhamet üzere olmak... Sanırım biliyorum; "sohbet etmek, evet sohbet etmemiz kemal bir hayat!"

Yeterince canlandığını biliyordum!

Bir şeyi çok merak ediyorum ve vereceğin cevaptan da çok korkuyorum hayy... Ben de mi bir kadının sesini duymadan öleceğim?

Evet, sen de!

FRAGMANLAR: *Neler oluyor? Gidiyor. Müzik gidiyor. Kapıyı kapat!*²⁴⁷

---

²⁴⁷ Rohrwacher, Alice, 2018, Lazzaro Felice-Mutlu Lazzaro

∞ **bajar**²⁴⁸ ∞

İnsanlık neden menzil merkezli şehir inşa edemiyor?

Müslüman zihin, değişimi durdurmaya kalkıştı ve bu halleri Sünnetullah'la savaşmak olduğu için, bilinçlerini ve duyu organlarını terbiye etmekten hep kaçınmış oldular. Değişimi durdurdıkları için hiçbir din yeryüzüne inmedi, özellikle kendilerine Müslüman diyenler, tek hakikat olarak bu dünyayı görmeye devam ettiler. Onlar putlarını değiştirmeyi, dönüştürmeyi, onlara başka adlar vermeyi Müslümanlık sandılar. Oysa böyle yaparak ne Tanrıyı ne de kendilerini kandırabilirler. Lât, Menat ve Uzza'nın yerini halifelik-hilafet, cihad, kabilecilik-ırkçılık, devlet-iktidar, para, bayrak, ideoloji, lider ve vatan aldı. Görece dinciliği aşan Batı ise değişimle barıştı fakat tevhide doğru yol alması gereken insanlığı manipüle etti ve yolundan saptırdı. Günümüzde kent sadece Batıda vardır, Doğu kentleri de Batı'dakilerin taklitlerinden başka bir şey değildir. Menzil merkezli şehri inşa edecek bir bilinç ise henüz yola bile çıkmamıştır.

Muhafazakârlar sanat yapabilirler mi?

Batılı olanlar dışında sanat yapabilen muhafazakâr yoktur. Hele hele Müslümanlarda hiç yoktur diyebilirim. Şehir üzerinden bir okuma yaparsam; onlar özellikle İslam'la tanıştıktan sonra Darius'un Persepolis'inden ve Firavun'un Kahire'sinden de geriye düşmüşlerdir. Yani pagan dönemdeki özgürlüğün, bilincin, estetiğin bile gerisine düşmüşler. Değişimle-Sünnetullah'la savaşanlar ölü gibi olurlar ve ölümler değerli olan hiçbir şey yapamazlar. Neredeyse binlerce yıldır sanat yapamadığımız gerçeği ortadadır. Bana göre soruna verdiğim bu cevap öznel değildir, çünkü tarih ve şimdiki halimiz, kötücül başkalaşımımızı açık seçik bir şekilde ortaya koyuyor.

Neden ölü gibi olmakla sanatın olmayışını ilişkilendiriyorsun?

²⁴⁸ Bajar: Şehir

Bu soruna Tarkovski cevap versin hayy... "Sanatın çöküşü gözle görünen bir gerçekse eğer -ki öyle- ve eğer sanat bir hal-kın ruhunu temsil ediyorsa, o zaman bizim milletimiz, bizim ülkemiz can çekişiyor demektir."²⁴⁹

Bu sözleri; St. Petersburg'u inşa eden, uzaya çıkan ve Dostoyevski'yi yetiştiren bir milletin, bütün dünyaya göre peygamberane bir film yönetmeni olan Tarkovski gibi bir şahsiyeti söylüyor. Onlar can çekişiyorsa, biz çoktan ölmüşüz demektir.

Bak ego, ne görüyorsun?

SÖZLER: Güzeli sevmeyen göz kördür, dil laldır, kulak sağırdır ve bilinç gaflettedir.

Zulme uğrayan insanların yaşadıkları mahalleler ya siyah beyaz fotoğraflarda ya da karla kaplıyken göze hoş gelebiliyorlar. Yani gözün görme yetenekleri eksildiğinde veya bakış alanının üzeri örtüldüğünde güzel görünebiliyorlar. Egemenler, kente gelen yabancıların bu çirkinliği görmemelerini isterler. Varoşa kar yağmadığında ve görüntü de siyah beyaz bir fotoğrafa dönüştürülemeyeceği için, Rio de Janeiro, Ankara veya İstanbul mazlumlarından, evlerini beyaza boyamaları istenir. Çirkinleşmiş egemenler konaklarını, onların memurları ve askerleri ise güvenli siteleri güzel görürler ama kendi içlerine bakmayı bilseler harabeyi görürlerdi. Kendi içlerindeki çirkinliği görmemek için, içlerine şeytan girmişçesine sürekli hareket ederler. Bir an bile durup kendi içlerine bakmayı ve düşünmeyi istemezler. Oysa çirkin oldukları onlara hep fısıldanır, keşke o sese kulak verseler! Hayır, çoğu mezarlarına girene kadar kör, sağır, dilsiz ve gaflet içinde olmaya devam edecekler. Adaletsizce giriştikleri o çoğaltma yarışı cehennemleri olacak. Dünyada çirkin olanların, çirkinliği sevenlerin ve çirkinliğe sebep olanların mükâfatı da çirkinliğin en aşırı hali olan cehennem olacak.

SÖZLER: Körlüğü sevenlere söyle; onlar da her yaratılan gibi, ışığın karanlıktan ayrılması ile yaratıldılar.

---

²⁴⁹ Tarkovski, Andrey, 2011, Zaman İçinde Zaman, Günlükler 1970-1986, Çev.: Seda Kervanoğlu, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 1

İnsan neyi göremiyor?

*FRAGMANLAR: Cennet, insan için yaratıldığına göre o halde insan daha yüce olmalı.*²⁵⁰

Kendilerine Müslüman diyenler kâinata neden bakmadılar?

Rönesans'ın en popüler kuramcılarında Luca Pacioli, *De Divina Proportione*²⁵¹ adlı yapıtında, her şeyin ölçüsünün insan olduğunu öne sürmüştü. Pacioli, eski mabetlerin insan bedeni esas alınarak inşa edildiğini (daire, kare ve dikdörtgen), çünkü Tanrının suretinde yaratılan insanın evren'in aynası olduğunu yazıyordu. Pacioli'ye göre, İlâhi Oran, bütünü büyük parçaya olan oranını büyük parçanın küçük parçaya olan oranına eşit kılan Altın Bölüm'ün verdiği Altın Oran'dı... "Daha sonraki devirlerde ortaya çıkan birçok kuramcı da bu oranın "mükemmel" oran olduğunu, diğer bir deyişle, çeşitlilikteki birliği en iyi şekilde somutlaştıran oran olduğunu ifade etmişlerdir."²⁵²

Müslümanlar ne Kuran'a ne de kâinata baktılar hatta kâinatı açıklamaya çalışanları bile ya görmezden geldiler ya da yok ettiler. Batı'da üretilenleri de okumadılar, duymadılar ve görmediler. Onlar rahatlarının bozulmasını, biriktirdiklerinin dağılmasını istemedikleri için ne Kuran'daki ne de kâinattaki adalete-ölçüye baktılar. Bu kötü alışkanlıklarında o kadar uzun zaman direttiler ki, en sonunda helak oldular.

Neden helak olduklarını düşünüyorsunuz?

Şimdiye kadar bunu yeterince açıkladığımı düşünüyorum ama şunları da eklemek isterim: Kuran'da helak edildikleri belirtilen Âd, Semûd, Şuayb, Lût, Nuh ve Firavun kavimlerinin hiçbirisi, kendilerine Müslüman diyen halklar kadar dünyaya yayılarak insan öldürmemiş, toprak işgal etmemiş, mala mülke el koymamış, halkları vergiye-haraca bağlamamış, kadınları ve erkekleri köle haline getirmemiştir. Bu kadar kötülükte yarışan halkların helak olmamaları, Tanrının adaletiyle ve Sünnetiyle-

²⁵⁰ Svanckmajer, Jan, 1994, Faust

²⁵¹ İlâhi Oran- 1479'da yazılmış, 1509'da Venedik'te basılmıştır.

²⁵² Bergil, Mehmet Suat, 2009, Doğada Bilimde Sanatta Altın Oran, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.7

Sünnetullah'la çelişir. Zaten bugün bile iç ve dış barışlarını sağlayamamış, insan onur ve haysiyetine yarasır bir hayat kuramamış, bilim, sanat, felsefe, hak-hukuk, şehircilik inşa edememiş olmaları da helak olduklarını ve tövbe etmedikleri müddetçe üzerlerindeki bu kötülüğün kalkmayacağını gösterir.

Batı'nın da helak olduğunu düşünüyor musun?

Kentler kötücül tanrılar haline geldiler, her şeyin ve değerın alınıp satılabildiği pazarlar oldular. Ölümlüler, ölümlü olduklarını buralarda unuttular. Doğayla ve metafizikle buralarda bağlar koparıldı. Birincil ilişkiler ve mekanik dayanışma buralarda yitirildi. İnsan, ailesine, kendisine, yaptığı işe, üretime ve hayallerine buralarda yabancılaştı. Özgürleştirici efsaneler ve mitoslar ekranlara ve billboardlara buralarda hapsedildi... Daha önce de belirttiğim gibi Batı biliş çağı dalgasına, Batı dışındakiler ise daha da gerideki duygu çağı dalgasına demir attı. Batı hiç kuşkusuz daha gelişmiş bir insanlık biçimidir. Fakat onlar da artık iyi yöndeki değişimi durdurma konusunda ısrarcı oldukları için, kötücül yönde değişiyorlar diyebilirim.

Sence onlar da bir çeşit tevhide doğru gitmiyorlar mı?

Evet, tekillik... Onlar, dikey boyutu olmayan, salt yatay boyuta hapsolmuş bir şekilde tevhide doğru gidebileceklerini sanıyorlar. Bu şeytani bir değişimdir. Tanrısal olana ya da Kâinatın ruhuna-bilincine uygun bir yol almak istiyorlarsa, dikey boyutu da yeryüzüne indirmeliler.

Batı'daki insanlar dikey boyutun yoksunluğunu görmüyorlar mı?

Elbette görüyorlar, bunun için filozof olmak gerekmez. Çünkü dikey boyutun yoksunluğunu doğrudan yaşıyorlar. Tutkunun, anlamın, neşenin ve canlılığın zaman geçtikçe kendilerini terk ettiğini yaşayarak görüyorlar. Fakat biliş çağı dalgasının illüzyon yaratma, varlığı ve varoluşu manipüle etme araçları çok gelişmiştir. Yani çok başarılı bir Truman Show içindeler. Özellikle de bilim, teknoloji, uzay-atomaltı projeleri, haz merkezli yaşam biçimleri ve sinemalarıyla bir çeşit beşerî metafizik de yaratıyorlar ve bu konularda çok "başarılar" diyebilirim. Bu

başarıyı yapılandıran ve ona süreklilik sağlayan kültür ise Tanrı haline getirdikleri kentlerdir.

Yola devam edebilmeniz konusunda din size yardımcı olamaz mı?

Bütün dinler, bilimler, felsefeler, akıllar, ideolojiler, sanatlar, teknolojiler orada duruyor; az veya çok yaşıyorlar. Bunlar yetmiyor ki bu haldeyiz. Bütün bunları kuşatacak, görece aşacak, dikey ve yatay düşünce boyutlarıyla bizleri daha çok bilinçli, adaletli, merhametli yapacak ve tevhide getirecek şahsiyetlere ihtiyacımız var.

Köklere mi gitmek istiyorsun ego?

FRAGMANLAR: Bugün çocukluğuma döndüm. Ayaklarımın altında Cuernavaca'nın çimenlerini "hissettim." Ayak parmaklarımın arasından girip çıkışlarını. Her çimi "tek tek hissettim." Şafak vakti çok soğuk olurdu. Kırmızı mozaik döşeme kum ve mermerlerden yapılmış zemindeki her bir karoya "tek tek baktım." Her birinin "ayrı biçimi ve yansıması vardı." "Her birini ayırabiliyordum diğerinden." Kuzenlerimle uyuduğumuz odanın "sesini duydum" adeta. Tüm sesler orada yankılandı. Üstünde "Katalan Pirenleri" yazan "bir inek poster"i vardı duvarında. Çekmeceleri açınca "rutubetlenmiş" kâğıt ve ahşap "kokardı." Demirden karyola başlığına yapışıp uyurdum. Cırcır böceklerini "dinlerdim". O zamandan beri de "duymadım" zaten. Artık "soyları mı tükendi" bilmem ama "artık duymuyorum" onları. "Uzaktan ailemin, annemin, babamın gülüşmelerini duydum." Tek yapmam gereken var olmaktı. Artık bunları yapma sırası Rut ve Eleazar'da. "Her zamanki gibi geçmişe özlem duymadım ama bugün her şeye karşı bir sevgi vardı içimde." Sandalyeye... bardağa... makinelere... lastiklere... Hatta köyden duyduğumuz o gürültülü müziğe bile. Her şeyin nasıl da "capcanlı" olduğunu "gördüm." Her şey parıl parıldı. Her zaman. "Yeni yıkanmış bir bebek gibi hissettim kendimi." Temiz ve kuru. Hayatımın son günlerini hasta geçiriyorum. "Artık her şey çok bariz."²⁵³

Kendi ellerimizle yapıp ettiğimiz kentler ve burada inşa ettiğimiz yaşam, bizi yaşayan ölümlere çeviriyorsa bu trajediden de

²⁵³ Reygadas, Carlos, 2012, Post Tenebras Lux/Karanlıktan Aydınlığa

öte bir durumdur. Hayatı acısıyla tatlısıyla gerçekten hissetmeyeceksek, yaşayan ölümler gibi olacaksak, bu yaşam türümüzle hesaplaşmamız, kendi üzerimize dönüp düşünmemiz gerekmez mi? Doğa ile inşa edilmiş olan arasındaki derin ontolojik ve epistemolojik çelişkiler arasında kalmış bu zavallı durumu-muz ile hesaplaşacak zekâlara ve vicdanlara ihtiyacımız vardır. Özneleştirici bir hesaplaşmayı en iyi şekilde yapabilecek insanlar ise köy ve kentin ontolojik ve epistemolojik köklerini dert edinenlerdir. Kökler, bütün tarih boyunca bizimle olması gereken her şeydir. Kökler sadece geçmiş demek değildir, şimdi ve gelecek de köktür. Neyin kök olduğunu ve neyin kök olmadığını bize gösterecek dikey bir ölçüye ve yatay bir menzile ihtiyacımız vardır.

SÖZLER: *Artık sadece “şehirli” olan bir “peygamber” insanlığı tedavi edemez.*

İnsan kimdir ego?

İnsan, başarıdan ya da mutluluktan iğrenir mi? “Hiç kuşkusuz” başarı, bazen birinci olmaktır bazen ikinci bazen de “Ali’nin, kardeşi Zehra’ya ayakkabı alması için üçüncü olmaktır”.²⁵⁴ Peki, sonuncu olmaya olan aşkımanın nedeni nedir? Bu hüznümün, başarı ve mutluluğun ötesinde bir yerlerde duran bu derdimin kaynağı nedir, amacı nedir ya da kimdir?

SÖZLER: *İnsan derttir.*

FRAGMANLAR:

- Kumları yaşamak için mi kürüyorsun yoksa küremek için mi yaşıyorsun?

- Haklısın Tokyo kadar neşeli değil.

- Nasıl bu şekilde kapana kısılmış şekilde durabiliyorsun?

- Ama burası benim evim.²⁵⁵

Mekân üzerinden insanın, insanlığın kısa tarihini istersen sana şunları söyleyebilirim: Orada bir melek gibiydiniz, derken dün-

²⁵⁴ Majidi, Majid, 1997, Bacheha ye Asemen/Cennetin Çocukları

²⁵⁵ Teshigahara, Hiroshi, 1964, Kumların Kadını

yaya düştünüz ve insan oldunuz. Sonra yerleşik hayata geçtiniz ve derken şehri-kenti inşa ettiniz. Bugün ise gidecek başka bir yer arıyorsunuz.

Kente inen tanrı nasıl bir tanrıydı?

SÖZLER: Bu topraklarda tanrı hep varoştı ve varoş hep tanrıydı.

Bu varoş tanrı kaç yaşında ego?

Dar tanımla şehirde yaşayan insanlar anlamına gelen medeniyetin geçmişi, yalnızca 5000 yıl öncesine gider. Bunun ilk belirtileri dünyanın çok değişik yerlerinde bulunan büyük yapılar: Mısır ve Orta Amerika'nın piramitleri, Irak'ın ziguratları (katlı tapınak kuleleri), Girit'teki Knossos Sarayı, Yunanistan anakarasındaki Miken Kalesi ve İndus'un grid planlı 4.000 yaşındaki Harappa ve Mohenjodero şehirleri. Bu nedenle arkeolog Gordon Childe bu değişimi 'kentsel devrim' olarak adlandırdı.²⁵⁶

Bu tanrının en temel özellikleri nelerdir?

*FRAGMANLAR: Mutlu olmayı ne kadar istemem lazım?*²⁵⁷

Bu tanrının en temel özellikleri; adaletsiz, merhametsiz ve sevgisiz olmasıdır. İçine aldığı insanın bütün yaşam enerjisini elinden alır ve onu kendisine ait bir nesne haline getirir...

Metropol kişilik tipinin ruhsal temelini, sinirsel uyarıcıların yoğunluğu oluşturur. Bu, iç ve dış uyarıcılardaki hızlı, kesintisiz değişimden kaynaklanır. Modern asabî kişiliğin ruhsal önkoşullarını yaratan, metropolün kendisidir sokaktan her geçişte, İktisadî, meslekî, toplumsal hayatın hızında ve çeşitliliğinde. Hep yeni olan ya da sürekli değişen izlenimler doğuran kesintisiz duyu bombardımanı, en uç biçiminde, nevrastenik kişiliği yaratır kişi en sonunda, birbiri ardınca akın eden bu izlenimler,

²⁵⁶ Harman, Chris, 2010, Halkların Dünya Tarihi, Taş Çağından Yeni Bin yıla, Çev.: Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitap, İstanbul, s. 30

²⁵⁷ Zvyaginstsev, Andrey, 2017, Nelyubov/Sevgisiz

karşılaşmalar silsilesiyle başa çıkamaz hale gelecektir. Bu durum, bireylerin toplumsal, fiziksel çevreleri ile kendileri arasında mesafe koyma girişimleriyle sonuçlanır.²⁵⁸

SÖZLER: “Köyü, kasabayı evler oluşturur, kenti ise yurttaşlar.”²⁵⁹
Rousseau

Onlar sesini duyarlar mı?

Önce Halil Cibran’a kulak verelim: Doğa, hoş geldin diyen kollarıyla uzanır bize ve onun kadını güzelliğinden haz almaya çağırır bizi; ama biz onun sükûnetinden ürker, kalabalık kentlere akın ederiz ve orada tıpkı vahşi bir kurdun önünden kaçışan koyunlar gibi birbirimizi sıkıştırarak yaşıyoruz.²⁶⁰

Her türlü iletişime engel olan kent tipi yaşamla, şarkta köle ahlakı sürekli daha fazla tahkim ediliyor. Kentler, insan aklını ve vicdanını öldürmeye programlanmış gibi işliyor. Büyükleri, sınıflı toplum yapıları, hak, hakikat ve özgürlük gibi derterli olmayan toplulukların gafletten uyandırılmaları neredeyse imkânsızdır. Dilerim sesimi duyarlar ve düşüncelerimle hesaplaşırlar.

Bir şehir nasıl olmalıdır ego?

Bununla ilgili çok şey söylemek mümkün...

Aydınlanma planlamacıları şehrin sağlıklı bir beden gibi işlemediğini, temiz bir cilde sahip olmanın yanı sıra serbestçe akacak bir şekilde tasarlanmasını istiyorlardı. Kan dolaşım ilkelerinin Amerikan Devrimi’nden hemen sonra Washington D.C. ’nin planlanışında uygulamaya konduğunu görebiliriz.²⁶¹

²⁵⁸ Simmel, George, 2006, Modern Kültürde Çatışma, Çev.: Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 24

²⁵⁹ Mumford, Lewis, 2007, Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği, Çev.: Gürol Koca, Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

²⁶⁰ Cibran, Halil, 2017, Aforizmalar, Çev.: A. Erkin Köylügil, Erasmus Yayınları, İstanbul, s. 193

²⁶¹ Sennett, Richard, 2008, Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir, Çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, s. 237-238

Engels'e kulak verelim: Sanatçı kendi görüşlerini ne kadar gizlerse, yarattığı sanat eserinin değeri de o kadar artar.²⁶²

Bana göre ise bir şehir, insanın biyolojik yapısını, bilinç özelliklerini, kâinatın yasalarını-Tanrısallığını dikkate almalıdır. Şehir bir çeşit insansı varlıktır. Bu nedenle de hem dikey hem de yatay eksenleri-anlamları-motifleri olmak zorundadır. Fakat bütün bu zorunlulukların bir sanatçı sezgisi ve sanatsal dolayım tarafından terbiye edilmesi de şarttır.

∞ rêbaza mezin²⁶³ ∞

Bilgi için bir yöntemin var mı ego?

AYETLER: *Yaratan Rabbinin adıyla oku!*²⁶⁴

Onun adıyla okumak nedir, nasıldır?

Varlığı, varoluşu dikey ve yatay eksenleriyle birlikte okumaktır.

Bu şekilde bir okuma yapmazsanız sonuç nasıl olur?

SÖZLER: *Madem bilim bu kadar gelişmişse, bu kadar çılgınlık neden?*²⁶⁵ Abdullah Öcalan

O halde bilgiye-bilime bakışta bir devrim olması mı gerekir?

Dilthey'e kulak verelim: Hayat, ölüme ve hastalığa, dağınıklığa ve anarşiye karşı koyabilmek için dayanacak bir temel arar. Zamanımızda nasslar (bilhassa dini nasslar) artık yıkılmıştır. Yeni bir temel aramak lazımdır. Bu temeli bize ancak felsefe verebilir. Bilginin özü nedir, umumiyetle bilgi nedir sorularını yeniden sormalıyız.²⁶⁶

²⁶² Tarkovski, Andrey, 2011, Zaman İçinde Zaman, Günlükler 1970-1986, Çev.: Seda Kervanoğlu, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 242

²⁶³ Rêbaza Mezin: Büyük Yöntem

²⁶⁴ Alak, 1. Ayet

²⁶⁵ Öcalan, Abdullah, 2004, Bir Halkı Savunmak, s. 13

²⁶⁶ Heidegger, Martin, 2003, Metafizik Nedir? Çev.: Mazhar İpsişiroğlu, S. Kemal Yetkin, Kaknüs Yayınları, İstanbul, s. 12

İnsanın etkinliğini, canlılığını, bilincini ve tevhidini güçlendirmeyen bilgiler, çeşitli cehaletlerin çoğaltılmasından başka bir şey değildir. O halde eğer gerçekten değerli bir bilginin ya da görece hakikatin peşindeyse, bu konuda samimiysek, dikey ve yatay eksenlere göre varlığa ve varoluşa yaklaşmalıyız.

Hakikatin kesin bilgisine mi ulaşmak istiyorsun?

*AYETLER: Göklerin ve yerin gizli bilgileri Allah'a aittir. Tüm iş ve oluş O'na döndürülür. O halde O'na kulluk et, O'na dayanıp güven! Rabbin, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.*²⁶⁷

Nietzsche'ye kulak verelim: Şüphe değil, kesinliktir insanı deli eden... Ama bunu duymak için derin olmalı, uçurum, feylesof olmalı... Doğrudan korkarız hepimiz...²⁶⁸

İnsanın, hakikatin bilgisine ulaşacak yetkinlikte ya da hakikatin bilgisini taşıyacak güçte olduğunu düşünmüyorum. Hakikatin yalnızca genel çerçevelerine sahip olabiliriz. Bana göre sıradan insanın da feylesofun da durumu bu konuda görece aynıdır ve aralarında sadece derece farkı vardır. Filozof, bilim insanı, sanatçı, edebiyatçı ve derviş sıradan insanlara göre hakikatin daha yüksek derecelerine ulaşabilir. Fakat hiçbir insan mutlak hakikate ulaşamaz, ulaşsa bile onun ağırlığını taşıyamaz.

İnsan tam ulaşamasa bile yine de hakikati arar mı?

Elbette arar... Ne kadar arar ve bulursak o derece kemal insanlar oluruz.

SÖZLER: "Hakikate susamışlık, insanlığın en soylu tutkusudur."
Jacques Derrida

Bilginin amacı ne olmalı ego?

*FRAGMANLAR: Bu dünyada herkesin yapması gereken bir şey vardır, bunun dışındakileri biliyorsan, hiçbir şey bilmiyorsun demektir.*²⁶⁹

---

²⁶⁷ Hud, 123. Ayet

²⁶⁸ Nietzsche, Friedrich, 2011, Ecco Homo Kişi Nasıl Kendisi Olur, Çev.: Can Alkor, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 30

²⁶⁹ Khemir, Nacer, 2005, Bab' Aziz

Oswald Spengler'a göre dünya nedir diye bir soru olamaz, dünya ne anlama geliyor sorusu olabilir.²⁷⁰

Dünyaya bir insan gibi değil de bir robot gibi soru sorduğumuzda zorunlu olarak nesneleşiriz. İnsanın bütün etkinliklerinin amacı kendini aramak olmalıdır. Bu da doğal olarak nereden geldiğini, nerede olduğunu ve nereye gittiğini düşünmeyi gerektirir.

Biliş ve ilke-Tab çağ dalgaları arasındayken “yazdığım kitap bitmeden canımı alma” diye dua ediyorsun, tevhit çağı dalgasında olsaydın duan da değişir miydi?

Thomas Aquinas, Napoli’de ayin sırasında yaşadığı mistik deneyimin sonucunda, kalemını kâğıdını rafa kaldırdı ve Summa Theologica’sının son bölümlerini başka birinin tamamlaması için yarım bıraktı. “Yazma günlerim”, diye başladı, “sona erdi; çünkü bana öyle şeyler malum oldu ki, tüm yazdıklarım ve öğrettiklerim denizde damla gibi görünüyor bana, o yüzden Tanrı’dan dileğim öğretimin sonu geldiği gibi, kısa zamanda yaşamamın da sonu gelsin.” Çok geçmeden kırk dokuz yaşında öldü.²⁷¹

Gördüğüm kadarıyla Thomas Aquinas sezgi ya da tevhit çağı dalgasına ulaşmış. İnsan yolda olan bir varlıktır, belli bir zaman sonra yolun kendisi haline gelebilir. Bu nedenle de her zaman değişir ve hatta dönüşür. Doğal olarak da duyguları, düşünceleri, dili, bakışı ve duaları da değişir. Öyle bir noktaya gelir ki sadece susar ve hatta Aquinas gibi bir an önce ölmek ister. Duygu veya biliş çağı dalgasındaki insanlar için bunun gibi durumlar korkutucu görünebilir ama korkmadan yolu yürümemiz gerektiğini görmeliyiz ve bulunduğumuz çağ dalgalarına demir atmayı terk etmeliyiz.

Bilim insanlarının “yeni gerçeklik tablolarına” katılmıyor musun?

---

²⁷⁰ Benjamin, Walter, 2007, Estetize Edilmiş Yaşam, Sanattan savaş ve siyasete Alman Faşizminin Kuramları, Çev.: Ünsal Oskay, Derin Yayınları, İstanbul, s.91

²⁷¹ Campbell, Joseph, 2013, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çev.: Sabri Gürses, Kabalcı Yayınları, İstanbul, s. 386-87

Kırk yıl kadar önce Richard Feynman; “Hâlâ keşifler yapılan bir çağ da yaşadığımız için şanslıyız. Tıpkı Amerika’nın keşfi gibi; bir kereden fazla keşfedilmez. Çağımız, doğanın temel yasalarının keşfedildiği çağdır” demişti. Bugün, evrenin doğasını anlamaya her zamankinden daha yakınız. Bu kitabı yazma amacımız, bu keşiflerin ve sonuçta ortaya konan yeni gerçeklik tablosunun heyecanını paylaşmaktır.²⁷²

Hawking’in bu fikirlerine katılmak mümkün değildir. Çünkü insanlık, kuantum teorilerinden bu yana hiç olmadığı kadar varlığın-doğanın bilgisi konusunda kararsız durumdadır. Gerçekliği geçtim, teorik-kurgusal bir sistem dahi ortaya koyamıyoruz.

Tuhaf ama harika bir evrende yaşıyoruz. Evrenin yaşını, büyüklüğünü, gücünü ve güzelliğini kavramak olağanüstü bir hayal gücü gerektiriyor. Görünen o ki bu uçsuz bucaksız kozmosta biz insanların kapladığı yer, epey önemsiz.²⁷³

Hawking’in burada, kitabının önsözünde belirttikleriyle çelişen kaç ifadesi olduğunu söylememe gerek yok sanırım. Eğer gerçeklik üzerine bir çeşit oyun oynamıyorsak; tuhaf evren ve hayal gücünün bir araya gelmesi ile “yeni gerçeklik tablosu”na ulaşamayacağını herkes iyi bilir. Diğer taraftan ilk insanlara da sorsaydık doğa hakkında tuhaf ve hayal ürünü çok şey söylerlerdi.

Gerçeklik, hakikat hiçbir zaman mümkün olmadı, şu anda da mümkün değil. Ama gerçekliğin doğasının öngörülebilir-mekanik olmadığını ilk defa kuantum fiziği deneyleri ile bilimsel düzeyde görmüş bulunuyoruz. Bütün kâinatı açıklayabilecek bir model inşa etme yönündeki çalışmalarımız hiç kuşkusuz meşrudur. Fakat adı üzerinde bu bir model, yani sadece kâinatın yapısı değil, aynı zamanda ve daha çok bizim inşa ettiğimiz bir yapı. Doğa ve insan zihni ikililiğini hem simetrik hem de asimetrik şekillerde sürekli yan yana getirme alışkanlığımız,

²⁷² Hawking, Stephen., Mlodinow, Leonard, 2005, Zamanın Kısa Tarihi, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul, Önsözden

²⁷³ Hawking, Stephen., Mlodinow, Leonard, 2005, Zamanın Kısa Tarihi, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul, s. 5

“artık temel hakikatleri biliyoruz” yanılmasına neden olmalı. Daha akılcı ve soğukkanlı bir dil kullanmamız gerektiğini düşünüyorum...

Günümüzde bilimciler evreni iki temel kısmı kuramla açıklıyorlar; genel görelilik kuramı ve kuantum mekaniği. Ancak ne yazık ki, bu iki kuramın birbiriyle çeliştiği bilinmektedir, ikisi birden doğru olamaz. Her ikisini de kapsayacak yeni bir kuram; henüz böyle bir kuramımız yok ve gerçekleştirmek için kat edeceğimiz yol muhtemelen hâlâ çok uzun, ancak kuramda olması gereken pek çok özelliği şimdiden biliyoruz.²⁷⁴ İşte bu daha iyi bir yaklaşımdır diye düşünüyorum.

Fizik biliminin dört temel kuvveti merkeze alan yaklaşımı değişmeli mi?

SÖZLER: “Kuvvetin iç özü iradedir.”²⁷⁵ Arthur Schopenhauer

AYETLER: “Eğer yeryüzünde bütün ağaçlar kalem olsa, deniz de mürekkep, sonra buna yedi deniz daha eklense Allah’ın sözleri tükenmez. Allah çok güçlüdür, bilgedir.”²⁷⁶

Kuantum dünyasında cisimler, onları gözlemleyip gözlemlemediğimize bağlı olarak farklı şekilde davranırlar.²⁷⁷ Bu durum, görelilikler kâinatında yaşadığımızı gösteriyor. Yani olanı olduğu gibi-hakikati asla bilemeyeceğiz.

Teklifin nedir?

Fiziğin dört temel kuvveti olan; kütleçekim, elektromanyetik, zayıf ve güçlü nükleer kuvvetlere insan ve-veya canlı muamelesi yapılmasını teklif ediyorum! Hatta bunlara karanlık enerji ve karanlık madde de eklenmelidir. Kuvvetler, karanlık enerji ve madde; dikey ve yatay eksenler arasına alınıp incelenmeli-düşünülmeli. Bunlar yapılırsa kâinata ve var oluşa bakışımız

²⁷⁴ Hawking, Stephen., Mlodinow, Leonard, 2005, Zamanın Kısa Tarihi, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul, s. 9-10

²⁷⁵ Ataman, Veysel (Çevirip derleyen), 2004, Varolmanın Acısı Schopenhauer Felsefesine Giriş, Donkişot Yayınları, İstanbul, s. 97

²⁷⁶ Lokman, 27. Ayet

²⁷⁷ Al-Khalili, Jim, 2012, Paradoks, Bilimin En Büyük Dokuz Bilmecesi, Çev.: Cem Duran, Domingo Yayınları, İstanbul, s. 169

devrimsel bir şekilde değişip dönüşebilir. Belki de menzıl merkezli bilimlerin temeli bu şekilde atılır.

Amacın nedir ego?

Popper'in "doğru" anlayışı şuna çok benzemektedir: Bilgi arayışında amacımız doğruya gitgide daha çok yaklaşmaktır, hatta bu yönde ilerlediğimizi de bilebiliriz, fakat hedefimize erişip erişmediğimizi hiçbir zaman bilemeyiz. "Bilimi doğruyla özdeş tutamayız, çünkü hem Newton'un hem Einstein'ın kuramlarını bilim sayıyoruz, ama ikisi birden doğru olamaz, üstelik her ikisi de pekâlâ yanlış olabilir."²⁷⁸

Ben, doğru ve yanlışın ötesini düşünmemiz gerektiğine inanıyorum hayy.

Mevcut yöntemler yetersiz mi?

Popper'in de belirttiği gibi tümevarım bir efsanedir, yani esasında böyle bir şey yoktur. Çünkü her zaman genel şeylerden hareket ederiz. Genel olmayan bir tekillikten yola çıkarak herhangi bir bilgiye ulaşmayız. Tekillerin konu edildiği bir bilgi arayışında, bu tekillerden meydana gelen bir veriden yola çıkarak asla bir nesnel genelleme de yapamayız. Yapsak bile -ki bu bir sıçrama olmuş olur- bu olasılıklı bilgiden başka bir şey olmaz. Tümdengelim ise bilindiği üzere bize "yeni-gelişen-değişen bilgi" verme konusunda yetersizdir. Analoji de tekiler arası yapılan bir işlem olduğundan sonuç yine olasılıklı bir doğruluk değerine sahiptir.

O halde insan ne yapmalı?

Bana göre insan; hangi düşünme, bilgi edinme yöntemini ya da akıl-mantık ilkesini kullanırsa kullansın, olasılıklı sonuçların ötesine geçmesini sağlayacak bir ölçüye zorunlu olarak ihtiyaç duyar. Bu ölçüyle de mutlak veya nesnel bir bilgiye ulaşamaz ama elde ettiği bilgilerin doğruluk olasılığını artırabilir ya da yanlışlık olasılığını azaltabilir.

Ölçü nedir?

Dikey ve yatay eksenlerdir.

---

²⁷⁸ Magee, Bryan, 1990, Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, Çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 1

Bilimsel yöntem üstüne geleneksel görüş, şu aşamaların, her biri kendinden sonrakine yol açacak biçimde, aşağıdaki sırayla art arda gelmesini önermekteydi: 1. gözlem ve deney; 2. tümevarımsal genelleme; 3. varsayım; 4. varsayımın doğrulanması girişimi; 5. doğruluk ya da yanlışlığının kanıtlanması; 6. bilgi. Popper, bunun yerine şu aşamaları koymuştur: 1. sorun (çoğucası, varolan kurama ya da beklentiye aykırılık); 2. önerilen çözüm; bir başka deyişle, yeni bir kuram; 3. yeni kuramdan sınanabilir önermelerin tümdengelimle çıkarsanması; 4. sınamalar, yani başka şeylerin yanısıra (ama yalnızca başka şeylerin yanısıra) gözlem ve deneyle yadsıma girişimleri; 5. yarışan kuramlar arasında yeğleme yapılması.²⁷⁹

Bana göre; Popper'in burada "sorun" dediği şey, mevcut paradigma içinden açıklanamayan ya da mevcut model içinden sapma davranışı gösteren bir şeydir. Dolayısıyla o şeyin bir "sorun" olup olmaması kendinde olan bir şey değildir, paradigma/model kaynaklı bir sorundur. O halde bir şeyin gerçekte bir sorun olup olmadığını dahi bilemeyebiliriz. Diğer taraftan, geleneksel görüşteki "gözlem ve deney" nasıl ki genel/hipotez bir durum içinden yapıldığı için tümevarım efsane oluyorsa, benzer durum "sorun" aşaması için de geçerlidir. Hatta denilebilir ki sorunun arkasında bir paradigma/model(ler) olduğu için burada tümevarım daha çok efsane haline geliyor ve daha makro tümdengelimsel bir arka plan oluşuyor.

Her başlangıç ve-veya bitiş noktası birer soyutlama ve dolayısıyla genellemedir. Bu nedenle de zaten imkânsız olan "saf-kendinde bir başlangıç-bitiş" peşinde olmamız gerekmez. Fakat her türden başlangıç, bitiş ve sürecin "kendindenlik, ezeli-ebedilik- zorunluluk" gibi başlıkları parantez içinde kalmak kaydı ile "dikey ve yatay eksenlere" vurulması bir zorunluluktur. Bu eksenler; Popper'in ifade ettiği "dünya 1, dünya 2 ve dünya 3'ü" de içine alan bir menzil merkezliliktir. Bütün başlangıç, süreç ve sonuçların dikey ve yatay eksenlere vurulacağı bir dünyada, artık bilim ya da felsefeden farklı ama din de sanatta olmayan, bütün bunları kuşatan ve aşan yeni bir dünya

²⁷⁹ Magee, Bryan, 1990, Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, Çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 51

ikame olmaya başlar. Bu dünya da doğası gereği, nesne-özne, bilinç-kâinat farkının kalkmaya başlayacağı ve insanın tevhit üzere olacağı bir menzil alıştı.

Mantıklar yeterince güvenilir değil mi?

Mantık olarak neyi alırsak alalım ya da neyi kabul edersek edelim bir “panlojizm” durumuna düşmekten kendimizi kurtarmayız. Klasik, lojistik, evrimsel, evrimsel+yapay zekâ, diyalektik, kartezyen, fuzzy-kuantum gibi yaklaşımlar birer mantık olarak görülür ve kâinatla özdeş-eşdeğer oldukları savunulduğu an bir panlojizm durumuna düşülür. Bu saydıklarımın hiçbirisi nesnel düzeyde diğerlerinden daha meşru bir mantık değildir. Bunların hepsi eşit derecelerde olmasalar bile meşrudur ama hepsinin de ilkeye daha doğrusu yatay ve dikey eksenlere vurulması gerekir.

Eksenlerin mutlaklığını iddia etmiş olmuyor musun?

Genel çerçevelerin mutlaklığı, daha yumuşak ifade edersem nesnelliği iddiasında bulunmakta bir sakınca görmüyorum. Bu yıkıcı olmaz, çünkü hem genel-çerçeve hem de iddiadır. Kimse korkmasın, yeni bir Platon veya Aristoteles olmaya çalışmıyorum. Ama insanlığın da belli bir omurgaya-asaletle sahip olması gerekiyor. Haddi fazlasıyla aştık. Ben bir düşünür olarak şunu savunuyorum: İlke-Tab, yani dikey eksenle ve tevhidi tarih felsefesi-yatay eksenle hakkıyla hesaplaşan her düşünür, zorunlu olarak yine dikey ve yatay eksenlere göre düşünmek zorunda kalacaktır. Onların ulaştıkları eksenler benim düşündüklerimden farklı olsa bile durum değişmeyecek ve insanlık yolunu kaybetmeyecektir.

Ne istiyorsun ego?

*FRAGMANLAR: Kendimize inancımız yoksa başkalarına nasıl inanç duyabiliriz? Ben bilgi istiyorum. İnanç ya da varsayım değil, bilgi, Tanrı'nın kendini göstermesini, benimle konuşmasını istiyorum.*²⁸⁰

Bilgi ve terbiye tevhidini de düşünüyor musun?

---

²⁸⁰ Bergman, Ingmar, 1957, Yedinci Mühür

Her şeyi hakikat düzeyinde bildiğimizi varsayalım, yine olması gerekenlere göre davranmamız, olması gerekenleri düşünmemiz çok güç olur. Örneğin; şu anda ampirik olarak bilgisine sahip olduğumuz küresel ısınmayı durdurmak için hiçbir şey yapmıyoruz. O halde, "olması gereken" kategorisi üzerinde o kadar çok çalışmalıyız ki, iyi, güzel ve doğru olanı yapabilen bir bilinci var edelim. Bu dünyadaki en nihai amaç hem olanın hem de olması gerekenin tevhidini düşünmek ve tevhide uygun bir medeniyet ikame etmektir. Ya bu medeniyeti ikame edeceğiz ve yeryüzünü cennete çevireceğiz ya da cehenneme çevirmeye devam edeceğiz.

Senden öncekilere nasıl bakıyorsun ego?

Bildiklerinizin çoğunu parantez içine alıp bilmediğimi varsayarak düşünmek zorundayım. Çünkü başka türlü menzili tevhit olan bir medeniyeti düşünemem.

Tasavvuf, zihnin manevi olaylara yönelmesi, bir ruh hali ve eşyanın zevkle kavranması olarak, tıpkı bütün diğer manevi yollar gibi, tabiatı gereği, bilgisizliğin yok edilmesini öğretir, yani bir tek "Gerçek" olmayan her şey hakkında "alimâne cehalet" (docta ignorance) ile bilgisizliğin yok edilmesini salık verir.²⁸¹

Herkesin uzmanlıklar arasında birer cahil olduğu çağı geride bırakmak için, çok farklı bir bilinç mekaniğinin kurulması hayati önemdedir. Bu durumu görüyorum, sorumluyum ve sorumluluğumun gereğini yerine getirmeye çalışıyorum.

SÖZLER: Dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeyen kişi, insan olmayı terk etmiş sayılır.

Herhangi bir alanda uzman ya da profesyonel misin?

*FRAGMANLAR: Hepimiz amatörüz. Daha ilerleyebilmek için hayat kısa geliyor.*²⁸²

Müslümanların durumunu nasıl görüyorsun?

Sünni din adamları halifenin göbeğine kopmaz bir bağ ile bağlıydı. Halife onların ikiziydi. Bu durumda Sünni fıkhnın da böyle bir gücün gölgesinde gelişmesi kaçınılmaz olmaktadır.

²⁸¹ Altıntaş, Hayrani, 1986, Tasavvuf Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 8

²⁸² Chaplin, Charles, 1952, Limelight/Sahne Işıkları

Şia din adamları ise hana ve bağışlayıcılara (mal-mülk verenlere) bağlanmıştır.²⁸³

SÖZLER: Onlar, peygamberane şahsiyetlere düşman, tanrılık taslayan kişi ve devletlere köle olmayı sevdiler.

Neden Doğu'nun ve Batı'nın ötesinde olan bir yer arıyorsun?

Yapay zekanın evrime evrim katıp hızlanacağı bir zamanda, uzmanlıklar arasında cahil duruma düşmüş insan bilincinin varlığını sürdürmesi, ancak ve ancak tarih üstü bir ilkeyi kuşanmasına bağlıdır. Bu bilinç hem olan hem de olması gerekenin tevhidini, yani terbiyeyi zorunlu hale getiriyor.

Amacın ne ego?

Tanrının bizimle-kâinatla ilgili amacını ve düşüncesini bilmek istiyorum!

Peki ya sonra?

O bilgiyle uyumlu yaşamak istiyorum.

Neden?

Çünkü geldiğim yere geri dönmek istiyorum!

∞ parzûn²⁸⁴ ∞

Bir model ya da sistem mi düşünüyorsun?

SÖZLER: Bilimde "model", felsefede "sistem" aradığımız sürece büyük yanlışlar kaçınılmazdır.

Tevhidi felsefe de bir sistem değil mi?

Tevhidi felsefe; bilimsel, felsefi, sanatsal ve dini bir metindir. O, dikey ve yatay eksenleriyle, teorisi ve pratiğiyle bir hayat-var oluş ortaya koyar ve bu haliyle de hem modeldir hem sistemdir hem de bunları aşan özelliklere sahiptir.

Bilim insanların şu anki durumlarını nasıl görüyorsun?

²⁸³ Şeriati, Ali, 2012, İslam ve Sınıfsal Yapı, Çev.: Doğan Özlük, FECR Yayınları, Ankara, s. 97

²⁸⁴ Parzûn: Filtre

Onlar her zaman özgürlük düşmanı oldular ve bugün de aynı alışkanlıklarını devam ettirmekle meşguller...

Kuantum fiziği, doğanın yasalarla yönetildiği düşüncesini yıkmaya çalışıyor gibi görünebilir ama durum bu değildir. Tersine “yeni bir determinizm anlayışını kabul etmemiz için” bize yol gösterir: Doğanın yasaları belirli bir sistem için kesin bir geçmiş ve gelecek saptamak yerine, farklı geçmiş ve gelecek olasılıkları saptar. Bu bazılarının hoşuna gitmese de, bilim insanları kendi önyargılı düşüncelerini değil, deneylerle uyum gösteren kuramları kabul etmek zorundadır... “Bilimin bir kuramdan beklediği test edilebilir olmasıdır.” Kuantum fiziğine ait öngörülerin olasılıksal doğası, bu öngörülerin “doğrulanmasının” olanaksızlığı anlamına gelseydi, kuantum kuramları “geçerli” olarak nitelenemezdi. Ancak öngörülerin olasılıksal doğasına rağmen kuantum kuramlarını test edebilmekteyiz. Örneğin bir deneyi pek çok kez tekrar edebilir, “farklı sonuçlara ait frekansların öngörülen olasılıklara uyduğunu doğrulayabiliriz.”²⁸⁵

Dikkat edilirse determinist bir anlayışı “inşa etmek” için adeta çırpınıyorlar.

Bunu neden yapıyorlar?

Çünkü indeterminist bir doğa, temel merkezli dediğim bilgi-bilimin sonu olur diye düşünüyorlar. Onlar ancak determinist bir doğada nesnel bilginin, öngörünün, kontrolün, manipülasyonun ve kolonizasyonun mümkün olabileceğini biliyorlar. Bilgiye ve varlığa bakışlarında sorun olduğunu kabul etmek yerine, onları, özgürlüğe yer bırakmayan akıllarına uydurmaya çalışıyorlar. Varlığın sadece “olan” değil aynı zamanda “olması gereken” olduğunu kabul etmek istemiyorlar. Çünkü bunu kabul ederlerse doğa yasalarını özellikle ekonomi-politik alanlarda uygulamak gerekecek.

Nasıl yani?

²⁸⁵ Hawking, Stephen., Mlodinov, Leonard, 2012, Büyük Tasarım, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul, s. 64-65 (Buradaki “vurgulamalar” bana aittir.)

“Doğada sadece determinizm var, onun yasalarını toplum-insan dünyasına taşırsak özgür olamayız” demeye devam etmek istiyorlar. İndeterminist doğanın kabul edilmesi durumunda sadece mevcut doğa bilimleri çökmez, matematik de bütün sosyal bilimler de çöker. Bu durum da topluma ve insana yansır. Bilim iktidar ilişkisinin çıkarına olmayan yeni bir dünya oluşur. Bir görelilik evreni inşa edilmek zorunda kalınır, egemen bütün sınıflar ve devletler güçlerini kaybederler. Muktedir sınıf; determinist ve dikey hiyerarşik bir evren içindeki bilim memurlarının inşa ettiği ve bekçilik yaptığı bir piyasadan-kültürden mahrum hale gelir. Kısacası; egemenler ve onların memurları olan bilim insanları güçlerini kaybetmemek için determinist bir doğaya ihtiyaç duyuyorlar. Tanrıyı veya kâinatı aldatabileceklerini sanıyorlar, akılsız bir Tanrı-kâinat hayal ediyorlar. Bu nedenle de çok ama çok kötü ölçüyorlar.

İnsanı özgürleştirecek felsefelerden de korkarlar mı?

Elbette... Dikkat edilirse bütün determinist felsefeleri, üstelik idealist veya realist olsun hepsini baş tacı etmişlerdir ama indeterminist felsefelere hep üvey evlat muamelesi yapmışlardır. Nihilizm, anarşizm ve egzistansiyalizm gibi felsefeler muktedirlerin ve memurlarının korkulu rüyalarıdır.

Kurt Gödel’in “eksiklik teoremi” yalnızca matematiksel bir sistemin değil; inşa edilen veya düşünülebilen her türlü sistemin tam olamayacağıyla ilgilidir. Her çeşit ve düzeyden tez, aksiyom, postülat vb. mutlaka belli bir soyutlamaya dayanır. İnsan ister bir şeyin bizzat inşacısı olsun ister bir şeyi sadece düşünün veya gözlemlesin durum değişmez... Kararsızlık (Tutarsızlık) İlkesi: Bir belitsel sistemin tutarlılığı o sistem içinde ispatlanamaz. Bir belitsel sistem, kendi kendisinin tutarlılığını kanıtlayamaz. Kümeler kuramının tutarlılığını gösteren bir prosedür yoktur. Eksiklik İlkesi: Bir belitsel sistem, o sistemin bütün doğrularını içermez. Bir belitsel sistem içerisinde ispatlanamayacak doğru ifadeler vardır. Eğer formal kümeler kuramı tutarlı ise, sistem içerisinde doğruluğu ve yanlışlığı ispatlanamayan teoremler vardır. Burada belitsel sistem deyimi, çıkarım kuralıyla şimdiye kadar üretilmiş teoremlerden çok çok fazla-

sını içeren heyula bir kümedir. Sayılamaz sonsuz çoklukta olduğu için, sistemdeki teoremler birer birer atılarak sistem boşaltılamaz. Bir başka deyişle, çıkarım kuralıyla sistemdeki her teoreme ulaşamaz.”²⁸⁶

O halde başka yollar aramamız gerekmez mi? Ben her türlü bilginin dikey ve yatay eksenlere vurulması gerektiğini düşünüyorum.

Sağduyulu bir bilim var mı?

İnsanlığın şu kötücül haline bakıyorum da içimden var demek gelmiyor.

Bilim neden sağduyulu olamıyor?

Gördüğüm kadarıyla bilimin sağduyulu ya da akıl olmasını engelleyen güçler var. Bu güçler de bazı isimler üzerinden bir çeşit popüler kültür haline gelerek dünyaya yayılıyorlar. Örneğin; S. Hawking, R. Dawkins, C. Sagan gibi bilim insanlarının çalışmalarına pek iyi niyetle bakamıyorum. Onlar bilimin azametini, sağduyusunu ve insanı özgürleştirecek yollarını törpülüyor gibi duruyorlar.

Bu düşünceni nasıl temellendiriyorsun?

Yaptıklarının ortak birtakım özellikleri olduğunu düşünüyorum:

1. Determinist bir doğa-kâinat görmek ve ona uygun olacak bir bilim-model inşa etmek istiyorlar.
2. Olan ve olması gerekeni kesin bir şekilde ayırmak istiyorlar.
3. Tanrı'nın kendi varlığına şahit olarak gösterdiği kâinatı ve yasalarını, Tanrının yokluğunu ispat eden bir alan olarak görmeye çalışıyorlar.
4. Doğayı ve bilimi popüler hale getirmeye çalışıyorlar. Böylece, “doğa yasaları en fazla popüler hale gelerek kitlelere ulaşabilir, bunun dışında toplumsal bir işlevi yoktur” algısını oluşturuyorlar. Öyle ki insanlar, yasaların bir ekonomik-politik sistem inşasında kullanılabileceğini düşünmeyecek hale geliyorlar. Popülerleştirme; kâinatın ve bilimin sahici-

²⁸⁶ Karaçay, Timur, 1999, Gödel Ne Yaptı?, Cumhuriyet Bilim Teknik

liğini, azametini, ciddiyetini, ilahi etkisini ve büyüsunü kır-
mak amacıyla kullanılan bir silah işlevi görüyor. Amacın,
toplumun bilimden haberdar olmasını sağlamaktan ziyade,
Tanrının, doğanın ve insanın anlamını düşürmek oldu-
ğunu düşünüyorum.

Yanılıyor olabilir misin ego?

Dilerim yanılıyordumdur ama bilimin, insanların ve doğanın
düşürülmesinde bu derece araçsallaştırılmasını ve bir ideoloji
haline getirilmesini başka türlü açıklayamıyorum. Bilimin çok
gelişmiş olduğu bir zamanda, bu kadar çılgınlığa maruz kalışı-
mızı nasıl açıklayabileceğimizi de biliyorum.

*SÖZLER: Ne bilim ne de aklilik evrensel üstünlük ölçüleridir. Bunlar
kendi tarihsel kökenlerinden habersiz tikel geleneklerdir.*²⁸⁷ Paul Feyer-
abend

Bilginin-bilimin bir iklimi, kültürü, öncülü olmalı mı?

Kesinlikle olmalı!

Neden?

Çünkü insan gerçek bir tehlikedir.

*FRAGMANLAR: Ben koşulsuz bilgiyi savunmuyorum. Bilgi ancak
bir ahlak kurumuna dayandıkça geçerlidir. Bilimi ahlak dışı hale geti-
ren tek etmen insandır. Hiroşima'yı hatırla!*²⁸⁸

İnsanlar dünyaya tapanların yaptıklarını neden sürekli unutu-
yorlar?

İnsanlar öyle bir hale geldiler ki, değil “eskilerin masallarını”,
kendi kişisel hayatlarını bile unutuyorlar, hatta unutmak isti-
yorlar. “... Bu egemenliği en baştan olanaklı kılan şey unutmadır.
Bilimin aşkın koşulu olarak bellek yitimi. Her şeyleştirme
bir unutturur.”²⁸⁹ Köklerden koparmak, asaletsiz-omurgasız
hale getirmek... Amaçlanan şekli verebilmek için unutturmak
gerekir. İnsanı, değerlerin devamlılığını sağlayan köklerinden
koparmadan, insan ve doğa üzerinde egemenlik kurulamaz.

²⁸⁷ Feyerabend, Paul, 2014, Yönteme Karşı, Çev.: Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayın-
ları, İstanbul, s.290

²⁸⁸ Tarkovsky, Andrei, 1972, Solaris

²⁸⁹ Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Diyalektiği,
Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, s. 306

Egemenlerin; insanları bu kadar aşırı şekilde uyarmalarının, sürekli bilgiye, manipölasyona, eğlenceye boğmalarının, düşünceyi, tümelliği ve bağlantılılıkları ortadan kaldırmalarının amacı, bize insan olduğumuzu ve bir menzilimiz olduğunu unutturmaktır.

Kaç yaşında olduğunu hatırlıyor musun ego?

*AYETLER: O kullar ki, söze kulak verip onun en iyisine tâbî olurlar. İşte Allah'ın hidayet ettikleri bunlardır. Ve bunlar, kâmil akıl sahipleridir.*²⁹⁰

Yaşımı ancak ve ancak ezeli ve ebedi olan Varlık bilebilir. Ben kâmil insan olmanın imkânlarını düşünmeye çalışan biriyim. Bu arayışın başladığı ve menziline ulaştığı zaman aralığının özgün bir anı olmayı diliyorum.

Peki, seni çoğunluktan ayıracak ve özgün bir an yapacak bir filtren var mı?

Filtrem; tevhit üzere olan, dikey ekseninde İlke-Tab ve yatay ekseninde ise tevhidi tarih felsefesidir.

∞ çarenûsa mezin²⁹¹ ∞

İnsan nereye gitmeli?

*SÖZLER: Doğa bize akıllı armağan etmekle bizden bir şey talep etmektedir ki, o da şudur: İnsan hayvani varlığının mekanik düzeni ötesindeki her şeyi kendisi yapmalı; içgüdüsüz olarak ve kendi aklıyla kendisi için gerçekleştirdiklerinin verdiği mutluluktan ve yetkinlikten başka hiçbir mutluluk ve yetkinliğe katılmamalıdır.*²⁹² Kant

Bir hakikat dayatmacılığından nasıl korunacaksın?

Hakikat, mutlaklık ve hatta nesnellik düzeyinde bile kamusal alana inmez... Işığın göze olan “mesafesi” olmasaydı, göz hiç-

²⁹⁰ Zümer, 18. Ayet

²⁹¹ Çarenûsa Mezin: Büyük Kader

²⁹² Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 85

bir şeyi göremezdi, güneşin dünyaya olan “uzaklığı” olmasaydı dünyada hayat olmazdı. Diğer taraftan, güzellik idesinin kendisini değil, “dolayımını” görürüz ve ona âşık oluruz. Dolayım ve mesafe-uzaklık; güzelliğin, aşkın, hakikatin, hayatın, bilincin, teori ve pratiğin varlık koşuludur. Bilinç istediği kadar şeyler ve kendi üzerine refleksif bir şekilde dönse de dolayım ve mesafe tam olarak kat edilemez, yani geride bırakılmaz-aşılmaz. Kat edilememesi, Onun adaletinin ve merhametinin bir tecellisi ve bizim varoluşumuzun bir gereğidir. Bu nedenle de hem akıl sahiplerine hem de kamusal alana genel çerçevelerle, vasat-merkez olabilecek ideallerle gideceğim. Kendimi de onları da korumak zorundayım. Benim sorumluluğum menzili göstermek ve o menzile nasıl ulaşabileceğimiz hususunda bazı yollar önermektir.

Bilim de dâhil herşeyin kriz içinde olduğu bir çağda nasıl düşünmeyi öneriyorsun?

Stephen Hawking, içinde bulunduğumuz durumu şu şekilde resmediyor: Büyük patlamanın nedeni karanlık enerji olabilir ama ne olduğunu bilmediğimiz gibi büyük patlamanın neden ve nasıl olduğunu da bilmiyoruz. Evrenin neden var olduğunu bilmiyoruz.²⁹³ Ne patladı, niçin patladı, patlaması içsel bir nedenle mi dışsal bir nedenle mi oldu, patlayan şey bir mekânın içinde miydi, değil miydi gibi soruların cevaplarını bilmiyoruz. Bugün fizik bilimi, tarihte hiç olmadığı kadar kararsız bir durumdadır. Fizik böyle olunca bütün bilgi-bilim dalları da zorunlu olarak kararsız hale geliyor. İnsan böyle bir kararsızlık içinde sağlıklı düşünemez. Ben fizik, matematik-mantık temelli düşünmeyi kuşanarak terk etmemiz ve menzil merkezliliğe geçmemiz gerektiğine inanıyorum. Başka bir şekilde düşünmemiz artık mümkün değildir.

*AYETLER: Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir.*²⁹⁴

²⁹³ Hawking, Stephen, 1997, S. Hawking Evreni Anlatıyor Belgeseli, Discovery Science, Youtube

²⁹⁴ Ahzap, 72. Ayet

Sizin gibi kâinatın da bir tarihi var mı ego?

Değişen ve hareket eden her şeyin bir tarihi vardır. Dünya ve insanlar için nasıl ki tevhidi tarih felsefesi geçerliyse, kâinat için de geçerlidir. Kâinatın da duyum, duygu, biliş, ilke, sezgi ve tevhit dalgalarından geçtiğini düşünüyorum.

*AYETLER: Üstünüze yedi sağlam gök bina ettik.*²⁹⁵

Bana göre dünyalar-insanlar küçük kaderlerdir, kâinat büyük kaderdir ve kâinatlar ise en büyük kaderdir.

SÖZLER: Tanrı dışında her şey çoktur, buna kâinat da dâhildir.

Ben dünyada da kâinatda da dikey ve yatay eksenler olduğunu düşünüyorum. Altı tane de kâinat olduğunu ve her bir kâinatın da kendi içinde altışar çağ dalgasından oluştuğunu düşünüyorum. Bunlar duyum, duygu, biliş, ilke, sezgi ve tevhit dalgalarıdır. Hepsisi de dikey eksen olan ilkeye-Tab'a içkindir... Ezeli ve ebedi olan varlık birdenbire yaratmaya başlamadı, yaratıyordu ve yaratmaya da devam edecek.

İnsan şu anda hangi kâinatda?

*AYETLER: İnsanın üzerinden, o tarih sahnesine çıkıncaya (kadar), tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi (ki), henüz o (bu süre zarfında) anılmaya değer bir varlık bile değildi?*²⁹⁶

İnsan; duyum, duygu ve biliş kâinatlarını yaşadı. Bundan sonra ise diğer kâinatlara doğru yol alacaktır.

*AYETLER: Biz onlara hem ufuklarda ve hem kendi nefislerinde delillerimizi göstereceğiz ki, Kur'ân'ın hak olduğu kendilerine açıkça belli olsun. Senin Rabbinin her şeye şahit olması kâfi değil mi? İyi bilin ki; onlar, Rabblarına kavuşmaktan şüphededirler. Dikkat edin, muhakkak ki Allah; her şeyi çepeçevre kuşatandır.*²⁹⁷

Meleklerin insan hakkında bilmediği şey bu mu ego?

Evet bu... İnsan altı kâinatın hepsinden de geçecek. Yani tevhitten geldi ve yine tevhide gidecek.

*AYETLER: İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?*²⁹⁸

²⁹⁵ Nebe, 12. Ayet

²⁹⁶ İnsan, 1. Ayet

²⁹⁷ Fussilet, 53-54. Ayetler

²⁹⁸ Kiyamet, 36. Ayet

Yedi ne ya da nerede olabilir?

Yedi, ahiret âlemi olabilir.

Yani kâinatlar ahiret âleminin bir parçası mı?

SÖZLER: *Her şey varlık âleminde, ahiret de dâhil.*

Evet, öyle görünüyor.

Bu tamamlanmış bir kâinat-âlem düşüncesi mi?

Evet, bana göre öyle!

O nerede?

Tanrı, sübûti sıfatlarıyla varlık kâinatlarına ve âlemlerine dâhil-dir ama zâtî sıfatlarıyla da dışarıdadır.

Bütün bunları nereden biliyorsun ego?

Herkes gibi ben de tam olarak bilmiyorum hayy. Sadece düşünmeye çalışıyorum. Ben bir insanım, bundan daha fazlasını yapamam. Şimdilik!

AYETLER: *Oysa O sizi türlü evrelerden geçirerek yaratmıştır. Gör-müyor musunuz Allah yedi (kat) göğü birbiriyle nasıl uyumlu yarat-mıştır?*²⁹⁹

Bütün bunları ontolojide neden konuşmadık?

Çünkü bir yoldayım, değişiyorum ve şimdi düşünebildim. Diğer taraftan ontoloji ve epistemoloji ikililiğini yaratan bizleriz, oysa bütün bilgiler tevhit üzeredir!

İnsanlar bu düşüncelerinde daha çok nereye takılacaklar?

Neden altı veya neden yedi diyecekler. Yani işaret ettiğim yere değil, parmağıma bakacaklar. Bugüne kadar bütün dinleri, değerli düşünceleri, sanatları ve bilimi de bu şekilde öldürmeye kalkıştılar.

Ne öneriyorsun?

Sadece bakıp görmeye çalışsınlar; her insan, insanlık ve diğer bütün varlıklar sürekli bir tekâmül içinde. Bu tekâmül seyrini doğum ve ölüm arasına alsınlar. Bu aralıkta aşamalar olduğunu görecekler. En basitinden; insan doğar, bebek olur, çocuk olur, ergen olur, genç olur, yaşlı olur ve ölür. Ben bir düşünür

---

²⁹⁹ Nuh, 14-15. Ayet

olarak bu ve benzeri durumları soyutlamaya; nereden geldiğimizi, nerede olduğumuzu ve nereye gittiğimizi düşünmeye çalıştım. Çeşitli aralıkları yedi aşamaya da yetmiş aşamaya da bölebilirsiniz, yani burada sayı önemli değildir, önemli olan bir yolda olduğumuzu görmemizdir. Bu yolu insanlığın bütün değerli birikimiyle okumaya çalıştığımızda karşımıza sık sık benzer sayılar çıkabilir. Fakat sayılar üzerinden bir ezoterizm-mistisizm-mitos yaratmak akılcı olmaz. Kendimizi terbiye etmemiz gerekirken bu tip şeylere demir atmak yanlış olur.

SÖZLER: Evlerine kapansınlar, durmaya, okumaya, düşünmeye çalışsınlar ve yalnızlığı da sevsinler, dalgaları o zaman görecekler!

İnsanla birlikte içinde bulunduğunuz kâinatın ve kâinatların da bir tekâmül sürecinde olduğunu düşünmen, termodinamiğin ikinci yasası olan entropiyle çelişmez mi?

Varlığın kendinde, zorunlu, ezeli-ebedi olup olmadığını mutlak ve-veya nesnel düzeyde bilemeyiz. Bilsek bile bu varlığın bütününe kuşatamayız. Kuşatılamayan bir şeyin “toplam entropisi” bilinemez. Toplam değişimin ve dönüşümün yönünü, niteliğini ve niceliğini bilemeyiz. Çünkü yok-luk karşısındaki varlığın bütününe hâkim değiliz. Dolayısıyla entropinin azalması ya da “artması”, gözlemine yaptığımız varlıklarla-sistemle sınırlı kalmaktadır. Diğer taraftan, ben birbirinden farklı hallerde bulunan altı kâinatın var olduğunu düşünüyorum. Entropi, içinde bulunduğumuz kâinatta geçerli olsa bile, bu, diğerlerinde de geçerli olacağı anlamına gelmez. Ölüme doğru olduğumuzu kabul ediyorum ama bunun mutlak ya da nesnel yok oluş olacağını kimse ispat edemez, hele hele bilim asla edemez.

SÖZLER: Onlar uzayı bilim kurgu filmlerinde çerçevelenen görüntüler mi sanıyorlar!

Çelişkiye ya da hataya düşmekten korkuyor musun ego?

Benden önce nice dehalar, bilgeler ve hatta peygamberler bile birçok çelişki ve hataya düştüler. Bunların hepsi insanidir... Korkmuyorum, ama bu halim, çelişkiden ve hatadan sakınmadığım anlamına gelmez. Ben çok basit bir insanım, zekâ, bilgi ve ahlak bakımlarından iyimser bir tahminle ortalama seviyeyim diyebilirim. Fakat biliyorum ki; bu bakımlardan dünyadaki en gelişmiş insan bile olsaydım çelişkilere ve hatalara düşerdim. Bence önemli olan, iyi niyetlerimiz ve bu uğurda ortaya koyduğumuz çabalarımızdır.

Kant'ın çabalarını nasıl buluyorsun?

Kant, felsefe tarihinin devrimci filozoflarından. Newton etkisinde kalması, kategori ve yargı türlerindeki "boşluklar-çelişkiler" felsefesine zarar vermiştir. Fakat bu saydıklarım, onu insanlığın gelişimindeki özgün yerinden kopartamaz.

Kategorileri bir tarafa koyarsan, yargı türleri ve Newton etkisi hakkında neler söylemek istersin?

Kant'ın bilgide ya da epistemolojide bir Kopernik devrimine imza attığı kabul edilir. O, insan bilincinin dış dünyaya uyduğu şeklindeki hipotezin yerine, dış dünyanın insan zihninin yapısına uyduğu hipotezini koyar. Kant'a göre bilinç, dış dünyaya kendi bilgi formlarıyla-kategorileriyle yaklaşp sentetik a priori ve sentetik a posteriori bilgilere ulaşır. Bu noktada onun felsefesindeki yargı türlerine bakmak iyi olabilir...

Kant'ın Yargı Türleri

	A posteriori	A priori
Analitik	Analitik a posteriori (1)	Analitik a priori (2)
Sentetik	Sentetik a posteriori (3)	Sentetik a priori (4)

³⁰⁰ Dij- Nakokî: Karşıtlık-Çelişki

Analitik: Salt zihinseldir. Örneğin; matematik ve geometri bilgileri-yargıları ya da tartışmalı olmakla birlikte “evliler bekâr değildir” şeklindeki yargılar bu türdendir.

Sentetik: Salt deneyimseldir. Örneğin; “bazı insanlar gözlüklüdür” şeklindeki yargılar bu türdendir.

A posteriori: Ampiriktir yani deneyime dayanır ve deneyimden sonrasını ifade eder. Örneğin; “şu kuş siyahtır” yargısı gibi.

A priori: Saf, akli, yani deneyime dayanmayan, deneyimden öncesini ifade eden yargılardır. Örneğin; “dörtgenin iç açıları toplamı 360 derecedir” yargısı gibi.

Analitik a posteriori (1): Bu yargı türleri çelişkili oldukları için bu kategori boştur.

Analitik a priori (2): Bu yargı türleri zorunlu olarak doğrudur, çünkü salt akli yargılardır.

Sentetik a posteriori (3): Zorunlu olmayan yani doğru veya yanlış olabilen ve dış gerçeklikle ilgili yeni bilgi veren yargılardır.

Sentetik a priori (4): Kant, bu yargıların matematik, fizik ve ahlak alanlarında olduğuna inanır, metafizik alanda olmalarından ise kuşku duyar.

Senin bu yargılar hakkındaki düşüncen nedir?

Bana göre; 1 yokluktur, 2 saf bilinçtir, 3 saf bilincin, bilinçlilik şeklinde ve anaç olarak kâinatlara dönüşmesidir, 4 ise 2 ve 3’ün tevhididir.

Bu Hegelci bir yaklaşım mı?

Hiç kuşkusuz benzerliğimiz var ama çok farklıyız.

Bunlar bilimsel bilgiler mi ego?

Bu bilgiler hem bilimsel hem felsefi hem de dinseldir. İnsan kâinatı açıklamak için doğayı ölçmeye, anlamak için düşünmeye ve yola devam etmesini sağlayan tutkuyu kaybetmemek için de inanmaya çalışan bir varlıktır. Bunları parçalamanın bir anlamı olduğunu düşünmüyorum. İnsanın tekilliğini, toplum-

salıgını ve özgürlüğünü azaltmayacak şekilde büyük fotoğraflara ulaşmakta bir sakınca yoktur. Tabi gerçekten bir sakınca olmaması için de dikey ve yatay eksenlerle düşünmek gerekir. Aksi halde önce donarız sonra paramparça olur ve savrulup dururuz.

Kant'ın metafizik hakkındaki düşüncelerini nasıl görüyorsun? Onun, metafizik bilginin imkânsızlığı şeklinde ifade edilebilecek numen ve fenomen ayrımını, insanın özne olması gerektiğinin-sorumluluğunun bir ispatı olarak görüyorum. Dünya hayatında iyi veya kötü, güzel veya çirkin, doğru veya yanlış bir medeniyet inşa edilecekse, bunu ancak ve ancak biz yapabiliriz. Zaten ödev ahlakı da böyle bir medeniyetin felsefesi olacak şekilde okunmalıdır.

Kant'ın bilgi felsefesindeki “boşluk” neyi gösterir?

Günümüz fiziği artık ne Euclid geometrisinin aksiyomlarını ne de nedensellik ve töz ilkelerini geçerli saymaktadır. Artık matematiğin analitik olduğunu, matematiğin fizik dünyaya tüm uygulamalarının (fiziksel geometri dâhil) ise ampirik türden bir doğrulamaya konu oluşturduğunu bilmekteyiz. Kısacası “sentetik a priori” diye bir şey yoktur. Kant bilgi teorisinin çöktüğünü söyleyebiliriz.³⁰¹ Bana göre ise sentetik a priori “birliktir-tevhittir”. Böyle bir şey yoktur demek, “varlık” alanını terk etmek demektir. Terk edemeyeceğimize göre... O halde vardır. Boşluk ya da yok olarak gördüğümüz şey apaçık bir şekilde karşımızdadır.

Biz; saf, öz, kendinde, zorunlu, ezeli-ebedi gibi varlık ya da kategorileri düşünebilecek bilince sahip değiliz. Bunlar bilincimizin sınırlarıdır. Bana göre Kant'ın hatası da bunları felsefesine almaya kalkışmasıdır. Oysa bütün bunlar doğrudan Tanrı demektir, artık Tanrıyı rahat bırakmayı öğrenmemiz gerekiyor, zaten benim tevhidi felsefede merkeze aldığım dikey eksen yani “tevhit, anaçlık ve bilinç” Tanrısaldır ve bunu boşuna yapmadım.

---

³⁰¹ Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 41

Kant'ın yukarıdaki Tanrıyı bir şekilde felsefesine indirmesi kadar, onu eleştiren Reichenbach gibi filozofların da kendilerini birer Tanrı gibi görmeleri doğru değildir. Nitekim onlar da kâinatta saf analitik ya da ampirik olanı bildiklerini düşünüyorlar. Oysa matematiksel olanı da ampirik olanı da kafatasımızın içindeki bir çeşit et yığınının gördüğünü unutmamamız gerekiyor.

Biz ne yukarıda ne de aşağıda mutlak bir ayırma-saflığa ulaşabiliriz. Her şey başka şeylerle birlikte her şeydir. Düşünmeye ve konuşmaya başladığımızda onları kategorilere, kompartımanlara, disiplinlere bölmemiz, biz insanların doğal eksikliğinden kaynaklanır.

Bu anlamda ne yukarıda ulaşamayacağımız bir Tanrıyı yeryüzüne indirmeye çalışmalıyız ne de aşağıda bir tanrı gibi davranmalıyız. Bütün bunları aşmanın yolu Tanrısal ve-veya kâinatsal olanı düşündürmektir. Bütün akıl sahiplerini "büyük laboratuvar"a davet etmek istiyorum. Tanrının zatı dışında, kendimiz de dâhil her şeyi ilke-Tab dikey eksenini ile tevhidi tarih felsefesi olan yatay eksenin arasına alıp öyle düşünelim. Bundan daha iyi bir fikri olan varsa, onları da bilmek isterim.

Kant, Newton fiziğine, doğa bilgilerimizin eriştiği en son aşama gözüyle bakıyordu. Daha da ileri giderek bu fiziği felsefi bir sisteme dönüştürme yolunda idealize etmekten kaçınmadı. Kant günümüz matematiği ile fiziğini görece kadar yaşasaydı, büyük bir olasılıkla, sentetik a priori felsefesinden vazgeçmede fazla gecikmeyecekti. Felsefesinin, Einstein ve Bohr fiziğine tanık olmuş biz çağdaşlara bir şey söylememesinin nedeni budur.³⁰²

Bana göre ise Kant, sentetik apriori yargılarını değiştirdi ama asla yok saymazdı. Bugün yaşasaydı, fiziği parantez içine alıp kesinlikle Tanrısal olanı düşünmeye çalışırdı.

Yani ne Kant'a ne de Reichenbach'a katılıyorsun öyle mi?

---

³⁰² Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 37-38

Evet öyle... İnsan bilincinin dış dünyaya tam-saf düzeyde uyduğu hipotezi de dış dünyanın insan zihninin yapısına tam-saf düzeyde uyduğu hipotezi de ifrat ve tefrit gibidir. İnsanlık deneyimi, bu iki yolun da krizle sonuçlandığını ispat etmiştir. İnsan artık idealist, realist ya da nihilist, anarşist, varoluşçu felsefeleri, klasik ve modern fizik paradigmalarını taşıyarak aşmak durumundadır. Yani bütün bunları içine alan ve aynı zamanda aşan bir yol bulmak zorundayız. Heidegger'in "bizi ancak bir Tanrı kurtarabilir" sözünden hareketle; "bizi ancak Tanrısal ya da kâinatsal bir ilke" kurtarabilir diyorum. Tabi bu ilkeyi de yatay eksenle birlikte düşünmek gerekir.

Bu bir devrim mi ego?

Amacım devrim yapmak değil, hiçbir filozof da devrim yapmak için düşünmedi ama devrim gibi görünüyor. Çünkü ben, bilincin de dış dünyanın da büyük laboratuvar olan dikey ve yatay eksenler içine alınarak konu edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Hatta yapay zekânın da uygun parametreler, prosedürler, yasalar, protokoller ve öngörüler ile işe koşulması ve toplam varoluş (Σ Tevhit = Σ Anaçlık + Σ Bilinçlilik) hesaplamalarıyla bilmeye ve olmaya başlamamız gerektiğini düşünüyorum. İnsan artık kendisini terbiye etmelidir, bunun hem bilgisine hem de şuuruna ulaşmalıdır.

Bu devrimin bir adı var mı ego?

Ben veya kâinat değil hem ben hem kâinat dikey ve yatay eksenler arasına alınıp o gözle görülmeli diye düşünüyorum. Seninle sohbet ettiğim gibi kâinatla da sohbet etmek istiyorum hayy! Bunun adı "Tevhidi Devrim" dir.

Neyi amaçlıyorsun ego?

SÖZLER: Hakikatin karşısında bulunduğumuzda dilimiz iyi veya doğru değil, muhteşem der.

Hayatın muhteşemliğini herkesin görmesini istiyorum!

Her şeyi büyük laboratuvarın içine almak bunu sağlar mı?

İnsan kendi bedeni içinden ruhunun varlığını göremez, görse bile beden yoluna devam eder. Fakat ruhunu kendisi dışında

bir varlık olarak görürse ve daha da fazlasını, bütün hayatın ruhunu karşısında görürse, işte o muhteşemlik karşısında beden secdeye varır. O beden artık eskisi gibi yoluna devam edemez.

Görmek?

Görmeyi neden illaki fiziksel anlıyorsun ki!

SÖZLER: Muhteşem; iyyinin, doğrunun ve güzelin Tevhit halidir.

Sana neler oluyor ego?

Bu benim sorumdu, ilk defa sen bana soruyorsun... Seninle daha çok bağlantı kuruyorum hayy. Ben sen oluyorum sen de ben, Tevhit her yerdedir!

Bilmek zorunda mısınız?

*FRAGMANLAR: Öğrendiğim o oldu ki şeytan bizden daha fazla şey bilmiyormuş, zavallı yaratıklar.*³⁰³

Kesinlikle bilmek zorundayız ama bu tek başına yeterli değil, aynı zamanda da olmak zorundayız. İhtiyacımız olan şey ise bilmenin ve olmanın dikey ve yatay eksenlerinin ne olduğudur. Ben bu bilgiye ulaştığımı düşünüyorum.

SÖZLER: "İnanca yer açmak için bilgiye sınır koymam gerekiyordu."
Kant

Bu eksenler yerine sanat olmaz mı?

Bütünyle bir sır tevdi eder gibi söylemek isterim ki, insanlık, henüz sanatsal imge kadar saf, temiz, pürüzsüz, ivasız hiçbir şey icat etmemiştir. Ve belki de insanın var oluşunun anlamı, kişisel çıkardan uzak, içtenlikle, art niyet taşımayan, anlamsız sanat eserleri yaratmakta, bu türden sanatsal eylemlerde bulunmaktadır? Belki de, Yaradan'ın suretinde ve ona benzer yaratılmışlığımızı, dolayısıyla bizim de yaratıcı olduğumuzu dile getiren bir gerçektir bu?³⁰⁴

Tarkovski gibi "o kadar güzellik görüyorum ki yoruluyorum" diyebilmek için, duyu organlarının ve bilincin terbiye edilmesi gerekir. Bu da sadece sanatla olmaz. Ölçülü bir hayat ikame

³⁰³ Svankmajer, Jan, 1994, Faust (Johann Wolfgang Von Goethe'nin Eseri)

³⁰⁴ Tarkovski, Andrey, 2017, Mühürlenmiş Zaman, Çev.: Mazlum Beyhan, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 249

edemezseniz, insanlar sürekli ifrat ve tefrit aralığında salınıp dururlar.

Dinde mi olmaz?

Papa II. Jean Paul'e kulak verelim: "Bilim, dini, hatadan ve boş inançtan, dinse bilimi putperestlikten ve doğru olmayan kesin yargılardan arındırır."

Şimdi bu sanki bütün zor işlerimizin üstesinden gelebilecek sihirli bir söz gibi algılanabilir... Birincisi, bu söze uygun işler yapmaya kalkıştığımızda, şu ankinden daha büyük kaosların içine düşeriz. Çünkü aslında bu söz bize ne yöntem ne kıtas ne sınır ne de menzil gösterir. İkincisi hem din hem bilim hem de bütün diğer insan etkinliklerinin vurulması gereken bir ilkeyi inşa etmeden, söylenecek-yapılacak her şey yıkıcı olmaktan kendisini koruyamaz. Özellikle de ölçülü bir ekonomi-politik olmadığına, insanların ahlaklı olamayacağı, iman edemeyeceği, dini de bilimi de dünyaya tapmak için kullanacağı binlerce yıllık tecrübeyle sabittir.

Peki ya eksenler hakkında yanılıyorsan?

SÖZLER: "Bedenimle konuşurum ve bunu bilmeden yaparım. O halde her zaman bildiğinden daha çoğunu söylerim."³⁰⁵ J. Lacan

Kaderimde yanılgılar var diye dünyayı terk mi etmeliyim! Hayır, tam aksine düşünmeliyim ve dünyalar yaratmalıyım. Daha çok hayat daha çok bilinç ve daha çok tevhit uğruna yapılan her hata bile muhteşemdir.

---

³⁰⁵ Nasio, D., 2007, Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders, Çev.: Özge Ersen, Murat Ersen, İmge Kitabevi, Ankara, s. 186

Kurtuluş nerede?

AYETLER: *De ki: "Göklerde ve yerde, Allah'tan başka hiç kimse gaybı bilmez. Ne zaman dirileceklerini de bilmezler."*³⁰⁷

İnsan, sınırlandırılmış olduğu için vardır. Yaratılmak sınırlandırılmaktır, yaratılmamak ise sınırsız olmaktır. Kurtuluş; mahkûm-sınırlı varlıklar olduğumuzun bilincine varmaktadır.

İnsan özellikle bilgi konusunda sınırlı olduğunu neden görmek istemez?

Psikologlar kesinlik arayışını, çocukluğun ilk günlerine, kişinin henüz kuşku duygusundan tedirgin olmadığı, ana-babanın sağladığı güven içinde rahat olduğu günlere dönüş arzusu olarak açıklamaktadırlar.³⁰⁸ Çocukluk ana yurdumuzdur fakat onu hapishaneye çevirmemek gerekir, zaten ziyadesiyle hapis-hanelerimiz var.

Ne kadar da güzel günlerdi, öyle değil mi ego?

Evet... Büyüklelimizin geç saatlere kadar hoş sohbetleri sürerken, yanibaşlarında uykuya daldığımız sıcak günler artık olmayacak. O güven hissini ölünceye dek yaşamayacağız. Fakat bu gerçekliği travma haline getirmeyi terk etmemiz gerekiyor.

T. Kuhn, "Kopernik Devrimi" adlı kitabında, kendi kuşağını Kopernik ve Darwin'in çocukları, bizi ise Einstein ve Freud'un çocukları olarak görür. Görünen o ki, insan hiçbir zaman kimin çocuğu olacağına kendisi karar verememiş. Kendisinin karar verebilmesini imkânsızmış gibi sahiplenmiş. Bana göre bu bir muhayyile-düşünme eksikliğidir. Çünkü tarih üstü yönleri olan bir ilke yatay eksenle birlikte ikame edilebilirse, nasıl bir zamanın ve mekânın çocuğu olacağımıza kendimiz karar vere-

³⁰⁶ Filitî- Filitibûn: Hayatta, Kurtulmuş

³⁰⁷ Neml, 65. Ayet

³⁰⁸ Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 33

biliriz. Bunu başaramadığımız sürece, tarihin önünde savrulmaya ve sürekli tercih edemediğimiz birilerinin çocuğu olmaya devam edeceğiz.

Teklifin nedir?

İnsanları “büyük laboratuvara” davet ediyorum. Kendimiz de dâhil her şeyi ilke-Tab dikey eksenini ile tevhidi tarih felsefesi ya-
tay eksenini arasına alalım. Böylece geleceği öngörmenin de öte-
sine geçelim. Nasıl ki bazı bilgileri geriye sararak büyük patla-
maya kadar ulaştıysak, ileriye alarak geleceği de şimdi ikame
edebiliriz. Geleceği salt beklenen bir şey olmaktan çıkarmanın
vakti gelmiştir. İnanıyorsak Tanrı, inanmıyorsak da kâinat, biz-
leri dikey ve yatay eksenler arasına almış gözetliyor. Biz de
buna benzer ya da eşdeğer bir şeyi neden yapmayalım ki!

Her canlının doyduğunda bile avlanmaya devam ettiğini dü-
şündüğümde dehşete kapılıyorum, kendimi o anda adeta bir
cehennem sahnesine bakıyormuş gibi hissediyorum. Çünkü
yeryüzünde bir canlı bile böyle olsaydı dünyada hayat olmaya-
bilirdi. Aklını güzelce kullanmayan insan, vahşi ve doyumsuz
bir yaratık gibi gittiği her yere dehşeti de götürdü. Dünyanın,
doğanın hâkimi olacağız, bilgi güçtür, güç bilgidir, göze göz
dişe diş, acırsan acınacak hale gelirsin, ya bizdensin ya da öte-
kisin; işgal-fetih-cihat, tanrı devlet, tanrı para, tanrı iktidar, kut-
sal vatan, yüce ırk-ulus-millet ve ulu lider gibi şeyler bizi kör
etti. Her bakımdan parçalandık ve düştük, bizi ancak ve ancak
tevhit kurtarabilir!

*SÖZLER: Her şey birdi, ontolojisi olmayan episteme ve pratiklerle pa-
ramparça oldu.*

İnsanlar özellikle ulus devletlerin kurulmasıyla birlikte doktri-
ner, merkezi ve kuşatıcı manipölasyonlara maruz kaldılar ve
çok kötü şekillerde dönüştüler.

Bu manipölasyonları nasıl sınıflandırıyorsun?

Üçe ayırıyorum:

1. Tekil Manipölasyon: Bireylerin bilinçleri, yani akılları, vic-
danları, sezgileri, rüyaları, kâbusları, hayal güçleri, bellek-
leri, geçmişleri-tarihleri istendik yönde inşa edilir. Bunun

için de özellikle eğitim, din kurumları ve medya kullanılır. Her ailede öncelikle kadınlar dönüştürülür, köleliğin devamlılığı bu dönüşüm üzerine bina edilir. Böylece bireysellik, şahsilik, özgünlük ve kemal insana doğru olması gereken hayat daha başlamadan bitirilir.

2. Tikel Manipülasyon: Odalar, sendikalar, vakıflar, dernekler, kooperatifler, cemaatler, şirketler, siyasi partiler, yayınevleri, düşünce kuruluşları ve üniversiteler istendik yönde inşa edilir. Yargı, savunma, mali denetim, değerli kâğıt ve ruhsatlar üzerindeki tekel birer silah gibi kullanılarak bu saydığım yapıların omurgasız hale getirilmeleri, yani var oluş koşullarının-amaçlarının aksi yönde dönüşmeleri sağlanır. Böylece sınıflı toplum yapısı oluşamaz ve iktidarı elinde tutanlar dışındaki herkes güvenlik-hayatta kalma-devamlılık kaygısı altında yaşamaya mahkûm edilir.
3. Tümel Manipülasyon: Din, bilim, sanat, felsefe, edebiyat, toprak-su, ulus, para ve teknoloji gibi kurumlar-varlıklar, egemenler tarafından esaslarından kopartılarak yeniden inşa edilir. Böylece insana, topluma ve devlete istendik yönde şekil verilmesi sağlanır. Bu kurumlar-varlıklar; insan etkinliğini, özgürlüğünü, bilincini, anaçlığını, tevhidini arttırmak ve doğayı korumak yerine, kontrol, kolonizasyon ve mevcutu yeniden üretme-tekrarlama araçları haline getirilir.

SÖZLER: "İnsanların en cahili, ahiretini başkasının dünyası için satandır." Ömer

Bütün insanlığın bu manipülasyonlar altında olduğunu mu düşünüyorsun?

Evet kesinlikle, Batılıların da ama özellikle de ikinci ve üçüncü dünya ülke insanlarının.

Genel sonuç ne oluyor?

Bu üçlü-çoklu manipülasyonlara "polimanipülasyon" adını veriyorum. Bunların bombardımanı altındaki bireyler, gruplar,

topluluklar, toplumlar, kurumlar, devletler ve genel olarak kültür-uygarlık çok kötücül bir şekilde başkalaşım geçirdi. Polimanipülasyonun; tekil, tikel, tümel düzeylerde ve toplamda bir “paramorfoz kültür” yarattığını ve bu kültürün insanları bir “paramorfoz mod” haline soktuğunu düşünüyorum. Yani bu kültür-uygarlık bir çeşit yaşayan ölü yaratıyor.

Paramorfoz kültür; çoklu, kararlı-kararsız, tutarlı-çelişkili, hazcı-acı verici, doğal-yapay dinamiklerle her şeyi kötücül bir şekilde dönüştürüyor. Bu, olağan insanlık tarihinden kopuştur ve farklı bir türün ortaya çıkışıdır...

Kökleri olmayan ve iyi yönde olacak şekilde kontrol edilemeyen bir yaratık ortaya çıkıyor. Biz bunu kendi ellerimizle yaptık. Yarattığımız şey şu anda kendi üzerine dönüyor ve kendi kendini yemeye ve yok etmeye başlıyor.

Bir dekadans, çöküş, çürüme ötesi durum yaşanıyor. Bu kötücül yoldan geri dönmemizin mümkün olup olmadığını bilmiyorum ama en azından tedaviye cevap verebilecek durumda olduğumuzu düşünüyorum. Burada hayatla bağı kopmak üzere olan çırpınan bir insan, insanlık ve gezegenden söz ediyorum.

SÖZLER: Yaşamın gizemi önünde en büyük heyecanı duyuyorum. Bu duygu, güzeli ve doğruyu oluşturur, sanatı ve bilimi yaratır. Eğer bir insan bu duygulanmayı tanımıyorsa ya da hiç şaşkınlık duymıyorsa, o bir yaşayan ölüdür ve artık gözleri kördür.³⁰⁹ Nietzsche

Bu kötücül hali durdurmak için ne yapmayı düşünüyorsun?

İnsanlar genelde DNA, hücre, molekül, atom, zaman ve mekân gibi şeyleri manipüle etmeyi düşünür. Oysa manipüle etmesi gereken esasında bunlar değil, insanı manipüle eden şeylerdir. Ölçülü bir ekonomi politik ikame ettiğimizde ve tevhidi menzil olarak gördüğümüzde işte o zaman tekrar hayata döneceğimizi düşünüyorum.

---

³⁰⁹ De Koninck, Thomas, 2003, Yeni Cehalet ve Kültür Problemi, Çev.: İnci Malak Uysal, Epos Yayınları, Ankara, s. 42

*FRAGMANLAR: İnsanoğlu dünyada doğdu ama dünyada ölmeye niyeti yok.*³¹⁰

Manipülasyonlara başvuranların amacı nedir?

1980 yılındaki bir söyleşisinde Gilles Deleuze tümüyle prefabrik parçalardan inşa edilecek hukuki, iktisadi, siyasi ve kültürel uzamların genellik kazanması karşısında bizi uyarmıştı. Böyle bir ortamda açıktır ki düşüncenin bahsedebileceği hiçbir yaratıcılığa yer kalmayarak, bir anlamda düşünmek imkânsız hale gelecektir...³¹¹

Amaç; insanı insan yapan her şeyden koparmaktır, özellikle de bilinçten, düşünmekten ve hayatın amacından!

O zaman daha çok soru sormak sizi kurtarabilir mi?

Kuramları konusunda bilgi sahibi olsak da olmasak da, Kopernik ve Darwin gibi insanların entelektüel mirasçılarıyız. Tıpkı Einstein ve Freud'un çalışmalarının çocuklarımızın ya da torunlarımızın düşüncelerini biçimlendireceği gibi, bizim temel düşünce süreçlerimizi de Kopernik ve Darwin'in çalışmaları biçimlendirmiştir. Bilimin iç gelişimini kavramaktan daha fazlasına gerek duyuyoruz.³¹² Görüldüğü üzere Kuhn, kendisini Kopernik ve Darwin'in mirasçısı, bizi ise Einstein ve Freud'un çocukları-torunları olarak görüyor. Önümüzde o zaman cevaplanması gereken şu önemli sorular çıkıyor: Freud'un ve Einstein'ın çocukları olan bir uygarlık nasıl olacak-olmalıdır? Bütün bu devrimlerin-mirasların üstünde olan bir ilke var mı, varsa ona nasıl ulaşabiliriz, ulaşabilirsek ona uygun uygarlık ve medeniyet nasıl olur-olmalıdır? Bu sorulara vereceğimiz cevaplar, bundan sonraki hayatımızı belirleyecektir. O zaman kesinlikle daha çok soru sormalıyız hem farklı hem de ortak olan sorular. Sorular sormak ve onları cevaplamak için daha çok sohbet etmeliyiz. İnsanın, insanın cehennemi olmadığını, birlikteliğin ve sohbetin cennet olduğunu kanıtlamalıyız. Her şeyden önemlisi

³¹⁰ Nolan, Christopher, 2014, *Interstellar/Yıldızlararası*

³¹¹ Baker, Ulus, *Körotonomedy Yazıları*

³¹² Kuhn, Thomas S., 2007, *Kopernik Devrimi, Batı Düşüncesinin Gelişiminde Gezegen Astronomisi*, Çev.: Halil Turan, Dursun Bayrak, Sinan Kadir Çelik, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 30

de buna inanmalıyız. Yeryüzü cennetine ve kendimize inanmazsak hiçbir şeye inanamayız, hiçbir şeyi sevmeyiz, kötücül şekillerde dönüşmeden yola devam edemeyiz. Canlı kalmalıyız, hiçbir beşerin efendilik oyunlarına nesne olmadan, hayatın muhteşemliğinin özgün bir parçası olduğumuza şahit olmalıyız.

Kurtulmak ya da hayatta kalmak için size ne eşlik etmeli ego?

SÖZLER: "Şayet... Bilimsel yaklaşıma sahip bir medeniyet iyi olabilmeyi amaçlıyorsa, giderek çoğalan bilgiye daha fazla bilgelik eşlik etmelidir." Bertrand Russell

Bilgeliliğin önündeki en büyük engel nedir?

Her türlü güç temerküzü bizi kötücül şekillerde dönüştürdü ve bunlar bir kültür haline geldi. Ben, ölçüsüz ekonomi-politik sistemlerin, bilgeliliğin önündeki en büyük ve hatta biricik engel olduğuna şahit oldum diyebilirim. Bu nedenle de dikey ve yatay eksenleri olan bir ekonomi-politik hayatı ikame etmek zorunda olduğumuzu düşünüyorum.

∞ rūmet³¹³ ∞

Tanrısali en fazla dikkate alanlar kimlerdir?

Tartışmaya yer bırakmayacak şekilde Batılılardır... Hem insan hem de doğa alanına en iyi şekilde isimler veren Batılılardır. Bu nedenle onların iyi kötü bir şimdileri var ama diğer toplulukların bir şimdileri olmadığı için fazlasıyla yozlaşmış haldeler.

ANILAR: Platon, Aristo! ... Bu bakışlarınızın anlamı ne? Keşke konuşsaydınız! Kendimiz dışındaki bir türün konuşmasına o kadar çok ihtiyacımız var ki!

Gidebileceğim hiçbir yer yok ama bu benim için iyi de oldu!

Neden?

---

³¹³ Rûmet: Asalet, Haysiyet

SÖZLER: "Dünyayı bilmek isteyen, onu kurmak zorundadır hem de kendi içinde." Kant

Mevcut durumda gidebileceğin bir yer yoksa Tanrısal olana sarılırsın. İşte ben bunu yapmaya çalışıyorum.

SÖZLER: Derdimin sınırları, varlığımın ve varoluşumun sınırlarıdır.

Her dert aynı mı ego?

Aslında hepimizin derdi ortaktır ama insanlar sorunlara demir atarlar, sorunları dert sanırlar, böylece varlıkları ve var oluşları o sorunlara dönüşür. O çok kötü bir dönüşümdür, kökü, asaleti ve menzili yitirmektir.

Ne demek istiyorsun?

İnsanların çoğu; yeme, içme, barınma, üreme, şan-şöhret, makam-mevki ve güç-iktidar ile ilgili eksikliklerini, ihtiyaçlarını, bağımlılıklarını veya ihtiraslarını dert sanırlar. Oysa bunlar en fazla sorun olabilir. İşte bu yanılgıdan dolayı bilinçleri de dilleri de bu sorunlara dönüşür. Kemale doğru gitmesi gereken insan, böylece menzil yitimine uğrar ve kendi elleriyle yapıp ettiklerinin kölesi haline gelir. İşte ben buna helak olmak diyorum.

Doğu'yu helak olmuş görüyorsun, peki Batı mevcut haliyle nasıl görünüyor?

Sürekli imajlar, kurgular, kült-ikon semboller-kişiler, illüzyonlar, kısa süreli kültürler ve mastürbiyal hazlar yaratarak yaşamda kalmaya çalışıyor...

Madonna'nın 'sahici yapmacıklık'ı etrafta dolaşan postmodern kavramlardan ziyade gay kültüründen beslenmektedir... Ma-

donna gay kültürünün fikirlerini alıp daha sonra bunları kitlelere pazarlayan saygılı bir mürittir.³¹⁴... Bir imaj faşisti olan Madonna, MTV çağının kusursuz yıldızıdır, kulak karşısında gözü imtiyazlı kılmaktadır.³¹⁵

MTV çağı, Madonna, George Michael, Michael Jackson, Lady Gaga, Miley Cyrus, Justin Bieber, Rihanna ve hatta Rock'n Roll yıldızları...

Onlar nasıl bir dünyanın insanları?

Birçok açıdan yorumlanabilirler elbette ama akıl karşısında gözü ve vücudu imtiyazlı kıldıkları kuşkusuz. Onlar, biliş çağı dalgasına demir atmış bir uygarlığın çırpınışları ve aynı zamanda da isyanları.

Yaptıklarının tamamı kötü şeyler mi ego?

Değil elbette, önce iyi tarafından bakacak olursam şunları söyleyebilirim: Varoluşa düşman ideolojileri, ırkçı-milliyetçi hareketleri, katı dinleri-mezhepleri, özgürlüğe yer bırakmayan kültürleri, kadınlara ve farklı cinsel tercihlere olan düşmanlığı görece terbiye ettiler. En azından aşırılıklar artık kolay kolay toparlanamaz. Çünkü bütün dünyada katılık düşmanı kitleler oluşturuldu.

Kötü tarafından bakacak olursam da şunları söyleyebilirim: Neredeyse her şeyi yıktılar ama onların yerine değerli olan bir bütün koyamadılar. Bu nedenle eski dünya ile şimdiki ucubeliğimizin aşırı uçları arasında salınıp duruyoruz. O kadar omurgasız hale geldik ki durmayı bile başaramıyoruz. Azgın ve vahşi yaratıklar gibi maddi manevi her şeyi tüketiyoruz. Arzu, tutku ve anlam dünyamızı terk etti. Bir çeşit yaşayan ölümler çağına, ölçüsüzlüğe, menzilsizliğe ve ne olursa olsun fark etmez çağına demir attık.

³¹⁴ Reynolds, Simon., Press, Joy, 2003, Seks İsyanları, Toplumsal Cinsiyet, Başkadırı ve Rock'n' Roll, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 332

³¹⁵ Reynolds, Simon., Press, Joy, 2003, Seks İsyanları, Toplumsal Cinsiyet, Başkadırı ve Rock'n' Roll, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 335

...Ve kendi kendinin patronu olan herkes gibi Madonna da kendisini, kendi öz kaynaklarını sömürür: Hem patronudur hem işçi hem emperyalisttir hem sömürge. Bu, olası tüm dünyaların en iyisi midir, yoksa en kötüsü mü?³¹⁶

Ucubeleşmiş de olsak, hayatta kalmak için çırpınıyor da olsak, her şeyimiz paramparça olmuş da olsa Sünnetullah yoluna devam edecek. Buna inanarak ayağa kalkmak ve ilkeyi ikame etmek zorundayız.

Sen ne yapmaya çalışıyorsun ego?

Devamlılığı olabilecek-getirilebilecek değerli bir şeylerin temeli atmaya çalışıyorum. Daha önce de söylediğim gibi; ben menzili göstermeye çalışan bir çocuğum, bu nedenle de bana iyi davranırlar ve düşüncelerimle hesaplaşırlar. Dilerim bunu yapabilirler!

Çocuk?

Her çocuk muhteşemdir, tıpkı hayat gibi!

Kendini bir devrimci olarak görüyor musun?

"... Manipüle edilmiş özgürlük (iktidar ve sermaye tarafından); yüzyıl-ortasının vasfı bu olabilir. Özgürlüğü düşünmek şunu demek istemeliydi: Özgürlüğü manipülasyonlardan kurtarmak, ilk olarak düşüncenin manipülasyonlarından. Bu, pekâlâ devrim kategorisine ait bir şeyi ve aynı zamanda düşüncede devrimi gerektirir."³¹⁷

Düşüncede öyle bir noktaya geldik ki, düşünsel devrim artık sadece başka bir düşünce ile yapılamaz. İnsanlık her şeyi dikey ve yatay eksenler arasına alarak menzile merkezli olacak şekilde yola devam etmek zorundadır. Hiç kuşkusuz bu da bir çeşit devrim olarak görülebilir ama diğer bütün devrimlerden radikal bir kopuşu da ifade eder. Çünkü bu salt düşünce, bilim, pratik, sanat veya din değildir. Bunların hepsi ve ötesidir. Tevhidi

³¹⁶ Reynolds, Simon., Press, Joy, 2003, Seks İsyanları, Toplumsal Cinsiyet, Başkadır ve Rock'n' Roll, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 335

³¹⁷ Nancy, Jean - Luc, 2006, Özgürlük Deneyimi, Çev.: Aziz Ufuk Kılıç, Aralık Yayınları, İzmir

devrim, kendisinden önceki bütün devrimleri içine alır, hepsinin simetrik ve asimetrik hallerini alarak yoluna devam eder. Aynı şekilde, olacak veya olabilecek bütün devrimleri de kuşatır. O yeni bir şey değildir, hep vardı ve var olmaya da devam edecek. Ben sadece yeterince canlanıp onu görmeye çalışan bir insanım, hepsi bu!

Sence bu söylediklerin abartılı değil mi?

Ben olsam buna abartılı demezdim, muhteşem derdim, hayat gibi, çünkü hayat!

Neden böyle düşünüyorsun?

Dikey eksen yani ilke-Tab, kâinata bakan her insanın açık ve seçik bir şekilde görebileceği bir gerçekliktir. Yatay eksen olan tevhidi tarih felsefesine ise, bugüne kadarki insanlık gelişiminin, gelecekte alabileceği simetrik ve asimetrik durumlarını düşünerek ulaştım. Bu kadar “basit gerçeklikler” olan dikey ve yatay eksenlerle bütün akıl sahipleri ve bilgi-bilim disiplinleri hesaplaşmak zorundadır. Kayıtsız kalamazlar. Ne şekilde hesaplaşırlarsa hesaplaşınsınlar, ortaya mutlaka başka dikey ve yatay eksenler çıkacaktır ve hepsi de tevhidi felsefenin türevleri olacaktır. Böyle bir felsefeye abartı ya da abartılı denilmez, muhteşem denilebilir, tıpkı hayat gibi!

SÖZLER: “Mesele özgürlüktür ve özgürlük her zaman her türlü belirlenmiş sınırı aşabilir.” Kant

Tevhidi Felsefenin amacı ne?

Hegel’e kulak verelim: Tanrı çocuklarının dar görüşlü ve boş kafalı olmasını istemez, tanınmaktır onun isteği. Çocukları her ne kadar tin açısından fakirse de tinin bilgisinde zengin olmalı, her türden değeri bu bilgide bulmalıdır. Tarih, Tanrı’nın doğasının tek belirli bir öge açısından gelişmesidir; bu nedenle burada ancak belirli bir bilgi söz konusu olabilir.³¹⁸

Tevhidi felsefenin amacı; Tanrıyla-Tanrısalla uyumlu hale gelmek, bu uyumun yönteminin, bilgisinin ve pratiğinin peşine düşmektir.

³¹⁸ Hegel, G. W. F., 2014, Tarihte Akıl, Çev.: Önay Sözer, Kabalcı Yayınları, İstanbul, s. 54

Nasıl bir insan olmak istiyorsun ego?

İnsan kalmak, kemal bir insan olmaya doğru yürümek, hayatın ve ruhun muhteşemliğini sürekli görmek istiyorum. Beni bu isteklerime götürebilecek bir görev varsa, ki olduğunu düşünüyorum, işte o göreve hazır olmak istiyorum!

SÖZLER: İnsanlar... Artık kendilerine, tüm yeryüzünü kapsayacak evrensel hedefler belirlemelidirler. ... Her koşulda, eğer insanlık böyle bir bilinçli ve kapsamlı bir düzenleme aracılığıyla kendisini yıkmayacaksa, evrensel hedeflerin bilimsel bir ölçütü olarak, böyle bir bilginin daha önceki tüm düzeylerini aşan kültürün koşullarının bilgisi önceden keşfedilmelidir. Bu anlamda, gelecek yüzyılın büyük ruhlarını muazzam bir görev beklemektedir.³¹⁹ Nietzsche

∞ xwezayê³²⁰ ∞

Doğada özgürlük görüyor musun?

Doğada görelî bir determinizm ve indeterminizm olduğu için ölçülü bir özgürlük olduğunu düşünüyorum.

SÖZLER: “İlim, ilim için değil hayat içindir.”³²¹ Heidegger

İnsana güveniyor musun?

Alexander Pope, “İnsan Üzerine Bir Deneme” adlı eserinde şunları söyler: “İlerle harikulade yaratık! Bilimin yol gösterdiği yere git. Git, Dünya’yı ölç, havayı tart, gelgitleri say, gezegenlere yörüngelerini öğret, eski zamanı düzelt ve Güneş’i düzenle.”³²²

³¹⁹ Maturana, Humberto R., Varela, Francisco G., 2010, Bilgi Ağacı, İnsan Anlayışının Biyolojik Temelleri, Çev.: Mahir Ünsal Eriş, Metis Yayınları, İstanbul, s. 22-23 (İnsanca, Pek İnsanca, 1. Kitap, Bölüm 25, çev. Cemal Atıla, İstanbul: Say, 2010)

³²⁰ Xwezayê- Xweza: Doğa

³²¹ Heidegger, Martin, 2003, Metafizik Nedir? Çev.: Mazhar İpşiroğlu, S. Kemal Yetkin, Kaknüs Yayınları, İstanbul, s. 17

³²² MacLachlan, James, 2008, Galileo Galilei, İlk Fizikçi, Çev.: İnci Kalınyazgan, TÜBİTAK Yayınları, Ankara

Aklı ve genel olarak yapabileceklerimizi abartmadan sorumluluk sahibi varlıklar olduğumuzu görerek hareket etmemiz gerektiğini düşünüyorum. Doğanın adaletine ve merhametine kulak vermemiz gerekiyor. Aksi halde güvenilir varlıklar olmayız.

Doğada adalet olduğu açık ama merhamet olduğunu nereden çıkarıyorsun?

FRAGMANLAR: ... *Ve Darwin, Buffon'u anarken, köpeğin dünyada seni kendinden daha çok seven tek hayvan olduğunu söylemiştir.*³²³

Doğada nasıl bir denge ve ölçü görüyorsun?

FRAGMANLAR:

- Sizce de burası Tanrının terk ettiği bir yer mi?

- Sen hiç Tanrının kendini evinde gibi hissedeceği bir yer biliyor musun?³²⁴

Gezegenlerin kütle çekim ve merkezkaç kuvvetleri dengededir... Bizim için kaos olan kasırgalarda bile bir düzenin olması, kâinatın denge, oran ve olasılık üzerine kurulu olduğunu göstermektedir.

SÖZLER:

Tanrılar açmadılar, başından,

Her şeyi bizlere; ama zamanla

Arayarak bir şeyleri öğrenebilir ve daha iyi bilebiliriz.

Fakat tam doğru bilgiyi hiç kimse edinemiştir,

Edinemeyecektir de, isterse Tanrılar hakkında olsun,

Sözünü ettiğim bütün şeyler hakkında olsun isterse,

Çünkü rastlantıyla söyleyiverecek bile olsa, insan

Sonu! Gerçeği, kendisi bilemezdi;

*Bilgimizin tümü, örülmüş bir oranlamalar ağından başka bir şey değil de ondan.*³²⁵

Ksenophanes

³²³ Godard, Jean-Luc, 2014, *Adieu Au Language/Dile Veda*

³²⁴ Annoud, Jean-Jacques, 1986, *The Name of The Rose*

³²⁵ Magee, Bryan, 1990, *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, Çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 25

SÖZLER: “Yarın güneş doğmayacak önermesi, doğacak önermesinden daha az anlaşılır değildir.”³²⁶ David Hume

Varlığa nasıl yaklaşılmalı?

Bugün fizik bilimi “enerjetizm” görüşünü genel olarak kabul etmişe benziyor. “Enerjetizm (energétisme); evrimin ana tözünün madde olmayıp, maddesiz enerji olduğunu öne süren öğretilidir.”³²⁷

SÖZLER: *Hatırla, toprağını yediğin o dağa bir insana bakar gibi uzun uzun bakışım!*

Evren hakkındaki çağdaş görüşler, astronomlar tarafından güvenle açıklanmaktadır. Ancak bu açıklamalar öyle basitleştirilmiştir ki, evrenin sonlu ya da sonsuz, açık ya da kapalı, sonlu süreli ya da sonsuz süreli olup olmadığını bilmemizin neden mümkün olmadığını konusu hep karanlıkta kalmıştır.³²⁸

Aslında bu sorulara vereceğimiz cevapların hiçbirisi hayatımıza bir değer katmaz. Çünkü hayatımıza değer katacak bilgiler zaten egemenlerin kontrolü altında. Bilimsel bilgileri iktidar aracı olmaktan çıkarmadığımız sürece, bu sorulara vereceğimiz cevaplar bizi daha iyi yapmayacak. Diğer taraftan insanlar öyle bir noktaya geldiler ki; artık ne kendilerine ne Tanrıya ne bilime ne sanata ne de felsefeye inanıyorlar. Güvenlerini tamamen kaybetmek üzereler. İnsan, her şeyi kendisi için bir hapishaneye dönüştürme hususunda ustalaşmışa benziyor. Oysa bu hali varlığın ontolojisiyle çelişiyor. Varlığa ve tabi var oluşa bakışımızın köklü bir şekilde değişmesi gerekiyor.

SÖZLER: “Konuşma herhangi bir olasılığı ortadan kaldırdığında zorunlu olarak kendi ile çelişir.”³²⁹ R. Wiggershaus

³²⁶ Hume, David, 1976, İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma, Çev.: Oruç Aruoba, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 23

³²⁷ Frolov, I. T., 1998, Biyolojide Diyalektik Yöntem, Çev.: Yakup Şahan, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, s. 166

³²⁸ Barrow, John D., 2009, Olanaksızlık, Bilimin Sınırları ve Sınırların Bilimi, Çev.: Nermin Arık, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Önsözden

³²⁹ Callinicos, Alex, Toplum Kuramı, Tarihsel Bir Bakış, Çev.: Yasemin Tezgiden, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 423 (R. Wiggershaus tarafından 14 Eylül 1941 tarihinde Adorno’ya yazdığı mektuptan bir alıntı)

Kendimizi terbiye etme konusunda büyük sorunlar yaşıyoruz... Savaşın kötü olduğunu ispatlamamız gerekmiyor, bu soyut bir konu değil, somut, tekrarlayan olaylar ama bugüne kadar sonlandırabildik mi? Hayır! Bildiklerimizle amel etmiyoruz ki bilmediklerimizi de öğrenelim!

Sen hangi millettensin ego?

*SÖZLER: Bir adamın kıymeti, himmeti nispetindedir. Kimin himmeti milleti ise, o kimse tek başıyla küçük bir millettir.*³³⁰ Said Kurdi

Ben, yeri yurdu, kimi kimsesi olmayan bir fakirim. Benim ait olduğum halk gelecektedir. Onlar birbirlerinden farklı dillerle konuşurlar, rengârenktirler ve tevhide sımsıkı sarıldıkları için de özgürdürler.

∞ zeviyên mezin³³¹ ∞

Çok düşünür müsün?

Ne çok ne de az düşünürüm, ortalama bir yolu izlemeye çalışırım.

Neden?

Çok az düşünmek yüzeyselliğe ve ölçüsüzlüğe, çok fazla düşünmek ise aşırı ölçme ve tartmaya dönüşür. İkisi de ifrat ve tefrittir. Bu tarz düşünme hem düşünürü hem de o düşünceye maruz kalanları kötürüm hale getirir.

Eleştirilmekten çekiniyor musun?

Çekinmek bir tarafa, eleştirilme isteğiyle dopdoluyum diyebilirim. Yarın bir gün dönüp fikirlerime baktığımda birçok boyutuyla ben de onları eleştireceğim, bundan eminim, çünkü değişeceğim. Yaşadığım sürece, kurucusu olduğum tevhidi felsefeyi en çok eleştiren kişi yine ben olacağım, insanlar buna inanabilirler.

³³⁰ Nursi, Said, 1990, Hutbe-i Şamiye, Envar Neşriyat, İstanbul, s. 59

³³¹ Zeviyên Mezin: Büyük Tarlalar

Felsefe tarihinde kendini nasıl bir yerde görüyorsun?

Ben ne yerin dibine girmeye ne de göklerin tepesine çıkmaya çalışıyorum. İki aşırı uçtan da sakınarak-geriye adım atarak Tanrısalı düşünmeye çalışıyorum. Adalet üzere kalmaya gayret ediyorum diyebilirim. Tabi bunlar benim düşüncelerim, felsefe tarihçileri ve diğer düşünürler beni nereye ya da nasıl bir yere koyarlar bilmiyorum.

SÖZLER: Platon, Aristo... Şuracıkta ölsem beni yiyeceğinizi biliyorum ama ikinizi de çok seviyorum. O kadar güzelsiniz ki, sizi sevmekten duramıyorum!

Amaç ne ego?

Amaç özgürlük!

Neden böyle düşünüyorsun?

Bugüne kadar 110 milyar insanın yaşayıp öldüğü tahmin ediliyor. Fakat bunların içinde, maruz kaldığı şartların şeklini almamış sadece birkaç bin insan olduğunu düşünüyorum. Peygamberlerin çoğu, kendilerine peygamberlik gelmeden önce ve hatta geldikten sonra bile maruz kaldıkları kültürün nesnesi olmaktan kendilerini kurtaramadılar. Filozoflar, sanatçılar, bilim insanları, edebiyatçılar, aktivistler ve dervişler peygamberlerin hepsinden daha iyi durumdaydılar. Bence maruz kaldığımız şeyleri en aza indirmek ve böylece özgür olmak bütün insanların ortak amacıdır ve zaten bundan daha değerli başka bir şey olduğunu da düşünmüyorum.

Kendi ellerinizle yarattıklarınız, sizi kuşatan bir kadere mi dönüştü?

Evet, öyle görünüyor... Neredeyse her insanın kader denilen bir şeye inanmasının nedeni, sanıldığı gibi din değil, bir türlü dışına çıkamadığı kültürdür. İnsan, Tanrı katında henüz hakkıyla sorumlu görülebilecek kadar maruz kaldıklarından bağımsız hale gelebilmiş değildir.

Kendi hayatında da benzer bir durum görüyor musun?

Elbette, şöyle bir kendi hayatıma bakıyorum da beni engelleyen, belirlemeye çalışan ve birçok bakımdan da belirleyen çok şey olduğunu görüyorum. Bir düşünür olmama rağmen bu

haldeysem, ortalama bir insanın durumunu düşünemiyorum bile!

Bu köle durumdan nasıl kurtulabilirsiniz?

Sadece ve sadece tevhidi hakkıyla kavrayıp yeryüzünde ikame ederek kurtulabiliriz.

SÖZLER: Ensest yasağı ile nasıl ki temel merkezli kültür-uygarlık başladıysa, şirk yasağıyla, yani tevhidin ikame edilmeye başlanmasıyla da menzil merkezli medeniyet başlayacaktır!

Herkesin kendisini biricik ölçü gibi gördüğü bir çağda bu nasıl yapılabilir?

“Büyük yöntem”le yapılabilir.

Büyük yöntem nedir?

Büyük yöntem; büyük veri ve yapay zekânın büyük laboratuvar içine alınmasıdır. Bütün yapıp etmelerimizin toplamı bir okyanustur-büyük veridir. Büyük veri, yapay zekâ tarafından dikey ve yatay eksenler esas alınarak işlenmeli. Bu işlemler sonucunda her ulusun, insanın, kurumun ve devletin “menzili konum”u elde edilmeli. Böylece hepimiz yalan söylemeyen bir okyanusa-aynaya bakarak konumumuzu görmüş olacağız.

Kime sorsan kendisini cennetlik, haklı, zeki, ahlaklı, uygar ve yüce görüyor. Artık hepimizi kuşatan ve aşan bir okyanus aynasına bakarak hangi “menzili konum”da olduğumuzu görmemiz gerekmez mi? Artık her türlü akıl dışılığımızla, ahlaksızlığımızla ve var oluş düşmanlığımızla yüzleşmemiz gerekmez mi? Aynı şekilde iyi, doğru ve güzel şeyleri de bilmemiz gerekmez mi? Bütün bunları görmek için filozof ya da peygamber mi olmak gerekir? Hayır, Tanrı veya kâinat bu kadar acımasız olamaz! Artık hakikatlerimizle yüzleşmek zorundayız!

Büyük yöntemle birlikte her bir insan, ulus, kurum ve devlet hangi menzili konumda olduğunu görebilecek. “Menzili değer konumu” diyelim ki “duygu çağı dalgasında” görünüyorsa, bunun sebeplerini tekil, tikel, kolektif ve tümel düzeylerde görebilecek. Okyanusun yüzeyinde gördüğü şey kendi fotoğrafı olacak, ona istese-istense de yalan söylenmemiş olacak. İnsanı

artık geçmişin yüklerinden, zamanın ruhundan, manipülasyonlardan, katarsislerden ve her türlü kötücül dönüşümden kurtarmamız gerekiyor. Artık yüksek düşünce, yorum ve büyük resim-fotoğraf gibi kavram ve değerler bir avuç düşünür, aydın ya da entelektüelin değil herkesin hayatına girmiş olacak.

Bu durum mahremiyeti ortadan kaldırmaz mı ya da bir baskı oluşturmaz mı?

SÖZLER: "İnsanlık kurtuluşunu utancında bulacaktır." Tarkovski

Bireylerin menzili konumları gizli olacak, onu sadece kendileri görüp inceleyebilir. Ama isteyen her insan, menzili konumunu açık tutup diğer insanlarla paylaşabilir. Fakat ulusların, kurumların ve devletlerin menzili konumları herkese açık olmak zorundadır. Aksi halde temel merkezli kültürden kurtulamayız, korku ve güvensizlik hepimizin sahibi olmaya devam eder.

İnsanları normale, vasata, bir merkeze mi çekiyorsun ego?

SÖZLER: Ben ortalama bir insanım; tepe, uçlarda değil, normalin üstündedir.

Büyük yöntem hayat bulmazsa ne olur?

Menzili olmayan bir teknoloji ve bilgi hepimiz için hapisane olmaya devam eder.

Müslümanların durumunu nasıl görüyorsunuz?

Batı'nın büyük veriden ve yapay zekâdan söz ettiği bir yerde, biz henüz sanayi devrinde bile değiliz. Bu nedenle Müslümanlar, tarihte hiç olmadığı kadar Batı ve Çin arasında savrulacak. Halklar durumun vahametinden habersizler, egemenleri ise bundan önce kendilerine nasıl birer sahip buldularsa, bundan sonra da bulacaklarından eminler. Bu konuda haksız da sayılmazlar. Çünkü köle pazarı her zaman olacak, köleye ihtiyaç duyulmasa bile küresel ve yerel egemenlerin seyirciye ihtiyaçları var. Çünkü zulümleri başka türlü kendilerine keyif vermez.

SÖZLER: Şeytanı terbiye edelim ama hakkını da verelim, çünkü çok iyi çalışıyor.

Kendilerine de kendileri dışındakilere de güvenleri ve saygıları yok ama ne hikmetse Tanrıya inandıklarını ve saygılı olduklarını söylüyorlar. Tanrıyı ve Tanrısali ne kadar hayatlarının dışına çıkartıyorlarsa, o kadar dindar oluyorlar. Ne kadar da ilginç bir zamanda yaşıyoruz böyle, dilerim gelecek nesiller bizi hatırlarlar. Bu derece bedduaya gelmişsek, kolektif bir şeytanlaşma yaşadığımız kesin.

SÖZLER: Şeytan Tanrıya verdiği sözü tuttu, Tevhidin hakkını vermeyen biziz.

Ne görüyorsun ego?

Köklü değişimler yaşanıyor... İnsanlık doğal evrimi kontrolü altına almak üzere. Biliş tabanlı uygarlığımız, önce algoritma tabanlıya ve daha sonra da bunların birliğine-tekilliğine doğru evrim geçireceğe benziyor. İnsanlık bir çeşit info-biyotek devrime hazırlık yapıyor.

Sen bütün bu değişim ve dönüşümlere nasıl yaklaşıyorsun?

Eskiden; hayvanların, toprakların, madenlerin, paranın, dinlerin, ideolojilerin, silahların, halkların “sahipleri kimler olacak” gibi yanlış bir soru vardı. Zaten soru yanlıştı, verilen cevaplar da iyice ölçüsüz olunca çok yıkıcı sonuçlar doğdu. Bugün de büyük verinin, kripto paraların, yapay zekânın, biyo-teknolojik devrimlerin, 3d yazıcıların sahipleri kimler olacak diye soruyoruz. Yani yine yanlış sorular soruyoruz ve doğal olarak da doğru cevaplar veremeyeceğiz. “Bütün insanları özne yapacak ve doğayı koruyacak şekilde, bu saydığımız şeyleri insanlığın ve doğanın hizmetine nasıl sunarız” sorusu ise doğru bir sorudur. Bana göre değişim ve dönüşüm hızı ne olursa olsun, her türlü akıllı ya da akıl dışı-öngörülemez tasarım, dikey ve yatay eksenlerin içinde olacak şekilde hayat bulmalıdır. Daha önce “sahipleri kimler olacak” dediklerimiz adeta emekleyen şeyler oldukları halde, çok yıkıcı sonuçlar doğurdularsa, her yıl hızı katlanarak artan bu yeni “oyuncaklar” çok daha yıkıcı olabilir. Kötücül değişim, dönüşüm ve deneyimleri artık ne insanlar ne de doğa taşıyabilecek durumda. Tükenmek üzereyiz, bu nedenle de tarihte hiç olmadığı kadar kendimizi terbiye etmemiz ve ölçülere bağlamamız gereken bir çağda bulunuyoruz.

Sözlerini duyarlar mı?

Bilim ve teknoloji şirketlerinden bir ricam var: “Devletlerle ve iktidarlarla olan ilişkilerinizi parantez içine almak istiyorum, dilerim bunu sizler de yaparsınız... İnsanlık ve gezegen can çekişiyor, böyle bir zamanda hata yapmamamız gerektiğini sizler de biliyorsunuz. O halde ne yaparsanız yapın ama her şeyi dikey ve yatay eksenler içinden yapın. Dilerim sesimi duyarsınız!”

Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun?

Altı dalgayı mevcut kaosun içine göndereceğim, önce biraz durumu seyredeceğim, daha sonra kentlere ve şehirlere ineceğim. Elimden başka bir şey gelmez hayy!

∞ avaniya³³² ∞

Özgürlük nedir ego?

Kant’a kulak verelim: Metafizik niyetlerle de olsa ne tür bir irade özgürlüğü kavramı oluşturulursa oluşturulsun, iradenin görünüşleri olan insan edimleri, gene de her doğa olayı gibi genel doğa yasalarınca belirlenir.³³³

Özgürlüğü düşünmek Tanrıyı düşünmek gibidir. İnsan, bir beden içinde olduğu sürece kâinata hükmeden yasaların, yani Tanrısalsal olan çerçevelerin içinde kalacaktır. Ve aynı zamanda kültürün etkisinde de kalacaktır. Diğer taraftan Tanrısaldan geriye adım attığı her vakit de nesneleşmekten kurtulamayacaktır. O halde “özgürlük” Tanrısalsal bir denge hali demektir.

Özgürlüğün geleceğini nasıl görüyorsun?

---

³³² Avaniya: Yapı

³³³ Tarih Felsefesi Seçme Metinler, Herder, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Haz.: Doğan Özlem, Güçlü Ateşoğlu, 2017, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 31

Biz bir tarih içinde, kemal iki noktaya doğru yol alıyoruz. Eğer tevhit çağı dalgasına ilkenin-Tab'ın-dikey eksenin kılavuzluğunda ulaşabilirsek, işte o zaman özgür bilincin tepe noktasına ulaşmış olacağız. Yok eğer, tevhit çağı dalgasına dikey eksenin kılavuzluğunu terk ederek ulaşırsak o zaman da nesneleşmiş bilincin en tepe noktasına ulaşmış olacağız. Birincisi cennet, ikincisi cehennem gibidir. Çünkü birincisi insanın şeytanı terbiye ettiği, ikincisi ise şeytanın insanı terbiye ettiği iki kemal seviyedir.

Dikey eksenin Tanrıyla ilişkisi nasıldır?

Dikey eksene kendinelik, zorunluluk, ezeli ve ebedilik eklediğimizde karşımıza Tanrı çıkar. Bunları eklemesek elimizde tevhit, anaçlık ve bilinç kalır, ki ben buna Tanrısallık diyorum. Birinci hali nesnel düzeyde kanıtlayamayız, bu nedenle inanç konusudur. İkinci hali ise kâinata baktığımızda açık seçik bir şekilde görebiliriz ve bu nedenle de kanıtlamak gerekmez. İnanan, inanmayan herkesi birleştirecek olan da bu ikinci yoldur. Tanrısallık olan bu kâinata nasıl bir çerçeve ve içerikle bakıyoruz?

Tevhidi Büyük Laboratuvarın Yapısı

Dikey Eksen-İlke ↓ Tevhit-Anaçlık-Bilinçlilik (TAB) ↓		
Oran ve Olasılık Sarmalı (∞)	Olasılık Evreni	İndeterminizm, asimetri, olması gereken, özne, hem hem, sistem olmayan, irrasyonel, matematiksel olmayan...
	Oran Evreni	Determinizm, simetri, olan, nesne, ya ya da, sistem, rasyonel, matematiksel...
Yatay Eksen-Tevhidi Tarih Felsefesi → Duyum → Duygu → Bilis → İlke-Tab → Sezgi → Tevhit→		

Bu eksenlerle uyumlu olan bir hayatı ikame edebilecekler mi? Böyle bir hayatı ikame etmek insanı bekleyen en büyük sorumluluktur. Ben yapabileceğimize inanıyorum, insana güveniyorum.

Tevhidi büyük laboratuvar her şeyin laboratuvarı mı?

Evet.

Ne zamana kadar?

Kıyamet kopana kadar!

Bak, menzile bakan gözün dili ne söylüyor, duyuyor musun ego?

SÖZLER: "Güneşi sağ elime, Ayı sol elime verseniz yine de yolumdan vazgeçmem" Muhammed

İnsanların çoğu menzile neden bakmıyorlar?

Dünyayı tek gerçeklik gibi görüp ona tapanlar ne enfüse ne de afaka bakabilirler. Onlar, içlerine şeytan girmiş gibi durmak nedir bilmeden sürekli hareket ederler ve yaşayan ölümlere benzerler. Bu nedenle de göremez, duyamaz, işitemez, hissedemez ve konuşamazlar. Onların, "Güneşi sağ elime, Ayı sol elime verseniz yine de yolumdan vazgeçmem." diyebilecekleri kadar değerli bir yolları hiç olmadı.

Senin oldu mu?

Allah'ıma şükürler olsun ki oldu ve Onun dışında hiçbir güç beni tevhit yolumdan vazgeçiremez.

Ne gibi şeyler seni bu kadar değiştirdi?

Özellikle birinci kitapta konuştuğumuz gibi beni değiştiren ve hatta dönüştüren çok şey oldu ama hiçbirisi kâinat-doğa kadar beni etkilemedi diyebilirim.

Doğadan nasıl bir sonuç çıkartıyorsun?

Doğa nasıl ki bize-insan türüne ulaşarak kendi üzerine dönüp düşünmeye ve özgür olmaya çalıştıysa, biz de öyle bir medeniyet ikame etmeliyiz ki, o da tıpkı doğa gibi kendi üzerine dönüp düşünsün ve özgür olmak istesin. Ben tevhide felsefe ve onun hayattaki karşılığı olacak Son Medeniyetle bunu yapmaya çalışıyorum.

SÖZLER: Ne sadece “akış halinde bir tarih” ne de “oluş halinde bir doğruluk” vardır. Her şey hem bize bağlıdır hem de bağlı değildir.

Bir medeniyet için doğa örnek alınabilir mi?

“Teorik fizikçi Paul Davies’e göre elektromanyetik kuvvetler ve çekim kuvveti oranında eğer 10^{40} kadar bir artış olsaydı sadece küçük yıldızlar olurdu, aynı oranda azalmada da sadece büyük yıldızlar olurdu. Ve dünyanın var olması için büyük ve küçük yıldızlar birlikte bulunmak zorundadır.” Kâinattaki adaletli oranlar-olasılıklar her yere hakimdir ve ondan daha güvenilir olan başka bir örnek elimizde yoktur!

*AYETLER: Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık.*³³⁴

Bunca oran ve olasılık içinde yolunuzu nasıl bulacaksınız?

R. Feynman’a kulak verelim: Bir sistemin tek bir geçmişi yoktur, bir sistem bütün olası geçmişlere sahiptir.³³⁵

Doğaya oran ve olasılıkların hâkim olması “anaç ve bilinç” özelliklerine sahip olduğunu gösterir ve bu durum bizi korkutmamalı. Dikey ve yatay eksenlere sarılırsak yolumuzu kaybetmeyiz.

Bir düşünür olarak olasılığı görmezden gelebilir misin?

*SÖZLER: Kuantum mekaniği ortaya çıktıktan sonra artık bilgileriminizin yapısını anlamak isteyen hiçbir filozof olasılık kavramını görmezlikten gelemesin.*³³⁶ *Hans Reichenbach*

Doğa düşman olarak mı görülüyor?

Uygarlık, hayvansal ve bitkisel yaşam biçimleriyle saf doğal varoluşu hep mutlak bir tehlike olarak görmüştür.³³⁷

Düşman insan mı?

Kesin olarak tahmin etmek zor. Aşağı yukarı 100 yıl içinde dünya üzerindeki türlerin %50’sini kaybedebiliriz. Son 50 yılda

---

³³⁴ Kamer, 49. Ayet

³³⁵ Hawking, Stephen., Mlodinov, Leonard, 2012, Büyük Tasarım, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul, s. 12

³³⁶ Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 114

³³⁷ Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, s. 53

plankton üretimi %50 azaldı³³⁸ Ben insan dışında bir düşman ya da tehlike göremiyorum.

Neden değerli olan tek bir şeye bile hakkıyla tutunamıyorsunuz?

İnsanın özü, Spinoza'nın ifadesiyle conatus ya da arzu, bana göre bu dünya hayatında nasıl bir yol yürüyeceğine henüz karar veremedi. Duyum, duygu ve biliş çağ dalgaları içinde karar vermesini de beklemiyorum.

Neden beklemiyorsun?

Çünkü bu çağ dalgalarının hepsi temel merkezli kültürlerdir. İnsan asıl bundan sonra tevhidin anlamını ve değerini kavrayacak, ilke-Tab çağ dalgasına geçiş yapacak ve menzile odaklanacaktır.

İlke-Tab çağ dalgasına geçişi hangi bilgi sağlayabilir?

Nietzsche'ye göre "Bilim, doğanın akışını ortaya koyar, ama asla insanlara emir veremez. -Eğilim, sevgi, istek, isteksizlik, yüceltme, bitkinlik- bilim bütün bunları tanımaz. İnsan yaşadığı ve yaşantıladığı her şeyi herhangi bir şeyle yorumlamalıdır; böylelikle küçümsemelidir." Habermas'a göre Nietzsche, "yaşamın hizmetindeki bilgi için bir model düşünmüştü: Tarihçinin bilgisi."³³⁹

Bana göre ise bu filozofun bilgisidir.

Neden?

Çünkü ilke-Tab çağ dalgası, kendisinden önceki bütün dalgaların-birikimlerin simetrik ve asimetrik hallerinin toplamıdır. Toplam ya da tümellik ise filozoflar dışındaki insanların kapasitelerini aşar.

Nietzsche sana itiraz eder miydi?

---

³³⁸ Psihoyos, Louie, 2015, Racing Extinction

³³⁹ Habermas, Jürgen, 2011, Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine, Çev.: Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 553

Nietzsche'nin bilimi bu şekilde yorumlaması meşru görünüyor... "Bizim, 19. yüzyılımızı belirleyen, bilimin zaferi değil, bilimsel yöntemin bilim üzerindeki zaferidir."³⁴⁰ İnsanın özne olmasını dert edinmiş bir filozofun, nesne durumundaki bilimi "insanlara emir veremez" şeklinde yorumlaması doğaldır. Diğer taraftan Nietzsche, tarihin-tarihçinin bilgisinin yararlı ve sakıncalı taraflarına da dikkat çekmiştir. Öyle görünüyor ki bilimi de tarihi de kendisine bağlayacağımız tarih üstü yönleri olan bir ilkeye ihtiyacımız var. Nietzsche de böyle bir ilkeye itiraz etmezdi diye düşünüyorum.

FRAGMANLAR:

- Kendini en çok nerede savunmasız hissedersin?

- Ormanda!... Doğa şeytanın kilisesidir.³⁴¹

Hep mutlu olmak isteriz ama kötü şeyler yaşarız, mükemmel olmak isteriz ama eksikliklerle doluyuz, sağlıklı olmak isteriz ama hastalanırız, genç kalmak isteriz ama yaşlanırız, yaşamak isteriz ama ölürüz. Bunların yarattığı gerilim, doğayı şeytanlaştırmayı da beraberinde getirir. Bir zamanlar bütün bunlardan münezzeh olan ruhumuz, artık bir bedene hapsolmuştur. Hapisteki insanın ruh hali doğal olarak pek iyi olmaz. Hele bir de maruz kaldığı bu hapis cezasının hangi suçundan dolayı olduğunu bilmiyorsa, bunun yarattığı kızgınlık o kadar büyür ki, bir süre sonra kendisini Tanrı gibi görmeye başlar. O Tanrının da bir şeytana ihtiyacı vardır, ki aradığını doğada bulur.

AYETLER: De ki, 'Yeryüzünü dolaşın ve yaratılışın nasıl başladığını görün.' Sonra, yine ALLAH (ahiretteki) son yaratılışı başlatacaktır. ALLAH'ın her şeye gücü yeter.³⁴²

Dünya hayatından şikâyetçi misin?

Leibniz'e kulak verelim: Mümkün tüm dünyalar Tanrının zihninde ezeli olarak vardı ve Tanrının iradesi O'nun zihnindeki

---

³⁴⁰ Habermas, Jürgen, 2011, Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine, Çev.: Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 557

³⁴¹ Trier, Lars, 2009, Antichrist

³⁴² Ankebut, 20. Ayet

en iyi dünya olduğuna karar verdiği dünyayı gerçekleştirmiştir.³⁴³

Bilincin en mükemmel şekilde ortaya çıkacağı bir kâinat yaratılmışa benziyor. Kuran'da ifade edilen "doğada-kâinatta bir eksik-boşluk bulamazsınız" ayeti de bu mükemmelliğe işaret eder. Ben, yaşadığım hüznün mükemmelliğine şahidim, bu nedenle değil şikâyet etmek, sürekli şükrediyorum. Ama!

Ama?

Ne kadar düşünürsem düşüneyim; "neden böyle oldu ve böyle olmamalıydı" demeye devam ediyorum. Belki bu benim fakir bir insan olmamdan kaynaklanıyor olabilir ama yine de bu kadar acı çekmememiz gerekirdi diye düşünüyorum. Allah bize sabır versin!

SÖZLER: Dünyanın kaplumbağaların sırtında olduğu inancından, kâinatın eğri uzay yapıya sahip olduğu düşüncesine geçtik ama insanın insana kulluğu değişmedi.

∞ tewereyan³⁴⁴ ∞

Umudunu arttıran en önemli şey nedir?

Hicrettir!... Akli başında olan insanların tarihteki en büyük hicreti başlattıklarını görüyorum. Yani mevcut bilim, felsefe, sanat, ekonomi, politika, din ve tarih birikiminden adeta kaçıyorlar. Sanırım kaçıyorlar demek daha doğru olur, çünkü gidecekleri belli bir yer ve-veya menzil yok.

Bu durumda kendini daha çok sorumlu hissediyor musun?

Çağının şahidi olan her insan gibi evet ben de kendimi çok sorumlu hissediyorum. Bu kaçışmanın iyi, doğru ve güzel olan bir menzile akmasını hayati derecede önemli ve değerli buluyorum. Zaten yıllardır da bu menzili düşünmeye çalışıyorum.

³⁴³ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 559

³⁴⁴ Tewereyan: Eksenler

Amacın nedir ego?

AYETLER: Kitap'ı sana indiren O'dur: Onun ayetlerinden bir kısmı muhkemlerdir ki; onlar Kitap'ın anasıdır. Diğer ayetlerse müteşâbihlerdir. Şu var ki, kalplerinde bir eğrilik ve bozukluk bulunanlar, fitne aramak, onun yorumuna öncelik tanımak için Kitap'ın sadece müteşâbih kısmının ardına düşerler. Onun tevilini ise bir Allah bilir, bir de ilimde derinleşmiş olanlar. Bunlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır." derler. Gönül ve akıl sahiplerinden başkası gereğince düşünemez.³⁴⁵

Amacım tevhit menzilini göstermek, mevcut her şeyin simetrik ve asimetrik hallerini alarak yola devam etmektir. Terk etmemiz gerekip terk etmediğimiz çok şey var, artık ayrılık vakti geldi ve ben bunları göstereceğim!

Kâinatta ahlak göremeyenlere ne söylersin?

Bir kedinin ya da köpeğin gözlerinin içine baksınlar. Orada ahlakı, özgürlüğü, adaleti, merhameti ve güzelliği görecekler.

Bilim de bunu desteklemez mi?

Bütün bilgi dalları destekler... Bugünkü fizik bilgimiz, doğanın hem determinist hem de indeterminist olduğunu kanıtlamaktadır. Bu durumun ontolojik ve epistemolojik düzeylerde birtakım devrimsel sonuçlar doğuracağı açıktır...

- I. Doğada hem olan hem olması gereken hem oran hem olasılık hem simetri hem de asimetri birlikte vardır. Doğa zaten böyle olmasaydı içinden, özgürlüğü ve ahlakı düşünebilen bilinç sahibi insan çıkmazdı.
- II. O halde doğanın kendisinden de özgür irade ve ahlak çıkar diyebiliriz.
- III. Etiğin-ahlakın doğadan ve bu bağlamda bilimden de çıkarılması, bu etiğe herkesin uyması gerektiği anlamına gelmez. İnsan, etiğe uyup-uymama özgürlüğüne sahiptir. Fakat bu özgürlüğün genel bir çerçevesinin ve içerik yasalarının olmadığı anlamına gelmez. Doğada ölçüsüzlüğün olmadığını unutmamak gerekir!

---

³⁴⁵ Ali İmran, 7. Ayet

- IV. Doğada salt bir determinizm olduğunu kabul etsek bile, bu, doğanın bize sadece olanın bilgisini verdiği anlamına gelmez. Çünkü “olana”, “ne için-neden olduğu” sorulursa, kesinlik düzeyinde “olması gereken” cevabına ulaşılır. O halde doğaya determinist de indeterminist de bakarsanız, olan ve olması gerekenin tevhidi karşınıza çıkar.
- V. Burada “ne için-neden olduğu” sorusunun metafiziksel bir soru olduğu ileri sürülebilir. Fakat bu soru sadece en temel kök nedene sorulduğunda metafiziksel olabilir. Oysa insan asla en temel-mutlak köke bilimsel soru sormaz. Her zaman belli bir aralıktaki neden, süreç ve sonuçlara soru sorabiliriz ve bunlar da bilimsel-felsefi olabilir.

SÖZLER: Bütün varlığın bir menzili vardır ve bu onun ahlakıdır.

Leibniz’a kulak verelim: Tanrının eserlerinin evrensel güzelliğini ve kusursuzluğunu kendi bütünlüğü içinde kavrayabilmek için, tüm evrenin sürekli ve tamamen özgür bir ilerleme içinde olduğunu fark etmeliyiz... Sonsuz boşlukta her zaman, uyanma zamanı henüz gelmemiş, uykuda olan şeyler vardır.

Laplace’a kulak verelim: Bir an için, doğayı canlı kılan bütün kuvvetleri ve onu oluşturan varlıkların durumlarını kavrayabilen bir akıl -bütün bu verileri analiz edecek ölçüde engin bir akıl- olduğunu düşünelim: Bu akıl, evrenin en büyük cisimleri ile en hafif atomlarının hareketlerini aynı formül ile kavrayacaktır; onun için hiçbir şey belirsiz değildir; ve hem gelecek, hem geçmiş, onun gözlerinde şimdiki zaman gibidir.³⁴⁶

FRAGMANLAR: Bize sihirli bir küre verildi ve denildi ki istediğini hayal et ve kendisine kavuş. Bu olağanüstü bir lütf. Ama o kadar ilkeliz ki içimizdeki kötü şeyleri ortaya çıkarmak için kullandık... Böyle bir küreye hazır değildik... Bizim bir hayal gücümüz var, neler yaptığımıza bir baksana. Hayır, hazır değiliz. Her şeyi unutalım, küreyi, gücü, olan biten her şeyi.³⁴⁷

Dikey ve yatay eksenleri basit bulanlara ne söylemek istersin?

³⁴⁶ Barrow, John D., 2009, Olanaksızlık, Bilimin Sınırları ve Sınırların Bilimi, Çev.: Nermin Arık, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 71

³⁴⁷ Levinson, Barry, 1998, Sphere/Küre

“Keşke o kadar basit olsaydı ama değil.” Bir şeyin gözümüze görünmesi, açık seçik olması ya da herkesçe paylaşılabılır olması onu tek başına basit yapmaz. Basit, basit değildir. İster siz karar verin basit yaşamaya, basit düşünmeye, ister basit bir uygarlık-kültür içinde yaşayın fark etmez. Bunların hiçbirisi basit bir basit değildir. Basit, bir hayalet gibidir, ondan söz ettiğinizde orada olmayan veya oradan sıvışıp kaçandır. Bu anlamda ele avuca gelmez, nesnel bir ispatın konusu olmaz olanıdır. O kendinde, kendi halinde bir şeydir. Ondan söz edebilirsiniz, hatta onun içinde nefes alıp verebilirsiniz de ama onu asla tüm basitliğiyle göremezsiniz. Bu anlamda “en basit varlık Tanrıdır” diyebiliriz. Ben, Ondan en az bir adım geriye atarak Tanrısal düşünmeye çalışıyorum, hepsi bu. Dilerim insanlar da Tanrısal form ve içeriklerle düşünmeye çalışırlar ve benim düşüncelerimle de hesaplaşırlar. Bu da benim “basit” bir dileğim olsun!

Kâinatı anladınız mı?

Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi (CERN) araştırmalarının yazarı Christian Smorra’ya kulak verelim: “Bütün gözlemlerimiz, madde ve anti madde arasında bir simetri olduğunu ortaya çıkardı. Bu yüzden aslında evrenin var olmaması gerekiyor. Burada bir yerde asimetrisinin var olması gerekiyor, fakat biz fark nerede anlamıyoruz. Simetri kırılmasının kaynağı nedir? ... En son olasılık madde ve anti-maddenin farklı manyetizmasıydı. Ancak yeni araştırmalar, madde ve anti-maddenin bir şekilde birbiriyle aynı olduklarını gösteriyor. Bu da evrenin neden hala var olduğu sorusuna daha da gizem katıyor.”³⁴⁸

Bilim insanlarının kâinat karşısındaki son durumları bu şekilde. Benim elimde ise dikey ve yatay eksenler dışında bir şey yok... Yani tevhitten geldik tevhide gidiyoruz diyorum. Sanırım bu hallerimiz sadece araştırmakla-düşünmekle ilgili şeyler değil, aynı zamanda bilmekle, inanmakla ve olmakla da ilgili.

---

³⁴⁸ Ajanslar, 24.10.2017, Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi (CERN) Haberleri

∞ matematîk û geometrî³⁴⁹ ∞

Kâinata ve kendine bakınca ne görüyorsun ego?

Toplamda ölen ve toplamda doğan ne veya kim? En nihai amaç ne? Kâinattaki, her bir canlıdaki, insandaki, dindeki, tarihteki ve toplumdaki bilinçlerin oran-olasılık, simetri-asimetri dengeleri nasıldır? İçinde bulunduğumuz hapishanenin kaç duvarı var, duvarların ötesinde ne veya kim var?

Cevap vermek yerine sorular sormayı mı tercih ediyorsun?

Kırk yaşına gelmek üzereyim hayy!

Değişim ve dönüşüme adaletli bir anlam vermekte güçlük mü çekiyorsun?

Ergenlik dönemindeki bilincime A, şimdiki bilincime de B değişimi var sayıyorum... Bu iki nokta arasındaki simetrik ve asimetrik ilişki nasıldır? İkisi arasında neler değişti ve neler değişmemeliydi? Bu aralıktaki gerçeklik, en nihai amaç neydi ve ben neredeyim? Bu aralığı doğum ve ölüm vakitlerime kadar genişlettiğimde sorularım kat kat artıyor.

Bütün bu sorulara iyi cevaplar vermek ve yeni sorulara kapı aralamak için bir yöntemin var mı?

Tevhidi felsefemin dikey ve yatay eksenlerinin bunlar için iyi bir yöntem olacağını düşünüyorum. Bilincim şimdilik bu kadarını düşünmeme el veriyor, dilerim onun hakkını yeterince verebiliyordumdur!

Bu eksenler farklı geometri ve matematiklere olanak tanır mı?

Tanıyabileceğini düşünüyorum. "Gauss, Öklid'inkinden farklı bir geometrinin mantıksal olanaklılığını olasılıkla ilk kavrayan kişiydi."³⁵⁰ Her teorik ve-veya pratik durumun farklı türleri vardır. Alternatife, orana-olasılığa, simetrik ve asimetrik ilişki-

³⁴⁹ Matematik û Geometrî: Matematik ve Geometri

³⁵⁰ Barker, Stephen F., 2003, Matematik Felsefesi, Çev.: Yücel Dursun, İmge Kitabevi, Ankara, s. 64

lere yer vermeyen hipotezler, teoriler ve yasalar güvenilir olamazlar. İlkenin-Tab'ın "anaçlık ve bilinçlilik" özellikleri gereği her şey çoktur-çokludur.

Ölçülülükler hakkında ne düşünüyorsun?

Gördüğüm kadarıyla doğadaki fraktal simetri, geometri, altın oran ve normal dağılım gibi ölçülülükler hem hayatın kaynağına işaret ediyorlar hem de onun devamlılığını sağlıyorlar.

Nobel ödüllü fizikçi Leon M. Lederman ve Christopher T. Hill'in ortak yazdıkları "simetri" kitabında; "Simetri, bir nesne ya da sistemin transformasyon karşısında değişmezliği,"³⁵¹ şeklinde tanımlanıyor. Simetri, ölçü uyumu veya uyumlu ölçü anlamında Yunanca "symmetria" kelimesinden gelir. Fraktal, kendine benzeyen karmaşık geometrik şekillerin genel adıdır. Fraktal geometri ise, bir cismi oluşturan parçalar ya da bileşenlerin cismin tamamına benzemesi olarak tanımlanabilir.

İyi ama varlıklar değişir ve hatta dönüşürler, o zaman simetri amacına ulaşmamış mı oluyor?

Bir başka Nobel ödüllü fizikçi R. P. Feynman'a kulak verelim: Bir şey hemen hemen simetriktir ama tam simetrik değildir. Geçenlerin yörüngeleri çember değil eliptirler.³⁵²

Öyle görünüyor ki hem simetri hem de asimetrinin birlikte var olmaları hayatı veya varlığı yok olmaya karşı koruyor. Sürekli ölçülü bir değişim ve dönüşüm bu şekilde mümkün olabiliyor. Burada simetrinin fazlalığı asimetrinin-sapmanın ise azlığı dikkat çekiyor. Demek ki kararlı ya da değişmeyen şeylerin fazlalığı yok olmayı engelleyen başat faktördür.

Belki kâinat bir gün mutlak genişleme sınırına ulaştığında tam simetri de gözlemlenebilir. O zaman muhtemelen dünyada hayat bitecek ve başka yerlerde başlayacaktır ya da tüm kâinatta bildiğimiz anlamda hayat son bulacaktır. Tam simetrinin olmasının temel nedeni sadece hayatla ilgili olmasa gerek. İnsan

³⁵¹ Çakmak, M. Suat, 2011, Evrenin Geometrik Şifresi, Altın Oran Kaos Fraktal Simetri, Griffin Yayınları, İstanbul, s. 102

³⁵² Feynman, Richard P., 2012, Fizik Yasaları Üzerine, Çev.: Nermin Arık, Alfa Bilim Yayınları, İstanbul, s. 189

gibi bilinçli varlığın var olması için tam simetriye yakın bir doğa- kâinat olması gerekiyordu. Tam simetriden insan bilinci çıkmazdı, belki bir çeşit hayat çıkabilirdi ama bu düşünebilen-irade sahibi bir hayat olmazdı.

Dünyanın ekseni eğiktir, bu eğiklik olmasaydı o zaman muhtemelen yeryüzünde ya hayat olmayacaktı ya da olsa da bu kadar farklı çeşitlilikte olmayacaktı. Çeşitlilik, gelişmiş bilincin temelidir. Çeşitliliği tek tip hale getirmeye çalışan millet ve devletlerin sefil durumları bunu açıkça ortaya koyuyor.

Dünyadaki su, güneş enerjisi, kara, buz dengesinden ve varlık çeşitliliğinden çıkartacağınız dersler mi var?

Olasılığa-sapmaya izin vermeyen hiçbir oran meşru değildir. Mutlak oran-tam simetri, ilkeye-Tab'a uygun değildir. Kâinat-ta, dünya kadar gelişmiş başka bir gezegen henüz keşfedilmedi. Keşfedilse bile bu, ne kadar nadir bir değere sahip olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. O halde insan ne yaparsa yapsın, özellikle dünyanın bütün özelliklerini bir pusula gibi kullanarak yapmalıdır. Hatta dünyayı, üzerindeki hayatı ve bilinci kâinatın bir örnekleme olarak okumalıdır. Bu örnekleme, kâinatın bütününün nereden geldiğini, nerede olduğunu ve en nihayetinde nereye gittiğini bize anlatacaktır. Bu anlatımın içinde biz insanlar da elbette ki olacağız. Sadece teknoloji değil, bütün sosyal ve doğa bilimler, bütün ekonomi-politik inşalar, bütün dinler ve sanatlar da bu anlatıma uygun bir menzile göre yeniden konumlandırılmalıdır.

*FRAGMANLAR: Biz, çocuklarımızın anısı olmak için yaşıyoruz.*³⁵³

Bilincin çeşitli bilgi, durum, olay ve akıl oyunları içinde parçalanıp yok olmaması için ne yapılmalıdır?

Yapılan bir denemede, denemeye katılanlara rastgele rakamlar ve şekiller verilerek, bu rakam veya şekil serilerinin hangi prensibe göre sıralandıklarının bulunması istenmiş, işin hakikati, yani böyle bir prensibin bulunmadığı ise saklanmıştır. Neticede, tecrübeye katılanların hepsi bir çeşit, "kanun" bulmuşlar,

³⁵³ Nolan, Christopher, 2014, *Interstellar/Yıldızlararası*

üstelik böyle bir kanun olmadığı ve ellerindeki serilerin tamamen gelişigüzel seçildiği söylenince de, keşfettikleri kanunları hararetle müdafaaya kalkışmışlardır... Gelişigüzel hadiseleri belli bir kanuna göre cereyan ediyormuş gibi görmek çok kolay olduğu gibi, bu idrak bir defa teşekkül ettikten sonra da, eğer tatbiki zorsa, “kanun kendisini ispat edecek durumları bizzat teşkil edebilir.”³⁵⁴ Tevhit üzere olan dikey ve yatay eksenleri kuşanmadığımız sürece bilincimiz asla güvende olmayacaktır! Kâinata bakarak dikey eksene şahit olmuştun, öyle değil mi?

Evet.

İyi ama sence kâinat yeterince güvenilir mi?

S. Hawking’e kulak verelim: Evrende mükemmel-mükemmeliyet yoktur.³⁵⁵

Yani?

Mükemmellik tam bir simetri, değişmez oranlar ve determinizm anlamında kullanılıyorsa evet kâinat mükemmel değildir. Fakat bana göre böyle bir şey zaten mükemmel değildir.

Neden?

Çünkü bilincin ortaya çıkmasına elverişli değildir. Kâinata hem simetri hem asimetri hem oran hem olasılık hem determinizm hem de indeterminizm olduğu için bilinç vardır ve tam da bu yüzden mükemmeldir.

Bu mükemmel olan aynı zamanda iyi mi?

“Varlık iyidir, yokluk kötüdür” sözü, “düşünüyorum öyleyse varım” sözünden daha meşrudur ve üstelik asla yanlışlanamayacak bir sözdür. O halde varlık-var olmak zaten iyidir ama bilinçli bir varoluş en iyisidir.

³⁵⁴ Mirzabeyoğlu, Salih, 2005, İktisat ve Ahlak, iktisada Giriş, İBDA Yayınları, İstanbul, s. 199-200

³⁵⁵ Hawking, Stephen, 1997, S. Hawking Evreni Anlatıyor Belgeseli, Discovery Science, Youtube

∞ firat û dicle³⁵⁶ ∞

Kendini nasıl hissediyorsun ego?

SÖZLER: Susmak bilmez bir cenaze evi senfonisi çalıyor ruhumda.

Fırat ve Dicle gibi!

Kâinatın ve kâinatların bir merkezi var mı?

Her şeyin hem kendisine içkin hem de kendisini aşkın merkezi vardır. İnsan vücut hücresinin ve sinir sisteminin merkezleri vardır ama bunlar saf-öz merkezler olarak görülemezler.

Saf-öz merkezler ispat edilebilir mi?

İspat edilemezler. Çünkü biz saf bir mikro ve makro varlık bilgisine ulaşamayız. Ama her varlığın parçalanmadan bir arada olması enfüsün-mikro merkezin ve sürekli hareket-oluş halinde olması ise afak-makro merkezin varlığını ispatlar. Ve tabi bütün merkezler tevhit üzeredirler.

Kendini kaç yaşında görüyorsun?

Tüm görünen evren, 13,7 milyar yıl önce bir atomdan daha küçük bir hacim kaplayan sıcak bir ateş topu şeklindeki bir enerjiden ortaya çıkmıştır. Dünya ve Güneş yaklaşık 4,5 milyar yıl yaşında.³⁵⁷

Burada bir gariplik görüyor musun?

Ezeli ve ebedi olan bir Tanrı ya da kâinat, ne oldu da birdenbire beni yaratmak istedi?

13,7 milyar yıla “birdenbire” mi diyorsun?

Ezeli-ebedi bir zamana göre elbette birden biredir! Bunu daha sonra düşünmeliyim!

*AYETLER: Onlar senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah vadedenden asla dönmez. Rabbin katında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir.*³⁵⁸

---

³⁵⁶ Firat û Dicle: Firat ve Dicle

³⁵⁷ Gribbin, John, 2012, Çoklu Evrenler, Kuantum Fiziğinin Evrenleri (Çev.: Emin Karabal), Alfa Bilim Yayınları, İstanbul, s. 22-23

³⁵⁸ Hac, 47. Ayet

İslam'ın "son din" olması; bütünüyle tümel, evrensel, tüm zamanlar için geçerli olmasına değil, insanın yeterli olgunluğa erişebileceğine dair bilgiye dayanıyor. Tanrı; bilebileceğimizi, inanabileceğimizi ve olabileceğimizi biliyor. Meleklerin bilmediği buydu. Biz, belli bir mertebeden sonra tevhidi menzilimizi görebilecek bir türüz.

Ne görüyorsun ego?

O, taşıyamayacağımız bir yükü omuzlarımıza yüklememiş. Ölçüyü, adaleti ve merhameti görüyorum hayy!

Doğa ağaçları ölçülemeyecek boyutlarda yapamazdı; çünkü dalları ağırlıklarından dolayı nihayetinde düşmek zorunda kaldı ve aynı şekilde insanlar, atlar ve diğer hayvanlar için çok büyük ağırlıklara yükseldiklerinde işlevleri aynı oranda devam ettirip var olabilecekleri iskeletler tasarlamak imkânsızdır.³⁵⁹ G. Galileo

FRAGMANLAR: Üç kutsal amaç: 1. Kalemi sev, 2. Mektubu sev, 3. Sev Kitabı.³⁶⁰

Ölümü ölçenleri görüyor musun?

Clausius'un bilimsel görüşlerini mantıksal öncüller şeklinde yazarsak:

Birinci öncül: Isı; her zaman sıcaktan soğuğa doğru akar.

İkinci öncül: Sürtünme, hareketi daima ısıya çevirir.

Üçüncü Öncül: Bunların tersi mümkün değildir.

Sonuç: Evren ölüyor.³⁶¹

Isının, hareketin ve dolayısıyla hayatın zorunlu ilişkisi bize bu sonucu vermektedir... Vücut ısısı kararlıdır. Mevsim veya sağlık durumu ne olursa olsun belli bir kararlılıktadır. Hangi aralıkların hayat, hangi aralıkların ölüm olduğu da tıbben kabul edilmiş yani ispatlanmıştır. İçinde bulunduğumuz fizik dünya

³⁵⁹ Gribbin, John, 2012, Çoklu Evrenler, Kuantum Fiziğinin Evrenleri (Çev.: Emin Karabal), Alfa Bilim Yayınları, İstanbul, s. 65

³⁶⁰ Parajanov, Sergei, 1968, Sayat Nova

³⁶¹ Guillen, Michael, 2013, Dünyayı Değiştiren Beş Denklem, Matematiğin Gücü ve Şiirselliği, Çev.: Gürsel Tanrıöver, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, s.177

paradigmasında ya da biliş çağı dalgasında ölümü ısı üzerinden açıklamak bana kolaycılık gibi geliyor. Ben ölüme inanmıyorum, biz ölmeyiz, herkes bir yere gidiyor, hepimiz bir yere gideceğiz ama orası ısıyla açıklanabilecek bir yer olmayacak. Zaten enerjinin korunumu yasası, bize enerjinin yaratılamaz, yok edilemez bir şey olduğunu sadece bir türden başka bir türe dönüştüğünü gösterir.

Bugünkü bilimsel veriler bize kâinatın bir başlangıcı ve sonu olduğunu söylüyor. Peki, insan akli gerçek bir başlangıç ve son düşünebilir mi? Bilimsel verilerin akıl tarafından kabul edilmesi ancak bir durumda geçerli olabilir, o da aklın en az iki defa durmasını gerekli kılar: Kâinatın başlamasından önce ve bitişinden sonra. Ruh ya da bilinç, her zaman var olmayı zorunlu olarak düşünür. Bu nedenle de hem kâinattan önce hem de sonra var olduğunu düşünmek ister. İsteyenin kim olduğunu bilmiyorum ama mevcut durum böyledir ve bilim tarafından açıklanması mümkün değildir. Öyle görünüyor ki insan özellikle de dünya hayatında her zaman eksik bilgi, iman ve olmaya mahkûm bir varlık olarak kalacak. Tabi tevhit çağı dalgasında durumumuz ne olur onu bilmiyorum. Ben eksik bir varlığım, bu nedenle de ne mutlak Varlığı ne de mutlak yokluğu düşünebilirim. Düşünemediğimin varlığını nesnel düzeyde kabul etmem imkânsızdır ama inanabilirim, inanç da doğası gereği öznelidir.

Bir yerde ölen başka bir yerde canlı olabilir mi?

Büyük patlama, paralel evrenler arasındaki çarpışmadan dolayı olmuştur. Sonsuz sayıda membranlar ve evrenler vardır.³⁶²

M-Teorisi olarak bilinen bu teori, kâinattaki her şeyi açıklama iddiasındadır. Membran; sihirli, gizemli zar anlamlarına gelir. Einstein'a göre ise çekim, zaman ve uzaydan oluşan bir kâinat-tayız. Bu fikirleri ister birlikte ister ayrıştırarak anlamaya çalışalım, gittikçe soyut hale gelen cümleler kurduğumuzu açıkça görürüz. Her şeyi açıklayamayız ama inanabiliriz... Biz, ölen

³⁶² BBC World, 2013, Parallel Universes Horizon, London.

sevdiklerimizi mutlak bir sonsuzlukta kaybettiğimizi düşünmeyiz. Gidenler geri gelmiyorlar ama onların ölümüyle varlığa gelen matemimiz de zamanla bizleri terk ediyor ve geri gelmiyor. Burada Tanrının ve-veya kâinatın merhametini görüyorum. Bu merhametin doğal sonucu olarak da bir gün buluşacağımıza inanıyorum, bunu açıklayamam, sadece inanıyorum.

Vasat ümmet... Belki de insan vasat bir varlıktır, ne dersin?

Goldilocks Paradigmasına göre; yer çekimi, elektromanyetizma, zayıf kuvvet ve baskın kuvvet Dünyayı "dengede" tutar. Bu dengeyi gözlemleyebilen bir varlık olduğumuza göre evet haklısın. Çünkü herhangi bir dengeyi görmek için dengeli bir bilince sahip olmak gerekir.

Sen mi "üstünsün" bu dört temel kuvvet mi ego?

Bu kuvvetler benim farkımda değiller ama ben onların farkındayım. Bu bir üstünlükse evet üstünüm. Ama ben o kuvvetlerin ne ya da kim olduklarını bilmiyorum. Aynı şekilde karanlık maddeyi, karanlık enerjiyi ve karadelikleri de bilmiyorum. Tahmini yaşımın farkındayım ama bunlar benden daha yaşlılar. İçimde ister istemez büyük bir saygı uyanıyor. Hayır hayır hayır... Büyük bir hata yaptım... Ben bu varlıkların içindeyim, onları aşan bir varlık değilim, onlar daha üstünler!

Belki de onlara bakışını değiştirmelisin!

... Onlarla sohbet mi etmeliyim!

Evet...

Bunu yapabilir miyim?

Daha önünde ilke-Tab, sezgi ve tevhit çağ dalgaları var. Bilincini terbiye edersen onlarla sohbet edebilirsiniz!

Dilerim tevhidi felsefemin hakkını verebilirim ve o çağ dalgalarına erişebilirim!

İnsanın-insanlığın kaç yolu vardır?

İki yolu vardır... İnsan ya dikey eksen rehberliğinde Tanrısal olan yatay ekseni ya da rehbersiz bir şekilde şeytani olan yatay ekseni kendisine yol yapar. Her insan kendisine özgü olacak şekilde bu yolları yürür.

Büyük fotoğraf-resim bu mu?

İnsan için nesnel düzeyde büyük fotoğraf-resim diye bir şey yoktur. Çünkü başlangıcı ve sonu görülemeyen bir bilinç kâinatında, yani çerçevesizlikte büyük fotoğraf-resim elde edilemez. Ama kâinatın ruhu olan eksenler görülebilir. Bu eksenlere uygun olan bir medeniyet ikame etmek ise hepimizin sorumluluğudur.

SÖZLER: Hanif insanlara selam olsun!

Ne kadar sınırlı varlıklar olduğunuzu görüyor musun ego?

Wittgenstein'a kulak verelim: Düşünceye bir sınır çizebilmek için, sınırın iki tarafını da düşünülebilir olarak bulmamız gerektirdi... Düşünülebilir olmayı düşünemedik.³⁶³

İçimden bir ses bunu benim yapacağımı söylüyor... Sanırım düşünme serüvenimde öyle bir yere geleceğim ki, oraya bir isim vermeyeceğim!

Sizi en kemal tevhibi noktaya götürecek olan araç akıl olabilir mi?

Cansız varlıklar bitkileri, bitkiler hayvanları, hayvanlarsa insanları anlayamaz, çünkü hepsinin varoluş biçimi farklıdır. En tepede bulunan insan, bütün bu varlıkların bilgisine sahiptir. Ama ya onun üstünde başka bir basamak varsa, gücü bulunduğu seviyeyle sınırlanmış olan aklımız bunu nasıl kavrayabilir?³⁶⁴ Akıl asla yeterli olmaz; kendimizi ve her şeyi kuşatıp aşan bir menzili kuşanmak zorundayız!

Düşünmek ve yazmak zor mu ego?

Hem de nasıl!

Okunman kolay olur mu?

Umarım olmaz!

Neden?

SÖZLER: İyi bir kitabı okumak, onu yazmak kadar zordur.³⁶⁵ Goethe

Kolay bir şekilde okunmak istemiyor musun?

---

³⁶³ Barrow, John D., 2009, Olanaksızlık, Bilimin Sınırları ve Sınırların Bilimi, Çev.: Nermin Arık, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 264

³⁶⁴ Sönmez, Burhan, 2013, Kuzey, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 143-144

³⁶⁵ Tarkovski, Andrey, 2017, Mühürlenmiş Zaman, Çev.: Mazlum Beyhan, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 38

Elbette istiyorum, zaten bu nedenle tarihteki en kolay en basit felsefeyi düşünmeye çalışıyorum. Ama bu, insanın sancılarını, iniltilerini, dertlerini ve ödevlerini saklayacağım anlamına gelmez. Bunları saklamadan hakkını veren her kitap, doğası gereği zor okunur.

∞ zanîngeh³⁶⁶ ∞

Bu dünyada en yıkıcı gördüğün kurum hangisidir?

Egemenlerin Firavunî ahlaklarının bütün değerleri kuşatması ve araçsallaştırması çok yıkıcı olmuştur. Bu durum evrimsel açıdan, yani temel merkezli kültür açısından görece anlaşılabilir ama üniversitelerin insanlığa ve doğaya ihaneti asla anlaşılabilir-kabul edilebilir değildir. Çünkü bilen ya da bilmesi gereken insanın ihaneti ile bir peygamberin mucizeye tanık olduktan sonra bile şüpheyi devam etmesi benzer şeylerdir.

Devlet dediğimiz varlık genel olarak din, eğitim, yargı, ekonomi ve ordu gibi kurumlara dayanır. Bunların içinde insanı en kemal noktaya taşıyabilecek yegâne araç, eğitim kurumu içindeki üniversitelerdir. Çünkü milli-diyanetten, milli-eğitimden, milli-yargıdan, milli-ordudan ve milli-ekonomiden yüksek düşünce, bilgi, sanat, teknoloji üretmelerini ve bunları bütün insanlığın hizmetine sunmalarını bekleyemezsiniz. Bekleseniz bile bu akılcı-gerçekçi olmaz, çünkü bunların yapıları evrensel şeyler üretecek özellikte değildir. Hepsi de devleti kuran ailelerin güdümündedir. Oysa üniversiteler evrensel değerler üretecek ve bunları bütün insanlığın hizmetine sunacak yegâne kurumlardır. Fakat üniversitelerdeki insanlar ne yazık ki egemenlerin memurları olmayı aşamadılar. Oysa insanlığın kemal bir noktaya ulaşmasını sağlayacak bilgiler üretebilir ve küresel bir network-ağ oluşturabilirlerdi. Bunları yapmadıkları gibi dünya milletleri arasındaki farklılıkları bile ırkçı, ulusçu-milliyetçi ve

---

³⁶⁶ Zanîngeh: Üniversite

ideolojik devletlerin inşa edilmesinde kullanmaktan geri kalmadılar.

FRAGMANLAR: Kendilerine aydın diyen o yazar ve bilim adamları! Hiçbir şeye inanmıyorlar. Başaracak yetenekleri var ama kullanmaktan körelmiş halde. Gözleri boş bakıyor. Akıllarındaki tek şey kendilerini gereğinden ucuza satmamak! Bütün duygularını en fazla nasıl tatmin edebilecekleri. Önceden belirlenmiş bir amaçla doğduklarına çok eminler. Ne de olsa sadece bir kez yaşıyorlar. Böyle insanlar bir şeye inanabilir mi? Hiç kimse inanmıyor. Sadece ikisi değil; hiç kimse. En kötüsü de kimsenin buna ihtiyacının olmaması.³⁶⁷

Üniversiteler; aklı, iradeyi ve vicdanı parçalayan fabrikalardır. Sadece muktedirler için işçi, bilgi ve teknoloji üretirler. Bu nedenle de dünyadaki hiçbir üniversiteye saygı duymuyorum.

Şu ana kadar üretilen bütün bilgi-bilimsel birikim genel olarak deterministtir. Çünkü egemenler her şeyi kontrol etmek istedikleri ve dikey hiyerarşik bir düzen kurmak için determinizmi kullandılar. Ontolojik yönleri de olan din ve bilimi salt epistemolojik ve pratik araçlara dönüştürerek insanı nesne haline getirdiler. Dinlere “ilahi kader”, bilime ise “seküler kaderler” olan “evrim, determinizm, biyolojik-ekonomik canlı, reel politik, olan, zamanın ruhu” gibi kavramları yerleştirerek kültürlerini inşa ettiler. Üniversiteler bu iki kaderi inşa etmek üzere işe koşulmuş en önemli kurumlardır. İnsan artık hem determinist hem de indeterminist olan bir kâinatta yaşadığını ve bunun içinde özne olmakla sorumlu olduğunu idrak etmelidir. Bu sorumluluğa uygun bir medeniyeti ikame etmekten başka bir çaresi de yoktur.

SÖZLER: Aydınlanma, ergin olmayan bir dönemden çıktı. İlke çağı dalgası gençlik, sezgi çağı dalgası olgunluk ve tevhit çağı dalgası ise ihtiyarlık dönemidir.

Üniversitelerdeki insanların çoğunu cahil olarak mı görüyorsunuz?

³⁶⁷ Tarkovsky, Andrei, 1979, Stalker/İz Sürücü

*SÖZLER: Kendimizi ilmî açıdan tatmin etmekle fikrî bakımdan doyum hissedemeyeceğimizi bilelim. Bu, günümüz okumuşlarına ve aydınlarına özgü çok sahte bir doyum ve büyük bir aldatma türüdür.*³⁶⁸
Ali Şeriati

Doğu ve Batı üniversiteleri arasında nasıl bir fark var?

Doğu'daki üniversiteler, insanları adeta mutlak düzeyde denetim altına almaya çalışan despotik devletlerin iktidar araçlarından birisidir. Batı'daki üniversiteler ise, birbirlerinden farklı kuvvetlerin etkisi altında oldukları için daha özgürlükçüdürler. Üniversiteler değişime ve hayatın çok anlamlılığına düşman oyunlar mı icat ediyorlar?

*FRAGMANLAR: Hayat doğüstü olayları içermeyen de yeterince karmaşık.*³⁶⁹

Feyerabend'e kulak verelim: Yeni hipotezlerin kabul edilmiş kuramlarla uyuşmasını gerektiren tutarlılık şartı akla uygun değildir. Çünkü daha iyi kuramı değil eski kuramı korur. İyice doğrulanmış kuramlarla çelişen hipotezler bize başka bir şekilde elde edilemeyecek kanıtlar verirler. Tek tipleşme bilimin eleştirel gücünü zayıflatırken kuramların çoğalması bilim için yararlıdır. Tek tipleşme bireyin özgür gelişimini de tehlikeye atar.³⁷⁰

Bir menzil olmadığına oyunlar oynamaya mahkûm hale geliriz, çok geçmeden de her şey donmaya ve düşmeye başlar.

Egemenler nasıl oluyor da bunca yüksek zekâyı kontrol edebiliyor?

*FRAGMANLAR: Bir şeyi sıkıca kavırıyoruz ve sanki o bize sahip oluyor. Biz ona değil, o bize sahip oluyor.*³⁷¹

Çünkü insanların çoğu ölümden sonrasına inanmazlar ve her şeyi bu dünyadan ibaret sanırlar, yani tevhit sadece çok değil,

---

³⁶⁸ Şeriati, Ali, 2013, Bilinç ve Eşkleştirme, Çev.: Murat Demirkol, FECR Yayınları, Ankara, s. 10

³⁶⁹ Bergman, Ingmar, 1963, Nattvardsgosterna/Kış Işığı

³⁷⁰ Feyerabend, Paul, 2014, Yönteme Karşı, Çev.: Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.54

³⁷¹ Quay, Stephen and Timothy, 1996, İnstitute Benjamente or This Dream People Call Human Life

en zor meseledir. Bunun yanı sıra para, diploma, tapu, nüfus cüzdanı-kimlik ve diğer değerli kâğıtların hem değere tutunması hem de dolaşım şekilleri egemenlerin-devletlerin tekelinde olduğu için insanların özgür olmaları neredeyse imkânsızdır.

Yolu üniversiteden geçenler sana nasıl görünüyorlar?

SÖZLER: Bir dönem Mısır uygarlığında 'ahreti kurtarma senetleri' dağıtılırdı. Günümüzün diplomaları da bir nevi 'dünyasını kurtarma senetleri' gibidir.³⁷² Abdullah Öcalan

O halde?

Sadece üniversitelerin ya da bilimlerin değil; gücün belli ellerde temerküz etmesinin araçları olan her şeyin devrimsel bir değişim ve hatta dönüşümden geçmesi kaçınılmazdır.

FRAGMANLAR: Siyaset bilimi, seçmenlere fark ettirmeden ne kadar palavra yuttururuz psikolojisi dışında... Bunun neresi bilimsel söyler misin doktor? Bilimsel yanı kazanmak üzerine oluşu, yönetmek veya insanlara katkı sağlamak üzerine değil!³⁷³

∞ zanistên tevîdî³⁷⁴ ∞

Nasıl bir gelecek öngörüyorsun?

Ben tevhit dışında bir yol öngörmüyorum.

SÖZLER: "İnsan hayatında teknolojik ilerlemenin ve değişimin git-tikçe hızlanması, türümüzün tarihinde kökten bir değişikliğin yaşa-nacağını ve bir tür 'tekilliğin' geleceğini gösteriyor." John Von Neu-mann

Yapay zekâ kullanılarak bir bilinç yaratılabilir mi?

Harari'ye kulak verelim: Kitabın yazıldığı an itibariyle doğal seçilimin yerine akıllı tasarımın konması şu üç yoldan biriyle

³⁷² Öcalan, Abdullah, 2003, Özgür İnsan Savunması, s. 19

³⁷³ Redford, Robert, 2007, Arslan'ı Kuzulara

³⁷⁴ Zanistên Tevîdî: Tevhidi Bilimler

olabilir: Biyoloji mühendisliği, siborg mühendisliği (siborglar organik ve organik olmayan parçaların bir araya getirildiği varlıklardır) ve inorganik yaşamın yaratılması.³⁷⁵

Yapay zekâ, nöro-biyolojik manipülasyonlarla birlikte işe koşulsunsa insan bilincinden çok daha üstün olan “bilinçler” yaratılabilir. Tabi bunlar yapıldığında bildiğimiz anlamdaki insan türünün de sonu gelmiş olacak.

Sence bunlar yapılmalı mı?

Ölçülü bir ekonomi-politik kültür, dikey ve yatay eksenler içinde kalmak koşuluyla evet yapılmalı.

Emin misin?

Şu anda insanların hallerine bir bakalım... Hemen hemen hepsi adeta bilinçsiz varlıklar gibi yaşıyorlar. Yeme, içme, barınma ve üremeyi aşamıyorlar. Çeşitli güç temerküzlerini amaçlayan manipülasyonların, illüzyonların, aşırılıkların, dinci-ırkçı ideolojilerin, Firavuni oyunların ve kültürlerin içinde adeta can çekişiyorlar. Bütün tarihimiz adeta bir korku filmi gibi. Tanrının ya da kâinatın amacı bunlar olmuş olabilir mi! Hayır, artık bu düşük insan tipinden kurtulmamız gerekiyor. Tevhit menziline doğru ölçülü bir şekilde yol almak zorundayız.

SÖZLER: “Çocuk yapmayı doğal bir ihtiyacın zaruri olarak giderilmesi gibi bir karmaşıklıktan çıkarıp, kasıtlı ve üzerinde düşünülmüş sorumlu bir eylem seviyesine çekebilseydik, insanlık adına en büyük zaferlerden birini kazanmış, doğanın koyduğu sınırlardan esaslı bir şekilde özgürleşmiş olacaktık.” Sigmund Freud

... belki de bizden cevap bekleyen en önemli soru, “Neye dönüşmek istiyoruz?” değil, “Neyi istemek istiyoruz?” dur. Bu soru karşısında ürpermeyenler muhtemelen soru üzerinde yeterince düşünmemiştir. Ne istediğini bilmeyen, tatminsiz ve sorumsuz Tanrılardan daha tehlikeli bir şey olabilir mi?³⁷⁶

Çok değiştiğinin farkında mısın?

³⁷⁵ Harari, Yuval Noah, 2015, Hayvanlardan Tanrılara Sapiens, İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi, Çev.: Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, İstanbul, s. 390

³⁷⁶ Harari, Yuval Noah, 2015, Hayvanlardan Tanrılara Sapiens, İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi, Çev.: Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, İstanbul, s. 406 ve 408

Değişmek için Platon gibi ölümüne yakın bir zamanı mı beklemeliyim! Her şeyin adeta ışık hızında değiştiği bir zamanda Minerva'nın Baykuşu gibi geceyi mi beklemeliyim! Bu şekillerde beklersem çok geç kalmış olmaz mıyım? İnsanlık ve gezen can çekişiyor, bu nedenle de benden öncekiler gibi temel merkezli düşünemem, menzil merkezli düşünmek artık bir zorunluluktur.

İnsan bilinci artık bir son mu yaşıyor?

Snow, Cambridge'te bir yükseköğrenim kurumunun başıydı; burası farklı disiplinlerden gelen öğretim üyelerinin aynı masada bulunduğu yerd. Snow gözlemlerini şöyle aktarır: Sürekli olarak iki ayrı gruba girip çıktığım duygusuna kapılıyordum; zekâca birbirlerine denk, aynı ırktan, toplumsal kökenlerinde büyük farklılıklar olmayan, gelirleri hemen hemen aynı olan bu iki grup arasındaki iletişim neredeyse tamamen kopmuştu; bu grupların içinde bulundukları entelektüel, ahlaki ve psikolojik iklim arasındaki ortak noktalar o kadar azdı ki. Burlington Blouse'dan ya da South Kensington'dan Chelsea'ye gitmek, okyanus aşırı bir yolculuğa çıkmak gibi oluyordu (1993: 2).³⁷⁷

Aristoteles, “Bir duyusunu kaybeden bir dünya kaybeder.” der. Bilincimiz çeşitli uzmanlıklar arasında parçalanıp bütüne o kadar yabancı hale geldi ki, artık her bilim insanı bile cahildir. Dua edelim de yapay zekâ devrimi bir an önce başlasın ve doğa bilincimizle tevhitte gelsin. Çünkü içinde bulunduğumuz körleşmeyle insanlık yola devam edemez.

*FRAGMANLAR: Geleceği paylaştığımızı unutmadığımız sürece hayatta kalacağız.*³⁷⁸

Tevhidi felsefe nasıl bir düşünce sistemidir?

Nietzsche ve Heidegger'e göre modernliğin sağladığı dil ve felsefi düşünce sistemi ile modernlikten çıkış mümkün değildir; bununla beraber, modernliğin yanlışlarının 'üstesinden gelip' onun ötesine geçen bir düşünce sistemi mevcut değildir; bu ne-

³⁷⁷ Lee, Richard E., Wallerstein, Immanuel, 2007, İki Kültürü Aşmak, Modern Dünya Sisteminde Fen Bilimleri İle Beşeri Bilimler Ayrılığı, Çev.: Aysun Babacan, Metis Yayınları, İstanbul, s. 10

³⁷⁸ Devlin, Dean, 2017, Geostorm/Uzaydan Gelen Fırtına

denle mevcut sistemi kullanmaktan başka seçeneğimiz yoktur.³⁷⁹

İşte tevhidi felsefe, içinde bulunduğumuz krizlerin-yanlışların üstesinden gelebilecek o düşünce sistemidir.

SÖZLER: Biz hakikatin sonsuz okyanus kıyılarında oynayan çocuklar gibiyiz.³⁸⁰ Newton

Tevhidi felsefenin bir bilimler sınıflaması var mı ego?

Kurucu olan her felsefe gibi tevhidi felsefenin de bir bilimler sınıflaması vardır.

FRAGMANLAR: Çok fazla fikir, bir sürü şey ve insan var. Sapılabilir çok fazla yön. Dünyayı yavaş yavaş daha kullanışlı hale getirmek için birşeylere ısrarlı ısrarlı bir şekilde sarılmak gerektiğine inanıyorum!³⁸¹

Bilimler sınıflaması bir devamlılık üzere mi olacak?

Devamlılık üzere olmayan her şey köksüzdür ve Sünnetullah'la savaştır. Tevhidi felsefe, köklerin simetrik ve asimetrik devamlılığını esas alır. Bütün bilimler; büyük veri, yapay zekâ, dikey ve yatay eksenlerden oluşan büyük laboratuvar kültürünün içinde yeniden konumlandırılmalıdır.

Tevhidi Felsefenin Bilimler Sınıflaması

Dikey Eksen: İlke-Tab ↓ Tevhit - Anaç - Bilinç ↓					
Duyum Temelli Bilimler	Duygu Temelli Bilimler	Biliş Temelli Bilimler	İlke-Tab Menzilli Bilimler	Sezgi Menzilli Bilimler	Tevhit Menzilli Bilimler
→ Yatay Eksen: Tevhidi Tarih Felsefesi →					

Bilimlerde artık “temel” merkezlikten “menzil” merkezliliğe geçilmelidir. Evrime evrimin, bilince bilincin katıldığı bir dönemde, artık başka türlü bir bilim yapmak zaten imkânsızdır. Bütün bilimler bu sınıflamaya uygun olacak şekilde kendilerini

³⁷⁹ Vattimo, Gianni, 1999, Modernliğin Sonu, Postmodern Kültürde Nihilizm ve Hermenötik, Çev.: Şehabettin Yalçın, İz Yayıncılık, İstanbul, s. 19

³⁸⁰ Tarkovski, Andrey, 2011, Zaman İçinde Zaman, Günlükler 1970-1986, Çev.: Seda Kervanoğlu, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 336

³⁸¹ Orlean, Susan, Kaufman, Charlie, 2002, Adaptation

yeniden konumlandırılmalıdır. Üniversitelerin akademik ve idari alanları da aynı değişim ve dönüşümden geçmelidir.

Bilimleri sınıflarken neyi merkeze alıyorsun?

İnsan bilincinin dikey ve yatay boyutlarının-eksenlerinin ikamesini merkeze alıyorum.

İnsan bilincinin serüveni gerçek mi yoksa güzel bir hikâye mi?

*FRAGMANLAR: Güzel bir hikâyeyi ne diye gerçekle mahvedesin ki?*³⁸²

Benim hayatım ne gerçek kadar güzel ne de güzel kadar gerçek oldu. Hayat, gerçeğe en mükemmel uzaklıktaki en güzel hikâyedir, tıpkı aşk gibi. Hepimiz o aşkın esirleriyiz!

Tevhidi Felsefenin Genel Yapısı

Dinamikler (Ölçü/Kader)	İlyanus Yatay Eksen: Tevhidi Tarih Felsefesi						
	Duyum Çağı- Kâinatı Dalgası 1-6	Duygu Çağı- Kâinatı Dalgası 2-3	Biliş Çağı- Kâinatı Dalgası 4-5	İlke Çağı- Kâinatı Dalgası 5-4	Sezgi Çağı- Kâinatı Dalgası 3-2	Tevhit Çağı - Kâinatı Dalgası 6-1	
Ontoloji	Zaman, mekâna tutunur. Varlığın ve varoluşun kâinatta hayat bulmasıyla beraber/tarih başlar. Varlık ve bilinç tevhidi parçalanmaya başlar.	Varlıklar hayatta kalma isteğiyle çoğalır ve çeşitlenir. Varlıklar, kendileri ve çevreleri ile ilgili duygu sahibi olmaya başlarlar.	Varlıklar, kendileri ve dış çevreleri hakkında bilinç ve bilgi sahibi olmaya başlarlar.	Varlıklar, bu bilinçlerinin dışına, üzerine çıkmaya başlarlar.	Bilinç ve varlıklar; mekân ve zaman özdeş hale gelmeye başlar. Varlıklar, bu kâinatla başka kâinat arasında açık duygu sahibi olmaya başlarlar.	Mekân, zamana tutunur. Varlıklar ve varoluş başka bir kâinatta hayat bulmaya başlarlar. Varlık ve bilinç tevhide gelmeye başlar.	İlyanus Dikey Eksen: İlke-Tab Tevhit-Anaç-Bilinç

³⁸² Ruizpalacios, Alonso, 2018, Museo

İnsan	İnsan, bedene hapsolür. Bedenin sürekli değişimi tevhidi parçalamaya başlar. (Eril-Dişil)	İnsan, bedenini ve doğayı birbirinden ayırır. Bu ilk yabancılaşma ile duygusal gelişimi de başlar. Dilin gelişimi tetiklenir. (Dişil-Erotik)	İnsan; doğa, toplum ve kendisi üzerine düşünmeye başlar. (Eril Baskın – Pornografik)	İnsan, kendisini ve kâinatı kuşatan ve aşan ilkelere sarılması gerektiğini kavrar. (Dişil Baskın-Erotik)	İnsan ve kâinat arasında duygu geçişliliği artar. (Erotik-Dişil)	İnsan ve kâinat tevhide gelmeye başlar. (Dişil-Eril)
Bilinç	Bilincin maddi hali (Hafıza-Anı-Bellek İkamesi) Pre-Lojik	Bilincin duygu hali (Doğaçlama-Edebi Akıl İkamesi) Pre-Lojik	Bilincin formel-mantık hali (Ben bilincine dayalı rasyonel akıl İkamesi) Lojik	Bilincin ilkesel-varoluşsal ve yapay hali. Lojik	Bilincin varoluşsal-sezgisel hali. A-Postlojik	Bilinç ve varlık tevhidinin baskın hali. A-Postlojik
İnsanlar (Toplum)	Aile-grup hali-Ahenk (Yazı Öncesi Kültür)	Topluluk hali-Çelişki (Yazı Sonrası Kültür)	Toplum hali-Çelişki tepesi (Uygarlılık)	Cemiyet hali-Aşağı çelişki (Uygarlılık)	Cemaat hali-Çelişki (Medeniyet)	Cem hali-Ahenk (Medeniyet)
Dil	Tevhidin parçalanması dilin doğuşunu tetikler. Tek sözcüklü hal	Çok sözcüklü hal	Kavramsal hal	Çoklu kavramsal ve yapay hal	Çoklu ve türler arası sözcükler hali	Dil ve ötesi hali

Epistemo- loji	Duyum Paradig- ması- Du- yum Tem- melli Bi- limler	Duygu Paradig- ması- Du- ygu Tem- melli Bi- limler	Biliş Pa- radig- ması- Bi- liş Tem- melli Bi- limler	İlke Para- digması- İlke-Tab Menzilli Bilimler	Sezgi Pa- radig- ması- Sezgi Menzilli Bilimler	Tevhit Paradig- ması- Tevhit Menzilli Bilimler	
Politika	Konar- Göçer hal: Mekân Merkezli- lik	Yerleşik- Aşiret- kavim hali: Yö- netimin Çıkışı	Demok- rasi hali: Çoğun- lukçu	Ademok- rasi hali: Çoğun- lukçu ve Çoğulcu	Âdem hali: Yö- netimin Sonu-Me- takrasi	Dem hali: Zaman Merkezli- lik	
Ekonomi	Avcı- Toplayıcı	Merkan- tilizm	Kapita- lizm	Akapita- lizm	Estetik Kültür	Estetik Ekoloji	

Kaynakça

- Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul
- Ajanslar, 24.10.2017, Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi (CERN) Haberleri
- Alatlı, Alev, 2013, Aydınlanma Değil Merhamet, Everest Yayınları, İstanbul
- Al-Khalili, Jim, 2012, Paradoks, Bilimin En Büyük Dokuz Bilmecesi, Çev.: Cem Duran, Domingo Yayınları, İstanbul
- Almond, Ian, 2012, İbni Arabi ve Derrida, Tasavvuf ve Yapısöküm, Çev.: Kadir Filiz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Althusser, Louis, 2005, Yeniden Üretim Üzerine, Çev.: A. Işık Ergüden, İthaki Yayınları, İstanbul
- Altıntaş, Hayrani, 1986, Tasavvuf Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara
- Angelopoulos, Theodoros, 1984, Taxidi sta Kythira/Kitaraya Yolculuk
- Annoud, Jean-Jacques, 1986, The Name of The Rose
- Arif, Ahmed, 2011, Hasretinden Prangalar Eskittim, Metis Yayınları, İstanbul
- Arslan, Abdurrahman, 2017, Kibleyi Kaybettiren Dönüşüm, Beyan Yayınları, İstanbul
- Ataman, Veysel (Çevirip derleyen), 2004, Varolmanın Acısı Schopenhauer Felsefesine Giriş, Donkişot Yayınları, İstanbul
- Aurelius, Marcus, 2006, Meditations, Çev.: Şadan Karadeniz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Auster, Paul, 2012, Son Şeyler Ülkesinde, Çev.: Seçkin Selvi, Can Yayınları, İstanbul
- Baker, Ulus, Körotonomedy Yazıları
- Barker, Stephen F., 2003, Matematik Felsefesi, Çev.: Yücel Dursun, İmge Kitabevi, Ankara

- Barrow, John D., 2009, Olanaksızlık, Bilimin Sınırları ve Sınırların Bilimi, Çev.: Nermin Arık, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Baudrillard, Jean, 2005, Sanat Dünyasının Kurduğu Komplo, Çev.: Oğuz Adanır, Paris, PDF
- BBC World, 2013, Parallel Universes Horizon, London.
- Beg, M. E. Zeki, 2014, Kürtler ve Kürdistan Tarihi, Çev.: V. İnce, M. Dağ, R. Adak, Ş. Aslan, Nûbihar Yayınları, İstanbul
- Benjamin, Walter, 2007, Estetize Edilmiş Yaşam, Sanattan savaş ve siyasete Alman Faşizminin Kuramları, Çev.: Ünsal Oskay, Derin Yayınları, İstanbul
- Berger, John, 2011, O Ana Adanmış, Hazırlayanlar: Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul
- Bergil, Mehmet Suat, 2009, Doğada Bilimde Sanatta Altın Oran, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- Bergman, Ingmar, 2007, Büyülü Fener, Çev.: Gökçin Taşkın, Agora Kitaplığı, İstanbul
- Bergman, Ingmar, 2008, Sinematografi İnsan Yüzüdür, Çev.: Selim Özgül, Agora Kitaplığı, İstanbul
- Bergman, Ingmar, 1953, Sommaren med Monika/Monika'yla Bir Yaz
- Bergman, Ingmar, 1957, Yedinci Mühür
- Bergman, Ingmar, 1963, Nattvardsgosterna/Kış Işığı
- Bergman, Ingmar, 1966, Persona
- Bergman, Ingmar, 1976, Face to Face
- Berkowitz, Eric, 2015, Seks ve Ceza, Arzuyu Yargılamanın Dört Bin Yıllık Tarihi, Çev.: Orhan Düz, Kolektif Yayınları, İstanbul
- Berktaş, Fatmagül, 2012, Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, Metis Yayınları, İstanbul
- Bertrand, Yann Arthus, 2009, Yuva
- Besi, Steven., Kellner, Douglas, 2011, Postmodern Teori Eleştirel Soruşturmalara, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Brecht, Bertolt, 1977, ME-Tİ Tarihte Diyalektik, Çev.: Ahmet Cemal, Günebakan Yayınları, İstanbul
- Buck-Morss, Susan, 2010, Görmenin Diyalektiği, Walter Benjamin ve Pasajlar Projesi, Çev.: Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul

- Bumin, Tülin, 2010, Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Callinicos, Alex, Toplum Kuramı, Tarihsel Bir Bakış, Çev.: Yase-min Tezgiden, İletişim Yayınları, İstanbul
- Campbell, Joseph, 2013, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çev.: Sabri Gürses, Kabalcı Yayınları, İstanbul
- Carr, Wildon H., 2016, Benedetto Croce Felsefesi, Sanat ve Tarih Sorunu, Çev.: Nesrin Atasoy Ertürk, Değişim Yayınları, İstanbul
- Cathcart, Spencer, 2015, The Lie We Live
- Cemal, Mustafa, 2011, Hegel'in Kayıp Mantığı, Belge Yayınları, İstanbul
- Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul
- Chaplin, Charles, 1931, City Lights/Şehir Işıkları
- Chaplin, Charles, 1936, Modern Times/Modern Zamanlar
- Chaplin, Charles, 1952, Limelight/Sahne Işıkları
- Chazelle, Damien, 2016, La La Land/Aşıklar Şehri
- Cioran, Emil Michel, 2013, Çürümenin Kitabı, Çeviren: Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul
- Collins, Robin, 2013, Allah Felsefe ve Bilim, Ed. Caner Taslaman, Enis Doko, Çev. Fehrullah Terkan, İstanbul Yayınevi, İstanbul
- Comte Sponville, Andre, 2004, Büyük Erdemler Risalesi, Çev.: Işık Ergüden, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Corneau, Alain, 1991, Tous Les Matins du Monde/Dünyanın Tüm Sabahları
- Cosmatos, George P. 1989, Leviathan
- Cündioğlu, Dücan, 2012, Mimarlık ve Felsefe, Kapı Yayınları, İstanbul
- Çakmak, M. Suat, 2011, Evrenin Geometrik Şifresi, Altın Oran Kaos Fraktal Simetri, Grifin Yayınları, İstanbul
- Cibran, Halil, 2017, Aforizmalar, Çev.: A. Erkin Köylügil, Erasmus Yayınları, İstanbul
- Çubukçu, Aydın, 2011, Mantık ve Diyalektik, Evrensel Basım Yayın, İstanbul
- Cuarón, Alfonso, 2018, Roma
- Darwin, Charles, 2002, İnsanın Türeyişi, Çev.: Öner Ünal, Onur Yayınları, Ankara
- De Koninck, Thomas, 2003, Yeni Cehalet ve Kültür Problemi, Çev.: İnci Malak Uysal, Epos Yayınları, Ankara

- Dellaloğlu, Besim F., 2014, Frankfurt Okulunda Sanat ve Toplum, Say Yayınları, İstanbul
- Dennett, Daniel C., 1999, Aklın Türleri Bir Bilinç Anlayışına Doğru, Çev.: Handan Balkara, Varlık Yayınları, İstanbul
- Descartes, Yöntem Üzerine Konuşma, Çev.: Afşar Timuçin, Yüksel Timuçin, PDF
- Devlin, Dean, 2017, Geostorm/Uzaydan Gelen Fırtına
- Dunne, Griffin, 2017, Joan Didion: The Center Will Not Hold
- Dylan, Bob, Blowin in The Wind
- Einstein, Albert, 2012, İzafiyet Teorisi (Çev.: Gülen Aktaş), Say Yayınları, İstanbul
- El-Gazali, Ebu Hamid, 2002, Felsefenin Temel İlkeleri (Makasıdu'l-Felasife - Filozofların Maksatları), Çev.: Cemalaeddin Erdemci, Vadi Yayınları, Ankara
- Eliacı, R. İhsan, 2014, Çağa İz Bırakan Önderler, Muhammed İkbal, İlke Yayıncılık, İstanbul
- Eliade, Mircea, 2003, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, III. Cilt, Muhammed'den Reform Çağına, Çev.: Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Ellington, Hackett, 1981, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, Çev.: İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara
- Ertike, Aybike Serttaş, 2009, Reklam, Temel Kavramlar, Teknik Bilgiler, Örnekler, Detay Yayıncılık, Ankara
- Favreau, Jon, 2016, Orman Çocuğu
- Feuerbach, Ludwig Andreas, 2012, Geleceğin Felsefesi, Felsefe Reformu İçin Geçici Tezler, Çev.: Oğuz Özügül, Say Yayınları, İstanbul
- Feyerabend, Paul, 2014, Yönteme Karşı, Çev.: Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Feynman, Richard P., 2012, Fizik Yasaları Üzerine, Çev.: Nermin Arık, Alfa Bilim Yayınları, İstanbul
- Fincher, David, 1999, Dövüş Kulübü
- Foucault, Michel, 2007, Cinselliğin Tarihi, Çev.: Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Foucault, Michel, 2011, Felsefe Sahnesi, Çev.: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Frolov, I. T., 1998, Biyolojide Diyalektik Yöntem, Çev.: Yakup Şahan, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul

- Fromm, Eric, İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri, I.Cilt, Çev.: Şükrü Alpagut, Payel Yayınları
- Fukuyama, Francis, 2014, Tarihin Sonu ve Son İnsan, Çev.: Zülfü Dicleli, Profil Yayıncılık, İstanbul
- Garcia, Nicole, 2016, Mal de Pierres
- Godard, Jean-Luc, 2014, Adieu Au Language/Dile Veda
- Gramsci, Antonio, 1986, Hapishane Defterleri; Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler, Çev.: Kenan Sommer, Onur Yayınları, İstanbul
- Gribbin, John, 2012, Çoklu Evrenler, Kuantum Fizikinin Evrenleri (Çev.: Emin Karabal), Alfa Bilim Yayınları, İstanbul
- Guillen, Michael, 2013, Dünyayı Değiştiren Beş Denklem, Matematikğin Gücü ve Şiirselliği, Çev.: Gürsel Tanrıöver, TÜBİTAK Yayınları, Ankara
- Gülmez, Bahadır, 2008, Edebiyat, Müzik ve Resimle Yaşamak ya da Roland Barthes, Kırmızı Yayınları, İstanbul
- Güney, Yılmaz., Gören, Şerif, 1982, Yol
- Güzellik Bilimi Belgeseli, Discovery Science
- Habermas, Jürgen, 2011, Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine, Çev.: Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Hanefi, Hasan, 2016, Gelenek ve Yenilenme, Çev.: M. Emin Maşalı, Otto Yayınları, Ankara
- Harari, Yuval Noah, 2015, Hayvanlardan Tanrılara Sapiens, İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi, Çev.: Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, İstanbul
- Harman, Chris, 2010, Halkların Dünya Tarihi, Taş Çağı'nın Yeni Bin Yıla, Çeviren:Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitap, İstanbul
- Hawking, Stephen, 1997, S. Hawking Evreni Anlatıyor Belgeseli, Discovery Science, Youtube
- Hawking, Stephen., Mlodinov, Leonard, 2012, Büyük Tasarım, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul
- Hawking, Stephen., Mlodinow, Leonard, 2005, Zamanın Kısa Tarihi, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul
- Hegel, G. W. F., 2014, Tarihte Akıl, Çev.: Önay Sözer, Kabalcı Yayınları, İstanbul
- Heidegger, Martin, 1964, Heidegger'in Söylevi: Düşünmenin Görevi Üzerine Belgeseli

- Heidegger, Martin, 2003, *Metafizik Nedir?* Çev.: Mazhar İpşiroğlu, S. Kemal Yetkin, Kaknüs Yayınları, İstanbul
- Hessel, Stéphane, 2013, *Öfkelenin*, Çev.: İsmail Yerguz, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul
- Hilav, Selahattin, 2008, *Entelektüeller ve Eylem, Düşünceler Tartışmalar Söyleşiler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Hobsbawn, Eric., Ranger, Terence (Derleyenler), 2006, *Geleneğin İcadı*, Çev.: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul
- Hume, David, 1976, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, Çev.: Oruç Aruoba, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara
- Joseph, Peter, 2007, *Zeitgeist*
- Kant, Immanuel, 1999, *Pratik Aklın Eleştirisi*, Çev.: Ioanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Fusun Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara
- Kant, Immanuel, 2001, *Pratik Usun Eleştirisi*, Çev.: İsmet Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, İstanbul
- Kant, Immanuel, 2008, *Arı Usun Eleştirisi*, Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul
- Karaçay, Bahri, 2012, *Yaşamın Sırrı DNA*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara
- Karaçay, Timur, 1999, *Gödel Ne Yaptı?*, Cumhuriyet Bilim Teknik
- Karakoç, Sezai, 2013, *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü, Diriliş Yayınları*, İstanbul
- Khemir, Nacer, 2005, *Bab' Aziz*
- Kierkegaard, Søren, 2006, *Kaygı Kavramı*, Çev.: Türker Armaner, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Klee, Paul, 2007, *Modern Sanat Üzerine*, Çev.: Rahmi G. Ögdül, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul
- Kojeve, Alexandre, 2001, *Hegel Felsefesine Giriş*, Çev.: Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Kuhn, Thomas S., 2007, *Kopernik Devrimi, Batı Düşüncesinin Gelişiminde Gezegen Astronomisi*, Çev.: Halil Turan, Dursun Bayrak, Sinan Kadir Çelik, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara
- Kurosawa, Akira, 1962, *Sanjuro*
- Kurosawa, Akira, 1985, *Ran*
- Kurul, Necla, Mart 2016, *Savaş İkliminde Akademisyenler Bildirgesi*, KESK Kadın Dergisi, Sayı 4

- Laing, R. D., 1993, Yaşantının Politikası, Çev.: Kemal Sayar, Vadi Yayınları, Ankara
- Lanthimos, Yorgos, 2009, Kynodontas/Köpek Dişi
- Le Bon, Gustave, 1997, Kitleler Psikolojisi, Derleyen: Yunus Ender, Hayat Yayınları, İstanbul
- Lee, Richard E., Wallerstein, Immanuel, 2007, İki Kültürü Aşmak, Modern Dünya Sisteminde Fen Bilimleri İle Beşeri Bilimler Ayrılığı, Çev.: Aysun Babacan, Metis Yayınları, İstanbul
- Levinson, Barry, 1998, Sphere/Küre
- Lévi-Strauss, Claude, 2012, Yapısal Antropoloji, Çev.: Adnan Kahiloğulları, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara
- Lien, Jens, 2006, Sorun Yaratan Adam
- Lindsay-Hogg, Michael, 2001, Godot'u Beklerken
- Lingis, Alphonso, 1997, Ortak Bir Şeyleri Olmayanların Ortaklığı, Çev.: Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- MacLachlan, James, 2008, Galileo Galilei, İlk Fizikçi, Çev.: İnci Kalinyazgan, TÜBİTAK Yayınları, Ankara
- Magee, Bryan, 1990, Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, Çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Majidi, Majid, 1997, Bacheha ye Asemen/Cennetin Çocukları
- Mannheim, Karl, 2017, Kültür Sosyolojisi, Çev.: Mustafa Yalçınkaya, Pinhan Yayıncılık, İstanbul
- Marcuse, Herbert, 1998, Eros ve Uygarlık, Freud Üzerine Felsefi Bir İnceleme, Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul
- Marx, Karl, 2003, Kapital; Kapital Üretimin Eleştirel Bir Tahlili I. Cilt, Çev.: Alaattin Bilgi, Eriş Yayınları, Ankara
- Maturana, Humberto R., Varela, Francisco G., 2010, Bilgi Ağacı, İnsan Anlayışının Biyolojik Temelleri, Çev.: Mahir Ünsal Eriş, Metis Yayınları, İstanbul
- Meriç, Cemil, 2004, Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul
- Merter, Mustafa, 2014, Psikolojinin Üçüncü Boyutu, Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili, Kaknüs Yayınları, İstanbul
- Meyer, Michel, 2009, Retorik, Çev.: İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Mills, C. W. 1956, The Power Elite, Oxford University Press
- Mirzabeyoğlu, Salih, 2005, İktisat ve Ahlak, İktisada Giriş, İBDA Yayınları, İstanbul

- Montaigne, 2011, Denemeler, Çev.: Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- Mumford, Lewis, 2007, Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği, Çev.: Gürol Koca, Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Nancy, Jean – Luc, 2006, Özgürlük Deneyimi, Çev.: Aziz Ufuk Kılıç, Aralık Yayınları, İzmir
- Nasio, D., 2007, Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders, Çev.: Özge Ersen, Murat Ersen, İmge Kitabevi, Ankara
- Nietzsche, Friedrich, 2011, Ecco Homo Kişi Nasıl Kendisi Olur, Çev.: Can Alkor, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Nietzsche, Friedrich, 2010, Böyle Buyurdu Zerdüş, Zerdüş Çev.: Korkut Ata, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Nietzsche, Friedrich, Deccal, Hristiyanlığa Lanet, Çev.: Oruç Aruoba, Hil Yayınları, PDF
- Nolan, Christopher, 2014, Interstellar/Yıldızlararası
- Nolot, Benjamin, 2017, Liberated: The New Sexual Revolution
- Orleao, Susan, Kaufman, Charlie, 2002, Adaptation
- Oplev, Niels Arden, 2015, Mr. Robot
- Öcalan, Abdullah, 2003, Özgür İnsan Savunması, PDF
- Öcalan, Abdullah, 2004, Bir Halkı Savunmak, PDF
- Öcalan, Abdullah, Endüstriyalizm ve Kentleşme, Yeni Özgür Politika Gazetesi
- Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul
- Parajanov, Sergei, 1968, Sayat Nova
- Penn, Sean, 2007, Into The Wild/Özgürlük Yolu
- Psihoyos, Louie, 2015, Racing Extinction
- Quay, Stephen and Timothy, 1996, İnstitute Benjamente or This Dream People Call Human Life
- Radford, Michael, 1984, Nineteen Eighty Four
- Radford, Michael, 1994, Postino
- Redford, Robert, 2007, Arslan'ı Kuzulara
- Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Reygadas, Carlos, 2012, Post Tenebras Lux/Karanlıktan Aydınlığa
- Reynolds, Simon., Press, Joy, 2003, Seks İsyanları, Toplumsal Cinsiyet, Başkaladırı ve Rock'n' Roll, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

- Rohrwacher, Alice, 2018, Lazzaro Felice-Mutlu Lazzaro
Russell, Bertnard, 1972, Mistisizm ve Mantık, Çev.: Ayseli Usluata, Varlık Yayınları, İstanbul
Russell, Bertrand, 1959, Face to Face/Gelecek Nesillere Not
Ruizpalacios, Alonso, 2018, Museo
Sant, Gus Van, 2001, Forrester'ı Bulmak
Sartre, Jean - Paul, 1985, Varoluşçuluk (Existentialisme), Çev.: Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul
Sennett, Richard, 2008, Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir, Çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul
Shayegan, Daryush, 2013, Melez Bilinç, Çev.: Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul
Simmel, George, 2006, Modern Kültürde Çatışma, Çev.: Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul
Softley, Iain, 2001, K-PAX
Sontag, Susan, 2008, Fotoğraf Üzerine, Çev.: Osman Akınbay, Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul
Sönmez, Burhan, 2013, Kuzey, İletişim Yayınları, İstanbul
Sözen, Edibe, 1997, Medyatik Hafıza, Timaş Yayınları, İstanbul
Strong, Danny, 2017, Çavdar Tarlasındaki Asi
Svankmajer, Jan, 1994, Faust
Şeriati, Ali, 2012, İslam ve Sınıfsal Yapı, Çev.: Doğan Özlük, FECR Yayınları, Ankara
Şeriati, Ali, 2013, Bilinç ve Eşekleştirme, Çev.: Murat Demirkol, FECR Yayınları, Ankara
Şeriati, Ali, 2015, İnsanın Dört Zindanı, Çev.: Hüseyin Hatemî, İşaret Yayınları, İstanbul
Şeriati, Ali, Dinler Tarihi, Çev.: Erdoğan Vatansever, PDF
Tarih Felsefesi Seçme Metinler, Herder, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Haz.: Doğan Özlem, Güçlü Ateşoğlu, 2017, Doğu Batı Yayınları, Ankara
Tarkovsky, Andrei, 1966, Andrei Rublev
Tarkovsky, Andrei, 1972, Solaris
Tarkovsky, Andrei, 1979, Stalker/İz Sürücü
Tarkovsky, Andrei, 1983, Nostalji
Tarkovski, Andrey, 2011, Zaman İçinde Zaman, Günlükler 1970-1986, Çev.: Seda Kervanoğlu, Agora Kitaplığı, İstanbul

- Tarkovski, Andrey, 2017, Mühürlenmiş Zaman, Çev.: Mazlum Beyhan, Agora Kitaplığı, İstanbul
- Teshigahara, Hiroshi, 1964, Kumların Kadını
- Thilly, Frank, 2017, Felsefeye Yolculuk, Çev.: İbrahim Şener, Karbon Kitaplar, İstanbul
- Timuçin, Afşar, 2013, Estetik, Bulut Yayınları, İstanbul
- Tornatore, Gisepe, 1988, Cennet Sineması
- Trier, Lars, 2009, Antichrist
- Turani, Adnan, 2014, Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Turgul, Yavuz, 1990, Aşk Filmlerinin Unutulmaz Yönetmeni
- Umberto Eco (Hazırlayan), 2009, Çirkinliğin Tarihi, Doğan Kitap, İstanbul
- Vattimo, Gianni, 1999, Modernliğin Sonu, Postmodern Kültürde Nihilizm ve Hermenötik, Çev.: Şehabettin Yalçın, İz Yayıncılık, İstanbul
- Villeneuve, Denis, 2017, Blade Runner 2049
- Wajda, Andrzej, 2016, Powidoki/Ardıl Görüntü
- Walsh, Aisling, 2016, Maudie
- Weir, Peter, 1989, Ölü Ozanlar Derneği
- Wenders, Wim, 2000, The Million Dollar Hotel/Sırlar Oteli
- Wheatley, Ben, 2015, High-Rise
- Zemeckis, Robert, 1997, Contact/Mesaj
- Zengin, Aslı, 2011, İktidarın Mahremiyeti, İstanbul'da Hayat Kadınları Seks İşçiliği ve Şiddet, Metis Yayınları, İstanbul
- Zvyagintsev, Andrey, 2017, Nelyubov/Sevgisiz
- Zvyagintsev, Andrey, 2007, Sürgün